

Contents

I. EDITORIAL

THE SIGNIFICANCE OF THE REFERENDUM IN CONTEMPORARY LAW	
Ioan LEȘ	6

II. STUDIES, ARTICLES, OPINIONS

DONATION REPORT - PART I	
Ioana NICOLAE	20

MATRIMONIAL CONVENTION: MAIN CONTRACT OR ANCILLARY TO MARRIAGE?	
Georgeta CREȚU, Camelia SPASICI	26

THE RHETORIC OF THE RATIONAL AND THE EMOTIONAL IN JUDICIAL DISCOURSE	
Lucia CEPRAGA, Andrei NASTAS	38

PROTECTIVE INSURERS IN THE CRIMINAL PROCESS	
Mariana-Alina ȘTEFĂNOAIA	50

LEGITIMATE DEFENCE - JUSTIFIABLE CAUSE (V) - EXAMINATION OF JUDICIAL PRACTICE	
Răzvan-Gabriel Dalu	56

THE ISTANBUL CONVENTION - THE VALUE ADDED VERSUS PROBLEMATIC ASPECTS OF THE REGULATION	
Anca Jeanina NIȚĂ	72

ON NATIONAL SOVEREIGNTY AND STATE POWER. IS A LAW ON NATIONAL SOVEREIGNTY NECESSARY?	
Marius ANDREESCU	82

FREEDOM OF THOUGHT IN THE SYSTEM OF THE (EUROPEAN) CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS. CASELAW DEVELOPMENTS	
Mihai POALELUNGI, Sergiu SUVAC	107

"SUSTAINABLE DEVELOPMENT" IN THE CONTEXT OF THE EDUCATIONAL IDEAL AND SPATIAL LAND MANAGEMENT George VLĂESCU	129
CONSIDERATIONS IN RELATION TO THE MANAGEMENT OF WASTE FROM THE WOOD MATERIALS PROCESS Mihai-Bogdan IONESCU-LUPEANU	146
III. Legislative News	154
IV. Case-law of the High Court of Cassation and Justice	188
V. Case-law of the Constitutional Court of Romania	194

Cuprins

I. EDITORIAL

SEMNIFICAȚIA REFERENDUMULUI ÎN DREPTUL CONTEMPORAN Ioan LEȘ	6
---	---

II. STUDII, ARTICOLE, OPINII

RAPORTUL DONAȚIILOR – PARTEA I Ioana NICOLAE	20
--	----

CONVENȚIA MATRIMONIALĂ: CONTRACT PRINCIPAL SAU ACCESORIU CĂSĂTORIEI? Georgeta CREȚU, Camelia SPASICI	26
---	----

RETORICA RAȚIONALULUI ȘI EMOȚIONALULUI ÎN DISCURSUL JUDICIAR Lucia CEPRAGA, Andrei NASTAS	38
--	----

MĂSURILE ASIGURĂTORII ÎN PROCESUL PENAL Mariana-Alina ȘTEFĂNOAIA	50
--	----

LEGITIMA APĂRARE – CAUZĂ JUSTIFICATIVĂ (V) - EXAMEN DE PRACTICĂ JUDICIARĂ Răzvan-Gabriel Dalu	56
--	----

CONVENȚIA DE LA ISTANBUL – VALOAREA ADĂUGATĂ VERSUS ASPECTELE PROBLEMATICE ALE REGLEMENTĂRII Anca Jeanina NIȚĂ	72
---	----

DESPRE SUVERANITATEA NAȚIONALĂ ȘI PUTEREA DE STAT. ESTE NECESARĂ O LEGE A SUVERANITĂȚII NAȚIONALE? Marius ANDREESCU	82
--	----

LIBERTATEA DE GÂNDIRE ÎN SISTEMUL CONVENȚIEI (EUROPENE) PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI ȘI A LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE. EVOLUȚII JURISPRUDENȚIALE Mihai POALELUNGI, Sergiu SUVAC	107
---	-----

„DEZVOLTAREA DURABILĂ”, ÎN CONTEXTUL IDEALULUI EDUCAȚIONAL ȘI AL GESTIONĂRII SPAȚIALE A TERITORIULUI George VLĂESCU	129
--	-----

CONSIDERAȚII ÎN LEGĂTURĂ CU GESTIONAREA DEȘEURILOR REZULTATE ÎN URMA PROCESULUI DE OBTINERE A MATERIALELOR LEMNOASE Mihai-Bogdan IONESCU-LUPEANU	146
--	-----

III. ACTUALITATE LEGISLATIVĂ

BUGETUL DE STAT PE ANUL 2023 (LEGEA NR. 368/2022) Redacția Pro lege	154
---	-----

CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ – MODIFICĂRI (LEGEA NR. 336/2022) Redacția Pro lege	158
--	-----

O.U.G. NR. 27/2022 PRIVIND MĂSURILE APLICABILE CLIEȚILOR FINALI DIN PIAȚA DE ENERGIE ELECTRICĂ ȘI GAZE NATURALE ÎN PERIOADA 1 APRILIE 2022-31 MARTIE 2023 – MODIFICĂRI (O.U.G NR. 119/2022 APROBATĂ DE LEGEA NR. 357/2022) Redacția Pro lege	160
---	-----

STABILIREA SALARIULUI DE BAZĂ MINIM BRUT PE ȚARĂ GARANTAT ÎN PLATĂ (H.G. NR. 1447/2022) Redacția Pro lege	167
--	-----

APROBAREA MODELULUI-CADRU AL CONTRACTULUI INDIVIDUAL DE MUNCĂ (OMMSS NR. 2171/2022) Redacția Pro lege	168
--	-----

LEGEA NR. 263/2010 PRIVIND SISTEMUL UNITAR DE PENSII PUBLICE – MODIFICĂRI (LEGEA NR. 351/2022) Redacția Pro lege	170
---	-----

O.U.G. NR. 111/2010 PRIVIND CONCEDIUL ȘI INDEMNIZAȚIA LUNARĂ PENTRU CREȘTEREA COPIILOR – MODIFICĂRI (O.U.G. NR. 164/2022) Redacția Pro lege	173
---	-----

O.U.G. NR. 195/2002 PRIVIND CIRCULAȚIA PE DRUMURILE PUBLICE - MODIFICĂRI (LEGEA NR. 335/2022)	
Redacția Pro lege	178

PROTECȚIA AVERTIZORILOR ÎN INTERES PUBLIC (LEGEA NR. 361/2022)	
Redacția Pro lege	181

BUGETUL ASIGURĂRIILOR SOCIALE DE STAT PE ANUL 2023 (LEGEA NR. 369/2022)	
Redacția Pro lege	185

IV. JURISPRUDENȚĂ ÎCCJ

HP	
DECIZIA ÎCCJ (COMPLET DCD) NR. 57/2022 (M. OF. NR. 1162/05.12.2022): ART. 21 ALIN. (6) DIN LEGEA NR. 165/2013 PRIVIND MĂSURILE PENTRU FINALIZAREA PROCESULUI DE RESTITUIRE, ÎN NATURĂ SAU PRIN ECHIVALENT, A IMOBILELOR PRELUATE ÎN MOD ABUZIV ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST ÎN ROMÂNIA	
Redacția Pro lege	188

DECIZIA ÎCCJ (COMPLET DCD) NR. 61/2022 (M. OF. NR. 1172/07.12.2022): ART. 2 ALIN. (1) LIT. C) ȘI ALE ART. 36 ALIN. (3) DIN LEGEA-CADRU NR. 153/2017 PRIVIND SALARIZAREA PERSONALULUI PLĂTIT DIN FONDURI PUBLICE	
Redacția Pro lege	191

V. JURISPRUDENȚĂ CCR

NECONSTITUȚIONALITATE - D.C.C. NR. 408/2022 (M. OF. NR. 1202/14.12.2022): ART. I PCT. 2 ȘI 3 ȘI ART. II DIN LEGEA PENTRU MODIFICAREA ȘI COMPLETAREA LEGII-CADRU NR. 153/2017 PRIVIND SALARIZAREA PERSONALULUI PLĂTIT DIN FONDURI PUBLICE	
Redacția Pro lege	194

NECONSTITUȚIONALITATE (M. OF. NR. 1202/14.12.2022): ART. I PCT. 2-4 ȘI 6-9 DIN LEGEA PENTRU COMPLETAREA LEGII-CADRU NR. 153/2017 PRIVIND SALARIZAREA PERSONALULUI PLĂTIT DIN FONDURI PUBLICE	
Redacția Pro lege	196

I. EDITORIAL

SEMNIFICAȚIA REFERENDUMULUI ÎN DREPTUL CONTEMPORAN

Prof. univ. dr. h. c. Ioan LEȘ

1. O scurtă introducere

Referendumul este o procedură legală care are drept scop consultarea poporului sau a unor comunități în probleme de interes major pentru societate ori pentru o entitate juridică locală. Definiția noastră este una de maximă generalitate și fără pretenții deosebite de ordin doctrinar. Instituția nu este una de dată foarte recentă, dar evoluțiile din ultimele decenii au condus la o expansiune fără precedent a referendumurilor naționale și locale.

Constituția României cuprinde dispoziții sumare cu privire la instituția referendumului. Potrivit art. 90 din legea fundamentală: „Președintele României, după consultarea Parlamentului, poate cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința cu privire la probleme de interes național”. Legea fundamentală reglementează și un referendum obligatoriu, care se organizează, în vederea demiterii Președintelui, în termen de cel mult 30 de zile de la data aprobării propunerii de suspendare a acestuia (art. 95 din Constituție). Reamintim în acest context că legea fundamentală din anul 1991 a fost aprobată prin referendum, conform art. 153. Și tot prin referendum a fost aprobată și modificarea Constituției în urma reformei din anul 2003 (art. 156).

O dispoziție constituțională importantă este și aceea conform căreia organizarea și desfășurarea referendumului se reglementează prin lege organică. În baza dispozițiilor art. 90 din Constituție Parlamentul României a adoptat Legea nr. 3 din 22 februarie 2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului¹.

Legea nr. 3/2000 conține dispoziții ample cu privire la organizarea și desfășurarea referendumului, instituind proceduri destinate a garanta transparența și legalitatea acestuia. Primul articol al acestei legi are o semnificație aparte, astfel că

¹ Legea nr. 3/2000 a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 84 din 24 februarie 2000.

il redăm în acest context preliminar: „Referendumul național constituie forma și mijlocul de consultare directă și de exprimare a voinței suverane a poporului român cu privire la:

- a) revizuirea Constituției;
- b) demiterea Președintelui României;
- c) probleme de interes național”.

Textul evocat are o dublă importanță. În primul rând, acesta evocă semnificația referendumului, în sensul de a constitui „forma și mijlocul de consultare directă și de exprimare a voinței suverane a poporului” cu privire la aspectele enunțate de lege. În al doilea rând, textul constituțional evocat realizează și o clasificare a referendumurilor, în referendum privind revizuirea Constituției, referendum pentru demiterea Președintelui României și referendum de interes național².

Legea nr. 3/2000 a instituit, în mod expres, și posibilitatea organizării unor referendumuri locale. Potrivit art. 2 alin. (2) din amintita lege, referendumul local se poate organiza și desfășura asupra „unor probleme de interes deosebit pentru unitățile administrativ-teritoriale”.

În temeiul dispozițiilor constituționale și legale menționate în România s-au organizat mai multe referendumuri naționale și locale, iar realizarea lor efectivă a avut conotații și semnificații particulare, la care o să ne referim, pe scurt, și în cele ce urmează. O sumară incursiune în dreptul comparat poate să ofere o imagine mai exactă și mai cuprinzătoare asupra rolului în societate a referendumului.

2. O incursiune comparatistă

Instituția referendumului nu este de dată recentă și nici nu credem că ea este o creație a timpurilor moderne. Francezii au folosit această instituție și în epoca revoluționară. O tradiție asemănătoare întâlnim și în Elveția, țară care s-a inspirat din modelul francez. Modul de reglementare a instituției diferă, într-o anumită măsură, de la o țară la alta³.

Unul dintre exemplele cele mai relevante de folosire pe scară largă a referendumurilor naționale și locale este reprezentat de țara cantoanelor: Confederația Elveției. Iar acest lucru nu este de loc întâmplător și poate avea mai multe explicații, unele dintre ele fiind legate și de structura populației din această țară, dar și de faptul că entitățile locale (în special, cantoanele) se bucură de o largă autonomie.

Constituția elvețiană reglementează două categorii de referendumuri: referendumuri obligatorii și referendumuri facultative. Primele sunt statuate în art. 139

² A se vedea, pentru detalii, Gh. Iancu, *Tipuri de referendumuri și modele de proceduri referendare constituționale și legislative*, în *Revista Drepturile Omului*, Anul XXI, nr. 2/2011, p. 34-57.

³ Abordările din această parte a studiului se bazează, în principal, pe legislația aplicabilă în țările respective.

din Constituție și au ca obiect, în esență: a) revizuirea Constituției; b) aderarea țării la organizații de securitate colectivă și c) legile federale declarate urgente și care nu au o bază constituțională, dacă au o durată de validitate mai mare de un an. În cele trei situații menționate referendumul este supus spre aprobare atât poporului cât și cantoanelor. Tot un referendum obligatoriu se organizează și în următoarele situații: a) în cazul unei inițiative populare care tinde la revizuirea Constituției; b) în cazul unei inițiative populare concepute în termeni generali și care tinde la revizuirea parțială a Constituției, dacă a fost respinsă de Adunarea federală; b) în cazul unei revizuii totale a Constituției, în caz de dezacord între cele două Consilii (Consiliul federal și Consiliul Statelor). De data aceasta însă votul se exercită doar de către popor, nu și de către cantoane.

Dispozițiile legale evocate prezintă o importanță deosebită pentru democrația elvețiană și subliniază caracterul particular al modului în care este concepută consultarea poporului în probleme de interes major pentru societate. Este semnificativ pentru a fi precizat în acest context și faptul că inițiativa revizuirii totale a Constituției poate aparține, în cadrul sistemului constituțional elvețian, și poporului, iar nu doar celor două Consilii ori Adunării Naționale [art. 193 alin. (1) din Constituție]. Dacă inițiativa revizuirii totale a Constituției aparține poporului sau în caz de dezacord între cele două Consilii „poporul decide dacă revizuirea totală trebuie realizată”. În caz afirmativ, cele două Consilii „vor fi reînnoite” [art. 193 alin. (3) din Constituție].

Constituția elvețiană prevede și posibilitatea organizării unor referendumuri facultative, la inițiativa unui număr de cel puțin 50.000 de cetățeni sau a unui număr de cel puțin 8 cantoane. Referendumurile facultative pot avea ca obiect legile federale, legile federale declarate urgente și care au o durată de aplicare mai mare de un an, precum și tratatele internaționale care au o durată nedeterminată și care nu pot fi denunțate, cele care prevăd aderarea la o organizație internațională sau care conțin dispoziții ce stabilesc reguli de drept sau a căror punere în aplicare presupune adoptarea de legi federale (art. 141 din Constituție).

O constatare extrem de importantă este și aceea că referendumul poate avea ca obiect și legile federale, soluție mai rar întâlnită în dreptul european. Iar în practică referendumurile privitoare la aprobarea de către popor a unor legi nu constituie o excepție. În Elveția până și Codul de procedură civilă adoptat în anul 2008 (intrat în vigoare la data de 1 ianuarie 2011) trebuia adoptat prin referendum⁴. Obligatorietatea acestui referendum a fost postulată și prin prevederile art. 408 C. pr. civ. elvețian. Data referendumului a fost fixată pentru 16 aprilie 2009, dar termenul a expirat fără ca acesta să mai aibă loc, astfel că a fost publicat în Monitorul oficial

⁴ În Elveția din anul 1848 s-au organizat 309 referendumuri. A se vedea S. Auffret, *En Suisse, le referendum d'initiative populaire comme outil du consensus politique*, Le Monde din 19 decembrie 2018. Unul dintre cele mai recente referendumuri pentru adoptarea unei legi este cel realizat în Cuba pentru aprobarea Codului familiei.

federal. O dispoziție asemănătoare cu cea din art. 408 a fost statuată și în art. 457 alin. (1) C. pr. pen. elvețian.

De altfel, referendumurile, în special cele inițiate de cetățeni nu s-au bucurat de un succes deosebit. Astfel de pildă în anul 2018 din cele 6 inițiative populare de organizare a unui referendum nici una n-a întrunit numărul necesar de voturi. Potrivit unui autor, în ultimii 10 ani doar 7 inițiative au fost aprobate dintr-un număr total de 53 și care au avut ca obiect referendumuri obligatorii⁵. Același autor mai subliniază că în peste 80% din cazuri inițiativele populare au fost respinse prin referendum, dar în pofida acestui fapt „referendumul ocupă un loc central în viața politică elvețiană de la începutul secolului al XX-lea”⁶.

Importante referendumuri au fost organizate și în ultimii ani în Elveția. Printre acestea se numără și cel de aprobare a Legii Covid-19, lege care a fost aprobată în iunie 2021 de 60 % din populație. De asemenea, în luna noiembrie 2021 poporul elvețian a aprobat cu o majoritate confortabilă⁷, de 62%, Legea privind pașaportul Covid-19. Unul din cele mai recente referendumuri a fost organizat la data de 25 septembrie 2022 și a avut ca obiect reforma sistemului de pensionare pentru bătrânețe și ridicarea vârstei de pensionare pentru femei de la 64 de ani la 65 de ani. Reforma a fost aprobată de popor și este considerată ca una dintre cele mai importante din ultimii ani. Votul pentru reformă a întrunit o majoritate relativ fragilă de 51%.

Reamintim și refuzul elvețienilor de a aproba prin referendum integrarea în Spațiul economic european, deși diferența de voturi obținute și cele necesare a fost la limită (20.000). Votul popular a generat sentimente foarte diferite în spațiul Confederației elvețiene, iar toate încercările de a schimba ulterior această opțiune au eșuat. Guvernul federal a promovat însă un sistem de acorduri bilaterale cu unele state membre ale UE, dar potrivit unui jurnalist elvețian țara nu a fost niciodată atât de divizată de la cel de-al doilea război mondial. Refuzul elvețienilor de a accepta aderarea la UE s-a întemeiat pe dorința de preservare a statutului său tradițional de neutralitate dar și pe teama că integrarea ar putea determina un aflux mare de refugiați în țara cantoanelor.

Notăm și faptul că legea determină și posibilitatea organizării unor referendumuri locale pentru realizarea unor obiective ale comunităților din teritoriu.

Referendumul este reglementat și în Constituția Franței din 4 octombrie 1958 și are același obiectiv de consultare a poporului în probleme de interes major pentru națiune. Potrivit art. 11 alin. (1) din Constituție Președintele Franței, la propunerea Guvernului în timpul sesiunilor sau la propunerea comună a celor două camere ale

⁵ C. Droz-Georget, *Referendum, le cas suisse pour mieux comprendre*, apud <https://www.ifrap.org/etat-et-collectivite/referendum-le-cas-suisse>.

⁶ *Ibidem*.

⁷ France24, *Covid-19: les Suisses approuvent par referendum la loi sur le passe sanitaire*, apud, www.france24.com.

Parlamentului poate supune referendumului „orice proiect de lege asupra organizării puterilor publice, asupra reformelor privind politica economică, socială sau de mediu a națiunii și privind serviciile publice care contribuie la aceasta sau care au ca scop ratificarea unui tratat care, fără să fie contrar Constituției, ar avea implicații asupra funcționării instituțiilor”. În cazul adoptării prin referendum, Președintele Republicii este obligat să promulge legea în termen de 15 zile după proclamarea rezultatelor consultării [art. 11 alin. (3) din Constituție].

Un asemenea referendum este considerat în Franța ca unul normativ, motivat de faptul că el permite adoptarea unui text legislativ sau constituțional⁸. Un asemenea referendum se poate organiza și în Italia și el poate avea ca obiect chiar și abrogarea unei legi, la fel ca în Elveția.

În doctrină s-a observat că decizia de a recurge al referendum constituie „o prerogativă discreționară a Președintelui Republicii”⁹. Această constatare doctrinară este mult atenuată în urma modificărilor constituționale subsecvente. Astfel, în prezent, potrivit art. 11 alin. (3) din Constituție inițiativa organizării unui referendum poate să aparțină și unei cincimi din membri Parlamentului, susținuți de o zecime din electorii înscrși în listele electorale. Potrivit aceluiași text, această inițiativă ia forma unui propunerii de lege, dar care nu poate avea ca obiect abrogarea unei dispoziții legislative promulgate cu mai puțin de un an înainte. De notat că acest referendum trebuie să aibă ca obiect aceleași probleme de interes ca cele vizate de primul alineat al textului menționat.

Revizuirea Constituției este definitivă numai după aprobarea sa prin referendum. Totuși, proiectul de revizuire nu este supus referendumului când Președintele Republicii decide să-l supună Parlamentului convocat în Congres. În acest caz, proiectul de revizuire poate fi aprobat numai cu o majoritate de trei cincimi din voturile exprimate [art. 89 alin. (3) din Constituție].

O lege organică determină condițiile de organizare a referendumului. Tot printr-o lege organică s-a reglementat și procedura de organizare a referendumurilor locale (Legea nr. 2003-705 din 1 august 2003 privitoare la referendumul local). Legea permite adunărilor deliberative ale comunităților locale să supună referendumului local „orice proiect deliberativ având ca scop reglementarea unei probleme de competența acelei colectivități” (art. LO1112-1). Proiectul supus referendumului local se adoptă cu votul a cel puțin jumătate dintre electori înscrși să participe la scrutin și doar dacă reunește majoritatea voturilor exprimate (art. LO1112-7).

Din simpla lectură a textelor invocate mai sus se poate desprinde concluzia că referendumul este o instituție democratică cu vocația de aplicare în cele mai varii

⁸ A se vedea, în acest sens, *Le referendum...*senat.fr. Note de synthese, apud <http://www.senat.fr/lc/lc110/lc11>.

⁹ R. Barrillon-J.M.Berard - M.H. Berard - G. Dupuis - A. Grange Cabane - A. M. Le Bos LePourhiet - Y. Meny, *Dictionnaire de la Constitution*, 4 edition, Editions Cujas, Paris 1976, p. 387.

domenii ale vieții sociale, economice și în domeniul legislativ. Din acest punct de vedere este de observat formularea largă a prevederilor art. 11 alin. (1) din Constituție, dar și inexistența unor excepții notabile de la posibilitatea organizării unui referendum național. În acest sens, un prestigios autor francez – Rene Capitant – remarcă cu mai bine de o jumătate de secol în urmă că referendumul legislativ face posibil să se meargă mai departe pe drumul guvernării poporului de către popor și pentru popor¹⁰.

În Franța, de la adoptarea Constituției actuale în anul 1958 și până în anul 2020 au fost organizate 10 referendumuri, inclusiv cel privitor la aprobarea legii fundamentale. Unele dintre aceste au fost de un interes major pentru națiunea franceză, cum a fost cel pentru aderarea la UE, referendumul pentru aprobarea politicii de autodeterminare a generalului De Gaulle în Algeria, cel pentru aprobarea acordurilor de la Evian asupra independenței Algeriei, alegerea Președintelui Republicii prin sufragiu universal direct, ratificarea Tratatului de la Maastricht, reducerea mandatului prezidențial de la 7 la 5 ani, precum și referendumurile pentru revizuirea legii fundamentale, etc. Din simpla exemplificare a referendumurilor evocate rezultă că acestea au fost organizate pentru soluționarea unor probleme de interes național major. Cu toate acestea, referendumul a fost supus unor aprecieri și critici extrem de diverse. I s-a reproșat referendumului, printre altele, că nu reflectă, adeseori, o voință majoritară, că poate fi ușor manipulat și mai ales faptul că legile aprobate pe această cale sunt mai greu de a fi înlocuite decât cele adoptate de forul legislativ¹¹.

O țară în care referendumul a primit o reglementare adecvată, la nivel constituțional, este Spania. Constituția Spaniei a fost adoptată într-o sesiune plenară a Congresului Deputaților și Senatului, la data de 31 octombrie 1978 și aprobată de popor prin referendumul din 6 decembrie 1978. Legea fundamentală îi consacră referendumului un singur text: articolul 92. Potrivit primului alineat al textului amintit: „Deciziile politice de o importanță specială pot fi supuse unui referendum consultativ tuturor cetățenilor”. Referendumul poate fi convocat de Rege, la propunerea Președintelui Guvernului, după autorizarea prealabilă a Congresului Deputaților. Cel de-al treilea alineat al textului evocat dispune că: „O lege organică va reglementa condițiile și procedura privitoare la diferitelor modalități de referendum prevăzute de această Constituție”. Textul nu are doar semnificația de a permite detalierea dispozițiilor referitoare la referendum printr-o

¹⁰ Rene Cassin, *Revision democratique de la Constitution*, 20 septembre 1962, *Ecrits politiques*, 1960-1970, Flammarion 1971, p. 174, citat după M. Clapie, *Reflexion, methodes et prospectives. L extension du champ d application du referendum legislatif „Plus de peuple, moins de juge?”*, apud <https://www.jstro.org/stable/40770480>.

¹¹ A se vedea, pentru detalii, L. Morel, *Referendum et volonte populaire: la critique democratique du referendum*, în *Participations* 2018/1 (nr. 20), pp. 53-58, apud <https://www.cairn.info/revue-participations>.

lege organică, ci și pe aceea de a organiza și alte referendumuri decât cel consultativ. În acest scop a fost adoptată Legea nr. 2 din 18 ianuarie 1980 cu privire la reglementarea modalităților de referendum.

Legea nr. 2/1980 detaliază și modalitatea de realizare a referendumului pentru aprobarea revizuirii constituționale, prevăzute în art. 167-168 din Constituție. De asemenea, legea amintită determină și condițiile de aprobare a Statutelor Autonome ale diferitelor provincii, astfel cum se dispune în art. 151 din Constituție. În Spania este prevăzută și posibilitatea organizării unor referendumuri locale și care pot avea ca obiect probleme de interes comunitar (al municipiilor în cauză). Ele nu pot fi însă organizate în probleme de interes bugetar.

În Spania s-a realizat un număr relativ redus de referendumuri, unul dintre ele a vizat aprobarea Constituției din anul 1978, iar alte două, de importanță capitală, au avut ca obiect aderarea la UE și rămânerea Spaniei în NATO. În schimb, între 1987 și 2017 s-au realizat 163 de referendumuri cu caracter municipal; doar 51 dintre acestea au fost aprobate de Guvernul Național¹².

Investigația comparativă de față nu poate reprezenta un examen analitic amplu, ci doar unul reprezentativ, iar legislațiile europene la care ne-am referit sunt, fără îndoială, printre cele mai semnificative din acest punct de vedere. În același timp, nu putem face abstracție de o anumită tendință manifestată în ultimele decenii, anume aceea de extindere a receptării instituției în tot mai multe țări europene, în special în cele din Europa Centrală și de Est (Bulgaria - art. 84 din Constituție, Croația - art. 80 din Constituție, Slovenia - art. 90, Polonia - art. 125 și 170 etc.), dar și în țările de pe continentul american care promovează noul constituționalism latinoamerican¹³ (Bolivia - art.11, Columbia - art. 103,104 și 105, Ecuador - art. 105 și 106, Venezuela - art. 71 etc.). Aceasta dovedește, fără putință de tăgadă nu doar importanța referendumului, ci și utilitatea acestuia în noile democrații.

3. Viziunea legiuitorului român despre instituția referendumului

Reglementările constituționale din România au urmat exemplele marilor democrații europene. Constituția franceză, cea spaniolă și cea elvețiană au constituit modelele cele mai reprezentative pentru Adunarea Constituantă. Este și motivul pentru care în cele ce au precedat am încercat să realizăm o mică incursiune în reglementările din aceste țări.

¹² Referendos en Espana, apud Wikipedia, la Enciclopedia libre.

¹³ Sintagma din text are semnificația de a identifica constituțiile adoptate în ultimul deceniu al secolului trecut și prima decadă a acestui secol și care au unele trăsături comune: promovarea pe scară largă a unor drepturi sociale, a drepturilor de ultimă generație și a unor drepturi colective, precum și promovarea democrației directe. Una dintre cele mai relevante trăsături ale noului constituționalism latino american se concretizează în faptul că recente constituții au fost adoptate în cadrul unor adunări constituante și supuse spre aprobare, prin referendum, poporului.

Modul de reglementare a referendumului și receptarea instituției de către Adunarea Constituantă constituie, astfel cum am arătat și cu un alt prilej, una dintre cele mai relevante și democratice instituții, care „ne situează în rândul țărilor care au adoptat unele dintre cele mai bune legi fundamentale”¹⁴. Din acest punct de vedere este semnificativ chiar și faptul că legea fundamentală din anul 1991 a fost supusă aprobării prin referendum, astfel cum aceeași soluție a fost statuată și pentru revizuirile constituționale subsecvente.

Referendumurile ce au fost organizate în ultimele trei decenii de la adoptarea Constituției din anul 1991 ilustrează rolul, dar și semnificația democratică a instituției. Nu ne propunem să formulăm considerații ample asupra referendumurilor organizate până azi, dar o scurtă incursiune este utilă. Iar o atare incursiune demonstrează, fără îndoială, caracterul democratic al instituției, dar și unele tendințe de folosire a instituției în scopuri politicianiste, ceea ce poate submina încrederea într-o atare instituție.

În România, până în prezent au fost organizate 8 referendumuri, primul pentru aprobarea Constituției, iar în anul 2003 unul pentru aprobarea legii de revizuire a legii fundamentale. Au urmat referendumurile pentru suspendarea Președintelui României din anul 2007, cel pentru introducerea votului uninominal și alegerea europarlamentarilor români, din același an, referendumul pentru trecerea de la Parlamentul bicameral la unul unicameral din anul 2009 (ce a avut loc odată cu alegerile legislative), referendumul pentru demiterea Președintelui României din anul 2012 (invalidat de Curtea Constituțională), referendumul pentru redefinirea familiei din anul 2018 și referendumul pentru interzicerea amnistiei și grațierii din anul 2019.

Unul dintre cele mai discutate și controversate referendumuri a fost acela privind demiterea Președintelui României din anul 2012. Fără a insista asupra acestui demers democratic nu putem să nu observăm că un număr impresionant de cetățeni au optat pentru demiterea Președintelui României (peste 8 milioane de voturi pentru), dar referendumul a fost până la urmă invalidat. Modificarea deciziei Curții Constituționale printr-o „erată” devenită deja celebră a reprezentat dacă nu un procedeu profund ilegal și inadmisibil, cel puțin unul discutabil din punct de vedere procedural, unic în istoria procedurilor constituționale. Soluția de menținere în funcție a președintelui din acea vreme a fost puternic sprijinită și de unele structuri europene, lucru de netăgăduit. Iar azi s-a dovedit cât de nocivă a fost o atare soluție pentru poporul român, care a fost condus timp de 10 ani de către un președinte declarat de instanța supremă ca fiind colaborator al securității ceaușiste.

Un referendum cu o rezonanță politică și democratică este cel privitor la trecerea de la un Parlament bicameral la unul unicameral. Deși aprobat de popor acest referendum, care a avut un caracter consultativ, nu a mai fost concretizat

¹⁴ I. Leș, *Prin Lumea Dreptului și a Diplomatiei*, Universul Juridic, București 2020, p. 46.

într-o reglementare juridică corespunzătoare, ceea ce demonstrează că interesul de păstrare a unei structuri greoaie, dar „benefică” pentru aleșii neamului a fost mai puternic decât orice demers democratic. În concret, prin referendum s-a propus renunțarea la bicameralism și reducerea numărului parlamentarilor de la 471 la 300. Referendumul a fost considerat ca o manevră politicianistă a Președintelui în funcție, cu scopul vădit de a-și spori creditul electoral în preajma alegerilor prezidențiale¹⁵. Dar, indiferent de scopul indirect urmărit prin acest referendum inițiativa putea conduce la o soluție mai rațională și de natură a da mai mare eficiență și prestigiu forului nostru legislativ. Iar o atare eficiență s-ar putea obține chiar și într-un parlament bicameral, însă cu un număr mult mai redus de deputați și senatori (de pildă, 125 de deputați și 90 de senatori, aceștia din urmă având rolul de a reprezenta cu precădere entitățile locale).

În dreptul comparat regăsim și o soluție diametral opusă celei prezentate. Astfel, în Peru s-a propus organizarea unui referendum pentru trecerea de la o singură cameră la bicameralism. Un atare referendum a fost organizat în Peru în anul 2018, iar opțiunea câștigătoare a fost pentru păstrarea situației existente, respectiv parlament cu o singură cameră; (peste 13 milioane din totalul de peste 17 milioane de voturi exprimate)¹⁶. Și această soluție demonstrează că popoarele nu sunt dispuse să „întrețină” structuri parlamentare greoaie, ineficiente și costisitoare.

Interesantă de semnalat este și organizarea referendumului pentru redefinirea familiei, din anul 2018. El avea ca obiect redefinirea familiei drept „căsătoria liber consimțită între un bărbat și o femeie”. Din păcate referendumul nu și-a atins scopul propus, nerealizându-se majoritatea impusă de lege, la scrutin participând un procent insuficient de alegători, astfel că referendumul nu a putut fi validat. Referendumul a fost propus de „Coaliția pentru familie”, o inițiativă civică de excepție și care avea ca scop înlocuirea sintagmei „între soți” din art. 48 alin. (1) din Constituție cu cea „între un bărbat și o femeie”¹⁷. Deși interesul urmărit printr-un atare referendum nu a fost unul strict politic, ci unul având conotații civice și de maxim interes pentru o societate în care religia predominantă este cea ortodoxă, eșecul este unul surprinzător.

Dacă referendumul evocat ar fi fost pozitiv legea fundamentală ar fi urmat să fie modificată în mod corespunzător, ceea ce nu ar fi adus niciun prejudiciu altor segmente sociale, cum sunt de pildă cele ce aparțin grupului LGBTI. Într-o lume liberă și democratică minoritățile, indiferent de caracterul lor, sunt ocrotite, dar nici

¹⁵ A se vedea M. Enache, *Procesul adoptării Constituției din 1991 – o veritabilă școală a constituționalismului românesc*, în *Revista de Drept Public* nr. 3/2021, p. 25. A se vedea, pentru atare opinii, și D. Anghel, în *Ziarul financiar* din 25 septembrie 2009.

¹⁶ A se vedea *Rezoluția 101-2018-PCM din 7 ianuarie 2019*, publicată în Monitorul oficial peruan, apud <https://busquedas.elperuano.pe/normaslegales/proclaman-los...>

¹⁷ Soluții asemănătoare sunt promovate și în alte constituții, cum este cazul Constituției columbiene din anul 1991 (art. 42) și a Venezuelei din anul 1999 (art. 77).

majoritatea și credința ei nu poate fi ignorată. Există tendințe manifeste, în ultimul timp, de promovarea a unor „valori” străine spiritului românesc.

Iar atare tendințe sunt extrem de variate și au scopuri foarte diferite, fapt care explică și existența unor referendumuri similare chiar în țări din regiuni mult mai îndepărtate. Urmare a unor atare referendumuri au fost înscrise în constituțiile unor țări dispoziții corespunzătoare.

Un referendum cu semnificați particulare a fost și cel organizat pentru interzicerea amnistiei și grațierii pentru infracțiuni de corupție, precum și interzicerii adoptării de către Guvern a ordonanțelor de urgență în domeniul infracțiunilor, pedepselor și al organizării judiciare. Și această inițiativă a eșuat, Curtea Constituțională reținând, în esență, că prin revizuirea constituțională preconizată se urmărește eliminarea atributului Statului de a acorda amnistia și grațierea, astfel că inițiativa legislativă privind interdicția amnistiei și grațierii depășește limitele revizuirii (pct. 27). Curtea mai subliniază că revizuirea preconizată introduce o discriminare între persoanele condamnate pentru infracțiuni de corupție și cele ce sunt sancționate penal pentru alte infracțiuni (pct. 31)¹⁸. Explicațiile Curții Constituționale sunt mai ample dar semnificative. Am remarca în acest context și observația unei cunoscute analiste politice, anume aceea că referendumul pentru justiție a fost unul „populist și inutil”¹⁹.

Constatările de mai sus evidențiază faptul că unele dintre referendumurile organizate, mai cu seamă cele propuse de președinții Republicii au avut obiective adeseori raționale, dar inadmisibile sau având și finalități electorale. Pe de altă parte, evoluțiile prezentate relevă și o scădere foarte semnificativă a interesului popular pentru organizarea unor referendumuri. Iar acest lucru se manifestă nu doar în democrația românească. Continuarea unor atare tendințe pot genera serioase semne de întrebare, în viitor, cu privire la utilitatea instituției. Dar orice analiză profundă nu poate face abstracție de faptul că referendumurile au fost și sunt larg acceptate în multe democrații consolidate (Franța, Spania, Italia, SUA, etc.). Iar exemplul cel mai notabil este acela al Elveției unde consultările populare sunt larg răspândite atât la nivel federal, cât și la nivelul cantoanelor și al municipiilor. Un exemplu asemănător este acela al referendumurilor organizate în Statul american California²⁰.

De altfel, în literatura politică s-a remarcat de către Alina Mungiu-Pippidi că: „Referendumurile pot ucide democrația pentru că oamenii politici, deși știu mai bine decât poporul, multe lucruri, dau înapoi când îl văd adunat”. Prestigioasa

¹⁸ A se vedea Curtea Constituțională, *decizia nr. 464 din 18 iulie 2019*, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 646 din 5 august 2019.

¹⁹ A se vedea R. Tudor: Alina Mungiu-Pippidi: „Un referendum populist și inutil”, apud Qmagazine din 28 martie 2019,

²⁰ Constituția SUA nu reglementează referendumul, fapt pentru care el este relativ răspândit la nivel local. A se vedea Gh. Iancu, *loc. cit.*, p. 43.

analistă mai observă că: „Democrația reprezentativă traversează o gravă criză de încredere, dar soluția este să o facem mai reprezentativă și mai inclusivă, nu să aducem domnia gloatei și a instigatorilor gloatei, mai ales că acestea au un instrument fără precedent în Facebook, ceea ce într-o țară fără capacitate de autocenzură, ca a noastră, duce la o Românie Mare de tip vademist, generalizată pe post de opinie publică pe Internet”²¹.

Observațiile de mai sus sunt poate mult prea severe în raport cu realitățile lumii contemporane și cu imperativul de promovare a democrației reprezentative. Dar este fără orice dubiu că percepția publică din ultimii ani nu este deosebit de pozitivă cu privire la rolul referendumului în societate. Nu este mai puțin adevărat că judecata poporului nu este întotdeauna la adăpost de orice critică, dar să nu uităm că el este suveranul, iar acest lucru este valabil în majoritatea democrațiilor din Europa, dar și de pe alte continente. Faptul că nu avem legi optime și eficiente nu poate fi pus doar în sarcina poporului care și-a ales reprezentanții în forul legislativ.

Dar, așa cum spune și distinsa analistă soluția este aceea de a face „democrația mai reprezentativă și inclusivă”. Iar din acest punct de vedere putem ușor constata că interesele au fost acelea care au determinat organizarea unor referendumuri de către șefi de state, din diferite țări, în căutare de avantaje electorale sau în obținerea unei cote mai mari de încredere populară.

O mai armonioasă reglementare juridică, la nivel infraconstituțional, ar putea complini lacunele actuale sau ar putea conduce la o ameliorare normativă. De aceea, în continuare, ne propune să formulăm câteva propuneri și observații.

În primul rând, inițiativa de organizare a referendumului ar trebui conferită și Parlamentului, astfel cum se procedează și în alte democrații. Or, în prezent inițiativa poate aparține doar Președintelui României, care este însă obligat să consulte Parlamentul, fără ca opțiunea acestuia din urmă să aibă un rol semnificativ. O sursă de inspirație ar putea-o constitui, în opinia noastră, Constituția Spaniei, țară în care autorizarea prealabilă de către Congres a organizării referendumului este una decisivă. O atare abordare ar diminua însă dreptul de inițiativă al Președintelui, astfel că cea mai bună soluție este cea de acordare a dreptului de a convoca referendumul atât Președintelui cât și Parlamentului.

O opțiune importantă în scopul ameliorării legislației actuale și a evitării folosirii instituției în scopuri electorale sau populiste ar fi aceea de instituire a interdicției de organizare a referendumurilor concomitent cu unele evenimente electorale²². Este adevărat că practica organizării concomitente a unui referendum și a unor alegeri a avut ca scop și realizarea unor economii bugetare, cunoscut fiind

²¹ Alina Mungiu-Pippidi: *De ce referendumurile nu sunt democratice*, în *Adevărul* din 7 octombrie 2018.

²² Totuși, este de observat că potrivit art. 15 indice 1 alin. (2) din Legea nr. 3/2000 alegătorii „pot opta să își exercite dreptul de vot numai pentru un singur tip de scrutin sau pentru ambele scrutine”.

că atare acțiuni sunt costisitoare. Dar, dacă dorim să avem o democrație efectivă în cadrul cărora manipulările de orice fel să fie excluse este necesar să facem și eforturi bugetare corespunzătoare.

În fine, o problemă de maxim interes și căreia trebuie să i se acorde atenția cuvenită este cea privitoare la limitele în care poate fi organizat referendumul. Din acest punct de vedere trebuie avute în vedere atât dispozițiile generale ale art. 90 din Constituție, cât și cele statuate în art. 152 din legea fundamentală. Primul determină obiectul referendumului prin raportare la „probleme de interes național”, ceea ce ar permite o folosire largă a referendumului în cele mai diferite materii. Dar, care sunt aceste probleme de „interes național”? Legea nr. 3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului a determinat, în art. 12, situațiile care se încadrează în sfera de acțiune a art. 90 din Constituție. Curtea Constituțională, prin decizia nr. 567/2006 a constatat că dispozițiile art. 12 din Legea nr. 3/2000 sunt neconstituționale.

Aplicarea dispozițiilor art. 90 din Constituție este limitată și în raport cu prevederile art. 3 din Legea nr. 3/2000, text potrivit căruia: problemele care, potrivit art. 152 din Constituție, nu pot fi supuse revizuirii nu pot face obiectul referendumului. Acest din urmă text enumeră limitativ problemele care nu pot face obiectul revizuirii, respectiv „caracterul național, independent, unitar și indivizibil al statului român, forma republicană de guvernământ, integritatea teritoriului, independența justiției, pluralismul politic și limba oficială”.

Dispozițiile legale reproduse mai sus sunt pe deplin legitime, căci nu se poate obține prin referendum un rezultat contrar interdicțiilor privitoare la revizuirea Constituției. Totuși situațiile vizate de art. 3 din Legea nr. 3/2000 nu pot fi interpretate decât ca unele de excepție, astfel că ele nu pot fi extinse pe cale de analogie la alte situații asemănătoare.

Coroborând dispozițiile evocate cu cele ale art. 90 din Constituție suntem îndreptățiți să considerăm că și în dreptul nostru referendumul poate fi folosit pe scară largă. Nu pledăm însă pentru o folosire a instituției fără limite, ci doar în condiții de deplină raționalitate. În stadiul actual al legislației noastre rolul decisiv, chiar discreționar, îl are Președintele României care poate decide asupra problemelor de interes național ce pot fi supuse referendumului.

Legat de interpretarea art. 3 din Legea nr. 3/2000 apreciem că este posibilă și organizarea unui referendum pe probleme de justiție, cum ar fi, de pildă, unul privitor la participarea membrilor societății civile în cadrul Consiliului Superior al Magistraturii sau la modul de desemnare a unor procurori de rang înalt de către Parlament, CSM sau de Președintele Republicii. Ceea ce legea nu admite este doar organizarea unui referendum care să afecteze independența justiției. Desigur, că din acest ultim punct de vedere multe observații ar putea fi formulate, dar identificarea celei mai bune soluții este întotdeauna posibilă.

Pe de altă parte, este de remarcat, totuși, că legislația noastră nu conține o prevedere expresă privitoare la referendumul normativ, astfel cum se procedează în alte legi fundamentale. Dar, în opinia noastră, organizarea unui referendum normativ, de adoptare și chiar de abrogare a unei legi, nu este interzis de lege, cu excepția materiilor deja evocate²³. De altminteri, este de observat că unele referendumuri au avut asemenea conotații, cum este cazul referendumului pentru redefinirea familiei sau a celui privind interdicția amnistiei și grațierii pentru infracțiunile de corupție.

Opțiunea noastră este una conformă cu soluțiile din alte țări democratice și nu contravine în niciun fel literei și spiritului legii noastre fundamentale, care acordă o importanță tot mai mare democrației reprezentative. Faptul că legea fundamentală reglementează (art. 74 din Constituție) și inițiativa legislativă – a Guvernului, senatorilor, deputaților sau a unui număr de cel puțin 100.000 de cetățeni – nu poate conduce la o altă concluzie decât cea evocată. În legătură cu inițiativa legislativă mai este de notat și faptul că, potrivit art. 74 alin. (2) din Constituție, aceasta nu poate avea ca obiect „problemele fiscale, cele cu caracter internațional, amnistia și grațierea”. Amnistia și grațierea nu pot forma nici obiectul referendumului, astfel cum a decis și Curtea Constituțională, soluție la care ne-am referit deja și care se întemeiază și pe prevederile art. 152 alin. (2) din Constituție. În acest sens, textul menționat dispune că: „...nici o revizuire nu poate fi făcută dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora”. Este o dispoziție ce se cuvine să fie observată cu maximă rigoare de inițiatorul unui referendum. Astfel, de pildă, nu s-ar putea organiza un referendum pentru diminuarea salariilor sau a pensiilor, dar s-ar putea organiza unul pentru majorarea veniturilor populației. Dar o atare perspectivă ar trebui evitată din rațiuni lesne de înțeles, votul fiind previzibil, iar sursele financiare ignorate.

Aceiași raționalitate ar trebui promovată și în cazul unui eventual referendum cu caracter fiscal, această problematică fiind sustrasă numai inițiativei legislative. Dar referendumul poate avea, în principiu, ca obiect și probleme de interes internațional, deși inițiativa legislativă este interzisă în această materie. O subliniere aparte trebuie făcută în privința tratatelor constitutive ale UE care au fost adoptate prin lege adoptată de Parlament. Aceiași procedură se aplică și în privința actelor de revizuire a tratatelor constitutive ale UE (art. 148-149 din Constituție). În schimb, s-ar putea organiza un atare referendum în alte probleme cu caracter internațional, cum ar fi eventual Unirea României cu Republica Moldova (dacă o asemenea problemă s-ar pune în viitor și se pare că ea tinde să devină de actualitate).

²³ A se vedea, în sensul că legea noastră fundamentală nu admite referendumul legislativ decât parțial, I. Vida, *Referendumul național – formă de manifestare a democrației semidirecte*, apud lege5.ro.

4. Repere finale

Abordarea noastră a fost motivată, în esență, de o răspândire fără precedent a instituției cercetate, iar acest lucru este valabil nu doar la nivelul țărilor europene, ci și la nivel mondial, cu circumstanțieri particulare în funcție de țările care au promovat o atare reglementare la nivel constituțional.

În pofida răspândirii sale fără precedent instituția a început să fie una controversată la nivel politic și societal, invocându-se chiar și folosirea ei în scopuri electorale sau strict politicianiste. Nu se poate contesta faptul că instituția a fost folosită uneori și de țările cu regimuri autoritare sau chiar dictatoriale. Pe de altă parte, nu se poate ignora faptul că în multe țări, inclusiv în România, participarea cetățenilor la referendumuri a fost tot mai scăzută.

Prezentarea în cadrul acestui studiu a unor reglementări din cele mai importante țări europene și mai ales din Elveția – un model de neegalat de democrație directă – a fost utilă pentru a trage unele concluzii cu privire la posibilitatea de ameliorare a legislației noastre în materie. Evocând limitele referendumurilor au fost formulate și unele considerații privitoare la perspectivele de optimizare a legislației noastre, spre a evita, cu deosebire, organizarea unor referendumuri inutile sau promovate în scopuri electorale sau politicianiste.

II. STUDII, ARTICOLE, OPINII

RAPORTUL DONAȚIILOR – PARTEA I¹

Prof. univ. dr. **Ioana NICOLAE**

Summary

The first part of the study dedicated to donation report presents its regulation, the definition of donation report, the scope of application, respectively the heirs who owe the donation report and the heirs who can request the donation report, as well as the donations that are subject to the report and those not subject to the donation report.

Keywords: donation report, legal heirs who owe the donation report, donations that are subject to the report.

1. Sediul materiei și noțiunea de raport al donațiilor

Raportul donațiilor este reglementat în art. 1146-1154 C. civ. Potrivit art. 1146 alin. (1) C. civ., „raportul donațiilor este obligația pe care o au între ei soțul supraviețuitor și descendenții defunctului care vin efectiv și împreună la moștenirea legală de a readuce la moștenire bunurile care le-au fost donate fără scutire de raport de cel care lasă moștenirea”.

Așadar, obligația de raport există numai față de acela care întrunește următoarele condiții: să fie moștenitor legal al defunctului din clasa descendenților sau soț supraviețuitor al acestuia și să aibă în același timp și calitatea de donatar gratificat de defunct. Raportul donațiilor este obligația pe care o au între ei soțul supraviețuitor și descendenții, care vin efectiv și împreună la moștenirea defunctului. Ei vor readuce la moștenire bunurile ce le-au fost donate fără scutire de raport. Unii autori² au afirmat că se pune semnul egalității între mecanismul juridic

¹ Prezenta parte reprezintă o dezvoltare și adăugire la materialul publicat anterior în lucrarea intitulată *Devoluțiunea legală și testamentară a moștenirii*, Ed. Hamangiu, București, 2016.

² J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 242.

al raportului donațiilor și obligația de raport, ceea ce apreciază că nu este riguros exact, întrucât raportul donației nu se reduce doar la o simplă obligație, normele care o reglementează conturând un veritabil mecanism juridic, iar obligația de a suporta raportul este doar o componentă a acestui mecanism.

Obligația de raport este reglementată prin norme supletive, nu imperative, ceea ce înseamnă că defunctul poate să dispună în favoarea descendenților săi și a soțului supraviețuitor prin donații scutite de raport, în acest sens dispunătorul urmărind favorizarea celui gratificat, respectiv donația nu va fi considerată ca un avans asupra moștenirii. Dacă defunctul recurge la astfel de donații scutite de raport, ele vor avea caracter definitiv ca donații, nefiind supuse raportului, însă fiind supuse reducăiunii în măsură în care depășesc limitele cotității disponibile. Astfel, în ipoteza în care donația nu afectează rezerva succesorală, ea se va cuveni gratificatului peste cota sa de moștenire legală. În schimb, donațiile făcute descendenților și soțului supraviețuitor fără scutire de raport, vor fi apreciate a fi un avans asupra moștenirii, prezumându-se că dispunătorul nu a dorit avantajarea celor gratificați în detrimentul celorlalți. Spre exemplu, dacă tatăl donează un imobil unuia dintre copii fără scutire de raport, acest copil va trebui să raporteze la masa succesorală valoarea bunului donat dacă vine în concurs cu alți descendenți și/sau cu soțul supraviețuitor, astfel încât să se asigure egalitatea între descendenți, respectiv echilibrul între moștenitori. Sau astfel cum s-a mai susținut în doctrină³, raportul donațiilor are scopul de a asigura egalitatea între descendenți – când sunt singurii moștenitori ai dispunătorului și doar unii au fost gratificați – precum și un anumit echilibru patrimonial în relațiile dintre descendenți și soțul supraviețuitor care vin împreună la moștenirea defunctului.

2. Domeniul de aplicare a raportului donațiilor

Vom avea în vedere în primul rând, persoanele care datorează raportul donațiilor (debitorii obligației de raport) precum și persoanele care pot cere raportul donațiilor (creditorii obligației de raport) și în al doilea rând, donațiile care sunt supuse obligației de raport, precum și donațiile nesupuse acestei obligații.

2.1. *Persoanele care datorează raportul donațiilor (debitorii obligației de raport) și persoanele care pot cere raportul donațiilor (creditorii obligației de raport)*

Obligația de a raporta donațiile primite de la defunct, din categoria moștenitorilor legali ai acestuia, o au doar soțul supraviețuitor, atunci când vine în

³ J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 242.

concură cu descendenții, precum și descendenții defunctului. Așadar, legiuitorul impune cerința calității de moștenitor legal făcând parte din categoria descendenților sau pe cea de soț supraviețuitor. Moștenitorii testamentari nu datorează raportul donațiilor, indiferent dacă sunt beneficiarii unui legat universal, cu titlu universal sau a unui legat cu titlu particular. De asemenea, este necesar ca persoana obligată la raport să îndeplinească condiția de a avea vocație concretă la moștenirea defunctului, dacă moștenirea ar fi deschisă la data donației. Este de asemenea necesar ca descendenții și soțul supraviețuitor să accepte moștenirea defunctului, după deschiderea acesteia. Cu alte cuvinte, obligația de raport nu incumbă succesibililor renunțatori sau celor care nu acceptă moștenirea legală a defunctului. Este de precizat în acest context că persoanele respective devin străine de moștenire și vor putea păstra donația. Cu toate acestea, potrivit art. 1147 alin. (2) C. civ., prin stipulație expresă în contractul de donație, donatarul poate fi obligat la raportul donației și în cazul renunțării la moștenire. În acest caz, donatarul vareaduce la moștenire numai valoarea bunului donat care depășește partea din bunurile defunctului la care ar fi avut dreptul ca moștenitor legal. În ceea ce privește categoria descendenților, în aceasta sunt incluși atât descendenții din căsătorie, din afara căsătoriei (dacă filiația a fost stabilită potrivit legii), cei adoptați precum și cei rezultați din reproducerea umană asistată cu terț donator. Descendenții defunctului datorează raportul indiferent dacă aceștia au grade de rudenie diferite, cum se poate întâmpla în ipoteza în care persoana gratificată vine la moștenire prin reprezentarea succesorală a unui ascendent al său predecedat. Donațiile făcute în favoarea acestora de către defunct se apreciază că nu au caracter definitiv, constituind un avans în contul moștenirii.

Se mai impune a preciza faptul că, potrivit art. 1149 C. civ., intitulat „caracterul personal al obligației de raport”, moștenitorul datorează raportul numai pentru donațiile pe care le-a primit personal de la donator. Dacă descendentul donatarului vine în nume propriu la moștenirea donatorului, nu este obligat să raporteze donația făcută ascendentului său, chiar dacă a acceptat moștenirea acestuia din urmă. Descendentul care vine la moștenire prin reprezentare succesorală este obligat să raporteze donația primită de la defunct de către ascendentul său pe care îl reprezintă, chiar dacă nu l-a moștenit pe acesta din urmă.

Donațiile făcute de defunct în favoarea ascendenților privilegiați, a ascendenților ordinari, a colateralilor privilegiați, a colateralilor ordinari sau a terților nu sunt supuse raportului. Ratiunea instituirii raportului donațiilor privește stabilirea egalității între descendenți și soțul supraviețuitor iar donațiile făcute celorlalte categorii de persoane enumerate nu afectează egalitatea dintre ei, întrucât donațiile făcute acestora sunt suportate de toți moștenitorii⁴. Cu toate acestea se apreciază că dispunătorul va putea stipula ca raportul să se efectueze și în cazul ascendenților sau a rudelor în linie colaterală, dar numai sub forma imputării valorii donației

⁴ Al. Bacaci, Gh. Comăniță, *Drept civil. Succesiunile*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 271.

asupra părții din moștenire ce se cuvine donatarului⁵. În ceea ce privește această opinie, apreciem că principiul irevocabilității donațiilor se opune acestei soluții. Principiul irevocabilității are caracter imperativ, iar excepțiile de la acesta sunt strict prevăzute de lege, ori legiuitorul a înțeles să deroge de la acest principiu stipulând obligația de raport exclusiv în sarcina descendenților și a soțului supraviețuitor, atunci când aceștia vin la moștenire împreună. Extinderea acestei situații de excepție și la alte categorii de persoane nu este permisă, chiar dacă normele care reglementează raportul donațiilor au caracter suppletiv.

Creditorii obligației de raport sunt comoștenitorii descendenților sau soțul supraviețuitor care vine la moștenire în concurs cu aceștia. Raportul donațiilor va fi datorat doar la cererea persoanelor îndreptățite. Actiunea are caracter patrimonial iar în ipoteza decesului titularului ea se transmite către moștenitorii acestuia. Este de menționat că și creditorii descendenților sau ai soțului supraviețuitor pot solicita raportul donațiilor pe calea acțiunii oblice, cu respectarea condițiilor de admisibilitate ale acțiunii. În schimb, creditorii succesiunii, precum și legatarii universali sau cu titlu universal, nu pot solicita raportul donațiilor.

2.2. Donațiile care sunt supuse raportului și donațiile care nu sunt supuse raportului

Este de precizat că obligația de raport vizează numai donațiile, nu și legatele. Astfel, legatarul (universal, cu titlu universal sau cu titlu particular) nu are obligația de raporta donațiile primite de la defunct.

Legiuitorul nu a enumerat donațiile supuse raportului, preferând să reglementeze expres doar donațiile nesupuse raportului. În aceste condiții, toate donațiile provenind de la *de cuius*, cu excepția celor nesupuse raportului enumerate limitativ, sunt raportabile. Presumția legală este aceea că donațiile sunt raportabile, cu excepția celor care potrivit legii sau voinței donatarului sunt exceptate de la raport. Așadar, sunt supuse raportului donațiile făcute prin act autentic, darurile manuale și donațiile indirecte. Sunt raportabile și donațiile grevate de sarcini, însă în această situație este raportabil doar beneficiul rezultând prin scăderea valorii sarcinii din valoarea donației. Această soluție este valabilă și în cazul donației remuneratorii care a depășit valoarea serviciilor prestate, caz în care se va scădea din valoarea donației valoarea serviciilor și se va raporta respectivul beneficiu. Sunt raportabile și donațiile simulate, dacă prin acestea dispunătorul nu a intenționat să facă o donație scutită de raport.

Nu sunt supuse raportului, potrivit art. 1150 C. civ.:

a) donațiile pe care defunctul le-a făcut cu scutire de raport. Scutirea poate fi făcută prin chiar actul de donație sau printr-un act ulterior, întocmit într-una dintre formele prevăzute pentru liberalități [art. 1150 alin. (1) lit. a) C. civ.];

⁵ Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, Ed. Universul Juridic, București, 2003, p. 357.

b) donațiile deghezate sub forma unor înstrăinări cu titlu oneros sau efectuate prin persoane interpușe, cu excepția cazului în care se dovedește că cel care a lăsat moștenirea a urmărit un alt scop decât scutirea de raport [art. 1150 alin. (1) lit. b) C. civ.]. Prezumția instituită are caracter relativ, în sensul că donațiile vor fi supuse raportului dacă se dovedește că dispunătorul a urmărit alt scop decât scutirea de raport;

c) darurile obișnuite, donațiile remuneratorii și, în măsura în care nu sunt excesive, sumele cheltuite pentru întreținerea sau, dacă este cazul, pentru formarea profesională a descendenților, a părinților sau a soțului și nici cheltuielile de nuntă, în măsura în care cel care lasă moștenirea nu a dispus altfel [art. 1150 alin. (1) lit. c) C. civ.]. Atât darurile obișnuite, cât și donațiile remuneratorii trebuie să se încadreze în limite normale, pentru a fi excluse de la raport. Și cheltuielile făcute pentru întreținerea sau formarea profesională a descendenților, a părinților sau a soțului, la rândul lor trebuie să nu fie excesive. Este de observat că legiuitorul se referă în acest caz și la părinți, deși persoanele expres nominalizate de legiuitor care au obligația de raport sunt descendenții și soțul supraviețuitor. Astfel, sumele cheltuite cu titlu de întreținere și cele privind formarea profesională a părinților, dacă sunt excesive, vor fi raportate;

d) fructele culese, veniturile scadente până în ziua deschiderii moștenirii și echivalentul bănesc al folosinței exercitate de donatar asupra bunului donat [art. 1150 alin. (1) lit. d) C. civ.]. Obligația de raport privește numai fructele și dobânzile ulterioare datei deschiderii moștenirii, pentru că pentru perioada cuprinsă între data donației și data deschiderii moștenirii donatarul le-a cules în calitate de proprietar. Începând cu data deschiderii moștenirii fructele și dobânzile ulterioare sunt raportabile, fără punere în întârziere, aceasta deoarece masa succesorală cuprinde și bunurile supuse raportului, între care sunt incluse fructele și dobânzile ulterioare deschiderii moștenirii. Este posibil ca defunctul să stipuleze, în mod valabil, ca moștenitorul-donatar să fie scutit de raport până la efectuarea partajului⁶. Textul art. 1150 alin. (1) lit. d) C. civ. care reglementează scutirea de raport privește și ipoteza în care bunul obiect al donației nu este producător de fructe, spre exemplu dacă donația are ca obiect dreptul de uzufruct, caz în care fructele și veniturile realizate se cuvin donatarului, fiind de neacceptat ca acesta să datoreze raportul în acest caz⁷.

e) bunul a pierit fără culpa donatarului [art. 1150 alin. (2) C. civ.]. Astfel, dacă bunul a pierit fără culpa donatarului, raportul nu este datorat. În această situație riscul pierii bunului este suportat de moștenire și doar în parte de moștenitorul donator, proporțional cu cota sa succesorală. În mod excepțional, dacă bunul a fost

⁶ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, Ed. ALL, București, 1998, p. 359, nr. 854.

⁷ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, Ed. ALL, București, 1998, p. 360, nr. 856.

reconstruit prin folosirea unei indemnizații încasate ca urmare a pieririi sale, donatarul este ținut să facă raportul bunului în măsura în care indemnizația a servit la reconstruirea aceluși bun. În cazul în care indemnizația nu a fost utilizată în acest scop, ea însăși este supusă raportului. Dacă indemnizația rezultă dintr-un contract de asigurare, aceasta se raportează numai în măsura în care depășește cuantumul total al primelor plătite de donatar.

f) în plus, față de prevederile art. 1150 C. civ., precizăm că nu este supusă obligației de raport clauza de preciput reglementată în art. 333 C. civ. Astfel, potrivit art. 333 alin. (2) C. civ., „clauza de preciput nu este supusă raportului donațiilor, ci numai reducăunii, în condițiile art. 1096 alin. (1) și (2)”.

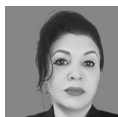
3. Concluzii

Prima parte a studiului dedicat raportului donațiilor a prezentat sediul materiei, noțiunea de raport a donațiilor, domeniul de aplicare a raportului donațiilor, respectiv persoanele care datorează raportul donațiilor și persoanele care pot cere raportul donațiilor, precum și donațiile care sunt supuse raportului și donațiile care nu sunt supuse raportului.

Bibliografie:

- I. Nicolae, *Devoluțiunea legală și testamentară a moștenirii*, Ed. Hamangiu, București, 2016;
- G. Boroș, C.A. Anghelescu, I. Nicolae, *Fișe de drept civil*, Ed. a 7-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2022;
- J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016;
- Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, Ed. Universul Juridic, București, 2003;
- Al. Bacaci, Gh. Comăniță, *Drept civil. Succesiunile*, Editura Universul Juridic, București, 2013;
- C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, Ed. ALL, București, 1998.

CONVENȚIA MATRIMONIALĂ: CONTRACT PRINCIPAL SAU ACCESORIU CĂSĂTORIEI?

Lect. univ. dr. **Georgeta CREȚU**,

Lect. univ. dr. **Camelia SPASICI**

ABSTRACT

This paper aims to analyze the legal nature and the relationship between two important institutions in family law: The marriage and matrimonial agreement.

In the context the proposed objective two questions asked:

- Marriage and the matrimonial agreement they have the same legal nature?
- Is there a determining relationship between the marriage and the matrimonial agreement?

The study is done in the conditions which the national doctrine calls put under the sign question

the contractual nature of marriage.

Legal action is of interes theoretical and practica land trough the analysis of the matrimonial agreement, complex contract and with special affection.

Key words: Civil Code, Convention, Objective, Marriage.

A. Reguli generale contractuale

Contractul este „acordul de voințe dintre două sau mai multe persoane cu intenția de a constitui, modifica sau stinge un raport juridic” (art. 1166 C. civ.).

Contractul este un act juridic de *formație bilaterală*¹, în care se părțile urmăresc scopuri comune sau diferite.

În doctrina franceză, contractul este apreciat drept „acte juridique type”, alături de actul juridic unilateral și actul juridic colectiv².

¹ A nu se confunda „actul juridic bilateral” cu „contractul bilateral”. Astfel, actul juridic bilateral exprimă acordul de voințe a două persoane (contractul, s.n.); vezi G. Boroi, C.A. Anghelescu, *Curs de drept civil. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 110.

² Vezi J. Ghestin, *Traite de droit civil. La formation du contrat. Tome 1: Le contrat – Le consentement*, L.G.D.J., Paris, 2013, p. 3.

La baza oricărui contract stă *principiul libertății de a contracta*. Astfel, părțile sunt libere să încheie orice contracte și să determine conținutul acestora, în limitele impuse de lege, de ordinea publică și de bunele moravuri³.

Părțile contractante trebuie să acționeze cu *bună-credință*, atât la negocierea și încheierea contractului, cât și pe tot timpul executării sale (art. 1170 C. civ.).

În continuare, prezentăm succint regulile generale aplicabile celei mai importante instituții de drept civil (contractul, s.n.), numai pentru introducere în domeniul supus atenției noastre.

Ca orice act juridic, perfectarea contractului atrage două etape distincte: faza formării contractului și executării acestuia (a producerii efectelor urmărite de părți).

a) *Faza formării contractului* este caracterizată prin negocieri, oferte, acceptări etc.

Pe fond, faza formării presupune îndeplinirea condițiilor cerute de lege pentru încheierea valabilă a contractului.

Condițiile esențiale cerute pentru validitatea contractului sunt: capacitatea de a contracta; consimțământul părților; un obiect determinat și licit, o cauză licită și morală și, uneori „o anumită formă” [art. 1179 alin. (1) și (2) C. civ.].

În materia *capacității contractuale*, ca regulă, poate contracta orice persoană care nu este declarată incapabilă de lege și nici oprită de lege să încheie anumite contracte⁴.

Potrivit art. 43 alin. (1) C. civ., nu are capacitate de exercițiu, minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani și interzisul judecătoresc.

În schimb, minorul care a împlinit vârsta de 14 ani are capacitatea de exercițiu restrânsă. Astfel, minorul cu capacitate de exercițiu restrânsă poate face singur acte de conservare, acte de administrare care nu îl prejudiciază, precum și acte de dispoziție de mică valoare, cu caracter curent și care se execută la data încheierii lor [art. 41 alin. (1) și (3) C. civ.].

Restrângeri ale capacității de a contracta au și *persoanele juridice fără scop lucrativ* care, pot avea „doar drepturi și obligații civile care sunt necesare pentru realizarea scopului stabilit prin lege, actul de constituire sau statut” [art. 206 alin. (2) C. civ.].

Consimțământul părților (acordul de voințe la contractare, s.n.) trebuie să fie serios, liber și exprimat în cunoștință de cauză.

Consimțământul dat în contract este viciat când este dat din eroare, surprins prin dol sau smuls prin violență (sau leziune).

Obiectul contractului îl reprezintă operațiunea juridică, precum vânzarea, locațiunea, împrumutul și altele asemenea, convenită de părți, astfel cum aceasta reiese din ansamblul drepturilor și obligațiilor contractuale [art. 1225 alin. (1) C. civ.].

³ Libertatea de a contracta înseamnă dreptul unei persoane de a-și alege partenerul contractant, conținutul contractului și implicit, efectele acestuia; vezi L. Pop, I.F. Popa, S.I. Vidu, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*, Ed. Universul juridic, București, 2012, pp. 64-65.

⁴ Contractele pot fi încheiate și prin reprezentare. Reprezentarea poate fi legală sau convențională; vezi Gh. Lachieze, *Droit des contrats*, Ellipses, 2012, Paris, pp. 60-61.

În formularea Codului civil de mai sus, obiectul contractului poate fi o vânzare, un schimb, o donație etc.

Doctrina distinge însă între, obiectul contractului („operațiunea juridică”) și obiectul obligației, respectiv prestația la care se obliga una dintre părți. Astfel, „prin obiectul convențiilor sunt desemnate lucrurile, în înțelesul de bunuri care constituie, în realitate obiectul prestației sau obiectul derivat al obligației”⁵.

Obiectul contractului trebuie să fie determinat și licit.

Cauza contractului este motivul care determină fiecare parte să încheie contractul (art. 1235 C. civ.).

Precizăm că obiectul și cauza contractului sunt elemente ale *structurii actului juridic*. Astfel, cauza contractului ar putea fi, chiar mai mult decât o simplă condiție de validitate⁶.

Cauza trebuie să existe, să fie licită și morală.

Forma contractului constă în exteriorizarea voințelor concordante ale părților.

Doctrinar, formalismul contractual este analizat pe trei direcții: forma *ad validitatem*, forma *ad probationem* și forma prevăzută de lege pentru *opozabilitate*.

Forma *ad validitatem* este o condiție esențială ce presupune îndeplinirea formalităților prevăzute de lege pentru valabila încheiere a contractului.

De regulă, contractele se încheie valabil, în formă *consensuală*. Astfel, contractul poate fi încheiat prin simplul acord de voințe, al părților (art. 1178 C. civ.).

Ca excepție, convențiile care strămută sau constituie drepturi reale imobiliare trebuie să îmbrace *forma autentică* (art. 1244 C. civ.)⁷.

Tot astfel, *convenția matrimonială* trebuie încheiată prin înscris autenticat de notarul public, sub sancțiunea nulității absolute [art. 330 alin. (1) C. civ.].

Forma *ad probationem* este o cerință care constă în întocmirea unui înscris, care să dovedească existența contractului încheiat de părți.

Forma cerută pentru probațiune prezintă avantajul practic al redării fidele a *conținutului contractului* și previne eventualele litigii.

Legea instituie obligativitatea formei *ad probationem* pentru unele acte juridice (de exemplu, contractul de societate, contractul de asigurare, contractul de tranzacție etc.).

Forma pentru opozabilitate față de terți are drept scop protejarea persoanelor care nu au participat la încheierea contractului.

⁵ De exemplu, în contractul de vânzare, obiectul prestației vânzătorului este transferul dreptului de proprietate către cumpărător; vezi L. Pop, *Tratat de drept civil. Obligațiile. Vol. II Contractul*, Ed. Universul juridic, București, 2009, p. 306.

⁶ Vezi C.T. Ungureanu, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, Ed. Hamangiu, București, 2016, pp. 161-164.

⁷ Astfel, înstrăinarea terenurilor și construcțiilor trebuie realizate în formă autentică; vezi G. Boroi, C.A. Anghelescu, B. Nazat, *Curs de drept civil. Drepturile reale principale*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 51.

Forma cerută pentru opozabilitate este dată de formalitățile impuse pentru ca actul juridic să devină opozabil și persoanelor care nu au participat la încheierea lui.

Forma cerută pentru opozabilitate este obligatorie.

Potrivit art. 18 alin. (1) C. civ., obiectul publicității îl formează „drepturile, actele și faptele privitoare la starea și capacitatea persoanelor, cele în legătură cu bunurile care aparțin acestora, precum și orice alte raporturi juridice”.

Potrivit art. 1246 alin. (1) C. civ., orice contract încheiat cu încălcarea condițiilor cerute de lege pentru încheierea sa valabilă este supus *sancțiunii nulității*.

b) *Faza efectelor contractului* este posterioară încheierii contractului și înseamnă executarea acestuia⁸.

Prin efectele contractului se înțeleg, în general, *obligațiile* pe care contractul le creează în sarcina părților contractante⁹. De exemplu, căsătoria valabil încheiată obligă soții la respect reciproc, fidelitate, sprijin moral, coabitare etc.

Efectele contractului sunt diriguite de două principii: principiul forței obligatorii și principiul relativității.

Principiul forței obligatorii reprezintă regula potrivit căreia „Contractul valabil încheiat are putere de lege între părțile contractante” [art. 1270 alin. (1) C. civ.].

În materia actelor juridice bilaterale, principiul forței obligatorii este fundamentul sintagmei „contractul este legea părților” (*pacta sunt servanda*).

Forța obligatorie a contractului presupune executarea întocmai a clauzelor sale, imposibilitatea modificării unilaterale sau imposibilitatea denunțării unilaterale [art. 1270 alin. (2) C. civ.].

Sunt excepții de la principiul *pacta sunt servanda*¹⁰: impreviziunea, forța majoră, cazul fortuit și prorogarea legală.

În cazul *impreviziunii*, dacă executarea contractului a devenit excesiv de oneroasă datorită unei schimbări excepționale a împrejurărilor care ar face vădit injustă obligarea debitorului la executarea obligației, instanța poate să dispună: *adaptarea contractului sau încetarea contractului* [art. 1271 alin. (2) C. civ.].

Forța majoră este un eveniment extern, imprevizibil, absolut invincibil și inevitabil [art. 1351 alin. (2) C. civ.].

Cazul fortuit este un eveniment care nu poate fi prevăzut și nici împiedicat de către cel care ar fi fost chemat să răspundă, dacă evenimentul nu s-ar fi produs [art. 1351 alin. (3) C. civ.].

Prorogarea legală a contractului presupune prelungirea efectelor acestuia, prin lege (de exemplu, prelungirea termenelor contractelor de închiriere a locuințelor prin O.G. nr. 40/1999 privind protecția chiriașilor).

⁸ Efectele actului juridic civil sunt reglementate, în mod general, de Codul civil în Cartea a V-a „Despre obligații”, Titlul II „Izvoarele obligațiilor”, Secțiunea a VI-a „Efectele contractului” (art. 1270-1294 C. civ.).

⁹ Vezi Fr. Deak, St. Cărpenu, *Contracte civile și comerciale*, Ed. Lumina Lex, București, 1993, p. 47.

¹⁰ Vezi E.J. Prediger, *Introducere în studiul dreptului civil. Raportul juridic civil, actul juridic civil și prescripția extinctivă*, Ed. Hamangiu, București, 2011, pp. 164-165.

Relativitatea efectelor contractului desemnează faptul că ele se produc numai față de autorii lor, fără a putea să profite ori să dăuneze terțelor persoane.

Cele mai cunoscute *exceptii de la principiul relativității efectelor contractului* sunt: promisiunea faptei altuia și stipulația pentru altul¹¹.

Promisiunea faptei altuia este un contract prin care o promitentul se obligă față de creditorul promisiunii să determine terțul ca să încheie, să adere sau să ratifice un act (art. 1283 C. civ.)

Stipulația pentru altul conferă beneficiul stipulației terței persoane, care nu este nici parte și nici reprezentant în contact (art. 1284-1288 C. civ.).

Contractul încetează, în condițiile legii, prin executare, acordul de voință al părților, denunțare unilaterală, expirarea termenului, îndeplinirea sau, după caz, neîndeplinirea condiției, imposibilitatea fortuită de executare (precum și din orice alte cauze prevăzute de lege).

Ca efect al încetării contractului, părțile sunt *liberate de obligațiile asumate*.

B. Căsătoria: „uniune” juridică sau contract ?

Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți. Astfel, scopul căsătoriei este întemeierea unei *familii*.

Căsătoria este „uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie”, încheiată în condițiile legii [art. 259 alin. (1) C. civ.].

Căsătoria este monogamă, solemnă, laică și întemeiată pe egalitatea în drepturi și obligații între soți.

În cele ce urmează, vom prezenta succint, instituția căsătoriei și raportul în care aceasta se află cu o altă instituție reprezentativă în dreptul familiei, convenția matrimonială.

a) Natura juridică a căsătoriei.

Deoarece căsătoria este „uniunea” liber consimțită între un bărbat și o femeie, în doctrina supusă Codului civil de la 1864, s-a susținut că aceasta este „actul juridic” prin care se încheie căsătoria, dar care „nu poate fi considerat un contract”¹² deoarece între căsătorie și contractul de drept civil există următoarele *deosebiri*.

În cazul contractului, fiecare parte urmărește un scop diferit de celelalte părți, pe când „în cazul căsătorie ambele părți urmăresc un scop comun”, respectiv întemeierea familiei.

Efectele juridice ale contractului sunt determinate de părți (și în anumite limite de lege), putând îmbrăca cele mai diferite aspecte, în timp ce efectele căsătoriei

¹¹ Vezi C. Stătescu, C. Birsan, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, Ed. Hamangiu, București, 2008, pp. 70-71.

¹² Vezi I.P. Filipescu, A.I. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 2001, p. 12.

sunt prestabilite de lege, „voința părților neavând decât rolul de a determina statutul legal al căsătoriei, fără posibilitatea de a-l modifica în vreun fel”.

În principiu, contractul poate fi susceptibil de modalități (condiția și termenul) pe când „căsătoria nu poate fi afectată de asemenea modalități”.

Contractul, fiind stabilit prin voința părților (*mutuus consensus*), poate înceta prin acordul lor de voință (*mutuus disensus*), pe când „căsătoria nu poate lua sfârșit prin acordul de voință al soților”.

În cazul contractului, dacă o parte nu-și execută obligațiile, cealaltă parte poate cere rezoluțiunea, pe când „căsătoria poate fi desfăcută prin divorț, în condițiile stabilite de lege”.

Nulitățile căsătorie prezintă „anumite particularități” față de cele ale contractului și ale celorlalte acte juridice.

Prin adoptarea Codului civil 2009, multe dintre susținerile doctrinare anterioare, au fost consacrate legislativ (inclusiv definirea căsătoriei, s.n.).

Tot astfel, și în literatura juridică recentă, se admite unanim că termenul de „căsătorie” desemnează, în general, „actul juridic” pe care îl încheie bărbatul și femeia care vor să se căsătorească¹³.

În contextul de mai sus, căsătoria este un act juridic de dreptul familiei, bilateral, solemn și irevocabil însă, caracterul său bilateral „nu transformă acest act într-un contract”.

Într-o susținere asemănătoare, căsătoria a fost calificată drept un „act juridic civil *sui generis*”¹⁴.

b) Încheierea căsătoriei.

Căsătoria se încheie între *bărbat și femeie*, prin consimțământul personal și liber al soților.

Pentru a încheia valabil căsătoria, viitorii soți trebuie să fi împlinit vârsta de 18 ani.

Ca excepție, pentru motive temeinice, *minorul care a împlinit vârsta de 16 ani se poate căsători*, în temeiul unui aviz medical, cu încuviințarea părinților săi sau, după caz, a tutorelui și cu autorizarea instanței de tutelă în a cărei circumscripție minorul își are domiciliul [art. 273 alin. (2) C. civ.]¹⁵.

Este interzisă încheierea căsătoriei:

- între rudele în linie dreaptă, precum și între cele în linie colaterală până la al patrulea grad inclusiv [art. 274 alin. (1) C. civ.];

¹³ Vezi D. Lupascu, C.M. Crăciunescu, *Dreptul familiei*, ediția a III-a amendată și actualizată, Ed. Universul Juridic, București, 2017, p. 57 și urm.

¹⁴ Vezi T. Bodoașcă, *Dreptul familiei*, Ed. ALL Beck, București, 2007, p. 47.

¹⁵ Potrivit legii, este interzisă încheierea căsătoriei între rudele în linie dreaptă, precum și între cele în linie colaterală până la al patrulea grad inclusiv [art. 274 alin. (1) C. civ.] sau între tutore și persoana minoră care se află sub tutela sa (art. 275 C. civ.). Tot astfel, este interzisă căsătoria dintre persoane de același sex [art. 277 alin. (1) C. civ.].

- între tutore și persoana minoră care se află sub tutela sa (art. 275 C. civ.);
- între persoane de același sex [art. 277 alin. (1) C. civ.];
- de către o persoană căsătorită deja anterior (bigamia, s.n.).

Anterior oficierei căsătoriei, viitorii soții trebuie să depună fiecare o *declarație de căsătorie*, la primăria unde urmează a se încheia căsătoria.

În conținutul declarației de căsătorie, viitorii soți trebuie să declare că nu există niciun impediment legal la căsătorie.

Tot odată viitorii soți trebuie să declare numele de familie pe care îl vor purta în timpul căsătoriei, precum și *regimul matrimonial ales* [art. 281 alin. (1) C. civ.].

În cadrul procedurii, în aceeași zi cu primirea declarației de căsătorie, ofițerul de stare civilă trebuie să dispună *publicarea declarației*, prin afișarea în extras, într-un loc special amenajat.

Căsătoria se încheie *după 10 zile de la afișarea declarației de căsătorie*.

Orice persoană poate face opoziție la căsătorie, dacă există un impediment legal sau dacă alte cerințe ale legii nu au fost îndeplinite [art. 285 alin. (1) C. civ.].

Pentru *celebrarea căsătoriei*, viitorii soți sunt obligați să se prezinte împreună la sediul primăriei, pentru a-și da consimțământul la căsătorie, în mod public, în prezența a 2 martori și în fața ofițerului de stare civilă [art. 287 alin. (1) C. civ.].

Căsătoria între soți, se încheie în momentul în care, după exprimarea consimțământul fiecăruia dintre viitorii soți, *ofițerul de stare civilă îi declară căsătoriți* (art. 289 C. civ.).

În baza consimțământului, ofițerul de stare civilă întocmește *actul de căsătorie*, de îndată.

Actul de căsătorie se semnează de către soți, de cei 2 martori și de către ofițerul de stare civilă (art. 290 C. civ.)¹⁶.

Dovada căsătoriei se face, de regulă, cu certificatul de căsătorie¹⁷.

c). Nulitatea căsătoriei.

Neîndeplinirea condițiilor de validitate de drept comun (art. 1179 C. civ.), precum și a celor speciale, atrag nulitatea actului căsătoriei.

Nulitatea căsătoriei poate fi absolută sau relativă.

Nulitatea absolută a căsătoriei intervine atunci când nu s-au respect dispozițiile legale referitoare la: consimțământul soților, bigamie, rudenie, alienare și debilitate mintală și procedura celebrării căsătoriei [art. 293 alin. (1) C. civ.].

De asemenea căsătoria încheiată de minorul care nu a împlinit vârsta de 16 ani este „lovită de nulitate absolută”.

Cu toate cele de mai sus, „nulitatea căsătoriei se acoperă” dacă, până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești, ambii soți au împlinit vârsta de 18 ani sau dacă soția a născut ori a rămas însărcinată [art. 294 alin. (1) și (2) C. civ.].

¹⁶ De asemenea, pe actul de căsătorie se face mențiune despre *regimul matrimonial ales* de soți.

¹⁷ Ca derogare de la regula aplicabilă actelor juridice, în situațiile prevăzute de lege, căsătoria se poate dovedi cu orice mijloc de probă [art. 292 alin. (2) C. civ.].

Situația este asemănătoare și atunci când, căsătoria a fost încheiată „în alte scopuri decât acela de a întemeia o familie” însă, „până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești, a intervenit conviețuirea soților, soția a născut sau a rămas însărcinată ori au trecut 2 ani de la încheierea căsătoriei” [art. 295 alin. (1) și (2) C. civ.].

Acțiunea în constatarea nulității absolute a căsătoriei poate fi introdusă de orice persoană interesată.

Nulitatea relativă a căsătoriei intervine atunci când nu au fost obținute „încuviințările sau autorizarea prevăzute de lege”, pentru vicii de consimțământ sau lipsa discernământului ori a tutelei prevăzute de art. 300 C. civ.

Termenul de prescripție în anularea căsătoriei este de 6 luni.

După caz, termenul curge diferit: de la data la care cei a căror încuviințare sau autorizare era necesară pentru încheierea căsătoriei au luat cunoștință de aceasta; de la data încetării violenței sau, după caz, de la data la care cel interesat a cunoscut dolul, eroarea ori lipsa vremelnică a discernământului ori de la data încheierii căsătoriei (între tutore și persoana minoră).

Ca efect al căsătoriei putative, soțul de bună-credință la încheierea unei căsătorii (nule sau anulate) *păstrează* „calitatea unui soț dintr-o căsătorie valabilă”, până la data când hotărârea judecătorească rămâne definitivă¹⁸.

Căsătoria valabil încheiată produce *efecte juridice* între cele două părți.

Căsătoria *încetează* prin decesul sau declararea judecătorească a morții unui a dintre soți ori prin divorț, în timpul vieții soților [art. 259 alin. (5) și (6) C. civ.].

În finalul scurtei prezentări a instituției căsătoriei, *facem următoarele aprecieri*.

Familia este o instituție importantă a vieții noastre sociale.

În accepțiunea sa socială, căsătoria este „uniunea” dintre un bărbat și o femeie în scopul întemeierii unei familii.

Căsătoria este deci, o *instituție complexă* ce excede unei simple manifestări de voință de formație juridică.

În stabilirea naturii juridice a căsătoriei, acceptată unanim ca „act juridic”, trebuie să avem în vedere *elementele esențiale* ale actului juridic, în general și ale contractului, în special.¹⁹

Reamintim că, potrivit art. 1166 C. civ., „Contractul este acordul de voințe dintre două sau mai multe persoane cu intenția de a constitui, modifica sau stinge un raport juridic”.

Rezultă că, elementele esențiale ale contractului sunt: *acordul de voințe și intenția de crea, modifica sau stinge un raport juridic, între părți*.

¹⁸ Tot astfel, nulitatea căsătoriei „nu are niciun efect în privința copiilor, care păstrează situația de copii din căsătorie” [art. 305 alin. (1) C. civ.].

¹⁹ În literatura juridică de specialitate, *actului juridic civil* a fost definit ca „manifestarea de voință sau, după caz, acordul de voințe cu intenția de a produce efecte juridice, adică de a naște, de a modifica sau de a stinge un raport juridic civil concret; vezi G. Boroș, C.A. Angheliescu, *op. cit.*, p. 109.

În raport de cele prezentate mai sus, strict juridic, instituția căsătoriei îndeplinește elementele esențiale ale unui *contract civil*.

În condițiile de mai sus, apreciem definirea căsătoriei drept o „uniune” cel puțin nepotrivită juridic.

În plus, refuzul doctrinar de a recunoaște caracterul contractual al căsătoriei a determinat apariția unor argumente nesustținute științific. De exemplu, s-a afirmat că actul căsătoriei „nu poate fi afectat de modalități” (ceea ce este neesențial pentru contract, majoritatea actelor juridice fiind pure și simple).

Căsătoria, prin domeniul special de afectațiune (social, familial, educațional, economic etc.) este desigur o *uniune a soților* juridic însă actul căsătoriei pare un contract complex, *sui generis*.

Căsătoria produce *efecte juridice* patrimoniale și nepatrimoniale.

Obligațiile nepatrimoniale ale soților constau în: respect reciproc, fidelitate, sprijin moral, coabitare etc.

Obligațiile patrimoniale ale soților vizează „regimurile matrimoniale”.

C. Convenția matrimonială: contract accesoriu ?

Convenția matrimonială este „actul juridic prin care viitorii soți, uzând de libertatea conferită de legiuitor, își stabilesc, prin acordul lor, regimul matrimonial propriu sau își modifică, în timpul căsătoriei, regimul matrimonial sub care s-au căsătorit”²⁰.

Din cele de mai sus, rezultă că prin convenția matrimonială se poate deroga de la dispozițiile regimului comunității legale al soților (art. 366 C. civ.).

Potrivit legii, în cadrul regimului comunității legale, bunurile soților sunt bunuri comune și bunuri proprii (art. 339 și art. 340 C. civ.).

Bunurile comune sunt cele dobândite în timpul regimului comunității legale de oricare dintre soți sunt (de la data dobândirii lor) respectiv, bunuri comune în devălmășie ale soților.

De asemenea sunt bunuri comune, veniturile din muncă, sumele de bani cuvenite cu titlu de pensie în cadrul asigurărilor sociale și altele asemenea, precum și veniturile cuvenite în temeiul unui drept de proprietate intelectuală (art. 341 C. civ.).

Sunt *bunuri proprii* ale fiecărui soț: bunurile dobândite prin moștenire legală, legat sau donație, bunurile de uz personal; bunurile destinate exercitării profesiei unuia dintre soți; drepturile patrimoniale de proprietate intelectuală; bunurile dobândite cu titlu de premiu sau recompensă; indemnizația de asigurare și despăgubirile aferente; bunurile, sumele de bani sau orice valori care înlocuiesc un bun propriu, fructele bunurilor proprii.

²⁰ Vezi C.M. Crăciunescu, *Regimuri matrimoniale*, Ed. All Beck, București, 2000, p. 11.

Precizăm că, prin convenția matrimonială, nu se pot aduce atingere egalității dintre soți, autorității părintești sau devoluțiunii legale a moștenirii [art. 332 alin. (2) C. civ.].

În concordanță cu obiectul lucrării de față, ne propunem să analizăm exclusive *natura contractuală a convenției matrimoniale*.

a) *Convenție matrimonială sau contract matrimonial?*

În Codul civil 2009, acordul de voințe a două sau mai multe persoane este denumit în două feluri: „contract” sau „convenție”²¹.

Deși legislativ nu se face distincție între cei doi termeni, literatura de specialitate, de inspirație franceză, s-a pronunțat în sensul că raportul dintre convenție și contract este cel de la general, la particular. Astfel, contractul este „o specie a convenției”.

Susținerea de mai sus a avut în vedere dispozițiile art. 1101 din Codul civil francez potrivit căruia „contractul este o *convenție* prin care una sau mai multe persoane se obligă să dea, să facă sau să nu facă ceva” (s.n.).

Tot astfel, s-a susținut că efectele convenției sunt mai extinse decât cele ale contractului. Astfel, „convenția poate crea, transmite sau stinge drepturi și obligații, pe când contractual ar putea numai să creeze ori să transmit astfel de drepturi și obligații”²².

Mai aproape de realitate, în doctrina națională s-a apreciat că aceasta reprezintă un „pact de familie”, un act cu o cauză juridică specifică (*affectio conjugalis*)²³.

În literatura recentă s-a făcut și precizarea potrivit căreia, încercările doctrinare fundamentate pe legislația franceză sunt „contrare sensului de bază a celor două noțiuni care sunt identice, motiv pentru care în prezent sunt considerate sinonime”²⁴.

Din cele de mai sus, rezultă că indiferent de denumirea sa, așa zisa „convenție matrimonială”, este un *contract civil*, supus regulilor generale contractuale (art. 1166 și urm. C. civ.).

b) *Convenția matrimonială: contract principal sau accesoriu?*

Convenția matrimonială se delimitează de alte contracte prin caracterele sale juridice:

Convenția matrimonială este un *contract* încheiat între soți;

Convenția matrimonială este un contract *sinalagmatic*, deoarece naște obligații reciproce și interdependente (art. 1171 C. civ.);

²¹ Tot astfel, și în Codul civil de la 1864 în care, potrivit art. 942, titlul III poartă denumirea „Despre contracte sau convenții”.

²² Vezi C. Stătescu, C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 15 și lucrările citate de autori.

²³ Vezi M. Avram, C. Nicolescu, *Regimuri matrimoniale*, Ed. Hamangiu, București, 2010, p. 69.

²⁴ Vezi L. Pop, I.F. Popa, S.I. Vidu, *op. cit.*, pp. 55-56.

Convenția matrimonială este un contract *patrimonial* deoarece regimurile patrimoniale vizează exclusiv obligațiile soților²⁵;

Convenția matrimonială este un contract *affectio conjugalis* deoarece se află în legătură directă cu raporturile de familie;

Convenția matrimonială este un *contract complex, sui generis* ce poate cuprinde manifestări de voință *inter vivos*, dar și *mortis causa* (vezi clauza de preciput – art. 333 C. civ.);

Convenția matrimonială este un contract *intuitu personae* deoarece se încheie în considerația anumitor persoane (numai a soților);

Convenția matrimonială este un contract *accesoriu căsătoriei* deoarece se află în legătură directă cu aceasta și își produce efectele doar pe perioada existenței căsătoriei;

Convenția matrimonială este, în principiu, un contract *nesusceptibil de modalități*²⁶.

Convenția matrimonială este un contract *solemn* deoarece forma autentică (notarială) este cerută *ad validitatem*.

Convenția matrimonială este un contract *supus publicității* (deoarece pentru opozabilitate trebui înscrisă în Registrul național al regimurilor matrimoniale, organizat potrivit legii).

Încheiem prin a remarca dependența convenției matrimoniale față de actul căsătorie. Astfel, această instituție (specifică raporturilor de familie), se constituie într-un *contract accesoriu căsătoriei*.

Concluzii

Contractul este „acordul de voințe dintre două sau mai multe persoane cu intenția de a constitui, modifica sau stinge un raport juridic”.

Prin domeniul special de afectare (social, familial, educațional, economic etc.), căsătoria este în general, o „uniune” a soților care, juridic însă se concretizează într-un raport contractul complex, *sui generis* și cu *afectare specială*.

Căsătoria produce *efecte juridice*, respectiv obligații nepatrimoniale (de respect reciproc, fidelitate, sprijin moral, coabitare etc.) și obligații patrimoniale (ce vizează „regimurile matrimoniale”).

Convenția matrimonială este un contract prin care viitorii soți își stabilesc regimul matrimonial propriu (înaintea încheierii căsătoriei) sau își modifică regimul matrimonial (în timpul căsătoriei).

²⁵ Vezi M. Avram, *Drept civil. Familia*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 178.

²⁶ Ca excepție potrivit art. 330 alin. (3) C. civ., „Convenția încheiată în timpul căsătoriei produce efecte de la data prevăzută de părți sau, în lipsă, de la data încheierii ei”.

Prin convenția matrimonială nu se pot aduce atingere egalității dintre soți, autorității părintești sau devoluțiunii legale a moștenirii.

Convenției matrimonială se află într-un raport de dependență față de actul căsătorie.

În concluzie, convenția matrimonială se califică drept un *contract accesoriu căsătoriei*.

BIBLIOGRAFIE

1. Avram M., *Drept civil. Familia*, Ed. Hamangiu, București, 2013;
2. Avram M., Nicolescu C., *Regimuri matrimoniale*, Ed. Hamangiu, București, 2010;
3. Bodoască T., *Dreptul familiei*, Ed. ALL Beck, București, 2007;
4. Boroi G., Anghelescu C. A., *Curs de drept civil. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2012;
5. Crăciunescu C.M., *Regimuri matrimoniale*, Ed. All Beck, București, 2000;
6. Filipescu I.P., Filipescu A.I., *Tratat de dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 2001;
7. Ghestin J., *Traite de droit civil. La formation du contrat. Tome 1: Le contrat – Le consentement*, L.G.D.J., Paris, 2013;
8. Lupascu D., Crăciunescu C. M., *Dreptul familiei*, ediția a III, Ed. Universul Juridic, București, 2017;
9. Pop L., Popa I.F., Vidu S.I., *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*, Ed. Universul juridic, București, 2012;
10. Prediger E.J., *Introducere în studiul dreptului civil. Raportul juridic civil, actul juridic civil și prescripția extinctivă*, Ed. Hamangiu, București, 2011;
11. Ungureanu C.T., *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, Ed. Hamangiu, București, 2016.

RETORICA RAȚIONALULUI ȘI EMOȚIONALULUI ÎN DISCURSUL JUDICIAR

Conf. univ. dr. Lucia CEPRAGA,

Conf. univ. dr. Andrei NASTAS

Abstract

The purpose of this paper is to highlight the determining role of the indictment in the development of the lawyer's discursive skills, the efficiency of social and professional communication. Society is being continuously faced with various conflicts, some of which need to be resolved in court. The aim of the legal discourse is to demonstrate through linguistic and discursive skills the truth of the invoked theses. Therefore, there will always be parties that have opposing interests, interests that will be defended by specialized individuals who will seek to produce the most convincing arguments to win the case for the represented party.

The study sheds light on the structural elements of an indictment, showcases the particularities of orality of legal discourse, highlights the importance of the quality of specialized language from a linguistic and logical perspective.

Keywords: *specialized language, judicial language, discourse, indictment, argumentation, communication, linguistics*

Introducere

Zi de zi, oră de oră, clipă de clipă interacționăm, dacă nu cu alterul, atunci cu sinele negreșit. Și pe cât de ușor este să constatăm indispensabilitatea actului comunicational, pe atât de anevoioasă este definirea conceptului de comunicare, chiar dacă știința comunicării dispune de un inventar impunător de definiții. Într-o astfel de conjunctură, urmărind dezvoltarea titlului proiectat pentru prezentul demers științific, vom înclina spre una din viziunile celui mai mare lingvist al lumii, Eugen Coșeriu, care susține că „Comunicarea poate fi considerată ca una dintre posibilitățile deschise de către semnificat”, or, „semnificatul nu este doar „important”, ci este indispensabil pentru existența limbajului”¹.

¹ E. COȘERIU, *Limbajul și înțelegerea existențială a omului actual*. Iași, 2009, p. 139. [online] [accesat la 29 noiembrie 2022]. Disponibil: <http://tinread.usarb.md:8888/tinread/fulltext/coseriu/coseriu.pdf>

Limbajul ca proces psihic cognitiv reprezintă expresia cea mai complexă a individului, care se dezvoltă în concordanță și în funcție de realitățile timpului.

În prezentul studiu vom aborda discursivitatea judiciară din cadrul limbajului juridic, urmărind modul în care acuzatorul de stat exploatează resursele comunicative din perspectiva raționalității și expresivității.

Metodologia aplicată

Din punct de vedere metodologic, în procesul elaborării prezentului demers științific au fost folosite metode de cercetare, precum: *cercetarea observațională* în vederea identificării lacunelor în discursurile judiciare și juridice, *metoda descriptivă*, în vederea reflectării procedurii de prezentare a unui rechizitoriu, mai exact a elementelor structurale ale acestuia, *metoda explicativă*, a vizat etalarea rolului și relevanței discursului judiciar în societatea actuală, respectiv *cercetările comparative* s-au axat pe interconexiunea dintre lingvistică și drept, dintre diferite tipuri de discursuri judiciare. De rând cu acestea, au fost aplicate metode teoretice de investigație științifică, precum: abstractizarea, analiza și sinteza, inducția și deducția, modelarea etc.

Rezultatele cercetărilor și discuții

Determinând obiectul actualei cercetări, precizăm că în viziunea marelui lingvist basarabean, E. Coșeriu, limbajul este „orice sistem de semne care servește pentru a exprima și comunica idei și sentimente sau conținuturi ale conștiinței”², definiție care ne duce cu gândul concomitent la expresivitate și raționalitate în cadrul unui domeniu profesional. Lingvistul român I. Coteanu consideră că limbajul este „un sistem lingvistic mai mult sau mai puțin specializat în redarea conținutului de idei specifice unei activități profesionale, unuia sau mai multor domenii din viața social-culturală,... care, toate, au ori tind să aibă, cuvinte, expresii și reguli proprii de organizare, rezultate din diverse restricții impuse limbii”³.

Cercetătoarea Adina Matrozi Marin, în lucrarea, *Perspective actuale asupra limbajelor de specialitate*, consideră că: „Limbajele de specialitate sunt sisteme semiotice complexe, semiautonome, bazate pe și derivând din limbajul general, a căror utilizare presupune o educație specializată”⁴.

² E. COȘERIU, Introducere în lingvistică, Cluj-Napoca: ECHINOX, 1999, p. 197. ISBN 973-9114-73-8.

³ I. COTEANU, Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj, Ed. Academiei Române, București, 1973.

⁴ F. PĂTRAN, Studiu semantic și pragmatic al limbajelor specializate, Chișinău, 2021, p. 23 [online] [accesat la 2 decembrie 2022]. Disponibil: https://ulim.md/wp-content/uploads/2021/09/Teza-finala-Florentina-_18-sep-2021.pdf.

Având în vedere caracterul interdisciplinar al domeniului dreptului amintim că retorica juridică reclamă nu pur și simplu educație, ci o educație vastă. Or, după cum afirma Cicero în lucrarea *De oratore*, oratorul trebuie își va confirma talentul nativ printr-o cultură vastă și prin practica forului. În acest sens, oratorul trebuie să demonstreze pe lângă cunoașterea excelentă a celor trei genuri oratorice (deliberativ, juridic, epidictic), ascuțirea de minte a logicianului, cugetarea filosofului, exprimarea aproape a poetului, memoria jurisconsultului, vocea tragedianului, gesturile unui actor celebru etc.

Numit generic *ars bene dicendi*, discursul juridic argumentativ (persuasiv) presupune competențe enciclopedice, lingvistice, socioculturale etc., precum și un număr mare de acte de vorbire realizate la intervale distincte, la care participă completul de judecată și auditoriul. „Unicul cel mai important factor în câștigarea sau pierderea unui proces poate fi rezumat într-un singur cuvânt – pregătire, pregătire, pregătire. Pentru aceasta nu există absolut nici un substituent.”⁵

Rigorile juridicului în domeniul limbajului de specialitate motivează identificarea a trei forme ale limbajului juridic: *limbajul normativ*, distinct pentru legiuitor, *limbajul juridic*, specific situațiilor din domeniul jurisprudenței, justiției, *limbajul judiciar*, utilizat cu precădere în activitatea organelor jurisdicționale civile, penale, administrative etc.

Limbajul judiciar este utilizat în activitatea judiciară de către avocați, magistrați sau alți participanți la actul juridic, la procesul civil sau penal. Acesta se folosește, pe lângă termenii preluați din fondul limbajului normativ, de o serie de termeni ai jurisprudenței sau ai doctrinei juridice, ilustrând, într-un fel, granița subțire dintre stilul descriptiv, constatativ și încărcătura sa ilocuționară.⁶

Discursul juridic este o specie a discursului care are ca obiect de studiu dreptul. Genul judiciar urmărind să facă distincția între just și injust, dreptate versus nedreptate. „Discursul juridic este purtătorul unei dimensiuni culturale care se reflectă nu numai în termenii și expresiile proprii unui sistem juridic, ci și în modalitățile de a le exprima”. Altfel spus, „discursul juridic înglobează deci toate manifestările lingvistice care intervin în crearea și instaurarea socială a dreptului, constituindu-se într-un act lingvistic și în același timp într-un act juridic”⁷.

Cercetătoarea Raluca STANCIU, profesor la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, susține că „spațiul discursivității este unul heteroclit și supus metamorfodelor prin care se probează diverse corespondențe între axa ființei (om) și cea a

⁵ D. LINHARDT, Tehnici de prezentare a unei cauze în instanța de judecată: Îndrumar pentru avocați, Chișinău, 2014, p. 23 [online] [accesat la 3 decembrie 2022]. Disponibil: http://uam.md/media/files/files/tehnici_de_prezentare_a unei_cauze_in_instanta_de_judecata_3816652.pdf.

⁶ <https://biblioteca.regielive.ro/referate/drept/tipuri-de-discurs-juridic-discursul-juridic-persuasiv-pledoaria-389070.html> [online] [accesat la 4 decembrie 2022].

⁷ A. SFERLE, Studiul limbajului juridic: considerații metodologice și teoretice, p.23 [online] [accesat la 04 decembrie 2022]. Disponibil: https://litere.uvt.ro/litereold/vechi/documente_pdf/articole/uniterm/uniterm4_2006/adriana_sferle.pdf.

existentului (gegonos)”⁸. În lucrarea sa, *Limbaj, discurs, comunicare*, savantul STOICA Dan S., etalează caracterul complex nu doar al limbajului, dar și al discursului, menționând că discursul reprezintă „un *eveniment complex*, referindu-se la fiecare discurs în parte, cum ar fi: *rechizitoriul* sau *pledoaria*, și o *activitate complexă*, având în vedere că cineva îl ține, respectiv: *partea acuzării/procurorul* și *partea apărării/avocatul*. Altfel spus, discursurile juridice, de rând cu alte tipuri de discursuri, semnalează o poziționare față de conținutul comunicării, adică ceea ce emite și, totodată, una față de participanții la actul discursiv (locutor vs. alocutor).

Ca gen al elocinței judiciare, *discursul judiciar* (rechizitoriul/pledoaria) este adresat instanței și tuturor celor care au participat și au fost prezenți în ședință.

La prima vedere, când este vorba despre discursuri, se creează impresia că avem de-a face cu o activitate care presupune participarea a cel puțin două personaje: *emitentul/locutorul* (procuror/avocat/martor/interpret etc.) și *receptorul/alocutorul* (judecătorul). În fapt, atunci când unul dintre oratorii judiciari, să zicem *procurorul*, expune *rechizitoriul* („cuvântare a procurorului în care acesta expune, în fața instanțelor de judecată, motivele pe care se sprijină acuzarea”⁹, în poziția de receptori ai discursului judiciar se regăsesc concomitent toți cei prezenți în sala de judecată (judecătorul, partea apărării/avocatul, pârâtul, martorii, asistența etc.). Deci, prin „activitate discursivă” trebuie să înțelegem atât producerea de discursuri, cât și receptarea și decodarea de discursuri.

Amintim că discursul juridic este unul argumentativ, deci preponderent rațional, fundamentat pe trei dimensiuni: ideatică, argumentativă propriu-zisă, expresivă. Una dintre caracteristicile-cheie ale discursului juridic o constituie dependența sa de invocarea unei varietăți de legi sau prevederi normative care reglementează conduita membrilor societății. „Discursul juridic, așa cum este el formulat în contextul procesual, ține seama de scopul pe care procesele îl au în societate, anume de a rezolva conflictele. Prin urmare, vor exista întotdeauna părți care au interese contrare, interese care vor fi apărate de persoane specializate care vor căuta să producă cele mai convingătoare argumente pentru a obține câștig de cauză pentru partea reprezentată. În cadrul oricărui proces se va impune identificarea problemei de drept, cât și a situației de fapt care a dat naștere acesteia, ceea ce va duce la discuții atât asupra textelor legale și a aplicabilității și interpretării lor, cât și asupra stabilirii cu exactitate a împrejurărilor prin mijloace de probă specifice”¹⁰.

⁸ R. STANCIU, *Filosofia ca discursivitate*, 23 [online] [accesat la 2 decembrie 2022]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/344073415_Filosofia_ca_discursivitate.

⁹ <https://dexonline.ro/definitie/rechizitoriu/definitii> [online] [accesat la 02 decembrie 2022].

¹⁰ Mircea-Alexandru ROȘU, *Raționalitate și expresivitate în oratoria juridică*, Iași, 2016, p. 5 [online] [accesat la 2 decembrie 2022]. Disponibil: https://www.fssp.uaic.ro/images/sustineri_teze/Rosu_Mircea_AlexandruRezumat.pdf.

Calitatea actului de justiție depinde în cea mai mare măsură de modul de realizare a dezbatelor publice și contradictorii. Lupta judiciară se realizează în cadrul dezbatelor publice și pe baza probelor înfățișate sau a apărărilor de fond ori de procedură invocate de părți.

Unul dintre primii teoreticieni ai elocinței românești, Simion Marcovici, indica următoarele părți ale cuvântării judiciare: *exordiul*, care pregătește spiritele; *propoziția*, care arată subiectul: expunerea circumstanțelor de fapt. În general, expunerea se face simplu, rapid, clar și verosimil, pregătindu-i pe ascultători pentru perceperea și conștientizarea probelor administrate; *confirmarea*, care îl dovedește; *perorația*, care încheie cuvântarea¹¹.

Indiferent de tipul discursului juridic, persoana ce urmează să-l prezinte în cadrul dezbatelor judiciare, trebuie să urmeze un lanț logic de expunere.

Art. 377 alin. (2) CPP al RM fixează ordinea în care se acordă cuvântul în cadrul dezbatelor: *procuror, parte vătămată, parte civilă, parte civilmente responsabilă, apărător*. Cuvântul se acordă și inculpatului când apărătorul nu participă în cauza dată sau dacă însuși inculpatul cere cuvântul.

Discursul judiciar cuprinde concluziile oratorului privitor la cauză și urmărește scopul de a influența asupra formării convingerii judecătorului, ajutându-l să pătrundă în circumstanțele cauzei, să cerceteze sub toate aspectele probele prezentate de părți, ca până la urmă să stabilească adevărul și să adopte o hotărâre justă.

Conținutul și structura *rechizitoriului*, discursul procurorului acuzator de stat, „sunt determinate de scopurile urmărite de acuzatorul de stat, de natura și acuitatea faptei penale, conținutul probelor administrate, personalitatea inculpatului, calitatea apărării, de locul examinării cauzei, componența auditoriului, precum și de calitățile individuale ale oratorului”¹².

Potrivit art. 296 din CPP al RM, alin. (2), „rechizitoriul se compune din două părți: *expunerea* și *dispozitivul*. *Expunerea* cuprinde informații despre fapta și persoana în privința căreia s-a efectuat urmărirea penală, analiza probelor care confirmă fapta și vinovăția învinuitului, argumentele invocate de învinuit în apărarea sa și rezultatele verificării acestor argumente, circumstanțele care atenuează sau agravează răspunderea învinuitului, precum și temeiurile pentru liberarea de răspundere penală conform prevederilor art. 53 din Codul penal dacă constată asemenea temeiuri. *Dispozitivul* cuprinde date cu privire la persoana învinuitului și formularea învinuirii care i se incriminează cu încadrarea juridică a

¹¹ M. POALELUNGI, I. DOLEA, T. VÎZDOAGĂ, Manualul Judecătorului pentru cauze penale, Chișinău, 2013 [online] [accesat la 2 decembrie 2022]. Disponibil: <http://drept.usm.md/public/files/ManualulJudecatorului2013-TOT2c7a4c.pdf>.

¹² *Op.cit.*, p. 326.

acțiunilor lui și mențiunea despre trimiterea dosarului în instanța judecătorească competentă”¹³.

În termenii limbii comune ar fi: *introducerea*, care vizează: informații despre fapta și persoana în privința căreia s-a efectuat urmărirea penală; *conținutul* – analiza probelor care confirmă fapta și vinovăția învinuitului, argumentele invocate de învinuit în apărarea sa și rezultatele verificării acestor argumente, circumstanțele care atenuează sau agravează răspunderea învinuitului, precum și temeiurile pentru liberarea de răspundere penală; *încheierea* care redă informațiile prevăzute a fi prezentate în *dispozitiv*.

Introducerea (exordiu) este un soi de preambul, prin care se aduce la cunoștința audienței, pe cât se poate de sintetic, obiectul procesului. Având în vedere că procurorul primul își expune discursul, acesta are avantajul de putea pregăti și gândi integral discursul.

Prin *introducere*, procurorul va încerca să capteze atenția judecătorului/judecătorilor și, totodată, să creeze o atmosferă care să-l avantajeze în calitatea sa de orator. *Introducerea* trebuie să respecte natura procesului, cu toată diversitatea procedeele de constituire și să nu se limiteze doar la calitatea conținutului. Având în vedere că procesele de judecată scot în prim plan probleme sociale dintre cele mai diverse, și exordiu poate îmbrăca mai multe ținute semantice.

Astfel, *introducerea* poate fi prezentată într-o manieră succintă, *exordiu simplu*, prin enunțarea sumară și succintă a subiectului ce urmează a fi tratat. Exordiu poate fi *insinuant*, când publicul nu agreează subiectul discursului și constă în prezentarea altui subiect, agreabil, la prima vedere, de la care se va trece ușor la adevăratul subiect al discursului. Exordiu *pompos*, de regulă în discursurile juridice, și mai puțin judiciare, este folosit cu ocazia unor evenimente solemne. Unul dintre cele mai frecvente exordii, tipice rechizitoriului, este cel *vehement* în care procurorul intră rapid și direct în subiect, exploatând unele stări de spirit sau pasiuni ale auditoriului, exprimând indignarea autorului și a opiniei publice, poate începe cu un apel la judecători de a condamna actul criminal, iar în procesele complicate se poate reduce la un rezumat, fixând de la început atenția instanței asupra senzaționalului cauzei.

În anumite situații, procurorul având intenția strategică de a demonstra anumite lucruri, poate începe printr-o formă de exordiu mixt, care îmbină insinuantul cu vehementul., ceea ce îl ajută să-și axeze discursul pe momente principale și, de regulă, discutabile. Această tehnică expozitivă constituie o formă de a atrage atenția publicului, în special a judecătorului.

¹³ Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Publicat: 05-11-2013 în Monitorul Oficial nr. 248-251 art. 699. Modificat: HCC6 din 19.03.19, MO119-131/05.04.19 art.63; în vigoare 19.03.19 [online] [accesat la 04 decembrie 2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133060&lang=ro#.

Folosirea citatului ca tehnică de captare a atenției este destul de frecventă în discursurile generale, dar arareori folosită în discursivitatea judiciară. Procurorul poate începe rechizitoriul cu un citat ci condiția că acesta să fie pertinentă ideii fundamentale a discursului judiciar și să fie formulată concis, redând scopul genera și/sau servind drept suport pentru acuzatorul de stat. Relevant pentru rechizitoriul procurorului este ca introducerea (exordiul) să rezoneze armonios cu celelalte elemente structurale ale discursului.

După introducere (exordiu) urmează *expunerea circumstanțelor de fapt*, care are rolul de a-i face pe audienți să conștientizeze probele administrate. Expunerea faptelor de către procuror va constitui o platformă de start pentru argumentare, pentru a demonstra apoi o anumită teză. Se atestă *expunere cronologică*, adică expunerea circumstanțelor cauzei în consecutivitatea stabilită în cadrul urmăririi și în judecată, *expunere sistematică*, atunci când procurorul prezintă circumstanțele în desfășurarea în care ele au avut loc în realitate, și *expunere mixtă*, când procurorul adoptă o stratagemă, îmbinându-le pe primele indicate supra.

De reținut că expunerea se face simplu, rapid, clar și verosimil, fără a tăinui împrejurările nefavorabile acuzării, lucru intolerabil din punct de vedere deontologic, dar și din perspectiva părții apărării. În context, se cere a evidenția o eventuală dilemă: care circumstanțe trebuie expuse: cele din rechizitoriu sau doar acelea care consideră că s-au dovedit în judecată. Judecătoarea E. Covalenco și conferențiară T. Vîzdoagă susțin că „din punct de vedere metodic ar fi corect ca înainte de analiza probelor să se elucideze situația de fapt, reieșind din concluziile de învinuire, și nu cea dovedită. Procurorul poate preciza ce a fost dovedit în proces și ce nu și-a găsit confirmare în ședința de judecată, numai după analiza probelor. Într-o asemenea abordare instanța și cei prezenți se vor convinge că procurorul, dovedind perseverență în demascarea vinovaților, are o poziție fermă bazată pe fapte, iar în concluziile sale este obiectiv și echitabil”¹⁴.

Procurorul trebuie să se facă bine înțeleș, să pună în lumină faptele și să nu ascundă împrejurările nefavorabile acuzării, nu numai că etica profesională cere acest lucru, dar și pentru că ele nu vor fi uitate de adversar. Autorii lucrării *Manualul Judecătorului pentru cauze penale*, susțin că „în cauzele complexe cu multe episoade se recomandă evidențierea expunerii, în care procurorul arată unde, când, cum, cu ce scop, cu ce mijloace a fost comisă infracțiunea, care sunt consecințele survenite. Episoadele trebuie grupate fie în funcție de participanți, după modul de săvârșire a infracțiunii, fie după obiectul atentatului. Indiferent de ordinea aleasă, de structura cuvântării, expunerea trebuie să preceadă analiza probelor. Argumentarea se va construi astfel, ulterior, pe un teren solid, după ce judecătorii au reținut situația de fapt”¹⁵.

¹⁴ M. POALELUNGI, I. DOLEA, T. VÎZDOAGĂ, Ibidem., p. 327 [online] [accesat la 3 decembrie 2022]. Disponibil: <http://drept.usm.md/public/files/ManualulJudecatorului2013-TOT2c7a4c.pdf>.

¹⁵ *Op. cit.*, p. 328.

Narațiunea, adică conținutul propriu-zis (*fondul conținutului*), din cadrul discursului de acuzare este redată de și prin ***analiza și aprecierea probelor administrate în cauză***. Relevanța acestei componente discursive rezultă, prioritar din destinația sa, precum și din faptul că unica sursă de informare despre faptă și infractor o constituie probele. Descoperirea adevărului în instanța de judecată este direct dependentă de faptele constatate (urmele infracțiunii), fie că este vorba de cele materiale: *corpuri delictive, documente etc.*, fie de cele imateriale, lăsate în conștiința oamenilor: *declarațiile martorilor, ale părții vătămate și ale inculpaților etc.*

Narațiunea din perspectiva *analizei și aprecierii probelor administrate în cauză* reclamă identificarea și etalarea argumentului dominant, în jurul căruia se va concentra demonstrația, adică fixarea limitelor probatoriului pentru a nu deraia de la circumstanțele, argumentele evidente. De asemenea, succesul persuasiunii depinde în cazul rechizitoriului și de sistematizarea reușită a probelor, or, de natura și particularitățile fiecărei cauze și, în special, de caracterul materialului probator depinde în ce ordine se va face analiza probelor și respectiv, succesul discursiv al procurorului. Despre concizie discursivă în cazul *analizei și aprecierii probelor administrate în cauză* vorbim atunci când inculpații nu contestă acuzarea și ea se fondează pe probe directe.

Caracterul rațional/obiectiv al discursului acuzator depinde în mare măsură de modul în care procurorul realizează demonstrația circumstanțelor, operând abil atât probele directe, cât și cele indirecte. Caracterul persuasiv al probatoriului depinde de metodele de operare utilizate de procuror, mai cu seamă în cazul probelor indirecte, care dacă sunt luate separat nu au puterea necesară de convingere, fapt pentru care procurorul trebuie să acorde atenție sporită coroborării acestora în vederea asigurării intercon condiționării lor.

La această etapă discursivă, procurorul trebuie să respecte principiile logicii formale: principiul identității; principiul noncontradicției; principiul terțului exclus; principiul rațiunii suficiente, pentru a evita reproducerile inutile a declarațiilor, concluziilor etc, a referințelor redundante etc.

Un element structural important al rechizitoriului este și ***analiza cauzelor și condițiilor ce au favorizat comiterea infracțiunii***. La etapa dată procurorul este obligat să se pronunțe în discursul său cu privire la:

- „îmboldul și factorii ce au determinat apariția intenției criminale și materializarea ei (de exemplu: instigare din partea elementelor infracționale). Acuzatorul nu se poate limita doar la constatarea fenomenelor și calităților negative ale inculpatului. E necesar a arăta cum acestea au apărut și s-au consolidat, în îmbinare cu care condiții l-au determinat la fapte ilicite;

- condițiile care au contribuit și au înlesnit în mod obiectiv acțiunea fenomenelor negative (lipsa de supraveghere),

- condițiile care au înlesnit însăși realizarea dolului criminal (de exemplu, o evidență insuficientă, o organizare proastă a pazei etc.);

- persoanele responsabile de apariția sau de crearea unor asemenea condiții și eventualele mijloace de influență în privința lor;
- măsurile necesare pentru lichidarea cauzelor și condițiilor dezvăluite, care au favorizat infracțiunea”¹⁶.

Potrivit articolului 296 alin. (2) al CPP al RM, cea de-a doua parte a rechizitoriului, după cum amintit supra, o constituie *dispozitivul*, care „cuprinde date cu privire la persoana învinutului și formularea învinuirii care i se incriminează cu încadrarea juridică a acțiunilor lui și mențiunea despre trimiterea dosarului în instanța judecătorească competentă”¹⁷.

Caracterul rațional al rechizitoriului rezultă, fără îndoială, și din *caracterizarea personalității inculpatului și aprecierea circumstanțelor agravante sau atenuante*, elemente indispensabile necesare oricărui discurs de acuzare. Analiza scrupuloasă a datelor despre personalitatea inculpatului, aprecierea obiectivă a faptei săvârșită de inculpat, determinând gradul de pericol social și/sau gradul de vinovăție a fiecărui coinculpat, dacă este un asemenea caz, reprezintă premisa unei argumentări persuasive a propunerilor referitoare la modalitatea și mărimea pedepsei.

Oricât de tentantă, motivată ar fi dorința acuzatorului de stat să se expună asupra neajunsurilor, viciilor inculpatului, procurorul nu este în drept să-l insulte, defăimeze, să-i aducă prejudiciu de imagine, ci are obligația de a aduce în fața instanței calitățile acestuia. Or, personalitatea individului infractor, maniera și circumstanțele săvârșirii infracțiunii dau procesului judiciar pondere și semnificație socială aparte. Din cele deja prezentate, rezultă că procurorul poate remarca trăsăturile, caracteristicile individuale morale și comportamentale la începutul procesului, în funcție de strategia discursivă adoptată, dar poate aduce anumite detalii și ulterior, important este ca informațiile să nu se repete de la o etapă la alta, dar să constituie detalieri, completări pertinente. Discursul acuzatorului de stat prin prezentarea veridică și onestă a portretului psihosociocomportamental al inculpatului vine în ajutorul instanței, contribuind la luarea unei decizii juste¹⁸.

Referindu-ne la *formularea învinuirii care i se incriminează cu încadrarea juridică a acțiunilor lui*, specificăm că propunerile acuzatorului vor viza atât pedeapsa principală, dar și cea complementară. În cazul unui cumul de infracțiuni, procurorul indică pedeapsa pentru fiecare infracțiune în parte, iar apoi pentru concurs de infracțiuni, după caz, având în vedere și stabilirea pedepsei în cazul unui cumul de sentințe etc.

¹⁶ *Op. cit.*, p. 329.

¹⁷ Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Publicat: 05-11-2013, în Monitorul Oficial nr. 248-251 art. 699. Modificat: HCC6 din 19.03.19, MO119-131/05.04.19 art.63; în vigoare 19.03.19 [online] [accesat la 4 decembrie 2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133060&lang=ro#.

¹⁸ Nastas A., Cernomoreț S., Cazacu D., Statements by the Prism of the Criminal Law În: The Annals of „Dunarea de Jos” University of Galati. Legal Sciences. Fascicle XXVI Vol 4, No 1, 2021, România, ISSN 2601-9779.

La redactarea *încheierii rechizitoriului* procurorul urmează să atragă atenție sporită concluziei, prin respectarea unui șir de principii precum: *concizia, precizia, claritatea, logica și corectitudinea expunerii*.

Concluzii

După cum putem remarca, din cele sus-expuse, rechizitoriul, de iure, este un discurs specializat, bine structurat, orientat spre respectarea normelor deontologice profesionale, ce se distinge printr-un grad sporit de raționalitate, totuși nu putem exclude din procesualitatea discursivă elementul de expresivitate.

Tonul și mijloacele folosite în acest scop vor varia în funcție de natura procesului și de celelalte împrejurări. Paralimbajul procurorului se va distinge preponderent prin seriozitate, voce sobră, serioasă, plină de demnitate, specifică unui acuzator de stat. Stimulii verbali, întrebările adresate de obicei sunt sacadate, poate chiar răstite.

Sarcasmul și umorul ar fi admisibile în mijlocul discursului, dar nu la începutul lui, unde spiritele pot conferi întregului discurs un caracter frivol. Mai curând acestea ar putea interveni lejer și fără a aduce insulte inculpatului în momentele de analiză și apreciere a probelor administrate în cauză, analiză a cauzelor și condițiilor ce au favorizat comiterea infracțiunii etc.

Chinestezica acuzatorului de stat, de asemenea, este una moderată în expresivitate, gesturile fiind de regulă închisă, devalorizantă, or, procurorul de cele mai dese se pronunță din starea de spirit părinte normativ, poate chiar și părinte critic/autoritar.

Referințe bibliografice:

1. COȘERIU E., *Limbajul și înțelegerea existențială a omului actual*. Iași, 2009, p. 139. [online] [accesat la 29 noiembrie 2022]. Disponibil: <http://tinread.usarb.md:8888/tinread/fulltext/coseriu/coseriu.pdf>;
2. COȘERIU E., *Introducere în lingvistică*. Cluj-Napoca: ECHINOX, 1999, p. 197. ISBN 973-9114-73-8;
3. COTEANU I., *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Ed. Academiei Române, București, 1973;
4. PĂTRAN F., *Studiu semantic și pragmatic al limbajelor specializate*, Chișinău, 2021, p. 23 [online] [accesat la 02 decembrie 2022]. Disponibil: https://ulim.md/wp-content/uploads/2021/09/Teza-finala-Florentina-_18-sep-2021.pdf;

5. LINHARDT D., Tehnici de prezentare a unei cauze în instanța de judecată: Îndrumar pentru avocați. Chișinău, 2014 23 [online] [accesat la 03 decembrie 2022]. Disponibil: http://uam.md/media/files/files/tehnici_de_prezentare_a unei_cauze_in_instanta_de_judecata_3816652.pdf;
6. <https://biblioteca.regielive.ro/referate/drept/tipuri-de-discurs-juridic-dis cursul-juridic-persuasiv-pledoaria-389070.html> [online] [accesat la 04 decembrie 2022];
7. SFERLE A., Studiul limbajului juridic: considerații metodologice și teoretice, p. 23 [online] [accesat la 04 decembrie 2022]. Disponibil: https://litere.uvt.ro/litere-old/vechi/documente_pdf/aticole/uniterm/uniterm4_2006/adriana_sferle.pdf;
8. STANCIU R., Filosofia ca discursivitate 23 [online] [accesat la 2 decembrie 2022]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/344073415_Filosofia_ca_discursivitate;
9. <https://dexonline.ro/definitie/rechizitoriu/definitii>;
10. ROȘU Mircea-Alexandru, Raționalitate și expresivitate în oratoria juridică, Iași, 2016, p.5 [online] [accesat la 2 decembrie 2022]. Disponibil: https://www.fssp.uaic.ro/images/sustineri_teze/Rosu_Mircea_AlexandruRezumat.pdf;
11. POALELUNGI M., DOLEA I., VÎZDOAGĂ T., Manualul Judecătorului pentru cauze penale, Chișinău, 2013 [online] [accesat la 2 decembrie 2022]. Disponibil: <http://drept.usm.md/public/files/ManualulJudecatorului2013-TOT2c7a4c.pdf>;
12. POALELUNGI M., DOLEA I., VÎZDOAGĂ T., Manualul Judecătorului pentru cauze penale, p. 326. – Chișinău, 2013 [online] [accesat la 3 decembrie 2022]. Disponibil: <http://drept.usm.md/public/files/ManualulJudecatorului2013-TOT2c7a4c.pdf>;
13. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Publicat: 05-11-2013, în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699. Modificat: HCC6 din 19.03.19, MO119-131/05.04.19 art.63; în vigoare 19.03.19 [online] [accesat la 4 decembrie 2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133060&lang=ro#;
14. POALELUNGI M., DOLEA I., VÎZDOAGĂ T., Ibidem., p. 327 [online] [accesat la 03 decembrie 2022]. Disponibil: <http://drept.usm.md/public/files/ManualulJudecatorului2013-TOT2c7a4c.pdf>;
15. POALELUNGI M., DOLEA I., VÎZDOAGĂ T. Ibidem., p. 328 [online] [accesat la 03 decembrie 2022]. Disponibil: <http://drept.usm.md/public/files/ManualulJudecatorului2013-TOT2c7a4c.pdf>;
16. POALELUNGI M., DOLEA I., VÎZDOAGĂ T., Ibidem., p. 329 [online] [accesat la 3 decembrie 2022]. Disponibil: <http://drept.usm.md/public/files/ManualulJudecatorului2013-TOT2c7a4c.pdf>;

17. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Publicat: 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699. Modificat: HCC6 din 19.03.19, MO119-131/05.04.19 art.63; în vigoare 19.03.19 [online] [accesat la 4 decembrie 2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133060&lang=ro#;

18. Nastas A., Cernomoreț S., Cazacu D., Statements by the Prism of the Criminal Law În: The Annals of „Dunarea de Jos” University of Galati. Legal Sciences. Fascicle XXVI Vol 4, No 1, 2021, România, ISSN 2601-9779.

MĂSURILE ASIGURĂTORII ÎN PROCESUL PENAL

Cons. jur. Mariana-Alina ȘTEFĂNOAIA

Abstract

The insurers measures are defined as those measures that are taken during the course of the criminal process by the criminal prosecution body or the court and which consist in the unavailability, through the establishment of a seizure, of movable and immovable assets, as well as in the seizure of sums of money owed for any reason to the accused, the defendant or the civilly responsible party by another person or by the injured party, in order to repair the damage caused by the crime, as well as to guarantee the execution of the penalty of the fine or the penalty of confiscation. The taking of precautionary measures is optional, except in the case where the injured person is a person lacking exercise capacity or with restricted exercise capacity when the application of precautionary measures is mandatory.

Keywords: measure, confiscation, criminal process, dispossession, character, seizure, seizure

1. Introducere

Măsurile asigurătorii sunt definite în doctrina juridică drept „măsurile procesuale cu caracter real care au ca efect indisponibilizarea bunurilor mobile și imobile care aparțin suspectului, inculpatului sau părții responsabile civilmente, în vederea confiscării speciale, a confiscării extinse, executării pedepsei amenzii sau a cheltuielilor judiciare ori acoperirii despăgubirilor civile (Neagu și Damaschin, 2014, p. 654).

După cum reiese chiar din definiția dată prin lege, prin raportare la acțiunea civilă exercitată în cadrul procesului penal, măsurile asigurătorii au doar funcționalitate asiguratorie și nu reparatorie (Neagu și Damaschin, 2014, p. 655).

Așadar, măsurile asigurătorii sunt măsuri procesuale de constrângere reală (Theodoru, 2007, p. 469), care constau în indisponibilizarea unor bunuri mobile sau imobile aparținând persoanelor prevăzute de lege, prin instituirea unui sechestru asupra bunurilor respective.

2. Tipurile de măsuri asigurătorii

Cu privire la tipurile de măsuri asigurătorii reglementate de dreptul procesual penal, în literatura de specialitate au exprimate mai multe opinii diferite. Unii autori (Barbu, Tudor și Șinc, 2016, 587) au apreciat că, în materie penală, măsurile asigurătorii constau în instituirea sechestrului judiciar, indiferent de tipul bunului (mobil sau imobil, corporal ori incorporeal). Indiferent de interpretările acordate de către doctrina juridică, se poate afirma faptul că măsurile asigurătorii au obiect diferit, respectiv: bunurile mobile corporale, bunurile mobile incorporeale și imobilele, pentru care se poate aplica după caz: sechestrul judiciar, poprirea sau notarea ipotecară.

Dreptul procesual penal recunoaște sechestrul ca măsură asigurătorie cu înțeles specific, iar notarea ipotecară și poprirea ca fiind doar modalități de punere în executare a sechestrului (Decizia 313/2017). Poprirea nu este o măsură asigurătorie de sine stătătoare, ci o formă specială de valorificare a măsurii sechestrului asigurător dispusă în cadrul procesului penal, iar premisa instituirii popririi o constituie existența unui raport juridic între inculpate și un terț prin care acesta datorează inculpatului sume de bani, scopul fiind acela de a imobiliza în mâinile terțului poprit sumele de bani datorate inculpatului, astfel încât acesta să nu procedeze la ascunderea sau cheltuirea lor, creanța trebuind să fie certă și lichidă. Este evident, că aceste condiții nu sunt întrunite în cazul unui depozit bancar, deoarece nu suntem în ipoteza în care un terț, în speță banca, datorează o sumă de bani clientului și nu se pune problema ca banca să procedeze la ascunderea sau cheltuirea lor. Clientul nu pierde în niciun caz dreptul de dispoziție asupra sumelor de bani existente într-un depozit bancar.

Măsurile asigurătorii cu caracter provizoriu, au rolul de a preveni ascunderea, distrugerea, înstrăinarea sau sustragerea bunurilor care ar putea să asigure repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune, plata amenzii, a cheltuielilor judiciare sau realizarea confiscării, dispuse prin hotărârea judecătorească rămasă definitivă. Prin instituirea lor se blochează orice activitate a suspectului, inculpatului, a persoanei responsabile civilmente sau a oricărei persoane în posesia sau proprietatea căreia se află bunurile care urmează a fi supuse confiscării.

Aceste activități pot consta în ascunderea, distrugerea, înstrăinarea sau sustragerea de la urmărire a bunurilor. Prin ascundere se înțelege orice manoperă de natură a se pierde controlul fizic asupra unui bun: revopsire, ștergerea elementelor de identificare sau înlocuire a acestora, mascarea bunului cu altele de natură a induce în eroare organele judiciare asupra naturii acestuia, înglobarea bunurilor în componența altora, astfel încât să i se piardă urma.

Prin distrugere se înțelege dezmembrarea bunurilor în părți componente, care să nu fie sau să nu poată fi urmărite. Nu are importanță dacă dezmembrarea se realizează prin violență sau prin activități de dezasamblare.

Înstrăinarea presupune orice activitate prin care bunul trece din patrimonial persoanei urmărite penal în patrimonial altei persoane și se poate produce prin vânzare, donație. În această categorie pot fi incluse și activitățile de garantare a unor împrumuturi cu bunurile sale sau de colaborare în cadrul unor contracte de asociere cu bunurile sale. Nu prezintă importanță, sub aspectul legii procesual penale, dacă persoana către care se înstrăinează este într-o relație de rudenie cu suspectul sau inculpatul sau cu o terță persoană.

Sustragerea de la urmărire presupune orice altă activitate neacoperită de cele de mai sus, prin care bunurile urmează să fie scoase de sub controlul organelor judiciare, scopul suspectului sau inculpatului fiind acela de a prezerva în interes propriu produsul infracțiunii.

Măsurile asigurătorii se dispun de procuror, de judecătorul de camera preliminară sau de instanța de judecată în timpul procesului penal, producându-și efectele sale de la momentul dispunerii până la momentul pronunțării hotărârii definitive. La finalizarea litigiului penal, instanța de judecată trebuie să se pronunțe asupra bunurilor ce au fost sechestrate: fie dispune confiscarea acestora, fie dispune ridicarea sechestrului. În situația în care instanța de judecată nu s-a pronunțat asupra măsurilor asigurătorii, acestea încetează de drept (Volonciu s.a., 2017, 654).

3. Contestarea măsurilor asigurătorii

Conform dispozițiilor Codului de procedură penală, măsurile asigurătorii pot fi contestate atât pe fond, cât și privitor la aducerea lor la îndeplinire.

În privința sechestrului dispus de procuror în faza de urmărire penală prin ordonanță, se poate formula contestație la judecătorul de drepturi și libertăți atât referitor la instituirea măsurii, cât și, după luarea ei, la modul în care aceasta a fost adusă la îndeplinire. Având în vedere instituirea acestei căi speciale de atac, nu împărtășim opiniile exprimate în doctrina juridică în sensul posibilității recunoscute persoanei interesate de a formula, pe întreg parcursul procesului penal, plângere la procurorul ierarhic superior celui care a dispus măsura (Udroiu, 2016, p. 771). Prevederile articolului 250 alineat 1 Cod procedură penală stabilesc în mod clar că se poate formula contestație la judecătorul de drepturi și libertăți de la instanța căreia i-ar reveni competența să judece cauza în fond, dacă măsura a fost dispusă de către procuror în cursul urmăririi penale.

Referitor la sechestrul dispus de către judecătorul de cameră preliminară sau de instanța de judecată prin încheiere, se pot contesta atât luarea, cât și modalitatea în care a fost pusă în aplicare măsura, în acest ultim caz la același organ judiciar care a dispus-o. Instituirea măsurii dispusă de către judecătorul de cameră preliminară sau instanța de judecată se poate contesta la judecătorul de cameră preliminară de la instanța ierarhic superioară sau la instanța ierarhic superioară.

Por fi contestate inclusiv măsurile asigurătorii dispus în apel, judecata fiind făcută de către instanța ierarhic superioară.

A. Potrivit prevederilor articolului 249 alineat 1 Cod procedură penală, procurorul, în cursul urmăririi penale, poate dispune instituirea măsurii sechestrului asigurător, împotriva acestor dispoziții luate prin ordonanță suspectul ori inculpatul sau orice persoană interesată putând face contestație la judecătorul de drepturi și libertăți. Astfel, judecătorul va analiza dacă sunt îndeplinite cerințele articolului 249 alineatele 3 – 5 Cod procedură penală, respectiv: bunurile suspectului sau inculpatului vor putea fi indisponibilizate pentru plata amenzii, pentru realizarea confiscării speciale sau a confiscării extinse se pot sechestra bunurile suspectului sau inculpatului, dar vor putea fi urmărite și bunurile aflate în proprietatea sau posesia altor persoane; pentru recuperarea pagubei produse prin infracțiune sau pentru plata cheltuielilor judiciare, sechestrul asigurător va putea fi instituit asupra bunurilor suspectului sau inculpatului, dar și asupra bunurilor persoanei responsabile civilmente.

Termenul de contestare a sechestrului asigurător pe fondul acestuia este de 3 zile de la data comunicării ordonanței de luare a măsurii. Odată cu contestarea temeiniciei măsurii, suspectul sau inculpatul, precum și orice altă persoană interesată pot contesta și neregularitățile actului prin care a fost dispusă instituirea sechestrului asigurător. Aceasta presupune verificarea de către judecătorul de drepturi și libertăți a tuturor mențiunilor pe care trebuie să le conțină ordonanța procurorului, conform prevederilor articolului 286 alineat 2 Cod procedură penală.

Judecătorul va dispune citarea persoanei care a formulat contestația, dar și a altor persoane ale căror interese reies din dosarul cauzei. Judecata se desfășoară în camera de consiliu, în prezența procurorului (a cărui ordonanță este contestată), dar prezența persoanei care a formulat contestația nu este obligatorie, nici a altor persoane interesate. Judecata se poate desfășura în lipsa acestora, dacă sunt legal citate. Pe tot parcursul judecării contestației, măsura sechestrului rămâne în vigoare, nu se suspendă.

Încheierea prin care se soluționează contestația este definitivă, iar prin aceasta se poate dispune revocarea/ridicarea sechestrului asigurător, atunci când condițiile care au determinat luarea măsurii nu mai subzistă.

B. Necesitatea introducerii articolului 250 indice 1 Cod procedură penală a apărut ca urmare a faptului că, drept consecință a mențiunilor făcute în cuprinsul Deciziei Curții Constituționale nr. 24/2016, contestarea măsurii asigurătorii luate în cursul judecării se făcea prin analogie, prin raportare la contestația reglementată în articolul 250 alineatul 1 Cod procedură penală, nefiind însă clarificate aspectele privind competența și procedura de soluționare.

Măsurile asigurătorii dispus prin încheierea judecătorului de cameră preliminară, a instanței de fond sau a instanei de apel vor putea fi contestate la organul ierarhic superior corespunzător fazei procesuale. Contestația poate fi făcută în

termen de 48 de ore de la pronunțare sau, după caz, de la comunicare și se depune la judecătorul sau instanța care a luat măsura, care o înaintează judecătorului/completului/instanței competente să o soluționeze, în termen de 48 de ore de la înregistrare. Formularea contestației nu suspendă executarea. Contestația se soluționează prin decizie definitivă, în termen de 5 zile de la înregistrare, în ședință publică, cu participarea procurorului și cu citarea inculpatului și a părților interesate care au formulat-o.

C. A doua etapă din cadrul procedurii privind măsurile asigurătorii, după dispunerea lor de către organul judiciar competent, constă în aducerea lor la îndeplinire. Sechestrul asigurător se va institui diferențiat în funcție de tipul bunurilor, mobile sau imobile. Pentru bunurile imobile, sechestrul se realizează prin notare ipotecară, cu această ocazie fiind identificat și proprietarul bunului, realizându-se astfel corelația dintre natura obligației li proprietar. În cazul bunurilor mobile, dacă acestea sunt găsite în posesia suspectului sau inculpatului ori a altor persoane, vor fi sechestrate, posesia fiind echivalentă cu proprietatea. În acest caz, se recurge la înscrierea ipotecară a bunurilor mobile.

Ulterior întocmirii acestor acte, persoanele interesate au posibilitatea să conteste modul de aducere la îndeplinire a măsurii asigurătorii în termen de 3 zile de la data când a fost pusă în executare.

În cazul sechestrului dispus de procuror, competența soluționării contestației privind modul de aducere la îndeplinire a acestuia aparține judecătorului de drepturi și libertăți de la instanța căreia i-ar reveni competența să judece cauza în fond.

Dacă măsura a fost luată de către judecătorul de cameră preliminară ori de către instanța de judecată, procurorul, suspectul sau orice altă persoană interesată poate face contestație împotriva modului de îndeplinire la acest judecător sau la această instanță. Contestația nu suspendă executarea și se soluționează în ședință publică, prin încheiere motivată, cu citarea părților și participarea obligatorie a procurorului, în termen de 5 zile de la înregistrarea acesteia. Încheierea pronunțată este definitivă.

4. Concluzii

Măsurile asigurătorii sunt măsuri procesuale cu caracter real care au ca efect indisponibilizarea bunurilor mobile și imobile care aparțin suspectului, inculpatului sau părții responsabile civilmente în vederea confiscării speciale, a confiscării extinse, executării pedepsei amenzii sau a cheltuielilor judiciare sau acoperirea despăgubirilor civile. Aceste instituții își justifică prezența în cadrul măsurilor procesuale, deoarece, până la soluționarea definitivă a cauzelor penale și rămânerea definitivă a hotărârii prin care a fost admisă acțiunea civilă, reparatorie sau prin care s-a pronunțat pedeapsa amenzii ori a fost dispusă confiscarea

specială sau extinsă, inculpatul sau partea responsabilă civilmente ar putea să înstrăineze bunurile pe care le au și să devină insolvabili.

5. Referințe bibliografice

1. Barbu A., Tudor G., Șinc A. M., Codul de procedură penală cu jurisprudență națională și europeană, Ed. Hamangiu, București, 2016;
2. Decizia penală a Curții de Apel Craiova nr. 313/2017, www.rolii.ro;
3. Gr. Theodoru, Tratat de drept procesual penal, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 469;
4. Legea nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, publicată în Monitorul Oficial al României Partea I nr. 486/15 iulie 2010, cu modificările și completările ulterioare;
5. Neagu, M. Damaschin, Tratat de procedură penală. Partea generală, Ed. Universul juridic, București, 2014, p. 655;
6. Udriou M., Procedură penală, Partea generală, ediția a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2016;
7. Volonciu N. și colab., Codul de procedură penală comentat, ediția a 3-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, 2017.

LEGITIMA APĂRARE - CAUZĂ JUSTIFICATIVĂ (V) - EXAMEN DE PRACTICĂ JUDICIARĂ

Av. Răzvan-Gabriel Dalu

Abstract

Self-defense is a subjective right that all persons have equally, regardless of their professional or special training, as well as their job.

Keywords: *right to defense, self-defense, cause that removes the criminal nature of the act, judicial practice exam.*

Capitolul VIII. EXAMEN DE PRACTICĂ JUDICIARĂ

1. Legitima apărare. Atac material.

a) Stările conflictuale anterioare dintre părți nu pot fi considerate atac material, imediat și injust, decât dacă sunt urmate de un act de violență de natură a pune în pericol persoana sau drepturile celui atacat¹.

b) Aprecierea de ordin subiectiv a inculpatului că victima ar putea declanșa un atac împotriva sa ori că ar urmări să taie arbori din pădurea încredințată lui pentru supraveghere, în calitate de pădurar, nu justifică aplicarea art. 44 (*actualul art. 19 - n.n.*) din moment ce victima nu a întreprins nici o acțiune care să aibă caracter de atac iminent.

S-a reținut că, în noaptea de 4/5 februarie 1996, în timp ce inculpatul, pădurar aflat în serviciu de patrulare, examina împreună cu o altă persoană, ce-l însoțea, ciotul unui arbore tăiat recent, a trecut pe șosea, prin apropiere de ei, partea vătămată A.I. Pentru că partea vătămată nu s-a supus somăției și a început să

¹ C.S.J., s.p., dec. nr. 724 din 26 februarie 1999 în (i) *Curtea Supremă de Justiție. Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 1999*, Ed. Juris Argessis, Curtea de Argeș, p. 182; (ii) G. Ionescu, I. Ionescu, *Probleme de drept din jurisprudența Curții Supreme de Justiție în materie penală 1990-2000*, Ed. Juris Argessis, pp. 66-67; (iii) Șt. Crișu, E.D. Crișu, *Practică și literatură juridică 1997-2000*, Vol. IV, Ed. Argessis, 2000, pp. 650-651.

alerge, inculpatul a pornit în urmărirea acesteia, a somat-o din nou și a tras un foc de avertisment cu arma orientată în sus.

Continuând urmărirea, în momentul în care partea vătămată a ajuns pe partea opusă a unei râpe, după ce a traversat-o, inculpatul a tras două focuri de armă asupra acesteia, împușcând-o în ambele picioare. Pentru că partea vătămată a reușit, totuși, să mai fugă, inculpatul a urmărit-o în continuare și, apropiindu-se de ea, a armat din nou și a apăsă pe trăgaci, fără să se producă, însă, împușcătura. Față de această situație, inculpatul a încercat să lovească partea vătămată cu patul armei, dar nu a reușit deoarece a fost împiedicat de persoana ce-l însoțea.

Inculpatul nu s-a aflat în nici una din situațiile reglementate prin lege, fiind dovedit că, în momentul în care a executat cele două focuri de armă, era angrenat în urmărirea părții vătămate care traversase o râpă și ajunsese pe versantul opus celui unde se găsea el, neputând să exercite nici un atac împotriva lui.²

c) Aprecierea de ordin subiectiv a inculpatului că victima ar fi putut declanșa un atac împotriva sa sau a martorului nu justifică aplicarea legitimei apărări, din moment ce victima s-a limitat doar la gesturi și cuvinte care nu au avut caracterul unui atac iminent, neurmăte de punerea în practică a acestora deoarece astfel de manifestări nu sunt de natură a pune în pericol persoana sau drepturile inculpatului³.

d) Relațiile anterioare dintre părți, chiar învederând o dușmănie permanentă, nu pot fi considerate ca un atac iminent, deoarece atacul presupune o manifestare fizică concretă din partea agresorului, iar pe de altă parte, anterioritatea acestei situații exclude condiția de iminență sau desfășurare pe care trebuie să o îndeplinească atacul. Simpla teamă a inculpatului că va fi atacat nu constituie un atac, acesta trebuind să rezulte din acte materiale⁴.

e) Există legitimă apărare în situația în care victima, aflându-se deasupra făptuitorului căzut la pământ, l-a lovit cu pumnii, desfășurând astfel un atac material, direct, imediat și injust, care pune în pericol viața sau integritatea corporală a acestuia. În speță, făptuitorul, aflat în această situație, s-a apărat lovind cu pumnii și picioarele pe victima agresoare, care datorită stării de ebrietate în care se găsea, a căzut și s-a lovit cu capul de solul înghețat, suferind leziunile ce i-au provocat moartea⁵.

² C.S.J., s.p., dec. nr. 1233 din 30 martie 1999 în (i) *Curtea Supremă de Justiție. Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 1999*, Ed. Juris Argessis, Curtea de Argeș, pp. 184-185; (ii) G. Antoniu, V. Brutaru, *Revista de drept penal. Studii și practică judiciară 1994-2007*, Ediția a 2-a, revăzută, Ed. Hamangiu, 2008, pp. 500-501; (iii) G. Ionescu, I. Ionescu, *op. cit.*, pp. 64-65

³ C.A. Cluj, s.p., dec. nr. 782/R din 17 mai 2011 în *Curtea de Apel Cluj, Buletinul Jurisprudenței pe anul 2011*, Ed. Universul Juridic, București, p. 572.

⁴ T.S., Col. pen., dec. nr. 305/1962 în T. Vasiliu (coord.), *Codul penal comentat și adnotat. Partea generală*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 341; În același sens, T.S., Col. pen., dec. nr. 325/1966, în *aceeași lucrare*, p. 339.

⁵ TS, s.p., dec. nr. 2415/1976 în C. Sima, *Codul penal adnotat cu practică judiciară 1969-2000*, Ed. Lumina Lex, 2000, p. 161.

f) Fapta inculpatului de a fi aplicat mai multe lovituri de ciomag victimei și de a-i fi vătămat integritatea corporală, pentru a-l apăra pe tatăl său în vârstă de 64 de ani, care se afla trântit la pământ și lovit de victimă, trebuie considerată ca fiind săvârșită în stare de legitimă apărare.⁶

g) Există legitimă apărare dacă inculpatul, infirm de picioare, a lovit victima cu cuțitul în momentul când aceasta îi aplica lovituri cu pumnii peste față și încerca să-l strângă de gât, după ce mai înainte încercase să-l lovească în cap cu un ciocan⁷.

h) În jurisprudență⁸ s-a decis că există un atac material în situația în care inculpații, veniți să ia de la partea vătămată cheia unui imobil din care aceasta fusese evacuată ca urmare unui proces câștigat de inculpat, au lovit-o motivând că s-au simțit amenințați de către partea vătămată care a pătruns în curtea imobilului având în mână două flacoane cu benzină, iar în momentul în care a băgat mâna în buzunar, au crezut că scoate bricheta pentru a da foc.

i) Partea vătămată se deplasa cu autoturismul pe un drum pietruit, prilej cu care l-a observat pe inculpat care transporta cu o găleată, în curtea sa piatra cu care era pavat drumul. Partea vătămată a oprit autoturismul și i-a atras atenția inculpatului asupra riscului de a degrada drumul. Întrucât la întoarcere, partea vătămată l-a găsit pe inculpat făcând același lucru, a oprit mașina și a coborât cu intenția de a avea o discuție cu inculpatul pe această temă. Inculpatul i-a aplicat cu găleata plină cu pietre o lovitură în zona feței, partea vătămată căzând și pierzându-și cunoștința. Neexistând un atac material din partea victimei, ci doar o eventuală presupunere a inculpatului în acest sens, în cauză nu există legitimă apărare, așa cum s-a apărât inculpatul⁹.

j) Fapta persoanei vătămate A de a-l trage de picioare pe inculpatul D pentru a-l scoate din autoturism îndeplinește condițiile unui atac material, direct, imediat, injust, care a pus în pericol persoana inculpatului.

⁶ Trib. Reg. București, Col. I pen., dec. nr. 29/1964 în T. Vasiliu (coord.), *op. cit.*, p. 342.

⁷ T.S., s. p., dec. nr. 1536/1986 și T.S., s. p., dec. nr. 2791/1983 în A. Boroi (coord.), I. Rusu, F. Pușcă, A. Chirilă, M. Pocora, G.L. Goga, A. Dumitrache, M.-I. Bălan-Rusu, *Practică judiciară în materie penală. Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 198.

⁸ Trib. Satu Mare, s.p., dec. nr. 592/2000 în G. Bodoroncea, I. Kuglay, L. Lefterache, I. Matei, I. Nedelcu, F. Vasile, *Codul penal adnotat*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, pp. 139-140. Autorii precizează că această soluție a fost **criticată** în doctrină, unde s-a afirmat că *lipsește* caracterul material al atacului, precum și iminența acestuia. Simpla prezență a flacoanelor cu benzină în mâna părții vătămate nu echivalează cu obiectivarea atacului prin acțiuni fizice apte să pună în pericol valorile sociale ocrotite și, cu atât mai puțin, cu un atac actual sau pe cale să se ivească (iminent). În măsura în care afirmațiile inculpaților cu privire la acest aspect ar fi dovedite, s-ar putea discuta despre o eroare a acestora asupra caracterului material și imediat al atacului. Simpla teamă sau presupunere cu privire la declanșarea unui atac nu legitimează riposta. De asemenea, violențele verbale, injuriile, ori amenințările cu moartea **nu** constituie un atac material.

⁹ C.A. București, s. a II-a penală, dec. nr. 1325/2000 în (i) G. Bodoroncea, I. Kuglay, L. Lefterache, I. Matei, I. Nedelcu, F. Vasile, *op. cit.*, pp. 140-141; (ii) în *Culegere de practică judiciară în materie penală pe anul 2000. Curtea de Apel București. Drept penal. Drept procesual penal*, Ed. Rosetti, București, 2002, pp. 93-95.

(...)

Față de existența manifestărilor agresive din partea persoanei vătămate, inculpatul nu era obligat să aștepte să fie scos din autoturism și să fie lovit pentru a se apăra, cu atât mai mult cu cât într-un astfel de moment era posibil să fie tardivă orice apărare¹⁰.

k) Violențele verbale, oricât de grave, nu pot fi asimilate unui atac material; de asemenea, nici teama inculpatului că va fi atacat nu justifică aplicarea legitimei apărări¹¹.

2. Legitima apărare. Fuga victimei.

Pentru existența legitimei apărări legea nu cere condiția ca atacul să nu poată fi înlăturat altfel decât prin mijloace dăunătoare. Prin urmare, dispozițiile legale referitoare la legitima apărare se vor putea aplica, în cazul în care condițiile pe care le prevede legea sunt îndeplinite, chiar dacă inculpatul s-ar fi putut salva prin fugă, ascunzându-se sau evitând întâlnirea sa cu victima.¹²

3. Legitima apărare. Atacul să fie direct.

Victima, ginere al inculpatului, avusese anterior numeroase conflicte cu familia acestuia din urmă (cu care locuia împreună) datorate consumului de alcool, fond pe care îi agresa. În ziua în care a fost săvârșită fapta a avut loc și un proces între soția inculpatului (soacra victimei) având ca obiect vătămarea corporală gravă a acesteia din urmă de către victimă. În acest context, victima, cu o îmbibație alcoolică de 2,05 gr, %, s-a înarmat cu un cuțit cu care și-a tăiat soacra la brațul drept, în timp ce aceasta se afla în cadă. După aceasta s-a îndreptat către inculpatul aflat în curte. Speriat, inculpatul care îi cunoștea comportamentul agresiv, s-a refugiat în bucătărie și a încercat să împiedice pătrunderea victimei ținând ușa împinsă din interior. Întrucât victima era mult mai tânără (50 de ani) decât inculpatul (75 de ani) și, implicit, avea o forță fizică superioară a reușit să deschidă pe jumătate ușa. În aceste condiții și datorită împrejurării că victima avea cuțitul în

¹⁰ C.A. București, s. p., dec. nr. 668 din 16 mai 2018 în A.V. Iugan, *Codul penal adnotat. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, 2020, p. 89.

¹¹ C.A. București, s. I penală, dec. nr. 280/1997 în Șt. Crișu, E.D. Crișu, *Codul Penal adnotat cu practică judiciară 1989-1999*, Ed. Argessis Print, 1999, pp. 156-157.

¹² T.S., Col. pen., dec. nr. 123/1959 în T. Vasiliu (coord.), *op. cit.*, p. 342. În practica recentă s-a decis că „nu se poate vorbi de o legitimă apărare, deoarece inculpatul ar fi avut posibilitatea să fugă, iar nu să lovească persoana vătămată.” (C.A. Brașov, s. p., dec. nr. 306 din 11 aprilie 2019 în A.V. Iugan, *op. cit.*, p. 65). Autorul citat **critică** cu just temei decizia instanței, spunând că „opinia **unanimă** în doctrină este în sensul că legitima apărare **poate** fi reținută **chiar și** atunci când victima atacului putea să se salveze *prin fugă*, însă a ripostat”.

mână, inculpatul a apucat un cuțit care se afla în acea bucătărie și a lovit-o de două ori în zona pieptului. Leziunile provocate au dus la decesul victimei. Chiar dacă într-un moment al derulării faptelor s-ar putea vorbi despre absența caracterului direct al atacului (atunci când între inculpat și victimă se interpunea ușa închisă), ulterior atacul și-a reluat acest caracter, fiind depășit obstacolul care îi despărțea¹³.

4. Legitima apărare. Iminența atacului.

a) Apărarea este legitimă numai dacă a avut loc în intervalul de timp dintre momentul în care atacul a fost iminent și până în momentul când el s-a consumat. Acțiunea întreprinsă după consumarea atacului nu mai constituie apărare și, cu atât mai puțin, poate fi considerată ca o apărare necesară¹⁴.

b) Într-o altă speță¹⁵, s-a reținut că, dezarmând victima de furca cu care aceasta îl ataca – adică punând-o în situația de a nu mai putea repeta atacul – și lovind-o, apoi, cu aceeași furcă, inculpatul nu poate beneficia de efectele legitimei apărări.

c) Tot instanța supremă¹⁶ a statuat că dacă se constată că inițial inculpații s-au aflat în fața unui atac direct și injust din partea victimei, dar fapta săvârșită de ei a intervenit după încetarea atacului, aceasta se situează în afara legitimei apărări, care nu poate exista decât în situația când toate condițiile prevăzute de textul legal sunt întrunite cumulativ. În speță, victima fiind pusă în imposibilitate de a mai acționa, prin dezarmarea și doborârea ei la pământ, activitatea infracțională ulterioară a inculpaților, de a-i aplica, în continuare, multiple lovituri peste picioare nu mai poate fi considerată ca o apărare legitimă.

d) Nu a fost considerat imediat atacul în situația în care persoana vătămată, însoțită de o altă persoană, ambele în stare de ebrietate și înarmate cu bâte din lemn s-au îndreptat spre inculpat în scopul de a se răzbuna pentru un conflict verbal anterior, context în care inculpatul a abandonat coasa pe care o avea în mână și a luat o furcă cu care i-a întâmpinat pe cei doi care veneau spre el, obiect cu care a lovit persoana vătămată, străpungându-i antebrațul și ochiul [Trib. Bacău,

¹³ C.A. Craiova, s.p., dec. nr. 585/2003 în G. Bodoroncea, I. Kuglay, L. Lefterache, I. Matei, I. Nedelcu, F. Vasile, *op. cit.*, pp. 141-142.

¹⁴ T.S., s.p., dec. nr. 719/1958 în Camil Gall, Niculae Hogaș, *Repertoriu de practică judiciară*, Ed. Științifică, București, 1963, p. 461. În același sens și T. S., s.p., dec. nr. 888/1952; T.S., s.p., dec. nr. 1835/1956 citate în Adrian D. Dumitru, Camil Gall, *Repertoriu alfabetic de practică judiciară*, Ed. Științifică, București, 1958, p. 315; T.S., s.p., dec. nr. 1565/1976 în V. Papadopol, M. Popovici, *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1976-1980*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 236.

¹⁵ T.S., s.p., dec. nr. 3079/1974 în V. Papadopol, M. Popovici, *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1969-1975*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 261.

¹⁶ T.S., s.p., dec. nr. 42/1974. În același sens, T.S., s.p., dec. nr. 3701/1971 în V. Papadopol, M. Popovici, *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1969-1975*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 262.

Secția penală, sentința penală nr. 212/D din 11 martie 2015 (www.rolii.ro)]. Instanța a motivat nereținerea legitimei apărări, respectiv lipsa caracterului imediat al atacului prin aceea că inculpatul ar fi lovit înainte de a fi atacat. Pe bună dreptate, în doctrină¹⁷ a fost **criticată** soluția instanței, spunându-se că „atacul exista și era iminent prin simplul fapt că cele două persoane, cu manifestări agresive, se îndreptau înarmate către inculpat; acesta nu era obligat să aștepte să fie lovit pentru a se apăra, cu atât mai mult cu cât într-un astfel de moment era posibil sa fie tardivă orice apărare”.

e) Tot în practica judiciară¹⁸ s-a decis că, inculpatul, paznic al unui iaz – proprietate obștească -, văzând că mai multe persoane pescuiesc clandestin, s-a îndreptat spre ele și, cum acestea au fugit, a alergat după victimă, iar în momentul în care a ajuns-o, a lovit-o mortal. În această situație, nu se poate vorbi de legitimă apărare, deoarece atunci când inculpatul a lovit victima, atacul acesteia împotriva avutului obștesc nu mai era iminent sau în curs de desfășurare.

f) Într-o altă speță¹⁹, Tribunalul Suprem a decis că prin „atac imediat” se înțelege un atac iminent, adică pe punctul de a se dezlănțui, sau un atac în curs de desfășurare. La rândul său, pericolul pe care îl produce atacul trebuie să fie pe punctul de a se ivi (iminent) sau să se fi ivit (actual). Iminența sau actualitatea atacului implică o durată de timp aproape imperceptibilă între atac și apariția pericolului care amenință persoana sau interesele ei, încât acțiunea în apărare se impune²⁰. Când intervalul de timp dintre începerea atacului și ivirea pericolului este mai îndelungat, atributul „imediat”, cerut de lege, nu există și, în acest caz, sunt alte posibilități de înlăturare a pericolului. Într-o asemenea situație, pericolul nu mai constituie o realitate prezentă, ci se poate vorbi numai de eventualitatea pericolului, deci de o amenințare cu producerea unui pericol.

g) S-a reținut că, în seara de 19 mai 1996, partea vătămată a avut un conflict cu mai mulți tineri, între care și cu fiul inculpatului.

După terminarea acestui conflict, partea vătămată a mers la domiciliu, s-a înarmat cu un topor și a plecat pe drumul de trecere prin fața locuinței inculpatului. Acesta a ieșit în drum sfătuind partea vătămată să se liniștească. Partea vătămată i-a adresat injurii²¹ și, fără motiv, i-a aplicat o lovitură cu muchia toporului în coapsa piciorului stâng, după care a plecat mai departe. Tulburat de

¹⁷ I. Nedelcu în G. Bodoroncea, V. Cioclei, I. Kuglay, L.V. Lefterache, T. Manea, I. Nedelcu, F.-M. Vasile, *Codul penal. Comentariu pe articole*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 99.

¹⁸ T.S., s.p., dec. nr. 669/1978 în C. Sima, *op. cit.*, pp. 225-226.

¹⁹ T.S., s.p., dec. nr. 354/1981 în V. Papadopol, Șt. Daneș, *Repertoriu de practică judiciară în materie penală pe anii 1981-1985*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p.179; *Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1981*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 259.

²⁰ C.A. București, s. a II-a pen., dec. nr. 462/1998 în *Culegere de practică judiciară penală pe anul 1998*. Curtea de Apel București, Ed. All Beck, 1999, p. 177.

²¹ În sens asemănător a se vedea și C.A. București, s. I penală, dec. nr. 102/A din 26 februarie 2003 în *Practică judiciară penală 2003-2004*. Curtea de Apel București, Ed. Brilliance, 2006, pp. 57-58.

comportarea violentă a părții vătămate, inculpatul a intrat în curte, a luat un par și a pornit în urma acesteia; după aproximativ 10 m a ajuns-o și i-a aplicat o lovitură puternică cu parul în cap, partea vătămată suferind un traumatism craniu-cerebral cu fractură deschisă, contuzie cerebrală și hematom subdural, leziuni care au necesitat 50-55 zile îngrijiri medicale.

În apel, inculpatul a pretins că în mod greșit prima instanță nu a reținut în favoarea lui legitima apărare. Motivul este nefondat, deoarece intervenția inculpatului s-a produs după ce conflictul cu partea vătămată se terminase, iar aceasta se deplasa spre locuința părinților săi. În acest timp, inculpatul s-a înarmat cu un par și, ajungând din urmă victima, i-a aplicat o lovitură în cap. Inculpatul lovind victima după ce atacul acesteia se terminase, riposta sa nu mai apărea ca necesară pentru înlăturarea unui atac²².

h) Instanța a reținut că, în decembrie 1998, inculpatul a observat în mai multe rânduri că din locuința sa, în timp ce era plecat, au fost sustrate diferite bunuri, iar în noaptea de 28 decembrie 1998 a fost bătut de două persoane care intraseră în casă cu scopul de a fura.

În acest context, în seara de 27 ianuarie 1999, inculpatul a auzit zgomote la obloanele care protejau ferestrele încăperii. Ieșind în ușa casei, a observat o persoană care a aruncat spre el un obiect voluminos de care s-a împiedicat. Căzut la sol, inculpatul a observat că cel care-l agresase avea în mâini două obiecte lucioase, posibil cuțite, cu unul dintre ele încercând să-l lovească, situație în care a luat o bară metalică cu care a lovit de mai multe ori mâna și capul atacatorului. Acesta a fugit, urmărit de inculpat, iar când a încercat să sară gardul, inculpatul l-a lovit cu bara peste corp, doborându-l.

Instanța a reținut că *după* momentul surprinderii victimei lângă casă, când aceasta l-a agresat pe inculpat, toate acțiunile ulterioare ale inculpatului *exced* incidenței prevederilor referitoare la legitima apărare. Lovirea repetată și gravă a victimei când aceasta încerca să scape prin fugă s-a produs când atacul *se consumase*²³.

i) Instanța a reținut că, în jurul orei 5 a zilei de 25 septembrie, când încă era întuneric, inculpatul, care locuia singur în casă, a fost trezit din somn de o izbitură în ușa camerei în care dormea.

În momentul deschiderii ușii, inculpatul a văzut în fața acesteia pe consăteanul său cunoscut ca o persoană cu purtări violente, având un băț masiv în mână. La întrebarea inculpatului, cum a intrat în curte, acesta nu a răspuns, ci l-a lovit de mai multe ori cu bățul în cap. Pentru a se apăra, inculpatul a luat o securice aflată

²² C.A. Iași, dec. pen. nr. 192/1998 în G. Antoniu, V. Brutaru, *op. cit.*, p. 500; T. Toader, A. Stoica, N. Cristuș, *Codul penal și legile speciale, doctrină, jurisprudență, decizii ale Curții Constituționale, hotărâri C.E.D.O.*, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 81; ; Șt. Crișu, E.D. Crișu, *Practică și literatură juridică 1997-2000, Vol. IV*, Ed. Argessis, 2000, pp. 652-654.

²³ C.S.J., s.p., dec. nr. 1015/2001 în G. Antoniu, V. Brutaru, *op. cit.*, pp. 502-503.

la îndemână cu latul căreia, în momentul când a fost lovit din nou peste cap, inculpatul a lovit pe agresor la întâmplare.

În urma schimbului de lovituri, acesta a scăpat bățul din mână și s-a retras către poarta de intrare în curte. Temându-se că agresorul se va înarma cu unul din parii aflați lângă gard, inculpatul l-a urmărit și, ajungându-l la poartă, l-a lovit repetat, după care l-a abandonat și a mers să anunțe la poliție cele întâmplate.

Astfel fiind, s-a constatat că achitarea inculpatului este legală și temeinică, motiv pentru care recursul în anulare a fost respins²⁴.

j) Instanța a reținut că soții A.B. au început să se certe din cauza banilor, împrejurare în care victima a amenințat-o pe inculpată că o omoară atât pe ea, cât și pe fiul ei, exprimându-se în sensul că îi va tăia „ca pe o ceapă” și îi va da „momeală la pești în Lacul Colibița”, unde intenționa să meargă a doua zi la pescuit (...).

Afirmația inculpatei că a săvârșit fapta în legitimă apărare nu va fi însoțită de instanță, întrucât nu sunt îndeplinite cerințele art. 44 C. pen. (*actualul art. 19 NCP – n.n.*). Legitima apărare, implică ideea de reacție necesară contra unui atac material, direct, imediat și injust, reacție care, în înțelesul legii penale, trebuie să se afle într-un raport de proporționalitate aproximativă cu pericolul creat făptuitorului de agresiunea atacatorului. În speță, s-a dovedit fără echivoc că într-un moment anterior, după ce între soții A.B. a avut loc un schimb de replici referitoare la bani, victima s-a ridicat de pe pat, a luat în mâini două cuțite și prin surprindere a lovit-o pe inculpată cu unul dintre cuțite în picior. Inculpata a ripostat, aplicând victimei o lovitură cu piciorul în piept, situație în care aceasta s-a dezechilibrat și a căzut pe covor. Ulterior, inculpata a luat cuțitele în mâini și a început să-și lovească soțul la întâmplare, aplicându-i 16 lovituri de cuțit. Este de observat că, după ce în cădere victima a scăpat cuțitele din mâini, aceasta nu a încercat să le „recupereze” și să continue agresiunea asupra inculpatei. Prin urmare, nu sunt îndeplinite condițiile de la legitima apărare, atacul soțului fiind consumat²⁵.

k) Nu se poate invoca scuza absolutorie a legitimei apărări dacă agresorul, fiind dezarmat și încercând să fugă, este urmărit și lovit de inculpat²⁶.

l) Curtea nu poate achiesa la susținerea primei instanțe potrivit căreia atacul victimei nu a fost imediat în condițiile în care între ea și inculpat se interpusese martorul D. Caracterul imediat al atacului se analizează raportat la **percepția**

²⁴ Î.C.C.J., s.p., dec. nr. 429/2003 în G. Antoniu, V. Brutaru, *op. cit.*, p. 503. În același sens, *Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 2003. Înalta Curte de Casație și Justiție*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 657.

²⁵ Trib. Bistrița-Năsăud, s.p., dec. nr. 58/F/2009, în *Buletinul Jurisprudenței. Repertoriu anual. 2009. Tribunalul Bistrița-Năsăud*, Ed. Universul Juridic, București, pp. 456-460.

²⁶ T.S., s.p., dec. nr. 396/1958 în Camil Gall, Niculae Hogaș, *op. cit.*, p. 461. În același sens și C. Supr., s.p., dec. nr. 879/1950 în Adrian D. Dumitru, Camil Gall, *op. cit.*, p. 315; T.S., s.p., dec. nr. 571/1980 în V. Papadopol, M. Popovici, *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1976-1980*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 234.

subiectivă a inculpatului. Nu este suficient ca pericolul creat de atac să se fi epuizat, ci și ca în condițiile concrete inculpatul să conștientizeze sau să poată conștientiza acest lucru. Având în vedere că între momentul în care martorul D s-a interpus între victimă și inculpat și momentul loviturii a trecut un interval de timp foarte scurt (de ordinul secundelor, după cum se observă pe înregistrare) și că inculpatul nu era îndreptat cu fața spre victimă când a lovit-o, el practic lovind cu sapa în direcția victimei într-un moment în care era aplecat, este evident că inculpatul nu a putut conștientiza că atacul își pierduse caracterul imediat²⁷.

m) Legitima apărare – după cum rezultă din însăși denumirea instituției – implică²⁸ ideea de reacție necesară contra unui atac material, direct, imediat și injust, reacție care, în înțelesul legii penale, trebuie să se afle într-un raport de proporționalitate aproximativă cu pericolul creat făptuitorului de agresiunea atacatorului.

În speță, inculpatul – care este invalid, având amputate ambele picioare –, după un schimb de cuvinte cu fratele său, a fost atacat de acesta cu un baros, însă el, împingându-l, a reușit să-l dezechilibreze, făcându-l să scape barosul din mână; agresorul însă nu s-a liniștit, ci a sărit asupra fratelui său – aflat în pat –, începând să-l lovească cu pumnii și încercând să-l strângă de gât; în această situație, inculpatul l-a lovit cu un cuțit pe care tocmai îl folosea la curățirea unor cartofi, cauzându-i moartea. Față de împrejurările comiterii faptei, inculpatul a acționat în legitimă apărare.

n) Când reacția agresivă a inculpatului se plasează în timp după înlăturarea atacului, deoarece inculpatul a depozitat-o pe partea vătămată de cuțit, după care a lovit-o cu pumnul în abdomen, fapta nu a fost comisă în legitimă apărare²⁹.

o) În speță, inculpata a fost lovită de către soțul său de mai multe ori cu un baston de cauciuc, apoi acesta a încercat să o lovească și cu un calapod de fier; inculpata însă, reușind să-i ia calapodul, l-a lovit cu el în cap, de repetate ori, provocându-i moartea. Din modul desfășurării faptelor, rezultă că, în momentul în care a fost lovită cu bastonul de cauciuc și amenințată grav cu calapodul de fier, inculpata s-a aflat într-adevăr în fața unui atac imediat, direct și injust. Dar ea a săvârșit fapta după ce smulsese calapodul din mâinile victimei, astfel că atacul nemaifiind iminent sau în curs de desfășurare, uciderea acestuia se situează în afara legitimei apărări ori a excesului neimputabil (n.n.)³⁰.

²⁷ C.A. București, s.p., dec. nr. 1135 din 23 septembrie 2019 în A.V. Iugan, *op. cit.*, p. 71.

²⁸ T.S., s.p., dec. 2791/1983 în V. Papadopol, Șt. Daneș, *Repertoriu de practică judiciară în materie penală pe anii 1981-1985*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 178; În același sens și C.A. Iași, dec. pen. nr. 755 din 4 noiembrie 1999 în *Buletinul Jurisprudenței, Curtea de Apel Iași, Culegere de practică judiciară pe anul 1999. Drept penal. Drept procesual penal*, Ed. Lumina Lex, 2000, p. 51.

²⁹ C.A. București, dec. nr. 1805 din 25 sept. 2002 – Secția I penală, citată în D. Lupașcu (coord.), *Curtea de Apel București. Practică judiciară penală: 2001-2002*, Ed. Brilliance, Piatra-Neamț, 2004, p. 35.

³⁰ T.S., s.p., dec. nr. 474/1981 în C. Sima, *op. cit.*, p. 164.

p) Legitima apărare implică ideea de reacțiune necesară contra unei agresiuni injuste, fapta săvârșită în apărare trebuind să se producă între momentul în care atacul a devenit iminent și până la momentul epuizării lui. Orice reacție care are loc după consumarea atacului constituie agresiune pentru care făptuitorul trebuie să răspundă, neexistând în acea împrejurare o cauză care să înlăture caracterul penal al faptei³¹.

5. Legitima apărare. Prevenirea inculpatului.

Se găsește în legitimă apărare inculpatul care, fiind pândit și lovit cu parul în cap de către victimă, în cursul nopții, lovește, la rândul său, mortal victima. Împrejurarea că inculpatul fusese prevenit asupra posibilității unui atac, nu înseamnă că apărarea nu a fost necesară pentru înlăturarea acestuia, atunci când el s-a produs. Existența legitimei apărări nu este condiționată de împrejurarea ca inculpatul să fi fost surprins prin atac. Legea nu cere ca pericolul care amenință pe cel atacat să nu poată fi înlăturat altfel decât prin mijloace dăunătoare. Cel atacat are libertatea de a alege mijloacele, dacă apărarea rămâne în limitele necesității. Ca atare, inculpatul prevenit nu era dator să evite o întâlnire cu victima, să se ascundă sau să fugă, chiar dacă s-ar fi putut salva în acest chip³².

6. Circumstanța atenuantă a depășirii limitelor legitimei apărări. Provocarea. Posibilitatea cumulării.

a) Cele două circumstanțe atenuante legale sunt incompatibile (nu pot coexista) la săvârșirea aceleiași infracțiuni și față de același infractor, existența uneia excluzând-o pe cealaltă. În cazul depășirii limitelor legitimei apărări, autorul acționează în fața unui atac iminent sau în curs de desfășurare, pe când în cazul provocării, el ripostează după ce acțiunea ilicită s-a epuizat³³.

³¹ C.A. București, Secția I-a penală, dec. pen. nr. 22 din 14 ianuarie 2005, rămasă definitivă prin decizia penală nr. 2881 din 9 mai 2005 a Î.C.C.J., citată în D. Lupașcu (coord.), *Culegere de practică judiciară în materie penală pe anul 2005*, Curtea de Apel București, Ed. Universul Juridic, București, 2006, p. 253.

³² T.S., s.p., dec. nr. 123/1959 în Camil Gall, Niculae Hogaș, *op. cit.*, p. 461.

³³ T.S., s.m., dec. nr. 59/1982 în V. Papadopol, Șt. Daneș, *Repertoriu de practică judiciară în materie penală pe anii 1981-1985*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 78. În același sens, T.S., s.m., dec. nr. 22/1972, *ibidem*; C.A. București, s. I pen., dec. nr. 658 din 2 mai 2018 în A.V. Iugan, *op. cit.*, p. 263; Trib. Bistrița-Năsăud, s.p., dec. nr. 240/R/2008, în *Buletinul Jurisprudenței. Repertoriu anual. 2008*, Tribunalul Bistrița-Năsăud, Ed. Universul Juridic, București, p. 443; N. Neagu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 468; N. Neagu în C. Duvac, N. Neagu, N. Gamenț, V. Băiculescu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 558; C. Mitrache, C. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ediția a III-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 472; V.A. Ionescu, *Legitima apărare și starea de necesitate*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 121.

b) În jurisprudența mai veche s-a reținut că³⁴ pentru existența provocării este necesară o puternică tulburare sau emoție, determinată de comportarea victimei. În schimb, pentru a se putea face aplicarea dispozițiilor privind depășirea limitelor legitimei apărări, se cere doar o disproporție obiectivă între atac și apărare; dacă ar fi existat și o tulburare sau temere, atunci ar fi aplicabile dispozițiile de la excesul neimputabil.

c) În cazul *legitimei apărări justificate* (este vorba despre *excesul neimputabil – n.n.*), legiuitorul cere condiția ca săvârșirea faptei prevăzute de legea penală să se fi produs ca urmare a cauzării unei **tulburări** sau **temeri** care au dus la depășirea unei apărări proporționale cu gravitatea pericolului și cu împrejurările în care s-a produs atacul, în timp ce în cazul scuzei *provocării*, fapta prevăzută de legea penală a fost săvârșită sub stăpânirea unei **tulburări** sau **emoții**. Prin urmare, în cazul scuzei *provocării*, legiuitorul **nu** mai vorbește de **temeri**, ca în cazul legitimei apărări, **ci** de **emoții**³⁵.

7. Inexistența legitimei apărări.

a) instanța reține că inculpatul a fost acuzat de comiterea infracțiunii de *tulburarea ordinii și liniștii publice*, relațiile sociale vătămate neavând nicio legătură cu persoana atacatorilor. **Nu** se poate reține în **nicio situație** legitima apărare în cazul comiterii infracțiunii de *tulburarea ordinii și liniștii publice*³⁶, deoarece subiectul pasiv, respectiv societatea, **nu** poate fi autorul unui atac care să justifice o apărare.

Doctrina și jurisprudența sunt constante în a aprecia că în cazul în care o persoană, victima unui atac, comite o faptă prevăzută de legea penală împotriva altei persoane decât atacatorul (*cu intenție – n.n.*) sau împotriva oricărei alte valori sociale pentru a se apăra, situația trebuie examinată din perspectiva **stării de necesitate**. În aceste situații, atacul material, direct, imediat și injust devine un *pericol iminent* (de exemplu, inculpatul, fiind atacat, trage cu pistolul pentru a se salva tulburând ordinea și liniștea publică. Situație care dacă ar fi existat ar fi putut justifica starea de necesitate). În cauză însă, astfel cum s-a arătat, inculpatul nu era supus niciunui atac, astfel că nu sunt îndeplinite nici condițiile stării de necesitate (datorită lipsei unui pericol iminent)³⁷.

³⁴ T.S., s.p., dec. nr. 672/1980 în C. Sima, *op. cit.*, p. 224.

³⁵ C.A. Oradea, s.p., dec. nr. 406 din 7 iunie 2016 în A.V. Iugan, *op. cit.*, p. 264.

³⁶ În același sens și C.A. Galați, s. pen., dec. Nr. 910 din 21 septembrie 2015 în A.V. Iugan, *op. cit.*, p. 71: „infracțiunea de *tulburare a ordinii și liniștii publice* **nu** este prin natura sa susceptibilă de a fi comisă în stare de legitimă apărare. Făptuitorul unei infracțiuni de *tulburare a ordinii și liniștii publice* **nu** poate fi absolvit de răspundere penală cu justificarea că a fost într-o stare de legitimă apărare, având la bază un presupus atac venit din partea unui coparticipant la respectiva activitate infracțională”.

³⁷ Jud. Sect. 5 București, s. pen., sent. nr. 2034 din 14 octombrie 2015 în A.V. Iugan, *op. cit.*, p. 67, 269.

b) Într-un comentariu³⁸ la decizia penală nr. 148/R din 31 martie 2014 a Curții de Apel Cluj s-a spus că „având în vedere că în cazul infracțiunii de *uz de armă* subiectul pasiv este societatea, un eventual atac al unui terț persoană fizică ar putea fi valorificat prin prisma *stării de necesitate*, și **nu** a *legitimei apărări*”.

c) Într-o soluție din practica judiciară mai veche s-a reținut că nu există legitimă apărare dacă inculpatul, observând victima înarmată cu un box în mână și împingând poarta cu corpul, inculpatul, înarmat cu o țeavă metalică, și tulburat de prezența victimei pe care o știa ca foarte periculoasă, i-a aplicat mai multe lovituri în cap. S-a considerat că în acest caz nu a existat un atac imediat al victimei care să justifice apărarea inculpatului. (TS, sp., d. 291/1979).

Această decizie a fost în mod just **criticată**³⁹, considerându-se că, în condițiile în care s-au petrecut faptele și când atacul era atât de iminent încât apare ca fiind, practic, în desfășurare (nu rămânea decât ca victima să aplice lovitura cu boxul), este greu să i se ceară inculpatului să rămână pasiv în fața agresiunii victimei. Reacția inculpatului, în condițiile speței, apare ca legitimă.

8. Legitima apărare. Caracterul necesar.

a) Probele confirmă concluzia la care a ajuns instanța, în sensul că inculpatul a lovit cu cuțitul pentru a înlătura atacul dezlănțuit de victimă împotriva sa, aceasta îndreptându-se spre el cu două cioburi de sticlă, cel atacat aflându-se în colțul camerei, în partea opusă ușii și ferestrei, cu fața către victimă, care s-a repezit să-l lovească în regiunea feței. Este dovedit că victima suferea de o boală de nervi și era o fire irascibilă, deosebit de agresivă, în timpul atacului expresia feței ei a inspirat groază la toți din jur, iar inculpatul nu avea posibilitatea să evite agresiunea din partea victimei.

Cum relațiile dintre inculpat și victimă, din perioada premergătoare omorului, erau rele din cauza comportării necorespunzătoare a acesteia din urmă, inculpatul și-a dat seama că victima nu-l va cruța și-l va lovi, cu gâturile de sticlă sparte. Inculpatul a apreciat just pericolul în fața căruia s-a aflat, întrucât victima, după ce a spart o sticlă, a luat o altă sticlă, pe care, de asemenea a spart-o, pentru a se folosi în atac de cioburi.

Susținerea din recursul procurorului în sensul că riposta a fost mai gravă decât atacul este neîntemeiată, deoarece caracterul necesar al apărării trebuie analizat nu numai în raport de gravitatea atacului, ci și de posibilitățile pe care le are cel atacat de a-l înfrunta. Mijloacele cu care cel aflat în fața unui atac înțelege să-și salveze

³⁸ A.V. Iugan, *op. cit.*, p. 72.

³⁹ G. Antoniu, C. Bulai, *Practică judiciară penală, Vol. I*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988, p. 216, 219; În același sens, M.-C. Ivan, G. Ivan, *Cauzele justificative*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 238.

viața sau integritatea corporală sunt la aprecierea sa, neputându-i-se reproșa că s-a folosit de instrumente mai periculoase decât cele întrebuințate de agresor⁴⁰.

b) Săvârșirea unui furt poate constitui un atac împotriva patrimoniului, de natură a genera în favoarea victimei o stare de legitimă apărare, numai dacă riposta ei este imediată; aceasta înseamnă că victima furtului nu poate invoca legitima apărare, atunci când reacția sa, constând în vătămarea corporală a autorului sustragerii, a intervenit după trecerea unui anumit interval de timp de la consumarea furtului⁴¹.

9. Legitima apărare. Depășirea condiției proporționalității din cauza tulburării sau temerii.

a) Pândirea, urmărirea și lovirea repetată a inculpatului de către trei persoane de care este prins după ce a reușit să scape prin fugă de agresorii beți care-l amenințau cu moartea, sunt acte de natură a crea celui atacat o stare de tulburare și o temere sub stăpânirea cărora riposta prin lovire cu cuțitul constituie o apărare legitimă în condițiile art. 44 alin. (3) C. pen. (*pe actualul cod, vom fi în prezența excesului neimputabil reglementat de dispozițiile art. 26 alin. (1) NCP – n.n.*)⁴².

b) Pentru a stabili cu exactitate starea de spirit a inculpatului, este necesar să se examineze nu numai împrejurările în care s-a săvârșit fapta, ci și orice altă dată privind atât persoana celui care a efectuat acțiunea de apărare, cât și a celui care a declanșat atacul, precum și relațiile anterioare dintre cel atacat și victima atacului⁴³.

c) Depășirea limitelor legitimei apărări constituie circumstanță atenuantă numai în ipoteza în care persoana care s-a apărat excesiv împotriva atacului, nefiind sub influența unei tulburări psihice sau a unei temeri, și-a păstrat stăpânirea de sine și controlul acțiunilor sale, pentru că în situația în care există tulburare sau temere atunci este vorba de depășirea limitelor legitimei apărări drept cauză de înlăturare a caracterului penal al faptei⁴⁴.

10. Presumția de apărare legitimă.

Inculpata împreună cu soțul și fiul său și-au amplasat un cort în pădure cu intenția de a-și petrece vacanța. Noaptea au apărut trei muncitori forestieri în stare

⁴⁰ T.S., s.p., dec. nr. 571 din 26 martie 1980 în *Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1980*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 245.

⁴¹ Trib. Reg. Iași, dec. pen. nr. 125/1962 în T. Vasiliu (coord.), *op. cit.*, p. 343.

⁴² C.S.J., s.p., dec. nr. 1289 din 28 martie 2000, în *Curtea Supremă de Justiție. Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 2000*, Ed. Juris Argessis, p. 245; G. Ionescu, I. Ionescu, *op. cit.*, p. 60-62

⁴³ T.S., s.p., dec. nr. 1216/1973 în C. Sima, *op. cit.*, p. 163.

⁴⁴ T.S., dec. nr. 3356 din 16 iunie 1970 în V. Pușcașu, *Noul Cod penal adnotat*, Ed. Hamangiu, 2014, p. 179.

de ebrietate, dintre care unul i-a lovit pe soțul și fiul inculpatei cu stâlpul cortului pe care l-a smuls din pământ. În continuare a încercat să intre în cort, amenințând cu un cuțit și exprimându-și intenția de a o viola pe inculpată. În aceste condiții, inculpata a apucat un cuțit cu care a lovit victima atunci când aceasta intenționa să pătrundă în cort, ucigându-l. S-a arătat că legea nu apără numai construcțiile imobile cu destinație de locuință, ci orice loc destinat efectiv uzului domestic al uneia sau mai multor persoane, indiferent dacă este închis sau parțial deschis, stabil sau mobil, destinat sau nu special acestui scop. Esențial este să fie folosit efectiv pentru nevoi legate de viața privată a persoanei⁴⁵.

BIBLIOGRAFIE

A. Cursuri, tratate, monografii

1. C. Duvac, N. Neagu, N. Gamenț, V. Băiculescu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2019;
2. C. Mitrache, C. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ediția a III-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2019;
3. C. Sima, *Codul penal adnotat cu practică judiciară 1969-2000*, Ed. Lumina Lex, 2000;
4. G. Bodoroncea, V. Cioclei, I. Kuglay, L.V. Lefterache, T. Manea, I. Nedelcu, F.-M. Vasile, *Codul penal. Comentariu pe articole*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2016;
5. M.-C. Ivan, G. Ivan, *Cauzele justificative*, Ed. Universul Juridic, București, 2016;
6. N. Neagu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2019;
7. T. Vasiliu (coord.), *Codul penal comentat și adnotat. Partea generală*, Ed. Științifică, București, 1972;
8. V.A. Ionescu, *Legitima apărare și starea de necesitate*, Ed. Științifică, București, 1972.

B. Culegeri de practică judiciară

1. A. Boroi (coord.), I. Rusu, F. Pușcă, A. Chirilă, M. Pocora, G.L. Goga, A. Dumitrache, M.-I. Bălan-Rusu, *Practică judiciară în materie penală. Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2013;
2. Adrian D. Dumitru, Camil Gall, *Repertoriu alfabetic de practică judiciară*, Ed. Științifică, București, 1958;
3. A.V. Iugan, *Codul penal adnotat. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, 2020;

⁴⁵ C.A. Suceava, s.p., dec. nr. 333/2005 în G. Bodoroncea, I. Kuglay, L. Lefterache, I. Matei, I. Nedelcu, F. Vasile, *op. cit.*, p. 150.

4. *Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 2003. Înalta Curte de Casație și Justiție*, Ed. All Beck, București, 2005;
5. *Buletinul Jurisprudenței, Curtea de Apel Iași, Culegere de practică judiciară pe anul 1999. Drept penal. Drept procesual penal*, Ed. Lumina Lex, 2000;
6. *Buletinul Jurisprudenței. Repertoriu anual. 2008. Tribunalul Bistrița-Năsăud*, Ed. Universul Juridic, București;
7. *Buletinul Jurisprudenței. Repertoriu anual. 2009. Tribunalul Bistrița-Năsăud*, Ed. Universul Juridic, București;
8. Camil Gall, Nicolae Hogaș, *Repertoriu de practică judiciară*, Ed. Științifică, București, 1963;
9. *Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1980*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982;
10. *Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1981*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983;
11. *Culegere de practică judiciară în materie penală pe anul 2000. Curtea de Apel București. Drept penal. Drept procesual penal*, Ed. Rosetti, București, 2002;
12. *Culegere de practică judiciară penală pe anul 1998. Curtea de Apel București*, Ed. All Beck, 1999;
13. *Curtea de Apel Cluj, Buletinul Jurisprudenței pe anul 2011*, Ed. Universul Juridic, București;
14. *Curtea Supremă de Justiție. Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 1999*, Ed. Juris Argessis, Curtea de Argeș;
15. *Curtea Supremă de Justiție. Buletinul Jurisprudenței. Culegere de decizii pe anul 2000*, Ed. Juris Argessis;
16. D. Lupașcu (coord.), *Culegere de practică judiciară în materie penală pe anul 2005. Curtea de Apel București*, Ed. Universul Juridic, București, 2006;
17. D. Lupașcu (coord.), *Curtea de Apel București. Practică judiciară penală: 2001-2002*, Ed. Brilliance, Piatra-Neamț, 2004;
18. G. Antoniu, V. Brutaru, *Revista de drept penal. Studii și practică judiciară 1994-2007*, Ediția a 2-a, revăzută, Ed. Hamangiu, 2008;
19. G. Antoniu, C. Bulai, *Practică judiciară penală, Vol. I*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988;
20. G. Bodoroncea, I. Kuglay, L. Lefterache, I. Matei, I. Nedelcu, F. Vasile, *Codul penal adnotat*, Ed. C.H. Beck, București, 2007;
21. G. Ionescu, I. Ionescu, *Probleme de drept din jurisprudența Curții Supreme de Justiție în materie penală 1990-2000*, Ed. Juris Argessis;
22. *Practică judiciară penală 2003-2004. Curtea de Apel București*, Ed. Brilliance, 2006;
23. Șt. Crișu, E.D. Crișu, *Codul Penal adnotat cu practică judiciară 1989-1999*, Ed. Argessis Print, 1999;

24. Șt. Crișu, E.D. Crișu, *Practică și literatură juridică 1997-2000, Vol. IV*, Ed. Argessis, 2000;
25. T. Toader, A. Stoica, N. Cristuș, *Codul penal și legile speciale, doctrină, jurisprudență, decizii ale Curții Constituționale, hotărâri C.E.D.O.*, Ed. Hamangiu, București, 2007;
26. V. Papadopol, M. Popovici, *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1969-1975*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1977;
27. V. Papadopol, M. Popovici, *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1976-1980*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982;
28. V. Papadopol, Șt. Daneș, *Repertoriu de practică judiciară în materie penală pe anii 1981-1985*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989;
29. V. Pușcașu, *Noul Cod penal adnotat*, Ed. Hamangiu, 2014.

CONVENȚIA DE LA ISTANBUL – VALOAREA ADĂUGATĂ VERSUS ASPECTELE PROBLEMATICE ALE REGLEMENTĂRII¹

Lect. univ. dr. Anca Jeanina NIȚĂ

Abstract

The present study aims to rediscuss the variables of the relationships between the problematic aspects and the benefits of implementing at national level The Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence (the Istanbul Convention).

It shows the structure, objectives and application sphere of the Convention and it invokes ECHR case law relevant for this matter, with reference to decisions pronounced in cases brought against Romania.

Opinion no. 1065 of 2021, issued by the Venice Commission, as a result of an amicus curiae, at the request submitted to the Constitutional Court of the Republic of Moldova, is observed through the lens of the corresponding provisions of the Constitution of Romania, regarding the freedom of conscience, the right to education and family.

It briefly summarizes the conclusions of the first GREVIO report for Romania (June 2022), which underlines the measures taken by the country to conform itself to the Convention, but also the deficient aspects, the areas where progress is still needed.

The author concludes that, through its comprehensive approach, the Istanbul Convention offers a coherent legal framework in its matter, such that the aspects seen as “problematic” are annihilated by the objective of the regulation: *zero tolerance towards any form of violence against women*.

Keywords: Convention, Constitution, violence against women, freedom of conscience, right to education, family.

1. Preliminarii

Profund ancorată în viața de zi cu zi, violența împotriva femeilor este întâlnită din toate timpurile, în toate țările și la toate nivelurile societății, fiind una dintre cele mai sistematice și răspândite încălcări ale drepturilor omului. Dominarea femeilor de către

¹ Comunicare la Conferința Internațională „Prevenirea și combaterea violenței în familie” Chișinău, 1-2 decembrie 2022.

bărbați, vulnerabilitatea femeilor care sunt victime ale violenței domestice sunt realități care, în multe cazuri, continuă să fie învăluite în tăcere.

Unul dintre cele mai importante instrumente adoptate pe plan internațional în scopul promovării și protecției drepturilor femeilor din întreaga lume, Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW)² - deși are un conținut cuprinzător, nu reglementează în mod explicit interdicția violenței împotriva femeilor. Potrivit Convenției, *violența împotriva femeilor „este violența direcționată împotriva unei femei pentru că ea este o femeie”*.

Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice a fost deschisă spre semnare la 11 mai 2011, la Istanbul, și a intrat în vigoare la 1 august 2014.

În accepțiunea Convenției de la Istanbul – care preia abordarea Convenției asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW), violență bazată pe gen împotriva femeilor înseamnă *violența orientată împotriva unei femei, fiindcă este femeie sau care afectează femeile în mod disproporționat*.

Document emblematic, care stabilește angajamente obligatorii pentru prevenirea și combaterea violenței față de femei, Convenția – în 2022, este semnată de toți membrii Consiliului Europei³, cu excepția Azerbaidjanului și a Rusiei.

România a semnat Convenția de la Istanbul în iunie 2014 și a ratificat-o la 25 martie 2016, prin Legea nr 30/2016⁴.

Șase membri ai Uniunii Europene (Bulgaria, Ungaria⁵, Cehia, Letonia, Lituania și Slovacia) nu au ratificat Convenția de la Istanbul. De menționat faptul că, la 1 iulie 2022, Turcia s-a retras din Convenția de la Istanbul.

UE a semnat Convenția de la Istanbul pe data de 13 iunie 2017. La baza semnării Convenției stau două decizii din 11 mai 2017: 1) Decizia (UE) 2017/865 a Consiliului privind semnarea, în numele Uniunii Europene, a Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, în ceea ce privește aspectele legate de cooperarea judiciară în materie penală⁶ Decizia (UE) 2017/866 a Consiliului privind semnarea, în numele Uniunii Europene, a Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, în ceea ce privește azilul și nereturnarea⁷.

² Adoptată de Adunarea Generală prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979, ratificată de România prin Decretul nr. 342/1981, publicat în „Buletinul Oficial al României”, partea I, nr. 94 din 28 noiembrie 1981.

³ Consiliul Europei, organizație internațională, interguvernamentală și regională – fondată în 1949, reunește 47 de state membre și are ca scop promovarea principiilor democratice și juridice comune, bazate pe Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

⁴ Publicată în M. Of. nr. 224 din 25 martie 2016.

⁵ Ungaria a semnat documentul încă în 2014, dar a votat contra ratificării în mai 2020.

⁶ Publicată în JO L 131, 20.05.2017, p. 11.

⁷ Publicată în JO L 131, 20.05.2017, p. 13.

2. Obiectivele și domeniul de aplicare al Convenției de la Istanbul

Preambulul Convenției – în a cărei structură se regăsesc 12 capitole⁸ și Anexa - parte integrantă, recunoaște că *violența împotriva femeilor este o manifestare a relațiilor istoric inegale de putere dintre femei și bărbați, care au condus la dominarea asupra și la discriminarea împotriva femeilor de către bărbați, că natura structurală a violenței împotriva femeilor este o violență de gen și că violența împotriva femeilor este unul dintre mecanismele sociale cruciale prin care femeile sunt menținute într-o poziție subordonată comparativ cu bărbații.*

Obiectivele Convenției sunt „de a proteja femeile împotriva tuturor formelor de violență și de a preveni, de a urmări în justiție și de a elimina violența împotriva femeilor și violența domestică; de a contribui la eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor și de a promova egalitatea substanțială între femei și bărbați, inclusiv prin împuternicirea femeilor; de a proiecta un cadru cuprinzător, politici și măsuri pentru protecția și asistența tuturor victimelor violenței împotriva femeilor și a violenței domestice; de a promova cooperarea internațională în vederea eliminării violenței împotriva femeilor și violența domestică și de a furniza sprijin și asistență organizațiilor și agențiilor guvernamentale de aplicare a legii pentru a coopera în mod eficient în vederea adoptării unei abordări integrate pentru eliminarea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice”.

Domeniul de aplicare este stabilit prin art. 2 al Convenției, care prevede că: „1. Prezenta convenție se va aplica tuturor formelor de violență împotriva femeilor, inclusiv violenței domestice, care afectează femeile în mod disproporționat. 2. Părțile sunt încurajate să aplice prezenta convenție tuturor victimelor violenței domestice. Părțile vor acorda o atenție specială femeilor victime ale violenței de gen în implementarea dispozițiilor prezentei convenții. 3. Prezenta convenție se va aplica pe timp de pace și în situații de conflict armat”.

3. Convenția de la Istanbul și jurisprudența CEDO

Observând Preambulul Convenției, surprindem faptul că printre resorturile adoptării ei se regăsește și „volumul în creștere al jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, care stabilește standarde importante în domeniul violenței împotriva femeilor”.

⁸ Capitolul I. Scopuri, definiții, egalitate și nediscriminare, obligații generale; Capitolul II. Politici integrate și colectarea datelor; Capitolul III. „Prevenire”; Capitolul IV. „Protecție și sprijin”, Capitolul V. „Dreptul material”, Capitolul VI. „Investigație, urmărire judiciară, legislație procedurală și măsuri de protecție”, Capitolul VII „Migrație și azil”, Capitolul VIII. „Cooperarea internațională”, Capitolul IX „Mecanismul de monitorizare”, Capitolul X. „Relația cu alte documente oficiale internaționale”, Capitolul XI. „Amendamentele la convenție”, Capitolul XII. „Clauze finale”.

Aceste standarde sunt reflectate în multe articole⁹ ale Convenției. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a dezvoltat o bogată jurisprudență referitoare la nerespectarea de către statele membre a Convenției de la Istanbul¹⁰. Vom invoca două cauze în care Curtea a pronunțat hotărâri de condamnare a statului român.

Prin hotărârea din mai 2017, pronunțată în *Cauza Bălșan împotriva României* (Cererea nr. 49645/09)¹¹ Curtea a hotărât că a fost încălcat art. 3 (interzicerea tratamentelor inumane ori degradante) și art. 14 (protecția împotriva discriminării în exercitarea drepturilor prevăzute în Convenție) și **a obligat statul român să plătească reclamatei 9800 euro – daune morale.**

Curtea a analizat afirmațiile reclamantei Angelica Camelia Bălșan resortisant român, care a sesizat Curtea - în temeiul art. 34 din Convenție, susținând că autoritățile nu o protejaseră împotriva violenței în familie repetate și nu l-au tras pe soțul său la răspundere, în pofida numeroaselor sale plângeri. De asemenea, a susținut că tolerarea de către autorități a acestor acte de violență o făcuseră să se simtă înjosită și neajutorată.

Curtea a considerat că violența suferită de reclamantă poate fi considerată ca fiind violență pe motive de gen - care este o formă de discriminare împotriva femeilor, invocând ca și temei în drept și prevederile art. 3, art. 49, art. 54 și art. 56 din Convenția de la Istanbul.

Prin hotărârea CEDO în cauza „*Buturugă c. României*”, din 11 februarie 2020¹² Curtea -sesizată de reclamanta Gina-Aurelia Buturugă (care a susținut că a fost victimă a violenței domestice și a criticat lipsa de acțiune din partea autorităților statului) concluzionează că: „autoritățile naționale nu au abordat ancheta penală ca ridicând problema specifică a violenței conjugale și că, procedând astfel, nu au dat un răspuns adecvat gravității faptelor denunțate de reclamantă. Ancheta privind actele de violență a fost deficitară și nu a fost efectuată nicio examinare pe fond a plângerii privind violarea secretului corespondenței, care (...) este strâns legată de plângerile privind lovire și alte violențe. Prin urmare, a existat o omisiune în respectarea obligațiilor pozitive prevăzute de art. 3 și 8 din Convenție și o încălcare a acestor dispoziții”. Statul român a fost obligat să plătească reclamatei, în termen de trei luni de la data rămânării definitive a hotărârii¹³ (...) următoarele sume, care trebuie convertite în moneda statului pârât la rata de schimb aplicabilă la data

⁹ Articolul 5 – *Obligațiile statului și diligența cuvenită* Articolul 29 – *Procese și despăgubiri civile* • Articolul 50 – *Răspunsul imediat, prevenire și protecție* • Articolul 55 – *Procedurile ex parte și ex officio* • Articolul 56 – *Măsuri de protecție* • Articolul 57 – *Asistența judiciară*.

¹⁰ A se vedea hotărârile CEDO în cauzele: *Talpis c. Italiei*, *Kontrova c. Slovaciei*, *Volodina c. Rusiei*, *Eremia c. Moldovei*, *Muidric c. Moldovei*, *Jurčić c. Croația*.

¹¹ Disponibilă pe site-ul <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/B%C4%83l%C8%99an%C3%A2mpotriva-Rom%C3%A2niei.pdf>.

¹² Disponibilă pe site-ul <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2021/03/Buturuga-impotriva-României-2.pdf>.

¹³ Hotărârea a rămas definitivă - în temeiul art. 44 § 2 din Convenție, la 11 iunie 2020

plății: i. 10 000 EUR (zece mii de euro) plus orice sumă care poate fi datorată cu titlu de impozit, pentru prejudiciul moral; ii. 457 EUR (patru sute cincizeci și șapte de euro) plus orice care poate fi datorată cu titlu de impozit, pentru cheltuielile de judecată.

4. Compatibilitatea prevederilor Convenției de la Istanbul cu dispozițiile constituționale privitoare la libertatea conștiinței, dreptului la educație și familie

Implicațiile constituționale ale articolelor 3 (c)¹⁴, 14¹⁵, 28¹⁶ și 42¹⁷ din Convenția de la Istanbul asupra dreptului părinților de a-și educa copiii conform propriilor lor convingeri religioase și asupra conceptului de familie au fost supuse analizei de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția), urmare a cererii de opinie amicus curiae bazată pe o sesizare adresată Curții Constituționale a Republicii Moldova de doi deputați cu referire la constituționalitatea Legii nr. 144 din 14 octombrie 2021 cu privire la ratificarea Convenției de la Istanbul¹⁸.

Comisia de la Veneția - la cea de-a 129-a Sesiune plenară (Veneția și online, 10-11 decembrie 2021), a pronunțat *Opinia nr. 1065/2021 cu referire la implicațiile*

¹⁴ Art. 3. *Definiții*. În scopul prezentei Convenții: (...) c) „gen” va însemna rolurile construite social, comportamentele, activitățile și însușirile pe care o societate dată le consideră adecvate pentru femei și bărbați;

¹⁵ Art. 14 *Educație*¹. Părțile vor face, acolo unde este cazul, demersurile necesare pentru a include material didactic pe probleme, cum ar fi egalitatea între femei și bărbați, rolurile de gen nestereotipe, respectul reciproc, rezolvarea nonviolentă a conflictelor în relațiile interpersonale, violența de gen împotriva femeilor și dreptul la integritate personală, adaptate capacității în evoluție a elevilor, în curriculumul formal și la toate nivelurile de educație. 2. Părțile vor face demersurile necesare pentru a promova principiile la care s-a făcut referire în alineatul 1 în instituțiile educaționale informale, precum și în instituțiile sportive, culturale și recreative și în mass-media.

¹⁶ Art. 28. *Raportarea de către profesioniști*. Părțile vor lua măsurile necesare pentru a asigura faptul că regulile de confidențialitate impuse de legislația internă anumitor profesioniști nu constituie un obstacol, în calea raportării lor, în condiții adecvate, către organizațiile sau autoritățile competente, dacă au motive rezonabile să creadă că a fost săvârșit un act grav de violență, acoperit de sfera de aplicare a prezentei convenții, și că sunt de așteptat alte acte grave de violență.

¹⁷ Art. 42. *Justificări inacceptabile pentru infracțiuni, inclusiv infracțiunile comise în numele așa-numitei „onoare”* 1. Părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a se asigura că, în cadrul unei proceduri penale inițiate în urma comiterii oricăreia dintre actele de violență care intră sub incidența domeniului de aplicare a prezentei convenții, cultura, obiceiul, religia, tradiția sau așa-numita „onoare” nu vor fi considerate ca o justificare a acestor acte. Acest lucru se referă, în special, la afirmațiile că victima a încălcat normele sau obiceiurile culturale, religioase, sociale sau tradiționale ale comportamentului adecvat. 2. Părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a se asigura că incitarea de către orice persoană a unui copil de a comite oricare dintre actele prevăzute la alineatul 1 nu va diminua răspunderea penală a persoanei respective pentru actele comise.

¹⁸ Lege promulgată de Președintele Republicii pe 20 octombrie 2021, intrată în vigoare pe 22 octombrie 2021.

*constituționale ale ratificării Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*¹⁹.

Comisia a observat prevederile Convenției de la Istanbul prin raportare la următoarele dispoziții din Constituția Moldovei: art.31-Libertatea conștiinței, art. 35 - Dreptul la învățătură și art. 48 - Familia.

Menționăm că în *Constituția României, drepturile/libertățile sus enunțate se regăsesc într-o formulare relativ similară în următoarele texte constituționale: art. 29. Libertatea conștiinței; art. 32. Dreptul la învățătură; art. 48. Familia.*

Prin raportare la aceleași prevederi ale Convenției de la Istanbul invocate în cererea de opinie amicus curiae, și în România, practicieni ai dreptului au apreciat ca fiind problematică codificarea unei definiții controversate și non-consensuale a „genului” ca și construct social independent de realitatea biologică și, respectiv, de natură a încălca drepturilor părinților de a-și instrui copiii și de a limita libertatea religioasă²⁰.

Rezumăm argumentele Comisiei de la Veneția expuse în redactarea Opiniei nr. 1065/2021, cu mențiunea că prin acestea sunt reiterate statuările cuprinse în avizul pentru Armenia²¹ cu privire la implicațiile constituționale ale ratificării Convenției de la Istanbul.

Convenția de la Istanbul nu urmărește nici „să elimine diferențele” între bărbați și femei, nici să sugereze că bărbații și femeile sunt, sau ar trebui să fie „aceiași”. „Prin definirea noțiunii de „gen” la articolul 3 c), Convenția de la Istanbul recunoaște că violența împotriva femeilor nu provine doar din diferențele biologice dintre femei și bărbați (genul), ci mai ales din „rolurile, comportamentele, activitățile și atributele construite social, pe care o societate dată le consideră adecvate pentru femei și bărbați”. Aceste roluri stereotipate al genurilor contribuie la atribuirea femeii a unui statut social inferior și pot face să pară acceptabile, atât în sfera publică, cât și privată, practicile dăunătoare și violența împotriva femeilor”. (parag.25)

Comisia - invocând jurisprudența că Curții Europene a Drepturilor Omului prin care s-a statuat că *diferitele tipuri de familie și aspectele legate de aceasta - cum ar fi definiția căsătoriei și a adopției - rămân supuse legilor naționale ale statelor Contractante*²², subliniază că prin Convenția de la Istanbul nu este reglementată viața familială ca atare și, în special, nu se impune recunoașterea parteneriatelor între persoanele de

¹⁹ Disponibilă pe site-ul https://www.constcourt.md/public/files/file/presa/2021/Opinie_amicus_curiae_Conventia_de_la_Istanbul.pdf

²⁰ A. Portaru, *Convenția de la Istanbul: analiză și implicații*, articol disponibil pe site-ul <https://www.juridice.ro/459023/conventia-de-la-istanbul.html>.

²¹ Aviz pentru Armenia cu privire la implicațiile constituționale ale ratificării Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Istanbul), CDLAD(2019) 018.

²² Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Chapin și Charpentier v. Franța, cererea nr. 40183/07, 9 iunie 2016, paragraful 36.

același gen. Convenția doar recunoaște căsătoriile forțate ca o formă de violență și le încriminează (parag. 36).

Articolul 14 din Convenția de la Istanbul conține prevederi cu privire la chestiunile care trebuie acoperite în programele de învățământ oficiale la diferite niveluri de învățământ. Problemele menționate în mod expres sunt: egalitatea între femei și bărbați, rolurile ne-stereotipe a genurilor, respectul reciproc, soluționarea fără violență a conflictelor în relațiile interpersonale, violența bazată pe gen față de femei și dreptul la integritate personală. Aceleași teme (și principiile care stau la baza lor) trebuie promovate în instituțiile educaționale informale, precum și în instituțiile sportive, culturale și recreative și în mass media.

Potrivit Comisiei de la Veneția, Convenția cere statelor părți doar să includă material didactic pe probleme cum ar fi egalitatea între femei și bărbați, rolurile ne-stereotipate a bărbaților și femeilor și rezolvarea non-violentă a conflictelor în relațiile interpersonale, bazându-se pe faptul că stereotipurile de gen și modelele de comportament în privința femeilor se formează foarte devreme în viață și lasă statelor o marjă de manevră suficientă pentru a respecta acest drept atunci când decid modalitatea de implementare a articolului 14 (parag. 45, 46).

Articolul 28 din Convenția de la Istanbul cere ca statul să întreprindă măsurile necesare pentru a garanta că regulile de confidențialitate impuse de legislația internă anumitor profesioniști să nu constituie un obstacol în semnalarea actelor grave de violență.

Comisiei de la Veneția apreciază că „acceptarea obligației convenționale de a face posibilă raportarea profesională «în condiții adecvate», care poate include și condiția consimțământului prealabil al presupusei sau potențialei victime, nu trebuie privită ca o încălcare a libertății de conștiință (...). Această dispoziție califică exercitarea libertății de conștiință prin indicarea că exercitarea acesteia trebuie să se facă în spirit de toleranță și respect reciproc. Poate fi clar că acest spirit trebuie să joace în primul rând în favoarea victimei sau a potențialei victime, decât a autorului sau potențialului autor al unui act de violență” (parag. 52).

Articolul 42 din Convenția de la Istanbul conține obligația de a asigura că, în procedurile penale care privesc violența împotriva femeilor și violența domestică, cultura, obiceiul, religia, tradiția sau așa-numita „onoare” să nu fie considerate ca o justificare a acestor acte.

Comisia de la Veneția subliniază că violența împotriva femeilor și violența domestică trebuie considerate ca infracțiuni grave. Interzicerea lor potrivit standardelor europene, sau chiar universale, atinge conștiința generală a omenirii. Prin urmare, se poate presupune că redactorii Constituției nu au avut intenția de a defini libertatea de opinie, religie și convingere, precum și dreptul la educație în așa fel încât să justifice săvârșirea unor acte care sunt general considerate a fi infracțiuni grave (parag. 62, 63).

5. Monitorizarea implementării Convenției de la Istanbul. Primul raport GREVIO privind România

Capitolul IX al Convenției de la Istanbul reglementează „*Mecanismul de monitorizare*”. Potrivit art. 66 alin. (1): „Grupul de experți în intervenția contra violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (denumit în continuare «GREVIO») va monitoriza implementarea prezentei convenții de către părți”.

În iunie 2022, GREVIO a elaborat primul *Raport privind România*²³, elaborat urmare a încheierii misiunii de monitorizare, în iulie 2021²⁴.

În cuprinsul Raportului sunt evidențiate măsurile luate de România pentru a se conforma Convenției, dar și aspectele deficitare, domeniile în care mai sunt necesare progrese. De menționat faptul că, GREVIO a salutat eforturile semnificative depuse de România în vederea creării unui cadru legislativ, politic și instituțional pentru prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor, în special în ceea ce privește violența domestică.

Printre aspectele pozitive evidențiate în cuprinsul Raportului, identificăm:

a) modificări ale legilor privind violența domestică²⁵ și egalitatea de șanse; este surprins faptul că legea violenței în familie conține o definiție clară a violenței domestice și stabilește un mecanism robust pentru victime;

b) adoptarea *Strategiei naționale pentru promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și pentru prevenirea și combaterea violenței domestice pentru perioada 2018-2021* și a Planul operațional privind implementarea strategiei naționale privind promovarea egalității de șanse între femei și bărbați și prevenirea și combaterii violenței domestice 2018-2021²⁶;

c) înființarea *Agenciei Naționale pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați (ANES)*²⁷, cu atribuții în coordonarea procesului de implementare la nivel național a Convenției de la Istanbul;

d) înființarea – în acord cu art.24 din Convenție, a liniei telefonice gratuită pentru victimele violenței domestice - 0800 500 333 la care victimele pot raporta orice incident de violență domestică²⁸.

²³ Disponibil pe site-ul <https://rm.coe.int/final-report-on-romania/1680a6e439>.

²⁴ Informații detaliate despre concluziile preliminare ale GREVIO, disponibile pe site-ul: <https://anes.gov.ro/reuniunea-oficiala-de-incheiere-a-misiunii-de-monitorizare-a-reprezentantilor-grupului-de-experti-privind-actiunea-impotriva-violentei-impotriva-femeilor-si-violentei-domestice-grevio-din-cadrul-co/>.

²⁵ Legea nr. 217/2003, privind prevenirea și combaterea violenței domestice a fost modificată prin Legea nr. 174/2018.

²⁶ Strategia și Planul operațional de implementare au fost aprobate prin H.G. nr. 365/2018.

²⁷ ANES a fost înființată prin Legea nr. 229/2015 pentru modificarea și completarea Legii nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, ca organ de specialitate al administrației publice centrale, cu personalitate juridică, în subordinea Ministerului Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice.

²⁸ Potrivit *Raportului call-center 1 octombrie -31 octombrie 2022*, disponibil pe site-ul <https://anes.gov.ro/raportul-call-center-01-octombrie-31-octombrie-2022/>: Cele 261 apeluri preluate

Aspectele deficitare surprinse în raport privesc, în principal:

a) absența unei distribuții geografice adecvată a centrelor de criză în caz de viol sau a centrelor de referire în caz de violență sexuală;

b) gravele deficiențe cu care se confruntă mecanismele de justiție penală pentru combaterea violenței sexuale - apreciată a fi foarte puțin raportată, dar și nealinieră la Convenție a definiției dată violului de Codul penal.

Potrivit raportului, GRAVIO recomandă autorităților române să îmbunătățească urmărirea penală a căsătoriilor forțate și a hărțuirii sexuale și să se asigure că incidentele de violență domestică sunt luate în considerare la stabilirea drepturilor de vizită, să facă o prioritate din a se asigura că toate cazurile de acte sexuale neconsensuale sunt investigate, urmărite penal și sancționate ca viol sau violență sexuală

6. În loc de concluzii

Deși au semnat-o - și unele chiar au ratificat-o, Convenția de la Istanbul nu a fost bine primită în multe state din Europa Centrală și de Est. Și în România, internalizarea Convenției a presupus modificări legislative care au dat naștere la controverse doctrinare, au creat tensiuni ideologice.

Principala controversă a fost legată de abordarea „genului” ca și construct social.

Ne raliem opiniei exprimată în literatura de specialitate: „Dispozițiile Convenției acționează în mod bivalent, pe de o parte ocrotind drepturile femeilor în raport cu interpretările fundamentaliste ale religiei și elementelor de cultură și tradiție și pe de altă parte asigurând manifestările coerente și articulate ale actelor de spiritualitate și tradiție care sunt în consens cu drepturile femeii”²⁹.

Căutând răspunsul la întrebarea „De ce ne e frică de gen?”, am regăsit o perspectivă care ridică o altă întrebare.

„În țări cu lungă tradiție și istorie a feminismului, cu valuri de reforme și politici de egalitate de gen, poate să fie oarecum înțeleasă o anumită reticență la gen în sensul în care unii consideră că egalitatea de gen a fost atinsă și nu mai e o problemă prioritară. Dar în multe alte țări aflate la începutul parcursului democratic, cu date statistice care confirmă o incidență mare a inegalităților și discriminărilor de gen, cum se poate explica rezistența crescută față de politicile de

sunt clasificate din punctul de vedere al domeniului pentru care a fost apelată linia telefonică: • 150 apeluri în domeniul violenței domestice (relatare acte de violență, informații privind adăposturile pentru victimele VD, informații privind linia telefonică, etc.); 4 apeluri în domeniul traficului de persoane; 3 apeluri în domeniul violenței sexuale – alt context decât violența domestică; 104 apeluri alt domeniu/nu au fost de competența ANES (semnalare aspecte care nu sunt de competența ANES).

²⁹ N. Voiculescu, *Condiția femeii între înger și păcat. Drepturile femeii sub zodia religiei și a tradiției*, în Revista „Universul Juridic” nr. 6/2021.

egalitate de gen, mai ales când acestea sunt în mod evident benefice tuturor, indiferent de sex și gen”³⁰?

Prin prezentul studiu, nu ne-am propus o analiză exhaustivă a Convenției de la Istanbul – care nici nu ar fi posibilă în cuprinsul unui articol de specialitate alocat pentru publicarea într-o revistă, ci am urmărit să readucem în atenție aspecte controversate legate de transpunerea în legislația națională a unora din prevederile Convenției. Iar pentru aceasta ne-am centrat atenția asupra aspectelor ce țin de consonanța dispozițiilor convenționale cu textele constituționale, respectiv pe observarea jurisprudenței relevante în materie a Curții de la Strasbourg.

Conchidem prin a afirma că – în concepția noastră, Convenția de la Istanbul cuprinde o abordare holistică, cuprinzătoare, oferind un cadru juridic coerent în materie, astfel că aspectele privite ca „problematică” sunt anihilate de obiectivul reglementării: *toleranța zero față de orice formă de violență față de femei*.

³⁰ L. Grünberg, *De ce ne e frică de gen? Comentarii pe marginea unei Convenții*, articol disponibil pe site-ul <https://childhub.org/ro/stiri-protectia-copilului/romania-de-ce-ne-e-frica-de-gen-comentarii-pe-marginea-unei-conventii>.

DESPRE SUVERANITATEA NAȚIONALĂ ȘI PUTEREA DE STAT. ESTE NECESARĂ O LEGE A SUVERANITĂȚII NAȚIONALE?

Conf. univ. dr. **Marius ANDREESCU**

Abstract

From the terminological point of view, but with different implications and content from a conceptual point of view, the doctrine uses the notions of popular sovereignty, national sovereignty and state sovereignty.

The sovereignty of the people represents the right of the people to decide on their fate, to establish the political line of the state and the composition of its organs and to control their activity. Ideally, in the society where state power truly belongs to the entire people, the sovereignty of the people is identified with the sovereignty of the state.

National sovereignty is based on the sociological idea of a nation considered as a legal entity that has its own will, distinct from that of the people who temporarily compose it at the present time, a will that is expressed through the representatives of the nation designated by electoral procedures.

State sovereignty is one of the general features of power and the state and implicitly one of the constitutive elements of the state. In this sense, sovereignty is the right of the state to decide freely in everything that means internal and external politics.

An initiative group developed a legislative project entitled, "Sovereignty Law - Law to protect the superior and sovereign interest of the Romanian people and citizens," following the popular legislative initiative procedure. The draft law was rejected by Parliament but, in our opinion, it generates important doctrinal consequences regarding the concept of national sovereignty.

In this study we analyze the legal content of the concepts of national sovereignty and state power, and present arguments for the need for a unified law of national sovereignty.

Keywords: *National Sovereignty/ State Power/ State Characters and Attributes/ Law of National Sovereignty*

I. Argument

Pentru a înțelege conceptul de suveranitate în toate formele sale și mai ales caracterul ei național este necesar să menționăm câteva aspecte de natură filosofică, sociologică și juridică despre, societate, stat și drept, realități care constituie bezele suveranității și puterii de stat.

Societatea

Omul este esențialmente o ființă socială, este produs al societății și producător de societate. În cadrul social, omul intră într-o multitudine de relații sociale cu semenii săi.

Unele din aceste relații sociale devin raportori juridice dacă fac obiectul reglementării lor prin norme juridice.

Din perspectivă juridică, societatea este un sistem structural, implică o ordine, în raport de care există, se manifestă și evoluează și al cărui conținut poate fi juridic, politic, moral, economic sau de altă natură.

Ordinea socială este o realitate ce are coordonate proprii, făcând posibilă diferența dintre societate ca formă superioară de organizare existențială umană, iar pe de altă parte, simpla colectivitate. Spre deosebire de orice formă de colectivitate umană (familia, grupurile sociale mai mult sau mai puțin organizate), societatea se caracterizează printr-o ordine relativ stabilă care este impusă, iar ca natură este în primul rând juridică. Se poate spune că sistemul dreptului, ca ordine juridică, este sistemul structurant al oricărei societăți care asigură coeziunea de sistem, stabilitatea, individualitatea, dar și posibilitatea evoluției sale.

Pe de altă parte, societatea este realitatea dreptului, mediul care justifică și legitimează sistemul normativ. De aceea, nu concepem dreptul ca o realitate normativă abstractă, ci numai ca drept al unei anumite societăți în raport de care se și manifestă. Norma juridică reglementează relații sociale care, în acest fel, devin relații juridice. Participanții la raporturile juridice sunt subiecți de drept, iar conținutul acestor raporturi sunt drepturile și obligațiile consacrate sau recunoscute de legi. Prin urmare, deși fiecare dintre sisteme, juridic și social, are o relativă autonomie funcțională și evolutivă unul față de celălalt, reținem aspectul esențial conferit de corespondența biunivocă dintre drept și societate sau, altfel spus, mediul social: societatea implică ordinea juridică, fără de care sistemul social nu ar putea exista, și condiționează, de cele mai multe ori, determină specificul și conținutul sistemului judiciar, conferind realitate dreptului. Pe de altă parte, dreptul, cu toată autonomia sa sistemică și funcțională, nu poate fi conceput decât ca realitate socială, fiind în același timp instrumentul prin care statul, unic creator al dreptului, conferă socialului ordinea juridică pentru ca sistemul social să poată exista, funcționa și evolua.

Realitatea dreptului, înțeleasă ca realitate socială, implică un raport de adecvare a dreptului la mediul social, care exprimă și o contradicție unilaterală, în sensul că dreptul, sistemul normativ existent la un anumit moment istoric, poate contrazice mediul său, adică societatea, dar societatea nu poate contrazice dreptul ca ordine și structură a sa, ci, mai mult, îi determină conținutul.

În acest context poate fi înțeleasă semnificația unei constituții ca așezământ politic și juridic al unei societăți, adică principalul factor de configurare a ordinii sociale prin toate componentele ei: politic, economic, cultural, valoric și, nu în

ultimul rând, prin definirea omului ca individ și persoană, dar prin forma abstractă conferită de subiect de drept în cadrul diversității raporturilor sociale, inclusiv cele dintre individ și stat, guvernanți și guvernați.

Statul

Există raporturi de intercondiționare între societate, stat și drept, în sensul că societatea este mediul în care statul și dreptul se manifestă, conferindu-i acesteia organizarea și ordinea necesară pentru ca o simplă colectivitate să devină o formă de organizare socială.

Prin urmare, societatea și statul apar și evoluează împreună, orice modalitate concretă de organizare a unei societăți neputând fi decât una statală. Expresia „societate organizată statal” exprimă corespondența dintre stat și societate.

În această accepțiune largă, statul concretizează societatea, conferindu-i o organizare ca sumă a trei elemente: teritoriul, populația și suveranitatea sau puterea. Societatea organizată devine în acest fel stat (țară), care la rândul său se individualizează prin caracterele și atributele consacrate de constituția fiecărei țări.

Statul este, în esența sa, exprimat instituțional ca forma supremă de autoritate politică care creează ordinea socială. Altfel spus, statul este puterea de stat care la rândul ei este întotdeauna politică, adică orientată și exercitată spre realizarea unui scop general, care într-o societate democratică nu poate fi decât interesul public. În orice societate democratică, statul este puterea organizată a poporului. Puterea, ca element constitutiv, exprimă ea însăși întreaga ființă a statului, la fel cum și celelalte două elemente constitutive, teritoriul și populația, poartă în sine realitatea societății organizată statal.

Referitor la relația dintre stat și putere și rolul statului ca factor de organizare socială, statul poate fi conceput prin propria sa structură și ordine. Este ceea ce în literatura de specialitate se consideră a fi accepțiunea restrânsă (juridică) a statului. Din această perspectivă statul apare ca formă organizată, instituționalizată a puterii politice, aceasta din urmă având ca titular poporul într-o societate democratică.

Hans Kelsen, principalul autor al teoriei normativiste a dreptului, sublinia că statul poate fi considerat o ordine juridică de constrângere, o putere de comandă și are o voință proprie, distinctă de cea a indivizilor și situată deasupra lor. Astfel, se explică deosebirea în statut juridic dintre guvernanți și guvernați.

Există o relație de intercondiționare între stat și drept. Cele două realități de suprastructuri sociale au apărut deodată și din aceleași cauze. Statul creează dreptul, iar dreptul delimitează configurația și limitează acțiunile statului. Acest din urmă aspect legitimează principiul supremației dreptului în raport cu statul, specific conceptului de stat de drept care stă la baza constituționalismului contemporan.

Există o situație paradoxală, în sensul că, deși statul este unicul creator al dreptului (nu pot exista norme juridice care să nu fie, după caz, create, recunoscute sau consacrate de stat), totuși sistemul de drept își impune autoritatea sa existențială statului creator, astfel încât într-o organizare și funcționare instituțională a statului, însăși legitimitatea acestuia ca putere de comandă și organizare socială a puterii este conferită de drept, în mod deosebit de normele constituționale, care în esență reglementează raporturi sociale fundamentale privind instaurarea, exercitarea și menținerea puterii.

Statul și dreptul au un caracter istoric, materializat în tipurile de stat: sclavagist, feudal, socialist și capitalist. Structura și funcțiile statului au evoluat, dar esența sa a rămas aceeași: o putere de comandă și un instrument de organizare a societății umane prin intermediul dreptului.

Dreptul

Norma juridică reprezintă condiția absolută pentru existența unui raport juridic. Deci un raport social devine unul juridic, deoarece una sau mai multe norme juridice îi atribuie o asemenea semnificație.

Totodată, norma juridică este condiția immanentă a dreptului și elementul său primar. Această relație dintre norma juridică și drept implică în prealabil o dublă delimitare:

- delimitarea dintre regula de drept și alte reguli sociale;
- delimitarea dintre regula de drept și comportamentul de fapt.

Multitudinea relațiilor interumane demonstrează tocmai evoluția și gradul de dezvoltare a societății în care acestea se manifestă. Diversitatea relațiilor sociale impune totuși respectarea unor reguli de comportare de către persoane, adoptarea unei anumite conduite, respectarea anumitor norme.

Norma juridică poate fi definită ca o regulă de conduită, generală, obligatorie și impersonală, instituită sau sancționată de stat, care este adusă la îndeplinire fie de bunăvoie, fie la nevoie se apelează la forța coercitivă sau de constrângere a statului.

Normele juridice sunt diverse prin conținutul și forma lor, ele fiind elemente ale unui ansamblu organizat, care este sistemul dreptului. Normele juridice sunt „părți” în raport cu sistemul de drept considerat ca „întreg”, dar în același timp constituie și „subsisteme” în raport cu propria structură¹.

Dreptul reprezintă totalitatea normelor juridice, norme care, deși reprezintă o diversitate prin conținutul și forma lor, se constituie ca elemente ale unui ansamblu organizat, care este sistemul dreptului.

Normele juridice se grupează în instituții juridice și ramuri de drept.

Instituțiile juridice reprezintă totalitatea normelor juridice care, fiind grupate pe criteriul unui obiect de activitate, îi asigură unitatea și permanența, de exemplu, instituția juridică a proprietății, instituția juridică a căsătoriei etc.

¹ I. Deleanu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 52.

Ramurile de drept reprezintă o grupare mai largă de norme juridice și de instituții juridice legate între ele prin obiectul lor comun de reglementare și, în subsidiar, prin unitatea de metodă folosită în reglementarea relațiilor sociale respective.

Instituțiile juridice, precum și ramurile de drept au fiecare trăsături specifice, determinate în primul rând de specificul relațiilor sociale ce fac obiectul reglementării prin normele juridice ce le alcătuiesc, dar și prin natura și forța juridică a actelor normative prin care se exprimă normele juridice.

În consecință, sistemul dreptului reflectă atât unitatea normelor, instituțiilor și ramurilor sale, cât și diversitatea acestora.

În interiorul sistemului de drept există o ordine ierarhică a subsistemelor sale, adică a ramurilor de drept. Această structură ierarhică este determinată de specificul normelor juridice în cadrul sistemului privit ca întreg, precum și în cadrul fiecărei ramuri a acestuia.

Astfel, dreptul constituțional ca ramură a subsistemului de drept este o ramură structurantă față de toate celelalte, pentru că sursa hotărâtoare a normelor acestei ramuri de drept este chiar legea fundamentală, respectiv Constituția. În raport cu forța juridică a diferitelor norme ce alcătuiesc celelalte ramuri ale dreptului, și în interiorul acestora se realizează o ordine ierarhică.

În doctrină se face distincție între dreptul obiectiv și drepturile subiective.

În ceea ce privește dreptul obiectiv, s-au emis diverse definiții asupra acestui concept. Astfel, dreptul obiectiv ar reprezenta totalitatea regulilor de conduită, instituite sau sancționate de stat, a căror aplicare poate fi asigurată la nevoie și prin forța de constrângere a statului².

Concluzia este aceea că nu există un drept pentru a dobândi altele, ci există numai o capacitate de a dobândi acele drepturi conferite de lege.

Reliefând scopul dreptului, s-a susținut că acesta este un ansamblu al regulilor, asigurate și garantate de către stat, care au ca scop organizarea și disciplinarea comportamentului uman în principalele relații din societate, într-un climat specific manifestării coexistenței libertăților, apărării drepturilor esențiale ale omului și justiției sociale³.

Drepturile subiective desemnează prerogativele care, derivând din normele juridice și fondându-se pe ele, aparțin persoanelor, subiectelor de drept determinate.

Persoana este deci de la începutul și până la sfârșitul existenței ei biologice subiect de drept, deci titular de drepturi și obligații. Această calitate este exprimată în conceptul de capacitate juridică, concept ce semnifică aptitudinea, posibilitatea, prerogativa, facultatea unei persoane de a avea drepturi și obligații, precum și de a-și exercita drepturile și de a-și asuma obligațiile prin acte juridice proprii. Prin urmare, capacitatea juridică este strâns legată de noțiunea de subiect de drept, cu

² I. Muraru, *Drept constituțional și instituții politice*, Ed. Actami, București, 1995, p. 10.

³ L. Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, vol. I, ed. 2, Ed. de Boccard, Paris, 1927, pp. 355-356.

alte cuvinte, de titular al drepturilor și obligațiilor subiective. Aceste prerogative sunt atribuite ale subiecților de drept care derivă din normele juridice.

În literatura de specialitate s-au emis mai multe definiții ale dreptului subiectiv. Astfel, într-o primă definiție, dreptul subiectiv conferă titularului său posibilitatea juridică de a avea o anumită conduită, posibilitate garantată de lege prin putința de a pretinde persoanelor obligate o anumită comportare, corespunzătoare, asigurată la nevoie prin mijlocirea aparatului de constrângere al statului; facultate a subiectului raportului juridic de a acționa într-un anumit fel, de a cere celui alt sau celorlalte subiecte o atitudine corespunzătoare, iar la nevoie de a recurge la sprijinul aparatului de stat; putere sau prerogativă recunoscută de dreptul obiectiv persoanelor fizice sau juridice, în calitatea lor de subiecte active ale raportului juridic, de a pretinde subiecților pasivi să dea ori să facă sau să nu facă ceva, folosind la nevoie aparatul de constrângere al statului⁴.

Într-o altă definiție, dreptul subiectiv reprezintă prerogativa conferită de lege în temeiul căreia titularul dreptului poate sau trebuie să desfășoare o anumită conduită și să ceară altora desfășurarea unei conduite adecvate dreptului său, sub sancțiunea recunoscută de lege, în scopul valorificării unui interes personal, direct, născut și actual, legitim și juridic protejat, în acord cu interesul obștesc și cu normele de conviețuire socială⁵.

Într-o altă definiție, drepturile subiective sunt puteri garantate de lege voinței subiectului activ al raportului juridic, în temeiul cărora acesta este în măsură, în vederea valorificării unui interes personal direct, să desfășoare o conduită determinată sau să pretindă subiectului pasiv al raportului o anumită comportare, care, la nevoie, poate fi impusă acestuia cu sprijinul forței de constrângere a statului⁶.

Într-o altă opinie, drepturile subiective sunt considerate facultăți ale subiecților raportului juridic de a acționa într-un anumit fel sau de a cere celui alt sau celorlalte subiecte o atitudine corespunzătoare și de a beneficia de protecția și sprijinul statului în realizarea pretențiilor legitime⁷.

Dreptul obiectiv cunoaște însă o tradițională clasificare în drept public și drept privat.

Dreptul public cuprinde normele juridice care privesc statul, colectivitățile publice și raporturile lor cu persoanele particulare atunci când aceste raporturi privesc prerogativele subiecților de drept public.

Dreptul public este dominat de interesul general și de aceea în raporturile juridice de drept public prevalează voința statului, a colectivităților publice.

⁴ I. Deleanu, *Drepturile subiective și abuzul de drept*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1988, pp. 23-50.

⁵ I. Deleanu, *Drept constituțional și instituții politice*, Ed. Europa Nova, București, 1996, p. 41.

⁶ T. Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar*, vol. I, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 151.

⁷ I. Muraru, *Drept constituțional și instituții politice*, Ed. Actami, București, 1998, p. 165.

Dreptul public cuprinde mai multe ramuri de drept, și anume: dreptul internațional public, dreptul constituțional, dreptul administrativ, dreptul financiar, dreptul penal etc.

Dreptul privat cuprinde normele juridice aplicabile persoanelor particulare, fizice sau juridice, și raporturilor dintre ele. În dreptul privat cuprindem: dreptul civil, dreptul comercial etc.

Atât dreptul public, cât și dreptul privat sunt părți ale aceluiași sistem de drept, au trăsături particulare, dar și multe trăsături comune. Au izvoare comune, chiar și contractuale, dacă se admite ideea contractului de drept public, respectiv a contractului social pe care l-am analizat în studiile precedente⁸.

II. Suveranitatea

Din punctul de vedere terminologic, dar cu implicații și conținut diferit din punct de vedere conceptual, în doctrină se utilizează noțiunile de suveranitate populară, suveranitate națională și suveranitate de stat.

Suveranitatea poporului reprezintă dreptul poporului de a decide asupra sorții sale, de a stabili linia politică a statului și alcătuirea organelor lui și de a controla activitatea acestora. În mod ideal, în societatea în care puterea de stat aparține în mod real întregului popor, suveranitatea poporului se identifică cu suveranitatea de stat.

Suveranitatea națională se fundamentează pe ideea sociologică de națiune considerată ca persoană juridică ce dispune de o voință proprie, distinctă de cea a persoanelor care o compun temporar la timpul prezent, voință care se exprimă prin reprezentanții națiunii desemnați prin proceduri electorale.

Suveranitatea de stat este una din trăsăturile generale ale puterii și a statului și implicit unul din elementele constitutive ale statului. În această accepțiune, suveranitatea este dreptul statului de a decide liber în tot ceea ce înseamnă politică internă și politică externă.

Suveranitatea ca trăsătură și element constitutiv al statului are ca trăsături:

1. Supremația, în sensul că puterea organizată statal este superioară oricărei alte forme de autoritate internă și voința guvernanților se realizează ca voință obligatorie pentru întreaga societate;

2. Independența față de orice putere statală sau autoritate exterioară statului.

Definirea conținutului suveranității prin supremație și independență nu înseamnă divizarea suveranității în părți distincte, fapt ce ar fi contrar față de caracterul unic și indivizibil al suveranității și implicit al puterii de stat.

⁸ I. Muraru, E.-S. Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, Ed. Lumina Lex, București, 2018, p. 15. Pentru dezvoltări a se vedea și, M. Andreescu, A. Puran, *Drept Constituțional. Filosofia dreptului și istorie. Studii și eseuri*, Ed. C.H. Beck, București, 2022, pp. 63-101

Independența ca trăsătură a suveranității de stat nu are consecința acceptării unei comportări arbitrare a statului în planul relațiilor internaționale sau ignorarea principiilor dreptului internațional public. De aceea, independența trebuie înțeleasă și interpretată în strânsă corelație cu principiile egalității, coexistenței și cooperării statelor.

Conceptul de suveranitate cuprinde în conținutul său *caracterele și atributele statului*

Noțiunea de caractere ale statului desemnează o trăsătură definitorie a statului care îi conferă acestuia o individualitate proprie și care îl deosebește de un alt stat.

Caracterele statului au o dublă semnificație:

1. Valorică-istorică. Caracterele se formează pe parcursul evoluției sale și sunt exprimate de trăsăturile generale ale societății în care statul ființează, respectiv particularitățile etnice, de tradiții culturale și spirituale, dimensiunile comunității de limbă și spiritualitate ale societății, gradul de omogenitate socială sau, după caz, diversitatea etnică lingvistică și culturală, și nu în ultimul rând tradițiile istorice privind organizarea statală, aspirațiile spre independență, suveranitate și unitate.

2. Semnificația politico-juridică. Caracterele statului sunt exprimate în norme constituționale cu valoare de principiu. Reglementările constituționale privind caracterele statului au valoare normativă, chiar dacă se referă și consacră valori esențiale ale societății organizate statal, deoarece au forță juridică, impun reguli de conduită ce caracterizează puterea statală și chiar organizarea societății în stat.

Nu există similitudine între noțiunile de caractere ale statului și aceea de elemente ale statului.

Elementele constitutive ale statului sunt identice pentru toate statele, ele reprezentând factori fără de care puterea de stat nu poate să existe. Populația, teritoriul și puterea politică reprezintă elementele constitutive ale statului, identice pentru orice stat, definitorii pentru acesta.

Caracterele statului sunt formele de exprimare și de realizare a valorilor sociale și statale fundamentale care determină conținutul elementelor constitutive ale statului, le conferă acestora substanță, le individualizează, au un caracter concret, și în consecință pot diferi de la un stat la altul.

Caracterele statului nu sunt determinate de voința politică a guvernanților. Consfințind anumite caractere ale statului, Constituția este o operă creativă, ea nu doar constată anumite valori perene ale unei anumite colectivități organizate statal.

În literatura de specialitate se face distincție între caracterele și atributele statului.

Conceptul de caracter al statului se referă în special la configurarea trăsăturilor intrinseci ale acestuia, pe când atributele depind de regimul politic existent la un moment dat în statul respectiv. Acestea exprimă și sunt determinate de voința legiuitorului constituant. Exemple de atribute ale statului: stat democratic, stat de drept, stat pluralist, stat social etc.

Caracterele statului, fiind determinate de valorile fundamentale, esențiale ale societății și organizării sale, au un grad de stabilitate accentuat, sunt permanente, spre deosebire de unele dintre atribute, care evoluează sub aspectul conținutului și al exprimării normative de voința legiuitorului constituant, care la rândul ei exprimă caracteristicile de bază ale regimului politic existent la un moment dat într-un stat. Datorită gradului de stabilitate accentuat, a permanenței pe parcursul evoluției unui stat și unei societăți, caracterele statului, spre deosebire de atribute, se regăsesc formulate în mai multe constituții ale aceluiași stat, în măsura în care sunt compatibile cu ordinea politică și juridică recunoscută.

Caracterele statului sunt esențiale pentru a stabili voința statală și a particulariza poziția statului ca subiect de drept constituțional și ca subiect de drept internațional politic în raporturile sale cu alte state pentru participarea acestuia la viața politică și economică internațională.

Caracterele și atributele statului român sunt consfințite în art. 1 alin. (1) din Constituția României din 1991, multe dintre acestea fiind exprimate normativ și în unele din constituțiile anterioare, deoarece reprezintă valori esențiale, permanente ale organizării statale a poporului român.

În Constituția României statul român este caracterizat ca fiind un stat național, unitar indivizibil, suveran și independent.

Prin noțiunea de *atribute ale statului* se înțelege dimensiunile lui definitorii astfel cum rezultă din dispozițiile constituționale, ca expresie a voinței politice și determinate de regimul politic și în același timp valori de principiu ale ordinii constituționale.

Statul de drept, pluralismul, democrația, societatea civilă, sunt incontestabil valori universale ale gândirii și practicii politice contemporane și se regăsesc exprimate normativ și în Constituția României, dar și în documentele internaționale. Atributele statului configurează calitatea acestuia de subiect de drept constituțional și definesc puterea, dar și raporturile complexe dintre stat și cetățeni și celelalte subiecte de drept constituțional.

Atributele statului român reglementate normativ în dispozițiile art. 1 alin. (3) din Constituția României: 1. stat de drept; 2. stat social; 3. stat pluralist; 4. stat democratic.

În acest context, din punct de vedere constituțional suveranitatea împreună cu independența pot fi considerate caractere și totodată atribute ale statului și puterii statale.

Suveranitatea exprimă supremația puterii de stat pe plan intern și neatârarea acestuia față de altă putere pe plan extern.

Supremația și independența sunt componente ale conceptului de suveranitate și sunt inseparabile.

În interiorul statului puterea se exercită de autoritățile publice expres investite de Constituție și care pot fi grupate în cele trei categorii clasice: autoritatea legislativă – Parlamentul; autoritățile executive – Președintele, Guvernul, instituțiile administrative centrale și locale; Avocatul Poporului; parchetele și instanțele

judecătorești prin care se înfăptuiește autoritatea și respectiv puterea judecătorească. Există și autorități statale care nu se încadrează formal în una dintre cele trei categorii de autorități, având o dublă natură, juridică și politică, așa cum este Curtea Constituțională. Aceste autorități acționează în limitele prevăzute de Constituția României și legile speciale. În consecință, supremația puterii de stat nu se exercită în mod absolut și în afara controlului înfăptuit de organisme specializate sau chiar de opinia publică.

În interiorul statului, supremația puterii se raportează la celelalte puteri sociale, respectiv ale partidelor, sindicatelor, organizațiilor neguvernamentale etc.

România, ca stat suveran, este un subiect de drept internațional, și în această calitate îi incumbă drepturi și obligații prevăzute în tratatele internaționale. Potrivit Constituției României, tratatele internaționale fac parte din dreptul intern, dacă sunt ratificate de Parlament, și sunt totodată izvoare formale ale dreptului constituțional.

Art. 2 alin. (1) din Constituția României stipulează că suveranitatea națională aparține poporului român care o exercită prin organele sale reprezentative și prin referendum.

Principiul puterii suverane a poporului nu se suprapune peste caracterul suveran al statului român. Acest caracter se întemeiază pe principiul puterii suverane a poporului. Trebuie menționat și faptul că **suveranitatea națională aparține poporului** și nu națiunii.

Din punct de vedere constituțional, poporul poate fi privit într-o dublă accepțiune:

1. totalitatea cetățenilor indiferent care ar fi naționalitatea pe care o declară;
2. poporul este reprezentat de totalitatea cetățenilor cu drept de vot.

Art. 2 alin. (1) din Constituția României face trimitere la prima accepțiune. Constituantul român a asociat termenul de „suveranitate națională” cu cel de „popor” și a avut în vedere puterea a cărui deținător suveran este poporul, și pe care acesta nu o poate exercita direct, ci doar prin delegațiune, respectiv referendum sau reprezentare.

În conformitate cu dispozițiile art. 2 alin. (2) din Constituție, niciun grup și nicio persoană nu pot exercita suveranitatea în nume propriu. Din simbioza acestor texte constituționale și caracteristici, rezultă următoarele trăsături ale caracterului statului român suveran și independent:

a) deși suveranitatea este națională, titularul acesteia nu este națiunea, ci poporul. În consecință în exercitarea mandatului lor, parlamentarii nu se află în serviciul națiunii, ci al poporului;

b) suveranitatea este inalienabilă, deoarece ceea ce se transmite organelor reprezentative este doar exercițiul acesteia. Suveranitatea este totodată și indivizibilă deoarece nu poate fi fragmentată și distribuită nici unui grup și nici unei persoane. Suveranitatea nu poate fi apropiată pentru a fi exercitată în nume propriu;

c) poporul își exercită suveranitatea nu numai prin Parlament, ci prin toate organele sale reprezentative. Mandatul parlamentarilor este reprezentativ și în consecință nu pot fi revocați de către cei care iau ales;

d) exercitarea suveranității prin organele reprezentative nu este incompatibilă cu practicile democrației directe. Sensul modern al democrației directe este evident deosebit de cel tradițional. Procedura referendumului nu înseamnă participarea nemijlocită a întregului popor la exercitarea puterii statale, ci numai a unui segment al său, respectiv al corpului electoral. De aceea, reprezentarea și referendumul realizează o democrație semidirectă sau semirepresentativă, esența acesteia fiind procedeul delegațiunii.

III. Puterea de stat. Caractere și organizare.

Suveranitatea este o trăsătură a puterii de stat. De altfel în doctrină suveranitatea este identificată cu puterea statală fiind definită ca "putere organizată a poporului"

În practica și teoria sistemelor constituționale categoria cea mai des întâlnită este aceea de *PUTERE*, care apare în exprimări nuanțate precum putere politică, puterea de stat, puteri politice, autoritatea statală etc. Indiferent de abordarea conceptuală, puterea ca realitate statală este esențială în organizarea societății umane. De aceea, obținerea puterii este scopul fundamental al revoluțiilor și mișcărilor sociale.

Există o legătură strânsă între categoriile constituționale de putere – popor – națiune. Pentru a evidenția această legătură, puterea este exprimată și prin termenul de suveranitate. Astfel, constituțiile moderne proclamă în exprimări normative diferite că puterea aparține poporului, sau proclamă că suveranitatea emană sau aparține națiunii.

Relația popor – stat

Această relație este prima condiție în explicarea constituțională a mecanismului juridico-statal. Cele doua noțiuni nu sunt similare din punct de vedere juridic, chiar dacă se admite identitatea intereselor poporului și statului. Astfel, poporul și statul sunt subiecte de drept constituțional deosebite.

Poporul formează societatea, care este și trebuie să fie organizată. Organizarea societății umane în stat s-a realizat de-a lungul istoriei în diferite forme, dar factorii care compun statul și-au păstrat sub aspect juridic identitatea lor.

Din perspectiva acestor constante juridice, noțiunea de *stat* cunoaște două accepțiuni:

1. Accepțiunea politico-sociologică: prin stat se înțelege suma a trei elemente distincte: teritoriul, poporul și suveranitatea, aceasta din urmă în sensul puterii statale.

2. Într-o a doua accepțiune, prin stat se înțelege forma organizată a puterii poporului, mai concret, mecanismul sau aparatul de stat. În acest sens, poporul deține puterea politică. Pentru a o putea exercita, poporul creează statul ca un ansamblu sistematizat de organe, denumite și autorități statale sau politice. Din perspectiva dreptului constituțional, statul este sistemul acestor autorități publice.

Relația stat – putere de stat – puteri politice

Se pune probleme de a ști dacă statul în accepțiunea sa strict juridic este altceva decât puterea de stat. Cele două noțiuni sunt identice din punct de vedere juridic. În acest sens, statul este organizarea statală a puterii, sau altfel spus, este instituționalizarea acestei puterii.

Noțiunile de *putere politică* – *putere de stat* sunt într-o strânsă legătură, fără însă a se confunda. Astfel, termenul politic desemnează caracterul social al puterii, pe când noțiunea de putere de stat desemnează puterea poporului instituționalizată și prin aceasta aparent separată, mai ales ca exercitare către titularul și deținătorul ei. Totodată, termenul politic poate desemna caracterul puterii unor formațiuni, asociații, partide care își exprimă ideile, concepțiile și opiniile cu privire la guvernare, deci cu privire la exercitarea puterii statale de pe pozițiile unor interese de grup. În esență, puterea politică desemnează puterea poporului, care are un conținut mai larg decât organizarea statală a puterii. Puterea de stat este numai partea instituționalizată a puterii politice.

Relația dintre cele două noțiuni este de la întreg la parte, în sensul că trăsăturile puterii politice se regăsesc în puterile statului, dar trăsăturile statului nu se regăsesc în totalitate în ansamblul puterii politice. În consecință, puterea statală este forma de organizare a puterii politice a poporului. Dacă această organizare se realizează prin mai multe categorii de organe de stat, cu funcții și trăsături clar definite și caracterizează prin autonomie organizatorică și funcțională, precum și prin echilibru reciproc și colaborare se realizează separația și echilibrul puterilor în stat.

Funcția fundamentală a puterii statale este de a exprima și realiza ca voință general obligatorie – voința de stat – voința poporului. Acest postulat explică organizarea statală a puterii poporului, funcțiile puterii, raporturile dintre autoritățile statale, precum și raporturile dintre autoritățile statale și popor.

Noțiunea de putere

Pentru a înțelege esența, mecanismul și finalitatea puterii în stat, este necesar a se aborda teoretic conceptul de putere ca atare în cadrul societății.

Noțiunea de putere, așa cum este studiată de dreptul constituțional, desemnează ansamblul sau sistemul relațiilor de putere constituite într-o societate istoricește determinată, exprimând autoritatea pe care un individ sau un grup de

indivizi o au asupra altora, pentru realizarea unui scop comun, asumat de membrii colectivității, sau impus acestora de către cei care exercită puterea.

1. Puterea nu este o simplă relație a omului cu lumea exterioară, sau o relație social abstractă, ci exprimă autoritatea lui în raport cu alții.

2. Autoritatea exprimă atât ideea de forță, puterea de a comanda și a dispune, cât și cadrul instituțional prin care această idee se materializează.

3. În esență sa, puterea în general, dar și forma ei juridică puterea de stat de stat este un fenomen relațional. Privită ca și concept, în sens general de autoritate în conținutul unei relații de subordonare a unei subiect față de altul, preexistă formelor ei de manifestare. În starea socială sau juridică a omului este considerată o energie care păstrează esența sa naturală, ontologică. Atât în starea naturală, cât și în starea socială sau juridică a omului, puterea poate fi percepută și cunoscută numai prin manifestările ei fenomenale concrete într-un cadru relațional, care se stabilește între: a) subiectul puterii, respectiv cel care exercită puterea și b) obiectul puterii, acela care este obligat să suporte puterea și să-și coordoneze propria voință după voința subiectului care exercită puterea. Acest cadru relațional este determinat de scopul puterii, care poate fi liber asumat de către subiectul pasiv, sau resimțit ca o presiune exterioară de către acesta.

În consecință, metodele de realizare a puterii pot fi două:

a) *convingerea* – este situația când scopurile autorității sunt deliberat asumate de către cei asupra cărora se exercită puterea, iar comportamentul acestora este determinat de propria lor voință care a acceptat conștient și deliberat dezideratele puteri și în al doilea rând;

b) *constrângerea* – în situația în care subiectul supus puterii refuză să-și modeleze comportamentul, în raport cu propria sa voință, la scopurile puterii stabilite de subiectul care o exercită. Mijloacele de constrângere sunt diverse și constituie un factor de esență față de care nicio putere nu este de conceput. Nu este obligatoriu ca subiectul care exercită putere să recurgă la aceste mijloace, dar ele trebuie să existe în orice moment, altfel noțiunea de putere, devine un nonsens.

În funcție de aceste elemente, raportul exprimat între subiectul puterii, respectiv acela care o exercită și obiectul puterii, respectiv acela care o suportă, explică starea socială de la un moment dat, în ipoteza în care considerăm acest raport la nivelul întregii societăți. Aspectul relațional amintit poate avea trei dimensiuni:

a) *complementarism*, este ipoteza ideală în care, voința deținătorului puterii și voința celor care suportă puterea coincid, sau sunt foarte apropiate în conținutul lor, existând și posibilitatea unei veritabile conlucrări între centrele de putere socială pentru realizarea aceluiași obiective;

b) *neutralism*, se caracterizează printr-o oarecare indiferență din partea subiectului pasiv față de conținutul, scopurile și mijloacele de exercitare a puterii. Stabilitatea socială se realizează prin acceptarea în esență a dezideratelor puterii, fără însă a exista o participare activă, o implicare complementară a subiectului care suportă.

c) *tensionant*, când raporturile dintre subiectul și obiectul puterii sunt ireconciliabile, iar puterea trebuie să recurgă pe scară largă la voința socială. Niciuna dintre aceste trei stări nu se realizează în stare absolută și pură, dar la un moment istoric dat, din punct de vedere politologic, dar și constituțional, poate fi identificată o tendință sau alta;

Puterea este un fenomen esențialmente social, în sensul că ea nu poate fi concepută în afara societății, iar în lipsa puterii, societatea este un organism inert, fără rațiunea de a fi. De aceea, puterea este o condiție a ordinii sociale, a cărei realizare este posibilă doar într-o asemenea ordine socială care să aibă la bază organizarea și exercitarea puterilor, atât politice cât și statale.

Puterea politică

În cele spuse mai sus am arătat corelația dintre puterea politică și puterea statală, iar în cele ce urmează vom reprezenta câteva dintre caracteristicile puterii politice.

Putere este specifică oricăror colectivități umane chiar și aceloră prestatale fără a fi însă și politică. Puterea politică apare doar atunci când comunitatea umană devine societate. Colectivitatea umană devine societate atunci când cei care o alcătuiesc au conștiința apartenenței lor la acea colectivitate și presupune diferențierea individului de grup. Individul devine conștient de poziția sa în cadrul societății, de interesele sale, dar și de faptul că aceste interese trebuie să se realizeze numai într-un cadru social. În acest moment puterea socială se manifestă ca putere politică. În consecință, transformarea simplei autorități sociale în putere politică depinde atât de factori de conștiință, cât și de factori materiali, regăsiți în condițiile determinate ale evoluției societății.

Puterea politică generează la nivelul societății „fenomenul politic”, care, la rândul său, poate fi atașat oricărui fapt social, în măsura în care prin acesta se exprimă existența unui grup uman, relațiile de autoritate și de conformitate stabilite în vederea unui scop comun. În acest fel, faptul social devine fapt politic, element de conținut și generator al fenomenului politic, și care se caracterizează prin apreciere lor ca atare din partea grupului social, în raport cu interesul asumat și manifestat prin actul de autoritate.

Faptele politice oficializate sunt săvârșite într-un cadru instituțional și prin acesta puterea politică devine putere de stat.

Puterea de stat

Incontestabil, puterea politică, ca fapt social orientat în funcție de interesele de grup, conștientizată la nivelul fiecărui individ devine oficială, se instituționalizează odată cu apariția statului. În consecință, putem vorbi de două momente în evoluția

istorică a conceptului de putere, momente care reprezintă în același timp și forme ale puterii.

Forme prestatale (înainte de apariția statului), caracterizate prin faptul că necesitatea supunerii față de autoritate este resimțită ca un comportament inevitabil al vieții în comun, bazată pe tradiții și obiceiuri. Autoritatea deținătorului puterii se identifică cu persoana acestuia, fiind o autoritate personală sau charismatică. Pe măsura evoluției sociale are loc și fenomenul de socializare a puterii, adică abstractizarea ei prin detașarea de persoana care o exercită. Puterea devine un fapt social, politic, constant impersonal, care se regăsește în funcțiile concrete ce urmează a fi realizate în cadrul societății. În cadrul acestui proces istoric, puterea se detașează de suportul ei nemijlocit social, devenind un element constant al existenței sociale, perceput uneori, de subiecții care o suportă, ca un fenomen în sine, exterior existenței lor sociale, dar și individuale, și chiar în opoziție cu propriile lor interese. În consecință, puterea politică, care se instituționalizează și se depersonalizează, devine putere de stat, dar, în același timp, în cadrul societății pot exista mai multe centre de putere, inclusiv ale puterii politice, care să corespundă unor interese sau valori de grup, altele decât cele ale puterii politice instituționalizate, sau, după caz, complementare cu acestea.

Formele etatice sunt caracterizate prin exercitarea puterii în cadrul statului, și practic statul se identifică cu puterea. Puterea politică devine putere de stat, caracterizată, în esență, prin existența unui cadru instituțional care să legitimeze puterea și să-i asigure eficiența. Ansamblul articulat al instituțiilor și regulilor constituite în acest scop desemnează statul, iar puterea instituționalizată este puterea de stat.

În literatura de specialitate s-au elaborat numeroase teorii privind esența și necesitatea statului, funcțiile statului, formele organizatorice statale, legitimitatea acestuia. Indiferent care este abordarea doctrinară a acestei noțiuni și realități în același timp, există un punct de vedere comun, respectiv acela că statul nu poate fi înțeles decât ca putere de stat, caracteristicile statului sunt și caracteristicile puterii, iar organizarea statală, respectiv instituțiile statului trebuie să răspundă cât mai eficient scopului fundamental al acestora, respectiv acela de a exprima puterea.

O definiție cuprinzătoare a noțiunii de stat o propune marele filozof și jurist Kelsen, el considera că statul poate fi caracterizat ca ordine juridică de constrângere, ca putere de comandă și ca voința distinctă de cea a indivizilor. Statul este formula de existență a unei societăți, popor sau națiune.

Această definiție permite sublinierea unei caracteristici de esență a statului, indiferent care ar fi forma acestuia respectiv ca:

- ordine juridică, în sensul că statul nu poate fi în afara dreptului, iar ca mod de existență reprezintă o formulă instituțională, organizată pe baze juridice și totodată impune propria sa ordine de drept societății;

- ca putere de comandă, în sensul că principala funcție a statului este aceea de a exprima autoritatea sub forma puterii de stat și de a exercita prin aceasta conducerea societății la nivel macro și micro-social;

- ordine juridică de constrângere, în sensul că esența existenței puterii statale o constituie existența mijloacelor de constrângere, chiar dacă acestea nu sunt întotdeauna aplicate;

- puterea de stat este distinctă de voința indivizilor, este o caracteristică importantă a statului, deoarece organizarea instituțională a acestuia, pe baze juridice proprii, presupune existența propriei voințe a organelor de stat, exprimată atât politic cât și juridic și care să fie diferită, nu neapărat opusă, față de aceea a subiecților pasive care se supun puterii statale.

Problema legitimității puterii și implicit a statului este fundamentală pentru a înțelege natura raporturilor dintre guvernanți și guvernați. În încercarea de a legitima puterea, adică de a explica sursa și fundamentul acesteia, au fost elaborate extrem de multe și variate teorii. Prezentăm pe cele mai importante dintre acestea:

1. *Originea divină a puterii*, are ca promotori pe Fericitul Augustin și Sfântul Pavel și a fost susținută pentru a suplini imposibilitatea înțelegerii raționale a puterii și implicit pentru a o sacraliza. Deținătorul puterii statale este reprezentantul lui Dumnezeu, sau chiar Dumnezeu însuși. În variantele politologice contemporane această teorie își propune de a media (trecerea de la un pesimism providențial, la un optimism teologic) prin orientarea eternului stat spre binele evanghelic. Se regăsește, de asemenea, în variantele elitismului statal, care vorbesc despre stat ca un dat natural, etern și indispensabil, impunând o ordine naturală.

2. *Teoria patriarhală* susține că statul a luat naștere din familie, iar la baza autorității statale a stat autoritatea șefului de familie sau al clanului.

3. *Teoria patrimonială* afirmă că statul a luat naștere în legătură cu apariția și dezvoltarea dreptului de proprietate asupra pământului. Această teorie stă la baza conceptului geopoliticii contemporane, potrivit căreia caracteristicile statului și ale puterii statale depind de configurația teritoriului asupra căruia se exercită, dar și de trăsăturile etnice și culturale ale populației.

4. *Teoria contractualistă* are ca promotori pe J.J. Rousseau, J. Locke și Th. Hobbes și considera că puterea a luat naștere printr-un pact de supunere, un contract social, prin care supușii promit să asculte, iar regele le promite un minimum de libertăți. Această teorie este reluată de variantele solidarismului social.

5. *Concepția hegeliană* se detașează de teoria contractualistă și vede în stat realizarea ideii morale, o imagine și o realitate rațiunii, având ca misiune concilierea particularului și universalului și depășirea contradicțiilor dintre individ și societate. Această teorie stă la baza unor concepții solidariste conform cărora statul este materializarea rațiunii, iar umanitatea este mai caracteristică în stat decât în fiecare individ.

6. *Teoria violenței* consideră statul ca rezultat al unui impuls a cărui origine o constituie lupta pentru supremație socială între diferitele grupuri de indivizi. Această teorie se regăsește în elitism, geopolitică, neofascism, în cultul forței și al eroilor.

7. *Teoria juridică* a statului are mai multe variante, printre care teoria normativistă a lui Kelsen și teoria statului-națiune. Aceasta din urmă, elaborată de Carré de Malberg, și regăsită în operele constituționalistilor Gierke, Jellinek și Laband afirma că statul este personificarea juridică a națiunii.

Rămâne de știut ce este o *națiune*. Tradiția germană reține ca esențiali pentru definirea unei națiuni sunt factorii materiali și spirituali, precum: cultura, limba, rasa, pe când tradiția franceză reține mai ales factorii subiectivi, precum dorința de a trăi împreună, sentimentele de legătură spirituală între membrii unei colectivități. Realitatea demonstrează că statul poate precede națiunea sau că există state plurinaționale și națiuni unice separate în mai multe state.

8. *Teoria sociologică*, elaborată de către constituționalistul francez Leon Duguit, ajunge la concluzia că statul este un fapt istoric prin care un grup de oameni, mai mult sau mai puțin numeros, impune voința sa altor membrii ai societății. Ceea ce apare pe primul plan într-un stat este puterea sa materială și forța sa irezistibilă de constrângere, la care Max Weber adaugă ideea de legitimitate.

9. *Teoria sistemismului și funcționalismului* este elaborată de David Easton și Gabriel Aldmond, și introduce în politică noțiunea de funcție. Astfel, sistemul politic și statul este conceput ca un ansamblu de interacțiuni cu mediul ambiant. Capacitatea sistemului statal trebuie să permită să regularizeze comportamentul social și să distribuie sau să redistribuie resursele extrase din mediu.

Indiferent de conținutul acestor valoroase teorii asupra statului și puterii de stat, putem sintetic să caracterizăm statul, așa cum o face și profesorul Muraru, ca fiind *formula juridică de existență a unei societăți*.

Constantele puterii de stat

Puterea de stat este forma publică sub care funcționează puterea politică, este o metodă de conducere, caracterizată și prin posibilitatea de a fi aplicată constrângerea.

Puterea de stat este forma oficială a puterii politice.

Determinările esențiale ale puterii de stat sunt:

- ca putere politică oficială, puterea de stat își are legitimitatea într-un sistem de norme, cu preponderență juridice, având ca obiect guvernarea;
- autoritatea statului, puterea, se exprimă printr-un sistem de prerogative, atribute și sarcini ale instituțiilor prin care se realizează guvernarea. Puterea de stat se caracterizează prin permanență și continuitate;
- puterea de stat se înfățișează ca o putere a întregii societăți, chiar dacă prin formele ei concrete de realizare exprimă interesele unui anumit grup social;
- relațiile sociale de putere sunt relații de conducere, integrate într-un ansamblu de reguli comportamentale;

- ca mijloc de comandă, puterea de stat creează și aplică normele juridice, și în acest fel relațiile sociale devin relații juridice. Această constantă a puterii statale reprezintă și principalul element de particularizare a autorității statale față de puterea politică. Astfel, prin autoritatea statului, normele juridice subordonează, cel puțin din punct de vedere al pragmatismului social, toate celelalte norme sociale pe care le polarizează în jurul anumitor valori specifice societății care au și o dimensiune politică. Totodată, constrângerea, ca mijloc de realizare a puterii în general, se particularizează și devine constrângere juridică;

- puterea de stat și societatea se află într-o relație de influență reciprocă. Societatea acționează asupra societății prin intermediul factorilor ideologici, economici și politici, îi determină în acest fel conținutul și chiar orientarea teleologică. Puterea de stat, la rândul ei, determină ordinea socială precum și dinamică de ansamblu a societății. Între putere și societate sunt relații de inter-condiționare și de reglaj informațional reciproc;

- puterea de stat nu acoperă multitudinea și diversiunea instituțiilor raporturilor de putere existente în societate. Astfel, pot fi remarcați și alți centri de autoritate care nu se realizează în mod direct prin intermediul instituțiilor statale, dar pe care le pot influența. Este vorba de corpul electoral, syndicate, organizații religioase etc. În raport cu aceste centre de autoritate, puterea de stat este supremă și în același timp reprezintă o condiție esențială a echilibrului și eficienței la nivel social. Este în același timp premisă pentru un regim democratic, care să permită manifestarea liberă, în cadru ordinii de drept, a celorlalte autorități sociale;

- puterea de stat are ca atribut intrinsec unicitate, fiind în același timp indivizibilă și inalienabilă. Titularul unic al puterii de stat este poporul. Unicitatea puterii se realizează prin diferite categorii de organe ale statului, care au funcții specifice și relativ autonome;

- puterea de stat are un caracter organizat. Organizarea puterii constă în aparatul de stat, organele și instituțiile publice înzestrate cu atribuții și componente specifice, precum și personalul acestora, care exercită autoritatea statului, transformă decizia statuară în decizie politică și o impun prin mijloace juridice.

Constrângerea reprezintă metoda esențială a puterii de stat, chiar dacă în raporturile de autoritate diverse, poate să aibă o pondere secundară față de cealaltă metodă de realizare a puterii de stat și anume convingerea. Metoda constrângerii nu înseamnă în mod necesar posibilitatea aplicării unor sancțiuni, ci subordonarea voințelor individuale sau de grup voinței politice, exprimate statal prin puterea de stat. Așa cum am arătat mai sus, constrângerea caracterizează puterea ca atare și de aceea, în forme specifice, este întâlnită și în alte forme de autoritate, cum ar fi autoritatea morală sau religioasă.

Ceea ce distinge constrângerea, ca atribut al puterii de stat, de toate celelalte forme de constrângere instituite în cadrul organismului social este faptul exercitării

ei printr-un sistem de norme, normele juridice, instituite sau sancționate de către puterea politică, exprimată ca putere de stat. Constrângerea statală nu este altceva decât constrângerea juridică, care poate fi, după caz, penală, civilă, administrativă sau chiar constituțională.

Deși constrângerea este un element de esență al puterii de stat, aceasta în manifestarea sa nu se limitează numai la metoda constrângerii și, totodată, normele juridice nu înseamnă numai constrângerea în teoria modernă a statului și a puterii de stat, normele juridice reprezintă cel mai important instrument de realizare a conducerii și organizării sociale, ceea ce reprezintă finalitatea superioară a exercitării puterii statale.

Este foarte important pentru realizarea unei democrații autentice și a unui echilibru social stabil în dinamica economică și socială ca ordinea constituțională să consacre un raport just între constrângere, ca metodă de realizare a puterii și conducere statală, în așa fel încât responsabilitatea socială și individuală să aibă un rol preponderent, hotărâtor, față de răspunderea juridică individuală.

Suveranitatea puterii este identică cu noțiunea de suveranitate a statului, și reprezintă acea trăsătură a puterii de stat ce se exprimă prin caracteristica acestei puteri de a se organiza și de a se exercita, de a-și stabili și rezolva problemele interne și externe în mod liber și conform voinței sale, voință superioară în același timp oricăror autorități din cadrul societății organizate statal.

Suveranitatea puterii presupune respectul suveranității altor state, ca o condiție a propriei sale suveranități.

În raport cu aceste constante putem defini puterea de stat ca reprezentând forma oficială constituită a puterii, respectiv forma publică sub care funcționează și se organizează această putere.

Elementele definitorii ale puterii de stat sunt:

1. Puterea de stat reprezintă un ansamblu unitar al instituțiilor și relațiilor de putere reglementate juridic;
2. Puterea de stat își are legitimitatea într-un sistem de norme juridice având ca obiect guvernarea;
3. Autoritatea statală se exprimă într-un sistem de prerogative și atribute ale instituțiilor guvernării;
4. Putere de stat are un caracter organizat și se exercită prin instituțiile și organismele statului;
5. Relațiile sociale de putere formează obiectul dreptului constituțional, care le stabilește și le reglementează prin norme juridice cu forță juridică superioară, respectiv cele cuprinse în Constituție. Acest conținut al obiectului dreptului constituțional constituie și un argument pentru a fundamenta științific supremația Constituției.

Separația puterilor în stat

Forma de organizare statală a puterii poporului se realizează prin mai multe categorii, grupe de organe de stat cu funcții și trăsături specifice clar definite și caracterizate prin autonomie organizatorică și funcțională, precum și prin echilibru reciproc și colaborare. Această stare este specifică sistemelor de guvernământ democratice și realizează conceptul „separației” și în același timp „al echilibrului puterilor”. Sistemele de guvernământ totalitare, spre deosebire de cele democratice se caracterizează prin centralism și concentrare a puterii. De aceea, din perspectiva juridică, dreptul constituțional a stabilit teza fundamentală potrivit căreia există în stat o singură putere – *puterea de stat* – și un titular unic – *poporul*.

Una dintre cele mai importante și disputate, în același timp, teorii în dreptul constituțional este cea a separațiilor în stat. A fost considerată dogmă a democrațiilor liberale sau garanția esențială a securității individului în raport cu puterea. Indiferent care este modul de abordare a acestei teorii, separația puterilor, la fel ca și echilibrul puterilor, reprezintă principii esențiale cu valoare normativă a constituționalismului modern, iar în lipsa acestora nu se poate vorbi de democrația socială sau de stat de drept și nici de garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Schema clasică a acestei teorii are în vedere faptul că statul are de îndeplinit trei funcții fundamentale:

- edictarea regulilor generale de conducere și organizare socială – funcția legislativă;
- aplicarea sau executarea acestor reguli cu un conținut juridic – funcția executivă;
- rezolvarea litigiilor care apar în procesul aplicării legilor – funcția jurisdicțională;

Exercitării fiecărei funcții îi corespunde o putere, respectiv puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească.

Fiecare putere este încredințată unor organe statale distincte, puterea legislativă aparține adunării reprezentative a națiunii, puterea executivă aparține șefului statului, guvernului și organelor administrative publice, iar puterea judecătorească aparține organelor judecătorești.

Echilibrul acestor puteri se realizează prin distribuirea judicioasă a atribuțiilor și înzestrarea fiecărei puteri cu mijloace de control eficiente asupra celorlalte pentru a împiedica abuzurile, ca o condiție a armoniei sociale și garanția libertății umane.

Întemeietorii acestei teorii sunt J. Locke și Montesquieu, care au afirmat în lucrările lor existența a trei funcții distincte ale statului, care sunt exercitate de autoritățile statale absolut distincte și independente. Aceasta este, în esență, forma clasică a teoriei, cunoscută și sub denumirea de separația rigidă a puterilor statului.

Din perspectivă filozofică, teoria separațiilor puterilor își are originea în scrierile lui Aristotel, care în opera sa „Politica” distinge cele trei puteri ale statului.

Montesquieu are meritul de a fundamenta teoria separației puterilor în stat, pe ideea de libertate și ideea de egalitate, ca principii esențiale ale statului modern și democratic.

După revoluția franceză din secolul al XVIII-lea, teoria separației puterilor este proclamată în documentele constituționale, în sensul că puterea este o fracțiune de suveranitate delegată de națiune unor autorități, pentru ca acestea să-și poată îndeplini funcțiile lor. Aceasta înseamnă instaurarea unui sistem de guvernământ rigid, în care fiecare organ exercita în exclusivitate puterea ce s-a încredințat. Cu toate acestea, primele documente europene cu valoare constituțională legau teoria separațiilor puterilor în stat de însăși ideea de Constituție.

În epoca actuală, această teorie este considerată ca o regulă de artă politică, de oportunitate și de buna organizare a puterilor.

În consecință, principiul separației puterilor în stat reprezintă și în prezent o realitate constituțională a statului de drept, dar conținutul acestuia este altul față de sensul tradițional, așa cum a fost formulat și prevăzut în primele lucrări doctrinare și Constituției.

În epoca contemporană nici unul dintre organele statului nu exercită exclusiv o singură funcție, așa cum afirmă teoria clasică. Totodată, nu se mai poate vorbi de un echilibru perfect între cele trei categorii de organe ale statului. În sistemele constituționale contemporane se remarcă o creștere substanțială a rolului executivului, în raport cu puterea legislativă.

De aceea, principiul separațiilor puterilor în stat trebuie reconsiderat în raport cu următoarele premise:

1. Puterea este unică, indivizibilă și aparține unui singur titular – poporul. De aceea se poate vorbi nu de împărțire a puterilor, ci eventual de împărțirea sau distribuirea funcțiilor de autoritate pe care le implică exercitarea puterii;

2. Ideea separației puterilor, în formularea sa clasică, contravine principiului suveranității puterii de stat, deoarece se acceptă existența a trei puteri distincte și implicit, trei tipuri de suveranitate;

3. În teoria și practica de drept constituțional contemporană legată de pluralismul politic, aspectele discutate nu vizează atât de mult separația puterilor în stat, ci mai ales raporturile dintre majoritate și minoritate, dintre forțele de guvernământ și opoziție, precum și între guvernanți și guvernant.

4. Funcțiile tradiționale ale statului: legislativă, executivă și judecătorească, se completează cu noi funcții, acceptate de doctrină – funcția de deliberare și funcția de control asupra activității executive, exercitate de către parlament;

5. Delimitarea dintre puterile statului este convențională. Astfel, Parlamentul poate aplica legea, iar atunci când adoptă un asemenea act normativ, aplică

întotdeauna dispozițiile Constituției. De asemenea, executivul poate desfășura o activitate normativă, fie din producerea delegării legislative, sau atunci când adoptă ordonanțe de urgență în baza propriei sale competențe;

6. Funcția legislativă nu se poate afla în echilibru perfect cu funcția executivă. Executarea legii este întotdeauna subordonată legiferării;

7. Formularea clasică a separației puterilor în stat nu este în măsură să rezolve, în totalitate, problemele garantării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor în fața autorităților statale. Dezechilibrul de esență între organizarea și exercitarea puterii statale, iar pe de altă parte necesitatea garantării și respectării drepturilor și libertăților fundamentale de către stat, impune elaborarea unei arte a drepturilor și libertăților fundamentale, pe care cetățenii să o poată impune guvernanților;

8. În schema tradițională a separației puterilor în stat nu se regăsește autoritatea de justiție constituțională, cu totul independentă de celelalte autorități statale.

Concluzionând, se poate spune că scopul statului este unic, activitatea sa îndreptată spre acest scop este unică, iar puterea sa este una, indiferent de varietatea posibilă a funcțiilor pe care le exercită. Totodată, constituirea unei puteri statale suverane, prin juxtapunerea a trei puteri distincte, teoretic egale, independente și suverane și având fiecare obiectul ei propriu de activitate, apare contrar tuturor exigențelor realiste despre stat.

În dreptul constituțional modern este unanim acceptată teza potrivit căreia nu este posibilă separarea mecanică a organelor statului, chiar și în sistemele constituționale care admit separarea rigidă a autorităților statale.

Organizarea puterii statale în funcție de principiul separațiilor puterilor în stat apreciem că implică câteva premise:

1. Este necesar a se face distincție între puterea constituentă, care aparține poporului și este unică, și puterile constituite, care provin din puterea constituentă și reprezintă organizarea statală a puterii și stabilirea funcțiilor și atribuțiilor organelor statului;

2. Funcțiile puterii interacționează, aspect evidențiat de realizarea unor zone mixte de activitate și competență ale organelor statului cum ar fi: inițiativa legislativă, ordonanțele guvernului, contenciosul administrativ, activitatea jurisdicțională a altor organe, activitatea administrativă a organelor judecătorești.

3. Afirmarea pe scară largă în practica constituțională a principiului echilibrului și colaborării dintre legislativ și executiv.

4. Apariția unor autorități statale noi care nu se integrează în schema clasică, cum ar fi: instituția avocatului poporului sau justiția constituțională.

5. În loc de separația puterilor, în doctrina constituțională modernă se discută justificat, despre atribute ale suveranilor considerate ca distincte și delegate unor titulari diverși și independenți. În consecință, organele statului nu exercită puteri,

ci funcții distincte, existând și posibilitatea ca mai multe organe ale statului să colaboreze la realizarea aceleiași funcții. Acest aspect implică, într-o formulare modernă – separarea supraputerilor în stat ca principiu al organizării puterilor statului.

În concluzie, separarea puterilor în doctrina contemporană a preluat ritmurile principiului tradițional și a transmis un mod de organizare și de exercitare a puterii printr-o separare a funcțiilor ce revine autorităților publice, prin colaborare și controlul lor mutual în îndeplinirea acestor funcții, prin instituirea unui paralelism instituțional.

IV. Este necesară o lege a suveranității naționale?

Un grup de inițiativă, condus de Avocat Chitic Mircea Victor Daniel, a elaborat un proiect legislativ intitulat, *„Legea suveranității - Legea pentru protejarea interesului superior și suveran al poporului și al cetățeanului român”*

Proiectul de lege a format obiectul procedurii inițiativei populare de adoptare și a parcurs cu succes toate etapele procedurale dificile de adoptare și în cele din urmă Parlamentul a fost sesizat legal cu acest proiect legislativ care a fost inclus pe ordinea de zi a Camerei deputaților și Senatului, a fost dezbătut în cele două camere și supus votului.

Din nefericire, la data de 10 mai 2022 proiectul de lege a fost respins de către Camera Deputaților cu o majoritate de 229 de voturi, față de numai 30 de voturi pentru adoptare.

La 29 iunie 2022, legea a fost respinsă și de către Senat, aceasta fiind și camera decizională a Parlamentului pentru acest tip de lege, prin urmare respingerea este definitivă.

În această procedură legislativă există o contradicție esențială, în opinia noastră între voința electoratului, a poporului ca deținător al suveranității naționale (art. 2 din Constituție), iar pe de altă parte Parlament care exercită o putere constituită, puterea legislativă, dar nu deține această putere, nefiind titularul puterii și suveranității naționale. Împotrivirea Parlamentului la voința manifestată constituțional de popor ca deținător al puterii și suveranității naționale, în opinia noastră, afectează grav valorile unei societăți democratice și ale statului de drept.

Credem că sunt suficiente argumente, având în vedere și practica altor state europene, ca la o viitoare modificare a Constituției să se instituie și procedura adoptării unei legi organice prin referendum, cel puțin în situațiile în care proiectul de lege a urmat calea unei proceduri a inițiativei legislative populare. Evident, în acest caz Parlamentul nu ar mai avea competența de a se pronunța sau a decide, așa cum se întâmplă acum.

Conform reglementărilor constituționale actuale, procedura referendumului, adică a exprimării directe a voinței poporului, ca titular al suveranității, numai în cazul adoptării sau modificării Constituției, în situația propunerii de demitere din

funcție a Președintelui Statului, sau pentru a se pronunța asupra unui proiect, program de politică internă sau internațională, în acest din urmă caz, votul având numai un caracter consultativ pentru autorități, ci nu unul decizional.

În cazul adoptării aceste modificări a Legii Fundamentale pe care o susținem se întărește rolul poporului ca deținător a suveranității naționale prin exercitarea directă a atribuțiilor de putere și suveranitate și eliminarea contradicțiilor nedemocratice între voința populară și Parlament.

Cu toate acestea proiectul de lege privind Suveranitatea națională se pierde ci are importante consecințe juridice și politice.

În opinia noastră cel mai important aspect este că proiectul a evidențiat clar și fără nicio îndoială voința poporului, deținător al suveranității naționale pentru transformări radicale în sistemul legislativ român cu scopul ca suveranitate și independența națională să nu rămână simple concepte teoretice ci realități ale democrației și statului de drept, respectându-se în acest fel tradițiile democratice ale poporului, valorile spirituale și nu în ultimul rând valorile dreptei credințe ortodoxe.

Ne raliem întru totul expunerii de motive a autorilor proiectului de lege.

Acest proiect a pus în valoare un aspect legislativ dar și teoretic deosebit de important. Suveranitatea na

Suveranitatea națională și a puterii de stat nu pot fi reduse numai la înțelesul pe care îl conferă doctrina constituțională, ci implică toate domeniile vieții economice, sociale, culturale ale statului. Numai în acest fel supremația și independența statului și a națiunii, trăsături definitorii ale suveranității devin realități, ci nu rămân numai simple concepte.

Un astfel de demers legislativ și merită a fi reluat, în condițiile globalizării și așa numitului proces de integrare europeană care au limitat și afectat grav, suveranitatea și independența politică și legislativă a Statului Român, identitatea națională și chiar demnitatea omului, valorile ortodoxe ale poporului român dar și exercitarea unor drepturi și libertăți fundamentale. Este necesar ca să se precizeze în mod clar raportul dintre Supremația Constituției și principiul priorității dreptului Uniunii Europene, în sensul că ordinea juridică internă constituțională este superioară ordinii juridice a Uniunii Europene și întotdeauna, normele Constituției și deciziile Curții Constituționale se vor aplica cu prioritate

Garantarea suveranității naționale implică și garanții constituționale și legislative pentru limitarea și chiar eliminarea excesului de putere din partea autorităților statului, aspect pe care noi l-am analizat în alte studii, a manifestării discreționare a atribuțiilor de putere orientate spre interese internaționale sau personale contrare voinței poporului a suveranității și identității naționale.

Această inițiativă legislativă populară a exprimat voința poporului român de a fi respectate de către guvernanți, demnitatea persoanei, exercitarea drepturilor și libertăților individuale, statul să-și îndeplinească rolul său social prin garantarea și

asigurarea dreptului la viață, la un trai decent, la sănătate inclusiv în situații excepționale.

În sinteză a exprimat voința clară a poporului de a beneficia de o bună guvernare, precum și ca fiecare om să fie tratat ca persoană liberă creat după chipul lui Dumnezeu, ci nu ca simplu individ supus mecanic puterii discreționare a guvernanților. A afirmat că dreptul la demnitatea persoanei dar și a națiunii trebuie să devină realități și să fie respectate atât în plan intern cât și în relațiile internaționale.

Nu în ultimul rând voința populară afirmată prin acest proiect de lege arată că sunt necesare măsuri legislative importante pentru sancționarea penală a corupției, a abuzului de putere și a faptelor care aduc atingere gravă integrității fizice și demnității persoanei, dar și necesitatea unor modificări importante în legislația economică pentru a împiedica externalizarea avuției naționale, așa cum se întâmplă astăzi.

Prin acest proiect legislativ suntem în prezența unei noi concepții și înțelegeri ale suveranității naționale, care nu se rezumă numai la aspectele constituționale și politice, ci are implicații asupra omului și demnității sale dar și în întreaga sferă a vieții economice și sociale a statului.

Reținând importante consecințe doctrinare și practice ale acestei inițiative populare ne exprimăm speranța că acest proiect legislativ va fi reluat cât mai curând posibil, poate cu o sistematizare mai riguroasă a textului de lege așa cum a recomandat și Consiliul Legislativ.

LIBERTATEA DE GÂNDIRE ÎN SISTEMUL CONVENȚIEI (EUROPENE) PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI ȘI A LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE. EVOLUȚII JURISPRUDENȚIALE

Dr. habil. Mihai POALELUNGI,

Drd. Sergiu SUVAC

Abstract

Despite the fact that today universal and regional treaties expressly regulate freedom of thought, the process of realizing it in practice reveals multiple difficulties of a not necessarily legal nature. A considerable contribution to the consecration and development of freedom of thought is brought by the jurisprudential activity of the European Court of Human Rights. As a living, dynamic instrument, the European Convention on Human Rights easily adapts to new challenges. The jurisprudence of the European Court of Human Rights presents itself as a valuable source in order to understand the nature and content of the freedom intended to protect the forum internum. In this sense, we can affirm that the jurisprudential creation in this regard anticipates doctrinal works, essentially constituting a source of inspiration for doctrinaires in order to write scientific works, among which the present scientific approach is included.

Keywords: *European Court of Human Rights, forum internum, freedom of thought, manipulation, neurorights.*

Introducere

În pofida faptului că astăzi tratatele universale și regionale reglementează în mod expres libertatea de gândire, procesul de realizare a acesteia în practică relevă multiple dificultăți de natură nu neapărat juridică. Un aport considerabil în consacrarea și dezvoltarea libertății de gândire este adusă de activitatea jurisprudențială a Curții Europene a Drepturilor Omului. Fiind un instrument viu, dinamic Convenția Europeană a Drepturilor Omului se adaptează ușor noilor provocări. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului se prezintă ca o sursă valoroasă în vederea înțelegerii naturii și conținutului libertății menite să protejeze forum internum. În acest sens, putem afirma că creația jurisprudențială la acest capitol anticipează lucrările doctrinare, constituind în esență sursă de inspirație pentru doctrinari în vederea redactării lucrărilor științifice, printre care se numără și prezentul demers științific.

Libertatea gândirii este la originea tuturor realizărilor civilizației umane la toate etapele de existență a acesteia. Gândirea liberă, neîndoctrinată de dogme, prejudecăți și stereotipuri a stat la baza conceperii modelului heliocentric al sistemului solar, a permis descifrarea structurii de dublă spirală a ADN-ului uman, a propus gama muzicală, a realizat sistemul periodic al elementelor chimice, a inventat sistemul binar – momente care au marcat adevărate „revoluții” în mințile oamenilor și realitățile acelor timpuri, lăsând o amprentă puternică în evoluția omenirii, sporind, în consecință, calitatea vieții oamenilor diferitelor epoci.

Datorită eforturilor imense ale personalităților notorii din toate timpurile, și datorită receptivității autorităților naționale, omenirea a reușit să includă libertatea de gândire în lista libertăților și drepturilor civile fundamentale, care aparțin fiecărei persoane din momentul nașterii și de care statul n-o poate priva.

Codificarea protecției libertății de gândire:

Libertatea de gândire este codificată în multiple instrumente universale și regionale de protecție a drepturilor omului începând cu anul 1948. De atunci, acest drept fundamental al persoanei s-a îmbogățit cu noi conținuturi și a căpătat noi valențe rezultate ca urmare a promovării egalității, nediscriminării, toleranței și multiculturalismului.

R. Cassin, delegatul Franței la lucrările asupra textului Declarației Universale a Drepturilor Omului, a remarcat că libertatea de gândire și conștiință ca fiind „absolută și sacră”, acordându-i astfel un statut special, atât în cadrul acestui articol specific, cât și al declarației Organizației Națiunilor Unite în general.¹

Libertatea de gândire în sensul art. 9 al Convenției (europene) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale

Deși fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului și Curtea Europeană a Drepturilor Omului într-o serie de cauze în care reclamantii au invocat nerespectarea dreptului la libertatea gândirii nu s-a expus expres asupra conținutului acesteia, considerăm oportun, în cele ce urmează să trecem în revistă inclusiv cauzele unde forul de la Strasbourg s-ar fi putut expune pe marginea conținutului libertății de gândire.

În *cauza X. vs. Regatul Unit* (1975)² reclamantul, resortisant britanic, a fost acuzat de incitare la dezertare. În speță, asupra reclamantului au fost găsite două

¹ LINDKVIST, L., Freedom of Thought and Conscience. In Religious Freedom and the Universal Declaration of Human Rights (Human Rights in History, pp. 21-60). Cambridge: Cambridge University Press, 2017, p. 27.

² Cauza X. vs. Regatul Unit. Decizia din 1 octombrie 1975.

documente: un pamflet intitulat „Scrisoarea unui soldat IRA pentru soldații Royal Green Jackets” și „Scrisoare unei mame Ballymurphy”. Natura acestor documente era văzută de autoritățile britanice drept incitare la dezertare.

În fața Comisiei, reclamantul a solicitat *inter alia* să fie recunoscută violarea dreptului garantat de art. 9 CEDO și anume nerespectarea libertății gândirii exprimată prin impedimentul de a-și exprima liber ideile.

După ce a examinat atent și a respins solicitările reclamantului prin prisma articolului 10 al CEDO, Comisia s-a expus pe marginea pretențiilor pe terenul art. 9: „În cele din urmă, în măsura în care reclamantul pretinde o încălcare a articolului 10, Comisia concluzionează că nu apare nicio problemă în temeiul acestui articol, deoarece consideră că nu există nicio indicație a unei încălcări a oricăror alte articole ale Convenției. Examinarea de către Comisie a acestor plângeri, așa cum au fost prezentate, nu face posibilă stabilirea aparenței unei încălcări a drepturilor și libertăților garantate de Convenție”. Cererea a fost declarată inadmisibilă.

În cauza *Arrowsmith vs. Regatul Unit* (1978) reclamanta, resortisantă britanică, a fost recunoscută vinovată de infracțiunea de incitare la dezertare pentru distribuirea trupelor staționate într-un câmp militar de pliante cu scopul de a le submina obligațiile și loialitatea în favoarea Irlandei de Nord. În fața Comisiei Europene a Drepturilor Omului reclamanta a pretins încălcarea de către autoritățile britanice a prevederilor art. 9 al CEDO, deoarece nu și-a putut manifesta convingerile sale pacifiste și a prevederilor art. 10 al CEDO, precum și a invocat un tratament diferențiat ce încalcă prevederile art. 14 în cumul cu art. 9 și 10 al Convenției. Comisia a considerat că alegațiile reclamantei relevă, în esență, chestiuni de drept pe terenul art. 10 al CEDO și a declarat cererea admisibilă³.

În examinarea fondului, pe terenul art. 9, Comisia urma să se expună în esență asupra următoarelor momente:

- poate fi văzută distribuirea pliantelor în calitate de exercitare a dreptului reclamantei la libertatea de gândire, conștiință și religiei, cu alte cuvinte în calitate de manifestare a unei convingeri?

- dacă răspunsul este afirmativ la prima întrebare, urmărirea reclamantei pentru distribuirea pliantelor era necesară într-o societate democratică, pentru siguranța publică, pentru apărarea ordinii și protecția drepturilor altora?

În raportul său din 12 octombrie 1978⁴ pe cauza dată, Comisia a apreciat că în calitate de filozofie pacifismul intră în domeniul de aplicare a dreptului la libertate, de gândire și de conștiință. Atitudinea pacifistului poate, deci, fi considerată în calitate de convingere protejată de art. 9 par. 1 al CEDO. La fel, Comisia a estimat că termenul „practici”, în sensul art. 9 par. 1 CEDO, nu presupune orice act motivat

³ Cauza *Arrowsmith vs. Regatul Unit*. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74946>. Decizia Comisiei EDO din 16 mai 1977.

⁴ Raportul Comisiei Europene a Drepturilor Omului din 12/10/1978 pe cauza *Arrowsmith vs. Regatul Unit*. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104189>.

sau inspirat de o religie sau o convingere. Evident, declarațiile publice, ce proclamă într-un mod general ideea pacifismului și promovând angajarea pentru non-violență pot fi considerate ca manifestări normale și recunoscute ale unei convingeri pacifiste. Din contra, nu vor fi protejate în temeiul art. 9 par. 1 CEDO faptele și gesturile particularilor care nu exprimă în mod real convingerea propriu-zisă, chiar dacă ele sunt motivate sau inspirate din ea.

Comisia a analizat minuțios conținutul pliantelor răspândite de reclamantă și a concluzionat că acestea nu erau adresate și distribuite publicului larg, însă anumitor militari determinați care puteau fi în viitor trimiși în Irlanda de Nord. Textul sugera militarilor să plece fără permisiune sau să refuze categoric participarea la luptele din Irlanda de Nord. Prin urmare, conchide Comisia, nu este evident că sfaturile au fost date cu scopul de a propaga idei pacifiste. În consecință, distribuind pliantele în cauză, reclamanta nu și-a exprimat convingerea în sensul art. 9 par. 1 al CEDO. Prin urmare, condamnarea la pedeapsa ce i-a fost aplicată pentru distribuirea pliantelor nu constituie o atingere la drepturilor garantate de articolul indicat. Soluția a fost menținută prin decizia Comitetului de Miniștri din 12 iunie 1979⁵.

În cauza *Angeleni vs. Suedia*⁶ (1986) reclamantele, mama și fiica, suedeze, erau atee. Fiicei i-a fost refuzată scutirea de orele de instruire religioasă, solicitată prin cerere de către mamă. În fața Comisiei Europene a Drepturilor Omului reclamantele au invocat că obligarea celei de-a doua reclamante să asiste la cursurile de instruire religioasă constituie o violare a prevederilor articolelor 9, 14 și 17 din Convenție, dar și a articolului 2 al Protocolului adițional la Convenție. În speță, cu referire la articolul 9, reclamantele au susținut violarea libertății de gândire a copilului care este în mod obligatoriu crescut în valorile gândirii creștine atunci când el nu aparține niciunei confesiuni religioase cunoscute. De asemenea, este desconsiderată libertatea de conștiință a părinților care manifestă alte valori de viață decât cele creștine. La fel, considerau reclamantele că prin decizia autorităților le sunt violate libertatea religioasă, dreptul la instruire și interdicția de a nu fi discriminate.

Cu referire la alegațiile reclamantelor pe terenul art. 9 al Convenției, Comisia a considerat că art. 9 protejează împotriva îndoctrinării religioase de către stat fie în cadrul instruirii școlare, fie în orice altă activitate pentru care statul își asumă răspunderea. Principala chestiune ce urmează a fi decisă în speță este de a stabili dacă cea de-a doua reclamantă a fost îndoctrinată religios la școală. Examinând circumstanțele cauzei, Comisia a ajuns la concluzia că, neavând mandat să examineze în general instruirea religioasă în școlile suedeze, cu referire la caz din

⁵ Decizia Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei pe cauza *Arrowsmith vs. Regatul Unit* din 12/06/1979 <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-52325>.

⁶ Cauza *Angeleni vs. Suedia*. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-78933> Decizia Comisiei Europene a Drepturilor Omului din 3 decembrie 1986.

momentul în care a doua reclamantă nu a fost obligată să participe la orice formă de cult religios sau că a fost supusă îndoctrînării religioase, nu se constată nerespectarea prevederilor art. 9 din Convenție.

În cauza *N.F. vs. Italia*⁷ (2001) reclamantul a sesizat fosta Comisie pretinzând că sancțiunea disciplinară aplicată dânsului a încălcat articolele 8, 9, 10 și 11 din Convenție, atât aparte cât și combinate cu articolul 14. În speță, reclamantul fiind magistrat devine membru al lojei „Adriano Lemmi” din Milan. După ce procuratura a transmis lista magistraților înscriși în rândurile francmasonilor Consiliului Superior al Magistraturii, împotriva magistraților au fost deschise proceduri disciplinare. Mai mult, lista a fost făcută publică în presă.

În cadrul procedurilor interne, Consiliul Superior al Magistraturii a reamintit că în temeiul hotărârii Curții Constituționale a Italiei, urmează să fie realizată ponderare între libertatea de gândire a magistraților și obligația lor de imparțialitate și independență.

Constatând în speță violarea de către autoritățile italiene a dreptului garantat de articolul 11 și (8 parțial) din CEDO, Curtea nu a estimat necesar să se pronunțe și cu privire la alegațiile reclamantului de nerespectare a libertăților garantate de articolul 9 ș.a.

În cauza *Pretty vs. Regatul Unit*⁸ (2002) reclamanta era o doamnă de 43 ani ce suferea de scleroză laterală amiotrofică (SLA), o boală neurodegenerativă progresivă care afectează neuronii motori din interiorul sistemului nervos central și provoacă leziuni treptate celulelor care controlează mușchii voluntari ai corpului. Evoluția sa duce la o slăbire gravă a brațelor și picioarelor, precum și a mușchilor implicați în controlul respirației. Moartea apare de obicei ca urmare a insuficienței respiratorii și a problemelor de pneumonie cauzate de slăbiciunea mușchilor respiratori și a celor care controlează vorbirea și deglutiția. Niciun tratament nu poate opri evoluția bolii. În speță, speranța de viață a reclamantei este foarte limitată și poate fi numărată doar în luni sau chiar săptămâni. Cu toate acestea, intelectul și capacitatea sa de a lua decizii sunt intacte. Etapele ulterioare ale bolii sunt extrem de dureroase și sunt însoțite de pierderea demnității. Reclamanta insistă să poată decide când și cum va muri și astfel va scăpa de această suferință și viață nedemnă.

Sinuciderea nu este considerată o infracțiune în temeiul legislației engleze, dar reclamanta este împiedicată de boala ei să efectueze un astfel de act fără asistență. Cu toate acestea, a ajutat pe cineva să se sinucidă intră în sfera legii penale engleze. Pentru a-i permite clientului său să se sinucidă cu ajutorul soțului ei, avocatul reclamantei, printr-o scrisoare scrisă în numele doamnei Pretty, a invitat șeful

⁷ Cauza *N.F. vs. Italia*. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-64183> Hotărârea CtEDO din 2/08/2001.

⁸ Cauza *Pretty vs. Regatul Unit* <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65003> Hotărârea CtEDO din 29/04/2002.

procuraturii să se angajeze să nu-l urmărească în judecată pe soțul reclamantei dacă acesta din urmă, respectând dorințele soției sale, urma să o ajute să se sinucidă.

În fața CtEDO, reclamanta a invocat *inter alia* nerespectarea prevederilor art. 9 CEDO referitor la dreptul la libertatea de gândire, despre care se spunea că s-a extins la credințe precum veganismul și pacifismul. Reclamanta susține că, cerându-i soțului ei ajutor în comiterea sinuciderii, ea a crezut și a susținut noțiunea de sinucidere asistată pentru ea însăși. Refuzând să-și asume angajamentul de a nu-l urmări în judecată pe soțul său, procuratura ar fi încălcat acest drept, iar Regatul Unit ar fi făcut același lucru prin impunerea unei interdicții generale care nu permitea luarea în considerare a situației sale particulare. Din motivele deja explicate în temeiul articolului 8 al Convenției, această încălcare nu a putut fi considerată ca fiind justificată în temeiul art. 9 par. 2.

La rândul său, Guvernul a negat că cazul a ridicat vreo problemă în temeiul art. 9 al CEDO. Acest lucru ar proteja libertatea de gândire, conștiință și religie, precum și dreptul fiecăruia de a-și manifesta convingerile și nu le-ar conferi indivizilor dreptul general de a se angaja în orice activitate la alegerea lor în urmărirea convingerilor lor, oricare ar fi ele. Subsecvent, în cazul în care Curtea constată că a existat o încălcare a dreptului consacrat în articolul 9 par. 1 din Convenție, Guvernul a susținut că această încălcare ar fi justificată în temeiul articolului 9 al doilea paragraf.

CtEDO nu se îndoiește de fermitatea condamnărilor reclamantei cu privire la sinuciderea asistată, dar observă că nu toate opiniile sau convingerile intră în domeniul de aplicare al articolului 9 par. 1 al Convenției. Plângerile reclamantei nu se referă la nicio formă de manifestare a unei religii sau credințe prin predare, practicare sau îndeplinire a riturilor, în sensul celei de-a doua teze a paragrafului 1 al articolului 9. După cum a constatat Comisia în cauza *Arrowsmith împotriva Regatului Unit*, termenul „practicile” utilizate la articolul 9 par. 1 nu acoperă niciun act motivat sau influențat de o religie sau credință. În măsura în care argumentele reclamantei reflectă aderarea ei la principiul autonomiei personale, acestea constituie doar o reformulare a plângerii depuse în temeiul articolului 8 al Convenției. Prin urmare, Curtea concluzionează că articolul 9 din Convenție nu a fost încălcat.

În cauza *Enver Aydemir v. Turcia*⁹ (2016) ca urmare a înrolării sale în 2007, reclamantul s-a declarat obiectiv de conștiință și a refuzat efectuarea serviciului său militar din motive de convingeri religioase. Totuși, acesta a fost luat cu forța la comandamentul jandarmeriei pentru a îndeplini această sarcină. El a refuzat să poarte uniforma și să se supună ordinelor date. În consecință, reclamantul a fost plasat în detenție provizorie. Potrivit actului de acuzare, reclamantul afirmase că refuză să poarte uniforma militară care aparține Republicii Turce, invocând

⁹ Cauza *Enver Aydemir v. Turcia*. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-172448>. Hotărârea CtEDO din 7 iunie 2016.

principiul laicității și că apără Șaria. Ulterior, a fost pus în libertate provizorie, dar nu s-a întors la regimentul său, devenind, așadar, un dezertor, din nou arestat și plasat în detenție provizorie. Tribunalul militar l-a declarat pe reclamant vinovat de nesupunere persistentă și l-a condamnat la pedeapsa închisorii de două luni și cincisprezece zile pentru fiecare act de nesupunere. Totuși, tribunalul a decis suspendarea pronunțării hotărârii.

În baza declarațiilor reclamantului potrivit cărora, din cauza opiniilor idealiste și politice în legătură cu Coranul și Șaria, a refuzat, invocând principiul laicității, să efectueze serviciul militar pentru Republica Turcă, tribunalul militar a considerat că obiecția acuzatului nu fusese motivată printr-o convingere religioasă, ci fundamentată pe motive politice.

Data fiind poziția sa în fața instanțelor naționale, reclamantul nu a afirmat existența vreunei credințe cu convingerea că este necesar să se opună efectuării serviciului militar și nici vreo filosofie pacifistă și anti-militaristă.

Este legitim ca autoritățile naționale să procedeze, în prealabil, la examinarea cererii prezentate de către reclamant, în vederea recunoașterii calității sale de obiector de conștiință. Deși nu există o definiție a obiecției de conștiință, s-a reținut că aceasta se bazează pe dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie, atunci când exercitarea acestuia nu se conciliază cu obligația de a aplica forța «cu prețul vieților umane». De asemenea, este legitim pentru Curte să restrângă obiecția de conștiință din convingeri religioase sau de altă natură care presupun o obiecție deosebit de fermă, permanentă și sinceră cu privire la participarea la război sau la portul de arme. Mai mult, statele contractante dispun de o anumită marjă de apreciere pentru definirea circumstanțelor în care este recunoscut dreptul la obiecția de conștiință și pentru stabilirea mecanismelor de examinare a unei cereri privind obiecția de conștiință.

Curtea a ținut cont de convingerile reclamantului privind opoziția sa față de efectuarea serviciului militar pentru Republica Turcă, în baza principiului laicității, însă a observat că toate opiniile și convingerile nu se încadrează în câmpul de aplicare al articolului 9 par. 1 al Convenției. Capetele de cerere de interes nu se referă la o formă de manifestare a unei religii sau a unei convingeri religioase, la învățământul, practica sau îndeplinirea unor ritualuri, în sensul celei de-a doua fraze a paragrafului 1 din articolul 9. În plus, termenul «practici» folosit de articolul 9 par. 1 nu acoperă fiecare act motivat sau influențat de o religie sau de o convingere.

Prin urmare, opoziția persoanei față de efectuarea serviciului militar nu a fost de natură să facă incident articolul 9 din Convenție. Din dosar nu reiese că credințele invocate de către reclamant comportă o obiecție fermă, permanentă și sinceră cu privire la participarea la război sau cu privire la portul de arme. În consecință, Curtea nu a fost convinsă că obiecția reclamantului față de efectuarea serviciului militar fusese motivată de convingeri religioase sincere, care intrau în

conflict, la modul serios și de o manieră insurmontabilă, cu obligația sa de efectuare a serviciului militar. În consecință, cererea a fost declarată inadmisibilă (incompatibilă *ratione materiae*).

Cu referire la protecția moralei și religiei tradițional Curtea Europeană a Drepturilor Omului, atunci când este sesizată cu cereri prin care reclamanții pretind nerespectarea acestor libertăți, efectuează o punere în balanță între, pe de o parte, a dreptului de a comunica publicului ideile despre doctrina religioasă, și pe de altă parte, a dreptului credincioșilor de a respecta libertatea lor de gândire, de conștiință și religie (*Aydın Tatlav vs. Turcia*)¹⁰.

Curtea reamintește obligația generală de a asigura celor care profesează credințele religioase bucurarea pașnică de dreptul garantat de art. 9 evitând în special, pe cât posibil, observații care, în raport cu obiectele de venerație, pot apărea ca fiind jignitoare pentru alții și profanatorii.¹¹

Autorii Convenției Europene a Drepturilor Omului au înțeles să protejeze ca atare libertatea de gândire a unei persoane chiar în forul interior al acesteia, independent de concretizarea și exprimarea ei în convingeri publice. După cum a spus fosta Comisie, articolul 9 apără, în primul rând, ceea ce relevă forul interior al unui individ și nu necesarmente orice comportament public dictat de o anumită convingere (*cauza Van den Dungen vs. Țările de Jos*)¹².

S-a spus că, chiar dacă este în afara oricărei îndoieli că orice persoană este liberă în gândirea sa înainte de orice exprimare exterioară a ceea ce gândește, nu mai puțin, protecția instituită distinct de text pentru această libertate nu este superfluă. Într-adevăr, prin „recunoașterea explicită a libertății de gândire, statele semnatare ale Convenției au acceptat interdicția îndoctrinării, în sensul practicării unui învățământ cu caracter ideologic al populației și mai ales al tineretului”¹³.

Astfel, în *cauza Kjeldsen, Busk Madsen et Pedersen vs. Danemarca*, Curtea a statuat că obligația de a veghea ca informațiile și cunoștințele din programa școlară să fie difuzate în mod obiectiv, critic și pluralist, cu interdicția oricărei îndoctrinări rezultă nu numai din dispozițiile art. 2 al Protocolului adițional nr. 1, dar și din dispozițiile art. 8, art. 9 și art. 10 din Convenție, precum și din spiritul ei general, ca instrument internațional destinat a apăra și promova idealurile și valorile unei societăți democratice¹⁴.

Jurisprudența vechii Comisii Europene a Drepturilor Omului este în mod special bogată în raționamente privind libertatea de gândire. Astfel, a fost declarată

¹⁰ Guide sur l'article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme Liberté d'expression Première édition - 31 décembre 2020 https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_10_FRA.pdf, p. 25.

¹¹ Ibidem.

¹² BÎRSAN, C. „Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole”, ed. 1, volumul 1. București: Ed. C.H. Beck, 2005. p. 706.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

admisibilă cererea unei persoane care susținea că condamnarea pentru aderarea la partidul comunist turc constituie o violare a libertății sale de gândire¹⁵.

La fel, fosta Comisie a recunoscut că pacifismul ține de libertatea de gândire și de conștiință și pare a fi apărut de dispozițiile art. 9 par. 1 din Convenție. De asemenea, ea a statuat în sensul că alegerea unui prenume al copilului de către părinți poate fi considerată ca intrând în noțiunea de „gândire”, în sensul dispozițiilor art. 9 al Convenției (*cauza Mwri Henrik și Soile Sahen vs. Finlanda*). Dimpotrivă, ea a decis că obligația impusă arhitecților de a se înscrie în ordinul național al profesiei, fără a-i împiedica să-și exprime ideile lor personale prin aderarea la alte asociații profesionale, nu constituie o atingere adusă libertății lor de gândire (*cauza P. Revert și D. Legallidis vs. Franța*) după cum o asemenea atingere nu este dată nici de condamnarea reclamantului la sancțiuni pecuniare sau la o pedeapsă privativă de libertate pentru săvârșirea infracțiunii de ofensă a autorității judiciare (*cauza Wilhem Putz vs. Austria*)¹⁶.

Calitatea de victimă în fața Curții Europene a Drepturilor Omului (în trecut, în fața Comisiei Europene a Drepturilor Omului) în alegațiile privind încălcarea libertății de gândire, reieșind din însăși natura libertății protejate, poate fi persoana fizică, în temeiul articolului 34 al Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Spre deosebire de alte drepturi relative, menționate în articolele 8, 10, 11 din CEDO, articolul 2 din Protocolul nr. 4 la CEDO, Curtea realizând testul de proporționalitate, pentru a se pronunța asupra pretențiilor de nerespectare a libertăților protejate de articolul 9, nu va reține argumentul de securitate națională pentru a aprecia legalitatea ingerinței.

Cea mai mare realizare a forului jurisdicțional de la Strasbourg, în opinia noastră, este realizarea exercițiului sensibil și complex de punere în balanță a libertății de gândire și a altor drepturi garantate de Convenție, în așa mod ca aceasta să nu pericliteze scopul și obiectivele acesteia. La acest moment, ne vom expune în detalii în capitolul ce urmează.

În continuare, vom analiza cele mai substanțiale hotărâri ale CtEDO, ce permit, în viziunea noastră, să fie consolidat conceptul libertății de gândire într-un mod inedit, propriu anume sistemului Convenției Europene a Drepturilor Omului.

În cauza *Habitants de Leeuw-St. Pierre vs. Belgia*¹⁷ reclamantii au depus cerere împotriva autorităților belgiene, care au refuzat emiterea documentelor administrative în limba franceză. Autoritățile eliberau acte exclusiv în limba flamandă în pofida numărului impunător al persoanelor vorbitoare de limba franceză. În fața

¹⁵ RENUCCI, J.-F., L'article 9 de la Convention Européenne des Droits De L'homme. La liberté de pensée, de conscience et de religion. Consiliul Europei, 2004.

¹⁶ BÎRSAN, C., Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Ed. 1, volumul 1. București, Ed. C.H. Beck., 2005. p. 706.

¹⁷ Cauza *Habitants de Leeuw-St. Pierre vs. Belgia*. Decizia parțială a Comisiei Europene a Drepturilor Omului din 15 iulie 1965. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169534>

Comisiei Europene a Drepturilor Omului reclamanții au pretins nerespectarea de către autoritățile belgiene a drepturilor garantate de articolele 9, 10 ale Convenției Europene a Drepturilor Omului, invocând că libertatea de gândire și cea de exprimare au în calitate de corolar libertatea lingvistică. La fel, reclamanții au invocat nerespectarea prevederilor articolului 14 al Convenției EDO, exprimată prin faptul că Guvernul belgian a căutat să împiedice răspândirea limbii franceze și a favorizat artificial limba flamandă, fapt ce presupune o discriminare bazată pe limbă, apartenență la o minoritate națională și chiar la o rasă.

Deși în final Comisia EDO a declarat cererea inadmisibilă sunt extrem de interesante pozițiile ambilor părți în această cauză.

Astfel, în replica sa, Guvernul belgian a invocat faptul că argumentele solicitanților în materia dreptului de a-și exprima liber gândirea ar fi acceptabil numai în măsura în care s-ar putea baza pe textele articolelor 5 par. 2 și 6 par. 3 lit. a) și e) din Convenție. Acest fapt, în opinia Guvernului, ar presupune acordarea acestor două articole (9 și 10) a unui domeniu de aplicare astfel încât garanțiile precise prevăzute la articolele 5 și 6 ar trebui considerate inutile. În consecință, Convenția Europeană nu va mai avea scopul impunerii Înaltelor Părți Contractante a obligațiilor precise, dar obligațiilor vagi, cu consecințe imprevizibile. Niciun stat nu va putea accepta obligații care nu au fost definite în mod precis.

În duplică, reclamanții au admis că libertatea lingvistică nu este garantată ca atare de Convenție. Însă libertatea de gândire stipulată de articolul 9, implică în mod necesar libertatea de a-și exprima această gândire fie prin cuvinte, fie în scris. Termenul "libertatea de gândire" nu ar avea nici un efect dacă el ar semnifica doar faptul că omul poate să gândească tot ce el vrea în forul său interior și că nimeni nu-l poate împiedica, deoarece gândirea, înțeleasă în acest sens, ca conștiința nu constituie decât aspecte insesizabile pe care persoana nu le-ar putea niciodată forța.

Libertatea de gândire implică deci deja libertatea de exprimare, însă articolul 10 vine suplimentar să exteriorizeze această noțiune prevăzând explicit libertatea de exprimare, ceea ce nu poate fi aplicat decât formelor verbale sau scrise.

Atunci când articolul 9 stipulează că dreptul la libertatea de gândire implică libertatea de a schimba convingerea sau de a o manifesta, fără să exprime că aceasta ține exclusiv de libertatea filosofică, neîndoielnic acesta cuprinde libertatea culturală sau libertatea lingvistică deoarece este imposibil să exteriorizezi gândirea în scris și să posezi libertatea de a o face fără a avea în același timp libertatea lingvistică.

La fel, când articolul 10 vorbește despre libertatea de exprimare, acesta nu poate fi limitat la exprimarea filosofică și nu și cea culturală. Prin urmare, consideră reclamanții, nu poate fi limitată personalitatea lor să se dezvolte plenar în forma culturii lor.

În constatările sale, Comisia, făcând referire la cererile lingvistice examinate anterior, a reiterat că nici Convenția, nici Primul Protocol adițional nu consacră

libertățile lingvistice ca atare, dar nici nu enunță că libertatea lingvistică nu este garantată de Convenție. Comisia a observat că prin natura lucrurilor modul în care se formează și se exprimă gândirea umană este condiționată de o serie de elemente contingente asupra cărora individul are un control redus (date de timp și de loc, mediu social, evenimente și diverse influențe etc.) fără ca să rezulte *ipso facto* o atingere la libertățile de gândire și de exprimare.

În *cauza Vavříčka ș.a. vs. Republica Cehă*¹⁸ recent examinată de Marea Cameră trei reclamânți din șase au încercat să invoce protecția articolului 9 pentru poziția lor critică în ceea ce privește vaccinarea. Niciunul dintre ei nu sugerează că poziția sa cu privire la această problemă are o inspirație religioasă. Prin urmare, nu se pune problema libertății lor religioase, ci libertatea lor de gândire și de conștiință.

Aplicabilitatea art. 9 cu privire la această convingere particulară nu a fost niciodată examinată de către Curte. Pe de altă parte, Comisia a abordat-o pe scurt în *cauza Boffa ș.a.* În pasajul relevant al deciziei sale, Comisia a declarat că, protejând domeniul convingerilor personale, art. 9 nu garantează întotdeauna dreptul de a se comporta în domeniul public în modul dictat de astfel de convingeri și a menționat că termenul „practici” nu se referea la careva act motivat sau inspirat de o convingere. Ea a adăugat că obligația de a fi vaccinată, astfel cum este prevăzută de legislația în cauză, se aplică tuturor, indiferent de religia sau convingerea sa personală. În consecință, Curtea a constatat că nu a existat nicio ingerință în exercitarea libertății garantate de articolul 9 al Convenției.

Curtea consideră că este relevant să se refere la raționamentul utilizat în *cauza Bayatyan c. Armenia*, în care a luat în considerare aplicabilitatea articolului 9 la obiecția de conștiință la serviciul militar pe care reclamantul a formulat-o din motive religioase. Acesta a considerat că „opозиția la serviciul militar, atunci când este motivată de un conflict grav și de netrecut între obligația de a servi în armată și conștiința unei persoane sau convingerile sale sincere și profunde, de natură religioasă sau alta, constituie o condamnare care atinge un grad suficient de seriozitate, coerență și importanță pentru a determina aplicarea garanțiilor articolului 9”. Ea a adăugat că problema dacă și în ce măsură această obiecție intră sub incidența articolului 9 ar trebui decisă pe baza circumstanțelor specifice fiecărui caz.

Curtea reamintește, de asemenea, raționamentul urmat de acesta în *cauza Pretty v. Regatul Unit*, în care a declarat că nu se îndoiește de fermitatea condamnărilor reclamantului cu privire la sinuciderea asistată, dar a observat că toate opiniile sau condamnările nu cad sub domeniul de aplicare al articolului 9.

În ceea ce privește domnul Vavříčka, Curtea constată că, în prima hotărâre pe care a pronunțat-o în cazul persoanei în cauză, Curtea Constituțională a considerat că ar trebui să existe posibilitatea renunțării excepționale la aplicarea „unei sancțiuni pentru nerespectarea obligației de vaccinare atunci când circumstanțele

¹⁸ Cauza Vavříčka ș.a. vs. Republica Cehă. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-209377>
Hotărârea Marii Camere a CtEDO din 8 aprilie 2021.

necesită în mod fundamental păstrarea autonomiei persoanei în cauză”. Înalta instanță a subliniat importanța coerenței și a credibilității argumentelor persoanei în cauză în acest sens și a observat că domnului Vavříčka i-a lipsit coerența în procedură până în această etapă, în sensul că a indicat acelei instanțe că obiecția împotriva vaccinării s-a bazat mai ales pe motive legate de sănătate și că orice întrebare filosofică sau religioasă a trecut pe planul secund. În cadrul procedurilor ulterioare, Curtea Administrativă Supremă a Republicii Cehe a constatat că domnul Vavříčka și-a prezentat motivele referitoare la conștiința sa doar într-un stadiu târziu și că nu a prezentat argumente concrete cu privire la convingerile sale și la amploarea daunelor cauzate acestora prin vaccinare.

Reclamantul susținea că poziția sa bazată pe conștiința sa a fost supusă unei aprecieri negative în conformitate cu criteriile care au fost stabilite doar într-o etapă târzie a procedurilor naționale. Dimpotrivă, Curtea consideră că abordarea adoptată de instanțele naționale a fost rezonabilă și, de fapt, în conformitate cu propria interpretare a art. 9, expusă mai sus. Având în vedere concluziile formulate de instanțele naționale cu privire la acest subiect și considerând că în prezenta procedură reclamantul nu și-a specificat și nu și-a justificat în continuare plângerea pe baza articolului 9, Curtea consideră că opinia critică a reclamantului în cauză cu privire la vaccinare nu este de natură să constituie o convingere care atinge un nivel suficient de seriozitate, coerență și importanță pentru a atrage aplicarea garanțiilor prevăzute la articolul 9.

Același lucru este valabil, *a fortiori*, pentru plângerile doamnei Novotná și ale domnului Hornyh, acești doi reclamanți nici nu au prezentat astfel de argumente în contextul procedurilor interne. Prin urmare, Curtea consideră că aceste plângeri sunt incompatibile *ratione materiae* cu articolul 9 în sensul articolului 35 par. 3 lit. (a) și că trebuie respinse.

O cauză interesantă, în opinia noastră, examinată de Comisia Europeană a Drepturilor Omului a fost *cauza Bernard și alții vs. Luxemburg*¹⁹. Deși prin decizia Comisiei cererea a fost declarată inadmisibilă, prezintă interes interpretările făcute de Comisie pe marginea alegațiilor reclamanților în domeniul libertății de gândire și de conștiință.

În speță, reclamanții s-au plâns în fața Comisiei de refuzul autorităților naționale de a le scuti copiii de cursul de formare morală și socială pe motiv că cererile de scutire nu menționau apartenența la o credință religioasă, singurul motiv de natură să autorizeze o asemenea scutire. Reclamanții au considerat că legislația națională este contrară art. 9 al CEDO și art. 2 al Protocolului nr. 1 la CEDO. Or, în situația creată doar o credință religioasă, adică o convingere bazată pe credință, ar putea justifica o scutire de la cursul în cauză, în timp ce gândirea filozofică bazată pe rațiune nu ar putea.

¹⁹ Cauza Bernard și alții vs. Luxemburg. Decizia Comisiei Europene a Drepturilor Omului din 8/09/1993. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-25427%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-25427%22]}).

În fața Comisiei Guvernul a susținut că cursul de formare morală și socială prevede oferirea elevilor a informațiilor privind diversele religii și filosofii morale. Nefăcând parte din nicio școală sau opinie filozofică anume, Guvernul consideră că este dificil să fie stabilită o oarecare violare de către statul pârât a libertății de gândire și de conștiință, precum și a convingerilor filozofice ale reclamantilor.

În cele din urmă, Comisia a constatat că obligarea copiilor reclamantilor de a urma un curs de formare morală și socială nu constituie o ingerință în exercitarea libertății de gândire sau de conștiință. Ea a notat suplimentar că reclamantii nu au susținut că participarea la aceste cursuri era susceptibilă să provoace copiilor îndocrinarea religioasă sau de altă natură.

În *cauza Kokkinakis vs. Grecia*²⁰ CtEDO a subliniat că libertatea de gândire, conștiință și religie constituie unul din fundamentele societății democratice, unul din elementele sale vitale, ce formează personalitatea credincioșilor și concepția lor de viață. La fel și prezintă valoare pentru atești, agnostici, sceptici și persoanele indiferente. Libertatea religioasă presupune libertatea de manifestare a convingerilor religioase nu doar în propria societate, în mod public, și în cercul de persoane ce confesează aceeași credință, dar de asemenea individual, în mod privat, presupunând de principiu dreptul de a converti apropiatul în credința proprie.

Este important de menționat că în această cauză reclamanta considera că religia făcea parte din „*fluxul constant reînnoit al gândirii umane*” și era imposibil de conceput ca aceasta să fie exclusă din dezbaterea publică. Un echilibru just al drepturilor personale a făcut necesar să se accepte ca gândirea altora să fie supusă unui minim de influență, altfel rezultatul ar fi o „societate ciudată de animale tăcute care [ar] gândi, dar... nu se exprime, că [ar] vorbi, dar... nu comunica, și asta [ar] exista, dar... nu coexista”. În cele din urmă, însă, Curtea nu a reținut argumentarea reclamantei.

În opinia sa separată pe această cauză, judecătorul CtEDO, Martens, a menționat că principiul de bază al drepturilor omului este respectul pentru demnitatea umană și libertatea omului. Esențiale pentru această demnitate și acea libertate sunt libertățile de gândire, conștiință și religie consacrate în articolul 9 alin. (1) al Convenției Europene a Drepturilor Omului. Prin urmare, ele sunt absolute. Convenția nu lasă loc pentru niciun amestec al statului.

Aceste libertăți absolute includ în mod explicit libertatea de a-și schimba religia și convingerile. Dacă cineva intenționează sau nu să schimbe religia nu este o preocupare a statului și, în consecință, nici în principiu nu ar trebui să fie preocuparea statului dacă cineva încearcă să-l determine pe altul să-și schimbe religia.

²⁰ Cauza Kokkinakis vs. Grecia. Hotărârea CtEDO din 25/05/1993. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57827>.

În *cauza Papavasylakis vs. Grecia*²¹, Legea privind înrolarea cetățenilor greci prevedea munca civilă ca alternativă serviciului militar, prin punerea obiectoarelor de conștiință la dispoziția diferitelor servicii publice. Această plasare se decide de către Ministerul Apărării Naționale în urma unui aviz emis de o comisie specială, care examinează, fie pe baza de documente, fie după audierea persoanei în cauză, dacă sunt îndeplinite condițiile pentru acordarea statutului de obiector de conștiință. Legea prevedea următoarea componență a Colegiului Special: doi profesori universitari specializați în filosofie, științe sociale și politice și psihologie, un membru al Oficiului Consilierilor Juridici de Stat în calitate de președinte, și doi ofițeri de rang înalt ai forțelor armate (unul din unitatea de recrutare, celălalt de la serviciul de sănătate); cu alte cuvinte, trei civili și doi ofițeri militari.

Când reclamantul, care a solicitat statutul de obiector de conștiință, s-a prezentat în fața Colegiului Special, au fost prezenți doar președintele și cei doi ofițeri. El a explicat că principalul motiv al cererii sale a fost obiecția sa față de violență. Deși avea legături cu Martorii lui Iehova, el nu fusese încă botezat. El a mai declarat că este pregătit să efectueze un serviciu alternativ timp de cincisprezece luni în loc de nouă, care era durata normală a serviciului militar. Consiliul i-a respins cererea pentru statutul de obiector de conștiință, la fel ca Ministrul Apărării. Reclamantul a făcut recurs împotriva acestei decizii la Curtea Administrativă Supremă, contestând în special componența Colegiului Special, dar nu a obținut o decizie favorabilă. În 2014, el a fost obligat la plata unei amenzi de 6.000 de euro pentru nesubordonare.

În fața CtEDO reclamantul a pretins nerespectarea de către autoritățile grecești *inter alia* a prevederilor articolului 9 al CEDO reclamând că examinarea cererii sale nu s-a desfășurat în condiții adecvate și imparțiale, absența a doi membri ai comisiei a dat naștere, potrivit acestuia, unei interpretări proaste a convingerilor sale și a dus la respingerea cererii sale. În sfârșit, invocând articolul 9 coroborat cu articolul 11 din Convenție, reclamantul considera că respingerea cererii sale pentru statutul de obiector de conștiință constituie o încălcare a libertății negative de a nu fi adeptul unei religii sau membru al unei organizații antimilitariste.

Curtea a constatat că procedura urmată în fața comisiei speciale a armatei și raționamentul Consiliului de Stat asupra acestui punct pot ridica o problemă în temeiul articolului 9 din Convenție. În consecință, CtEDO a considerat că plângerile reclamantului trebuie examinate numai din perspectiva articolului 9 din Convenție.

Analizând admisibilitatea cererii, Curtea a reamintit că opoziția față de serviciul militar, atunci când este motivată de un conflict grav și insurmontabil între obligația de a servi în armată și conștiința unei persoane sau convingeri sincere și profunde, de natură religioasă sau de altă natură, constituia o credință

²¹ Cauza Papavasylakis vs. Grecia. Hotărârea CtEDO din 15/09/2016. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166693>.

care atinge un grad suficient. de forță, seriozitate, coerență și importanță pentru a declanșa aplicarea garanțiilor articolului 9. Ea reamintește, de asemenea, că problema dacă și în ce măsură obiecția față de serviciul militar intră sub incidența acestei dispoziții trebuie totuși decisă în funcție de circumstanțele particulare ale fiecărui caz.

CtEDO a constatat că respingerea cererii reclamantului pentru statutul de obiector de conștiință ar putea echivala cu o ingerință în dreptul reclamantului la libertatea de gândire și conștiință garantat de articolul 9 al CEDO.

După cum a constatat anterior Curtea, statele aveau o obligație pozitivă în astfel de chestiuni, care nu se limitează la a se asigura că, în dreptul intern, există o procedură de examinare a cererilor de statut de obiector de conștiință; acea procedură trebuia, de asemenea, să fie eficientă și accesibilă. Una dintre condițiile esențiale pentru eficacitatea procedurii a fost independența persoanelor care o desfășoară.

Dreptul intern prevedea în mod clar, după o analiză atentă, că Consiliul Special trebuia să fie compus dintr-un număr egal de ofițeri de armată și membri ai societății civile cu cunoștințe specifice în astfel de probleme, împreună cu un avocat în calitate de președinte. În consecință, dacă Consiliul Special ar fi stat cu toți membrii săi prezenți, majoritatea ar fi fost civili. Cu toate acestea, doar cei doi ofițeri și președintele au fost prezenți în ziua în care reclamantul a fost audiat.

După cum a constatat anterior Curtea, referitor la un obiector de conștiință examinat de un tribunal format numai din ofițeri militari în ceea ce privește infracțiunile militare, individul poate să-i fie de înțeles teamă să se prezinte în fața judecătorilor aparținând armatei, care era în esență parte la proces, și s-ar fi putut astfel teme în mod legitim că tribunalul va fi ghidat în mod nejustificat de considerente părtinitoare.

Mai mult decât atât, în recomandarea sa din 2013, Ombudsmanul elen a remarcat că, în timp ce pentru obiectorii de conștiință catalogați drept „religioși” conducerea nu necesita decât un certificat din partea comunității religioase în cauză și nici măcar nu i-a invitat la un interviu, obiectorilor „ideologici” li s-a cerut adesea să răspundă la întrebări despre informații personale sensibile. Astfel, reclamantul s-ar fi putut teme în mod legitim că, nefiind membru al unei comunități religioase, nu va reuși să-și transmită convingerile ideologice ofițerilor de carieră cu funcții superioare în ierarhia militară.

În consecință, autoritățile competente nu și-au îndeplinit obligația pozitivă de a se asigura că audierea obiectorilor de conștiință de către Comisie să aibă loc în condiții care să garanteze eficiența procesuală și reprezentarea egală cerută de legislația internă. Cu unanimitate de voturi, CtEDO a adoptat hotărârea prin care statul elen a fost recunoscut culpabil de nerespectarea prevederilor art. 9 al CEDO.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a avut ocazia să se expună în materia respectării dreptului la viață privată în lumina libertății de gândire, conștiință și religie în *cauza Sodan vs. Turcia*²². În speță, reclamantul în timpul evenimentelor descrise exercita funcția de adjunct al prefectului orașului Ankara. La o dată anume, un inspector general al corpului prefectural a fost însărcinat să investigheze comportamentul general al reclamantului în temeiul a două circulare semnate de serviciile primului-ministru și de Ministerul afacerilor interne referitor la separatism și fundamentalism în cadrul corpului prefectural. Acestea au servit drept temei pentru realizarea unei anchete, ale cărei rezultate au fost incluse într-un raport ce conținea următoarele constatări: *„reclamantul a lucrat în Ministerul Afacerilor Interne și, prin urmare, era cunoscut de serviciile centrale; se cunoștea faptul că soția sa purtase vâul de foarte mult timp și că era o persoană retrasă; că acest lucru a avut un impact negativ asupra exercitării funcțiilor sale prefectorale; că într-adevăr, un membru al corpului prefectural trebuia să fie „un cetățean model cu un aspect modern și opinii”; mai mult, anume aceasta publicul aștepta de la acest corp; faptul că nicio activitate fundamentalistă a reclamantului nu a putut fi dovedită sau observată nu ar putea constitui un argument care să permită reclamantului să-și exercite în continuare funcțiile de adjunct al prefectului Ankara”*. În concluzie, raportul inspectorului conținea propunerea de transferare a reclamantului către un alt departament sau la un alt post din administrația centrală care nu implica o funcție reprezentativă.

Solicitantul nu a fost niciodată interviuat în timpul acestei anchete. În temeiul raportului menționat, reclamantul a fost transferat într-o altă localitate în calitate de subprefect.

În fața CtEDO reclamantul a susținut că transferul său i-a încălcat dreptul la respectarea vieții private și dreptul la libertatea de conștiință, gândire și religie în sensul articolelor 8 și 9 din Convenție. Având în vedere circumstanțele cazului și formularea plângerilor, Curtea a considerat că plângerile reclamantului trebuie examinate în temeiul articolului 8 din Convenție, citit totuși în lumina articolului 9 al acesteia.

Apreciind circumstanțele cauzei, Curtea a reamintit că „viața privată” este un concept larg, care nu este susceptibil de o definiție exhaustivă. Ar fi prea restrictiv să se limiteze noțiunea de „viață privată” la un „cerc intim” în care fiecare să-și poată duce viața personală după bunul plac și să se excludă în totalitate lumea din afara acestui cerc. Conform jurisprudenței Curții, nu există niciun motiv în principiu pentru a considera că „viața privată” exclude activitățile profesionale. Restricțiile asupra vieții profesionale pot intra sub incidența articolului 8, atunci când afectează modul în care individul își forjează identitatea socială prin dezvoltarea relațiilor cu semenii săi. În plus, viața profesională este adesea strâns legată de viața privată, mai ales dacă factorii care se referă la viața privată, în

²² Cauza Sodan vs. Turcia. Hotărârea CtEDO din 2/02/2016. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-160260>.

sensul strict al termenului, sunt considerați criterii de calificare pentru o anumită profesie. Pe scurt, viața profesională face parte din această zonă de interacțiune între individ și ceilalți, care, chiar și într-un context public, poate fi considerată „viață privată”²³.

În ceea ce privește articolul 9, trebuie reamintit că libertatea de gândire, conștiință și religie este unul dintre fundamentele unei „societăți democratice” în sensul Convenției. Dacă libertatea religioasă relevă în primul rând din forul interior al persoanei, ea implică în special libertatea de a „manifesta propria religie”. Conform articolului 9, libertatea de a-și manifesta religia nu se exercită numai colectiv, „în public” și în cercul celor a căror credință este împărtășită: poate fi exercitată și „individual” și „în privat”; în plus, include în principiu dreptul de a încerca să-l convingă pe aproapele, de exemplu prin „predare”, altfel „libertatea de a schimba religia sau credința”, consacrată la articolul 9 ar risca să rămână o literă moartă.

Statul nu poate dicta individului ce să creadă sau să ia măsuri care să-l facă să-și schimbe convingerile prin constrângere.

Cu referire la speță, Curtea a observat că reclamantul a fost transferat de la postul de subprefect al capitalei la un alt post de adjunct, de data aceasta în provinciile dintr-un oraș mai mic. Deși transferul este, în principiu, o măsură obișnuită în cariera unui funcționar, rămâne faptul că poate avea efecte negative asupra vieții profesionale a persoanei în cauză, în special atunci când aceasta din urmă este transferată într-o funcție mai puțin prestigioasă. Desigur, simpla existență a acestor consecințe negative nu este în sine de natură să facă transferul contrar drepturilor garantate de Convenție. Ceea ce contează în acest caz este determinarea motivelor acestui transfer și verificarea compatibilității acestora cu dispozițiile convenționale. În consecință, întrebarea care se află în centrul prezentei cauze este dacă reclamantul a fost transferat numai din cauza acestor calificări și a cerințelor postului, așa cum a susținut Guvernul sau, mai degrabă, așa cum a afirmat reclamantul - datorită convingerilor sale religioase și a vieții sale private.

Curtea a observat că în rezultatul anchetei interne efectuate cu privire la reclamant a fost redactat un raport care deși menționează anumite trăsături de caracter ale reclamantului, acordă o importanță considerabilă credințelor sale religioase. Având în vedere circumstanțele cauzei în ansamblu, Curtea consideră că există o legătură causală clară între viața privată și convingerile reclamantului, pe de o parte, și transferul acestuia, pe de altă parte. Consideră că transferul reclamantului constituie un fel de „sanctiune deghizată”, adică o măsură care, fără a intra formal în sfera disciplinară, denotă intenția autorului său de a sancționa agentul purtând o anumită atingere la situația profesională pe baza plângerilor împotriva sa, în speță - stilul său de viață, credințele sale și ținuta vestimentară a

²³ Cauza Fernández Martínez vs. Spania. Hotărârea MC CtEDO din 12/06/2014. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145067>.

soției sale. În aprecierea Curții, transferul reclamantului constituie, prin urmare, o ingerință în viața sa privată în sensul articolului 8 din Convenție. Simpla apropiere sau apartenență, reală sau presupusă, a reclamantului la o mișcare religioasă nu poate constitui în sine un motiv suficient pentru a lua măsuri nefavorabile împotriva acestuia, întrucât nu a fost demonstrat în mod clar, fie că reclamantul nu acționa în mod imparțial, fie că primea instrucțiuni de la membrii respectivei mișcări sau că mișcarea în cauză constituia într-adevăr un pericol pentru securitatea națională. Mai mult, chiar presupunând că acesta este de fapt cazul, ar fi dificil să se înțeleagă modul în care acest pericol ar putea fi evitat printr-un simplu transfer al persoanei în cauză într-un alt oraș, mai degrabă decât prin destituirea acestuia.

În final CtEDO a constatat că decizia de a transfera reclamantul într-un post echivalent într-un oraș cu o importanță administrativă mai mică s-a bazat pe factori care țin de viața sa privată. În consecință a existat o încălcare a articolului 8 din Convenție.

În temeiul postulatului faimos că Convenția Europeană a Drepturilor Omului este un organism viu deducem că și drepturile ce formează partea materială a acestui tratat internațional, deși din start au fost formulate distinct, fiecare, în mare parte, fiind localizate în articole separate ale Convenției, nu rămân statice sau inerte, ci interacționează și se completează reciproc fapt confirmat și din abordarea Curții Europene a Drepturilor Omului.

Articolul 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului are drept scop de a proteja absolut libertatea de gândire în mod special în interiorul său indiferent de concretizarea și exprimarea gândirii în convingerile sociale. Reieșind din specificul acestei libertăți, în procesul de exprimare a gândirii autoritățile vor realiza o serie de obligații pozitive.

Anume acest din urmă aspect solicită judecătorilor Curții Europene a Drepturilor Omului abilitați desăvârșite de interpretare, cu respectarea principiilor și spiritului Convenției, a modului în care libertatea de gândire interacționează cu alte drepturi și libertăți fundamentale înscrise în CEDO.

Un alt exercițiu complex și delicat ce revine Curții Europene a Drepturilor Omului ține de stabilirea principiilor generale, iar ulterior aprecierea circumstanțelor invocate de reclamânți și guverne, în vederea pronunțării unei hotărâri prin care va fi asigurat echilibrul între interesele private și cel public, urmărit de autorități.

Libertatea de gândire în lumina ultimelor provocări

Noile realități, inclusiv acele momente la care ne-am referit în mod expres mai sus, impun adaptarea conținutului Convenției Europene a Drepturilor Omului la raporturile juridice, prezentând o natură diferită și în care sunt antrenați subiecți

alții decât cei cunoscuți de autorii textului tratatului internațional din 4 noiembrie 1950, suplinit prin protocoale adiționale.

Atunci când va fi regândit textul convenției pot fi necesare specificații suplimentare pentru a extinde sfera și focalizarea dreptului la libertatea de gândire dincolo de exclusiv libertatea de conștiință și religie, pentru a proteja toate stările cognitive, afective și alte stări mentale exprimate și inexplicabile²⁴.

În acest sens, pentru juriști, pe terenul libertății de gândire, apar o serie de provocări delicate printre care merită a fi menționate:

- *aprecierea veridității declarațiilor prin mijloace juridice*, aceasta fiind o premisă esențială privind calitatea actului de justiție²⁵. Or, încă în lucrarea „De mendacio”, semnată de Sfântul Augustin din Hippo, autorul menționa că minciuna este denaturarea intenționată a adevărului iar accentul cade pe nepotrivirea dintre gândire (*animus*) și enunțarea ei (*enuntiatio sau significatio*). Cel care rostește un neadevăr, convins fiind că e un adevăr, nu este mincinos. În schimb, cel care rostește altceva decât gândește, chiar dacă nu o face pentru a înșela pe cineva, ci, dimpotrivă, pentru a-l ajuta, este totuși mincinos²⁶. Autorul afirmă: „*ex animi enim sui sententia, non ex rerum ipsarum veritate vel falsitate mentiens aut non mentiens iudicandus est*” (*trad.* faptul că cineva minte sau nu minte trebuie judecat după modul său de a gândi, și nu după adevărul sau falsitatea lucrurilor însele)²⁷.

- *neurotehnologiile*. Suntem cu toții martorii realizărilor remarcabile pe tărâmul științelor tehnice și științelor medicale, realizări menite să ne faciliteze viața cotidiană, să ne amelioreze soarta, să ne suprimă necazurile și suferințele. Omenirea s-a lăsat astăzi antrenată într-o goană după tehnologii mai rapide și mai inteligente, care operează, totodată, autonom, substituind procesul clasic de luare a deciziilor de către ființa umană (procesul de gândire și, subsecvent, acțiunea). Nefiind cunoscută întinderea efectelor utilizării unor asemenea sisteme, procesele artificiale și impactul acestora asupra drepturilor naturale, urmează să interpretăm de fiecare dată circumstanțele cauzei în lumina protecției demnității umane²⁸.

²⁴ IENCA, M., Common human rights challenges raised by different applications of neurotechnologies in the biomedical field. Council of Europe, October 2021 <https://rm.coe.int/report-final-en/1680a429f3> p. 48.

²⁵ NASTAS, A., CERNOMOREȚ, S., FAIGHER, A. Asigurarea veridității declarațiilor prin mijloace de drept penal: premisă esențială privind calitatea actului de justiție. În: *Independența de stat a Republicii Moldova: retrospective și realități. Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională, din 26 august 2021: cu genericul „30 de ani de la adoptarea declarației de independență a Republicii Moldova: aspecte politico-juridice și social-economice*. 26 august 2021, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: ÎS FEP „Tipografi a Centrală”, 2022, pp. 284-294. ISBN 978-5-88554-102-2.

²⁶ AURELIUS, AUGUSTINUS, Despre minciună. Ediție bilingvă Traducere din limba latină de LUCIA WALD. Studiu introductiv și note de Constantin Georgescu. București: Editura HUMANITAS, 2016. 172 p. pp. 20-21.

²⁷ Ibidem p. 21.

²⁸ DORUL, O., CAZACU, D., Demnitatea umană – sursă și fundament al drepturilor și libertăților omului în secolul XXI. PARTEA II.. În: *Revista Institutului Național al Justiției*. 2022, nr. 1(60), pp. 10-15. ISSN 1857-2405. 10.52277/1857-2405.2022.1(60).01.

Neurotehnologiile sunt în prezent dezvoltate și aplicate pentru diverse scopuri. Printre măsurile întreprinse, se numără și investirea unor sume uriașe în cercetare pentru crearea de noi tratamente medicale pentru afecțiunile neurologice și psihiatrice, inclusiv controlul direct al membrilor robotizate, producerea vorbirii sintetice sau tratarea anumitor tulburări de dispoziție, stres insurmontabil sau post-traumatic. Instituțiile militare și de securitate efectuează cercetări în neurotehnologie pentru aplicare în informații, propagandă, supraveghere etc. Companiile private explorează posibilitatea de a folosi dispozitive de consum pentru a converti direct gândurile în caractere tastate; oferă servicii comerciale de detectare a minciunilor bazate pe scanări ale creierului; și vând dispozitive bazate pe neurotehnologii direct consumatorilor, cum ar fi jocuri electronice sau produse de relaxare. Cercetătorii sunt interesați să dezvolte campanii de „neuromarketing” care să exploateze preferințele subconștiente și examinează dacă tiparele de activitate neuronală pot prezice recidiva criminală²⁹.

- *Manipularea*, este o altă provocare pentru calificarea juridică în domeniul libertății de gândire. Or, acest concept, în unele interpretări, este susceptibil să aducă o atingere gravă realizării libertății de gândire. Dificultatea esențială în calificarea unei asemenea ingerințe în forul interior al persoanei rezultă din imposibilitatea determinării legăturii cauzale dintre anumite acțiuni, ideologii promovate de autorități și schimbarea atitudinii sau formarea opiniei persoanei privind anumite evenimente sau fenomene din trecut, prezent sau viitor.

Dezinformarea este și ea un mecanism al manipulării ce reprezintă orice intervenție asupra elementelor de baza ale unui proces comunicațional care modifică deliberat mesajele vehiculate, cu scopul de a determina la receptori (numiți ținte în teoria dezinformării) anumite atitudini, reacții, acțiuni dorite de un anumit agent social³⁰.

Concluzii

Curtea Europeană a Drepturilor Omului prin interpretările oferite la diferite etape de dezvoltare a societății europene, a determinat conținutul juridic al libertății de gândire și prin aceasta a instituit o protecție eficientă supranațională a acestei libertăți fundamentale a ființei umane. În mod ideal, valorificarea acestei libertăți fundamentale de fiecare individ în parte presupune existența unui mediu, realizat în esență prin obligația negativă a autorităților, în care indivizilor nu le este impusă viziunea statului privind anumite fenomene și evenimente ce au loc în societate.

²⁹ Rezoluția 2344 (2020) „Interfețe creier-mașină: noi drepturi sau noi pericole pentru libertățile fundamentale?” adoptată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei la 22 octombrie 2020. <https://pace.coe.int/fr/files/28810/html>.

³⁰ TERZI, N., Garanții constituționale ale exercitării dreptului la libertatea opiniei și exprimării. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015. pp. 116-117,

Totodată, în acest context, nu putem face abstracție de la faptul că este dificilă reglementarea modului în care indivizii realizează dreptul la libertatea de gândire. Or, la moment, emoțiile, convingerile, trăirile, doleanțele individului atât timp cât nu sunt verbalizate, fie nu sunt întreprinse acțiuni în sensul exprimării acestora, nu pot fi constatate, monitorizate, verificate. Aceste momente ar putea constitui obiectul unor investigații suplimentare la subiectul libertății de gândire, în special, în lumina noilor descoperiri științifice în domeniul tehnologiilor și științelor medicale.

Bibliografie:

1. AURELIUS, AUGUSTINUS, Despre minciună. Ediție bilingvă Traducere din limba latină de LUCIA WALD. Studiu introductiv și note de Constantin Georgescu. București, Ed. HUMANITAS, 2016, p. 172, pp. 20-21.
2. BÎRSAN, C., Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole, ed. 1, volumul 1. București, Ed. C.H. Beck, 2005, p. 706.
3. Cauza Angeleni vs. Suedia. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-78933> Decizia Comisiei Europene a Drepturilor Omului din 3 decembrie 1986.
4. Cauza Arrowsmith vs. Regatul Unit. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74946>. Decizia Comisiei EDO din 16 mai 1977.
5. Cauza Bernard și alții vs. Luxemburg. Decizia Comisiei Europene a Drepturilor Omului din 8/09/1993. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-25427%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-25427%22]}).
6. Cauza Enver Aydemir v. Turcia. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-172448>. Hotărârea CtEDO din 7 iunie 2016.
7. Cauza Fernández Martínez vs. Spania. Hotărârea MC CtEDO din 12/06/2014. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145067>.
8. Cauza Habitants de Leeuw-St. Pierre vs. Belgia. Decizia parțială a Comisiei Europene a Drepturilor Omului din 15 iulie 1965. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169534>.
9. Cauza Kokkinakis vs. Grecia. Hotărârea CtEDO din 25/05/1993. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57827>.
10. Cauza N.F. vs. Italia. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-64183> Hotărârea CtEDO din 2/08/2001.
11. Cauza Pretty vs. Regatul Unit <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65003> Hotărârea CtEDO din 29/04/2002.
12. Cauza Papavasiliakis vs. Grecia. Hotărârea CtEDO din 15/09/2016. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166693>.
13. Cauza Sodan vs. Turcia. Hotărârea CtEDO din 2/02/2016. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-160260>.

14. Cauza Vavřička ș.a. vs. Republica Cehă. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-209377> Hotărârea Marii Camere a CtEDO din 8 aprilie 2021.
15. Cauza X. vs. Regatul Unit. Decizia din 1 octombrie 1975.
16. Decizia Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei pe cauza Arrowsmith vs. Regatul Unit din 12/06/1979. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-52325>.
17. DORUL, O., CAZACU, D., Demnitatea umană – sursă și fundament al drepturilor și libertăților omului în secolul XXI. PARTEA II.. În: *Revista Institutului Național al Justiției*. 2022, nr. 1(60), pp. 10-15. ISSN 1857-2405. 10.52277/1857-2405.2022.1(60).01
18. Guide sur l'article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme Liberté d'expression Première édition – 31 décembre 2020 https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_10_FRA.pdf p. 25.
19. IENCA, M., Common human rights challenges raised by different applications of neurotechnologies in the biomedical field. Council of Europe, October 2021 <https://rm.coe.int/report-final-en/1680a429f3> p. 48.
20. LINDKVIST, L., Freedom of Thought and Conscience. In *Religious Freedom and the Universal Declaration of Human Rights (Human Rights in History*, pp. 21-60). Cambridge: Cambridge University Press, 2017, p. 27.
21. NASTAS, A., CERNOMOREȚ, S., FAIGHER, A. Asigurarea veridicității declarațiilor prin mijloace de drept penal: premisă esențială privind calitatea actului de justiție. In: *Independența de stat a Republicii Moldova: retrospective și realități. Materialele conferinței științifi ce naționale cu participare internațională, din 26 august 2021: cu genericul „30 de ani de la adoptarea declarației de independență a Republicii Moldova: aspecte politico-juridice și social-economice”*. 26 august 2021, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2022, pp. 284-294. ISBN 978-5-88554-102-2.
22. Raportul Comisiei Europene a Drepturilor Omului din 12/10/1978 pe cauza Arrowsmith vs. Regatul Unit. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104189>.
23. RENUCCI, J.-F., L'article 9 de la Convention Européenne des Droits De L'homme. La liberté de pensée, de conscience et de religion. Consiliul Europei, 2004.
24. Rezoluția 2344 (2020) „Interfețe creier-mașină: noi drepturi sau noi pericole pentru libertățile fundamentale?” adoptată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei la 22 octombrie 2020. <https://pace.coe.int/fr/files/28810/html>.
25. TERZI, N., Garanții constituționale ale exercitării dreptului la libertatea opiniei și exprimării. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015, pp. 116-117.

„DEZVOLTAREA DURABILĂ”, ÎN CONTEXTUL IDEALULUI EDUCAȚIONAL ȘI AL GESTIONĂRII SPAȚIALE A TERITORIULUI

Av. George VLĂESCU

Abstract

By dismantling the legal and pedagogical realities of Romanian education, which drew their sap from traditional principles and values, the European establishment has imported in recent decades new styles, trends, ideologies and axioms in order to create, with the help of official education, a new model of personality.

A model of the educable who is predisposed, in exchange for his own freedom, to accept the ideas of the "great" projects of globalisation and of "sustainable development" that prescribe his living space, his recipe for food, air and water, the lanes to travel and even the way to think.

Keywords: education, sustainable development, globalism, law, spatial planning, urbanism.

1. Preliminarii

Istoric și congenital, zbuciumul ființei umane și-a avut dintotdeauna resortul motivațional în dorința universală de atingere a *stării de bine*, începând desigur cu acele cerințe indispensabile subzistenței umane și continuând cu sporirea indefinită a confortului de viață. Cerințe care s-au bucurat de o recunoaștere permanentă în sfera teoriilor/școlilor dreptului, dar care au fost abitir dejucate de către establishment-ul economic și politic. În special în cadrul unor politici și activități de legiferare (cu precădere fiscală și comercială) care, în anumite epoci, au atins cote triviale, evident cu concursul întreținerii la nivelul straturilor sociale majoritare a unei culturi civice și morale precare. O cultură care, asemenea societății noastre contemporane, a fost modelată în sensul exploatării și controlului și, evident, al resemnării omului față de inechitățile și neajunsurile cotidiene, adică o „*cultură a supunerii și a acceptării*”¹.

¹ Pentru mai multe detalii, Preda, C. *Introducere în știința politică*. Ediția a III-a. București: Ed. Polirom, 2019.

Fiindcă în cele din urmă *starea de bine* a oricărei societăți, dincolo de dificultățile ei transgresive și de alunecoasele ei fundamente economice, culturale, juridice și politice, este o percepție socială. Ea depinde de nivelul calității educației fiecărui individ în parte. Lucru care s-a reflectat cu o nemiloasă lene și precizie și în geometria inegalităților sociale, în profilul moral al liderilor și mai ales, în ultimele decenii, în conținutul unei legislații neprietenoase și incommensurabile care a alterat profund ambientul biopsihosocial al drepturilor și libertăților umane. O problemă care îl aduce în actualitate pe Gustave Le Bon care, în celebra-i lucrare², apărută în urmă cu un secol, atrăgea atenția asupra faptului că destinele popoarelor sunt conduse de caracterele lor și nu de către instituții, legislații sau forme de guvernământ.³ Doar caracterele, spunea ilustrul psiholog, determină ascensiunea sau decăderea popoarelor, astfel că „*educația dată tineretului unei țări ne îngăduie să aflăm ce se va întâmpla, într-o bună zi cu acea țară*”⁴. De altfel, toate broderiilor și inegalitățile sociale, toate actele normative și curriculum-urile educaționale sunt produsele unei culturii (generate de un ideal educațional), adică ale acelei realități pe care Mircea Djuvara o găsea în urmă cu un secol ca fiind „...*cea mai puternică și cea mai interesantă în drept, cea mai pasionantă de studiat*”⁵.

De aceea, am spune că nu întâmplător rolul special deținut de educație în bunul mers al societății nu a fost niciodată tăgăduit de vechile filosofii, nici de religii și nici de tezele științifice ajunse astăzi sub patronajul capricioasei zeițe a „Rațiunii”. Educația a cărei forță edificatoare sau manipulatorie, după caz, rămâne intim și imprescriptibil legată de formarea voinței juridice, a jucat un rol central în schimbarea realităților sociale. Istoria însăși ne demonstrează că această veritabilă și vivanță piatră unghiulară a existenței este cea mai în măsură să modeleze caracterele, să creeze tipurile de personalitate, să dicteze standardele de trai, să hotărască destinele oamenilor și, implicit, șansele supraviețuirii lor pe mai departe.

Din nefericire însă, adeseori conceptualizată greșit, educația și-a pus o amprentă ireverențioasă pe interacțiunea omului cu semenii și cu natura înconjurătoare, ogindindu-se în nivelul de umanitate și chiar în standardul de trai.

Ori dacă admitem legătura de cauzalitate dintre educație, umanitate și standardul de trai, am putea spune că la scala istorică a umanității se pot configura 2 ipoteze: una intransigentă care să pledeze pentru ipoteza că adevărata istorie a umanității nu a început, și alta mai puțin intransigentă, care să susțină prezența umanității începând cu a doua jumătate a secolului trecut, odată cu spectaculoasa irupere la scară planetară a noii categorii juridice, *Drepturile Omului*; un concept

² „*Psychologie des Foules*”, tradusă *Psihologia mulțimilor*, a fost publicată pentru prima oară în anul 1895.

³ Gustave Le Bon. *Psihologia mulțimilor*. Traducere de Potcoavă I. București: Ed. Librex, 2022, pp.108-109.

⁴ Ibidem, p.122.

⁵ Djuvara, M. *Teoria generală a dreptului*, vol. I. București: Editura Librăriei Socex & Co., 1930, p. 105.

care, după toate probabilitățile, a încifrat cea mai profundă schimbare a axiologiei educaționale.

Raliindu-ne ipotezei mai optimiste, nu credem că e o greșeală în a susține că amprenta juridică a umanității își are rădăcinile conceptuale în revoluțiile burgheze arhetipale. Tocmai aceste revolte sociale și sufletești, animate de dorința de justiție și de recunoaștere a drepturilor firești ale omului (libertate, egalitate, inclusiv a dreptului la suveranitate al fiecărui popor), au pus bazele doctrinare îndelung așteptatelor drepturi postbelice.

O așteptare care nu a fost zadarnică din moment ce prognozele creionate de statisticile și tezele socio-juridice ne înfățișează drepturile omului ca pe un concept integrator, egalitarist, liberalist și progresist, menit să confere autenticitate dreptului postmodern și astfel să echilibreze balanța injustă a învechitelor și nedreptelor orânduiri istorice. Și totuși, un concept care pe cât de nobil și reverențios (mai puțin recunoscător față de Creator⁶) pe atâta de dificil de transpus în practică. Un concept care astăzi refuză să se mărginească la hotarele vieții de subzistență (dreptul la hrană, la adăpost, la libertate ș.a.m.d.), reînsuflețind toate valorile latente, dar esențiale, ale demnității umane, indiferent de religie, naționalitate, etnie, sex etc. Ori toate aceste chestiuni au antrenat un conglomerat nesfârșit de teze antitetice, vapoase și discursive, dar și un amalgam de acte normative internaționale, regionale și naționale care, cel puțin la nivelul percepției individului de rând, fac din drepturile omului un concept departe de a produce efectele scontate.

Important este că s-a ajuns până într-acolo încât, în lumina dreptului pozitiv și a seducătoarele devize utilitariste, statelor le revine astăzi sarcina asigurării calității vieții, inclusiv din unghiul bunei gestionări spațiale a teritoriilor. Lucru care presupune nu doar reconsiderarea relației dintre om și mediu/spațiu, ci și asigurarea unei educații de calitate. O educație care să-l înzestreze pe educabil cu o adecvată cultură morală și civică, în spiritul consolidării democrației participative și a respectării drepturilor și libertăților. Ori tocmai fezabilitatea unor asemenea deziderate relevă interesul prezentei lucrări, știut fiind faptul că ele suscită o cunoaștere temeinică (problematică ce în mod firesc ar trebui să reprezinte o prioritate a sistemelor educaționale), inclusiv sub aspectul înțelegerii și interiorizării echilibrului⁷ dintre drepturile individuale și cele colective. Obiective galante, dar complexe, care evidențiază necesitatea unei educații civice robuste, așezate pe principii juridice fundamentale și concise. Și, aici, ne referim cu deosebire la acele principii capabile *inter alia* să cimenteze în filosofia de viață a popoarelor noțiunile de *echitate* și de *buna-credință*, dar și cele 2 paradigme notorii ale dezvoltării

⁶ Thomas Jefferson, 6 Septembrie, 1789.

⁷ Categorie succesoare a drepturile revendicate în revoluțiile burgheze ale secolelor XVIII și XIX, drepturile omului s-au dezis în formularea lor postbelică de concepția religioasă (credința în Creator) care le fundamenta pe primele.

durabile: aserțiunea jeffersoniană potrivit căreia „nici o generație nu poate face datorii mai mari decât pot fi plătite pe durata propriei existențe”⁸ și, desigur, cea care fundamentează raportul Brundtland și care susține că nevoile prezentului⁹ trebuie realizate „fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”¹⁰. Altminteri, nu s-ar justifica nașterea noțiunii de dezvoltare durabilă¹¹ în limbajul prolix al politicilor europene. Un concept tânăr, tranzitoriu, expansiv și deosebit de complex care, deși nu și-a clarificat statutul pe care-l revendică cu atâta fervoare în rândurile instituțiilor juridice, a devenit în ultima vreme teribil de zgomotos de la tribuna politicilor europene; politici care ne sugerează că acesta se bazează pe etică și educație și că abordează calitatea vieții umane și a mediului (înconjurător) din perspectiva politicilor economice, sociale, ecologice și culturale. Lucru salutar, dar încă nedemonstrat. De altfel, în cadrul acestui concept salutar se înscrie și rolul inițiativei cetățenești, o inițiativă care, în accepțiunea UE, reprezintă „instrumentul” de realizare a democrației participative¹², în măsură să stimuleze transparența, colaborarea și participarea cetățenilor la treburile publice.

Până aici, toate sunt bune și frumoase, de aceea nici nu ne surprinde că abordarea noțiunii de dezvoltare durabilă în cuprinsul politicilor și recomandărilor ONU și UE se anunță ca una de mare interes pentru România. În pofida faptului că, până în acest moment, noțiunea nu este amintită decât sporadic în legislația noastră națională, iar mai pe larg o găsim expusă în anexele câtorva acte normative administrative.¹³

În orice caz, noțiunea se dorește a fi un concept prefațat de grija societății față de mediu, educație și calitatea vieții umane și este definită ca fiind „un echilibru

⁸ Thomas Jefferson, 6 Septembrie, 1789.

⁹ Nevoile prezentului sunt înțelese ca premise ale sporirii calității traiului uman.

¹⁰ Raportul Brundtland, sponsorizat de NATO și prezidat de către prim-ministrul norvegian, Gro Harlem Brundtland, a fost publicat sub denumirea „Our common Future” (*Viitorul nostru comun*), în octombrie 1987, de către Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare (WCED), în presa Universității Oxford.

¹¹ Raportul Brundtland spune că „dezvoltarea durabilă este dezvoltarea ce satisface nevoile prezentului, fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”, arătând totodată și modalitățile prin care dezvoltarea durabilă. Definiția dezvoltării durabile a fost preluată de art.5, alin.1, din Legea nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul, publicată în M. Of. al României nr. 373/10.07.2001, text potrivit căruia „deciziile generației prezente trebuie să asigure dezvoltarea, fără a compromite dreptul generațiilor viitoare la existență și dezvoltare proprie”.

¹² Instrument a fost introdus prin Tratatul de la Lisabona care a fost adoptat de Parlamentul European la data de 19 februarie 2008 și a intrat în vigoare la 1 decembrie 2009. De asemenea, instrumentul a mai fost dezvoltat și prin Linii directe pentru participarea civilă la procesul de luare a deciziilor politice, document adoptat de Comitetul de Miniștri al UE, la data de 27 septembrie 2017, la cea de-a 1295-a reuniune a delegaților miniștrilor.

¹³ Dezvoltarea durabilă a fost reglementată prin anexa H.G. nr. 1460/2008 pentru aprobarea Strategiei naționale pentru dezvoltare durabilă - Orizonturi 2013-2020-2030, aceasta din urmă abrogată și înlocuită de H.G. nr. 877/2018 privind adoptarea Strategiei Naționale pentru Dezvoltarea Durabilă a României 2030.

între aspirațiile cetățeanului născut liber, societatea de care depinde și prin care se definește și contextul care permite realizarea de sine”.¹⁴ Dincolo însă de maniera extrem de generală în care literatura definește noțiunea – generalitate care îngreunează stabilirea conținutului și a scopului - reținem că reglementările normative, în puținătatea lor, reușesc să-i dezvăluie adevărata finalitate. Una de sorginte americană. Și anume aceea de restructurare a instituțiilor politice, juridice, economice și culturale ale vieții umane în vederea înlesnirii procesului de globalizare/mondializare¹⁵. Un scop esențialmente politic „pavat” cu obiective generoase, precum creșterea nivelului de trai într-un ambient democratic-participativ sau, mai pe larg, un *trai edenic*, elixir din care nu lipsește libertatea și educația.

Tot din unghiul obiectivelor expuse, putem reține că noțiunea de dezvoltare durabilă urmărește reformarea personalității umane în acord cu un model prestabilit (ideal educațional) și, pe de altă parte, crearea unor condiții materiale de viață (considerate echitabile) în special sub aspectul gestionării spațiale a teritoriului și a resurselor economice, în condițiile unei democrații participative și al ocrotirii identității culturale (cu privire la limbă, credințe, tradiții, obiceiuri, vestimentații), respectiv al *diversității culturale*, ca principalul resort al dezvoltării durabile¹⁶. Sigur că, sub aceste aspecte, noțiunea nu exprimă altceva decât drepturile și libertățile omului, în sensurile care acestea sunt recunoscute de actele normative internaționale, europene și naționale. Cu toate acestea, dezvoltarea durabilă pare să se deosebească în unele puncte esențiale. În timp ce drepturile și libertățile omului au în centrul lor ideea de asigurare și de promovare a libertăților de gândire și de acțiune, *dezvoltarea durabilă* rămâne transgresată de finalitatea globalizării, dar și de unele particularități incompatibile cu noțiunea de libertăți. Iar poate cea mai antiteticească în raport cu statul de drept (un concept mult mai vechi, mai transparent și mai acceptat în lumea juridică) este aceea că urmărește punerea în scenă a *binelui comun* și a unui *model uman* după o piesă centrală, preredactată și regizată chiar de artizanii globalizării¹⁷.

De asemenea, contrapusă identității culturale și, implicit, diversității culturale este și tendința de *omogenizarea culturală* înspre care se îndreaptă tot mai mult arhipelagul cultural al Europei de astăzi. Un fenomen strâns legat de globalizare¹⁸

¹⁴ Celac, S. (coord.). *Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă a României 2030*. Miercurea-Ciuc: Ed. Alutus, 2020, p. 13.

¹⁵ În prezenta lucrare, termenii de *globalizare* și *mondializare* sunt abordați echivalent, deși există o parte a literaturii care nu agreează sinonimia și îi abordează ca noțiuni distincte.

¹⁶ Preambulul Convenției privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale, publicate în M. Of. nr. 559 din 28 iunie 2006.

¹⁷ Considerăm că ceea ce marii globaliștii ai istoriei - Alexandru cel Mare, Napoleon, Hitler - nu au reușit să obținut pe calea armelor, globaliștii de azi sunt pe cale de a reuși cu sprijinul educației, însă prin metode subliminale de „fabricare” a consimțământului uman.

¹⁸ Brie, M., Horga, I. *Europa: frontiere culturale interne sau areal cultural unitar*. În: Revista științifică trimestrială *Moldoscopie*, nr.3 (50) 2010, pp. 123-143. [vizualizat la 09.12.2022] Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/17572/dublincore

și, spunem noi, de intruziunea și excesivitatea legislației, de progresul tehnologic și, nu în ultimul rând, de politicile publice. Iar unele dintre asemenea tendințe se manifestă și pe filiera influențelor venite dinspre SUA, exemplificând aici recomandările notorii ale UE în sensul evitării unor termeni, precum „mamă” și „tată” în favoarea celui de „părinte” (chestiuni care nu au rămas fără ecou în școlile din România).

O altă dimensiune a *dezvoltării durabile* o reprezintă *eradicarea sărăciei extreme*, până în anul 2030, obiectiv stabilit în cadrul procesului de globalizare și față de care România, ca stat membru al UE, are sarcina să-l îndeplinească¹⁹. Desigur că, până în prezent, o asemenea sarcină nu a împiedicat țara noastră să devină „campioană” europeană la riscul expunerii la sărăcie și excluziune socială²⁰.

Admițând că am surprins într-o oarecare măsură esența (inclusiv cea antidemocratică) *dezvoltării durabile*, în cele ce urmează ne vom rezuma la o scurtă analiză a noțiunii din unghiul educației și al amenajării teritoriale în raport cu legislația în vigoare din România. Demers în care nu ne vom distanța nici de tangajele conceptuale și managementul falacios al autorităților și instituțiilor autohtone de punere în valoare a drepturilor esențiale ale omului.

2. Analiza noțiunii de dezvoltare durabilă din unghiul idealului educațional și a economiei naționale²¹

Și la nivelul României postdecembriste s-a simțit impulsul materializării conceptului de „*ideal educațional al școlii românești*” în ton cu tendințele și politicile statelor lumii modern. Adică, inventarea unor stiluri pedagogice și norme juridice care să contribuie la formarea unui individ ușor adaptabil la cerințele și proiectele „mari” ale arhitecților din spatele puterii publice. Sau mai elegant spus, de creare a unui individ suficient de pregătit pentru a face față nevoilor, cerințelor și aspirațiilor societății, prezente și viitoare, cum spune pedagogia prospectivă. De aceea, axiologic, noțiunea de *ideal educațional* se poate identifica chiar în centrul conceptului de *dezvoltare durabilă*, iar expresia juridică a unui asemenea ideal se oglindește în dispozițiile legislației noastre educaționale. Mai exact, în cuprinsul Legii

¹⁹ Ministerul Afacerilor Externe. *Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă*. [vizualizat la 09.12.2022] Disponibil: <https://www.mae.ro/node/35919>.

²⁰ EUROSTAT: *România, pe primul loc în Europa la riscul de expunere la sărăcie sau excluziune socială. Peste o treime din populație, afectată*. [vizualizat la 21.09.2022]. Disponibil online: <https://www.euro.pafm.ro/eurostat-romania-pe-primul-loc-in-europa-la-riscul-de-expunere-la-saracie-sau-excluziune-sociala-pest-o-treime-din-populatie-afectata/>.

²¹ În principiu, conținutul acestei secțiuni se regăsește și în referatul întocmit în anul 2022 de către autor sub titlul de „*Finalitățile educației – la cumpăna dintre pedagogie și legislație*”, la disciplina „*Fundamentele pedagogiei*” din cadrul Programului de formare psihopedagogică a Departamentului pentru Pregătirea Personalului Didactic, Nivelul I, al Universității de Vest Vasile Goldiș din Arad.

nr. 1/2011 (succesoare a Legii învățământului nr. 84/1995), care potrivit art. 2 alin. (3) spune că noțiunea constă în *„dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a individualității umane, în formarea personalității autonome și în asumarea unui sistem de valori care sunt necesare pentru împlinirea și dezvoltarea personală, pentru dezvoltarea spiritului antreprenorial, pentru participarea cetățenească activă în societate, pentru incluziune socială și pentru angajare pe piața muncii”*.

Pentru a surprinde și a deretica intenția teleologică din construcția normativă precitată, vom porni de la acea constatare potrivit căreia, la nivelul scopurilor pedagogice, proiecțiile teoretice ale ultimelor decenii au vizat educația pentru democrație, pentru valorile socio-umane și mai ales pentru acceptarea diversității etnice, rasiale, religioase, culturale etc. O premisă care în plan teoretic pare să fie onorabilă și binevenită, mai ales că își găsește un reflex dinamic și justificativ în miezul conceptual al drepturilor omului. Cu toate acestea, pentru a putea înțelege mai îndeaproape modelul de personalitate urmărit, dar și pentru a avea reprezentarea scopurilor educaționale subsumate unui asemenea ideal, vom purcede la o sumară analiză a textului de lege la care am făcut referire.

În primul rând, reținem că alineatul anteenunțat vorbește de *„dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a individualității umane”* pentru *„asumarea unui sistem de valori care sunt necesare pentru.... participarea cetățenească activă în societate (n.n. democrație participativă).. și pentru angajare pe piața muncii”*.

Ori dincolo de faptul că legiutorul vede dezvoltarea armonioasă a individului prin impunerea unui set de priorități numite „competențe” (recunoscute tot ca „valori”), dar pe care le raportează la piața muncii, declarând astfel valorile umane generale, ne aduce în fața interogației despre ce soi de *libertate* și armonie poate fi vorba. Respectiv la ce fel de democrație participativă se referă din moment ce autoritățile statului au fost și sunt în continuare cele care hotărăsc programele școlare și ce anume trebuie să cunoască un individ. Altfel spus, statul și-a arogat rolul de „demiurg”, el știe tot, prescriind rețeta de valori necesare formării „libere” a personalității educabilului. Înfricoșător. Sigur că un asemenea sistem în care noțiunea de ideal educațional se află „sub ocupație” etatică este prin definiție contrapuz unui drept autentic. Este un sistem vădit incompatibil cu noțiunile de libertate și democrație și opus liberei dezvoltări a personalității și demnității umane.²²

Pe de altă parte, democrația (ca mijloc) și libertatea (ca scop), în special *libertatea de conștiință* care deține rolul crucial în formarea individualității și creativității umane, sunt concepte ce implică existența unor obiective educaționale focalizate pe cunoașterea *dreptului* și a *democrației*. Ori, așa cum bine știm, în decursul

²² Zakarias K., Benke K. *Demnitatea umană în jurisprudența instanțelor constituționale din Germania, Ungaria și România*. În: Buletinul Curții Constituționale, 2013/2, [vizualizat la 09.09.2022] Disponibil: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2021/01/zakarias_benke.pdf.

învățământului școlar românesc nu au existat obiective și discipline în acest sens²³ și, implicit, nici un ideal al dezvoltării libere și armonioase, ca să nu mai vorbim de penuria cadrelor didactice specializate din această perspectivă. Sigur că, în raport cu exigențele noțiunii, am putea spune că democrația rămâne un vis chiar și pentru statele cu economiile cele mai avansate ale lumii. Însă acesta reprezintă un argument suplimentar pentru a înțelege că nu putem aspira la atingerea unui asemenea *ideal* din moment ce învățământului școlar îi lipsesc cu desăvârșire *obiectivele* aferente valorilor fundamentale, respectiv acele discipline și cadre didactice care să dezvolte înțelegerea dreptului și a democrației - fundamente *sine qua non* ale unei societăți libere.

Cu toate acestea, nu putem să ascundem respectul cuvenit acelei teze din textul precitat care privește „participarea cetățenească”, participare care pare să fie rezultatul intenției formale a legiuitorului național de a se pune în acord cu democrația participativă europeană. O versiune a democrației (care se apropie de democrația directă, ideală) menită să micșoreze distanța dintre oamenii de rând și reprezentanții lor și pe care textul articolului 10, alineatul 3, din Tratatul de la Lisabona a impus-o în vederea realizării unei Uniuni Europene mai democratice. Din păcate însă această reglementare regională nu este suficientă din moment ce nu asigură acea participare locală care să o facă susceptibilă de a produce efecte juridice în teritoriu, așa cum din învățământul autohton lipsesc valorile fundamentale care să-i dea substanță și concretețe.

Textul de lege aferent idealului educațional mai vorbește și de tipul de personalitate centrat pe valori (competențe) necesare „*pentru dezvoltarea spiritului antreprenorial... și pentru angajare pe piața muncii*”. Ori și această chestiune comportă, în opina noastră, cel puțin câteva ajustări:

a) Una de ordin strict formal, în sensul că educația antreprenorială a fost o disciplină aproape inexistentă în învățământul școlar postdecembrist²⁴;

b) Și alta de fond. Aici dorim să atragem atenția asupra faptului că *spiritul antreprenorial* și *piața muncii* sunt noțiuni afiliate conceptual *economiei de piață liberă*²⁵. Prin urmare, ceea ce se omite de legislație și pedagogie este faptul că libertatea pieței (*laissez-faire*) reprezintă o noțiune flagrant incompatibilă cu regimul economic cunoscut sub denumirea de *capitalism*, slăvit fără temei de actualele instituții economice și educaționale. Spunem aceasta deoarece, slujind unui singur scop - al maximizării profiturilor - capitalismul dictează regulile pieței. În felul acesta, „evaporă” orice fărâma de libertate și de democrație economică. Adică desființează însăși fundamentul *liberal* al pieței economice (al echilibrului dintre

²³ Abia începând cu anul școlar 2022-2023, educația juridică are șansa de deveni accesibilă tinerilor, grație Legii nr. 273 din 16 noiembrie 2021, pentru modificarea Legii educației naționale nr. 1/2011.

²⁴ Acesta a fost introdus abia prin Legea nr. 273 din 16 noiembrie 2021.

²⁵ Constituția României, art. 135 alin. (1).

cerere și ofertă), lucru care se întâmplă în zilele noastre cu o deosebită agresivitate. De altfel, încă din anii „Marelui Crah” s-a demonstrat că autoreglarea pieței libere nu poate funcționa în cadrul capitalismului datorită insațiabilității și rapacității marilor capitaluri. Așadar, conivența politicilor educaționale românești și străine la reinventarea acestui mit – capitalismul –, în contextul căderii regimurilor fostelor state comuniste, prăbușite la rândul lor sub greutatea propriilor abuzuri, și orientarea conceptuală a tinerilor către valori comerciale subjugate de un sistem economic profund inechitabil, echivalează cu o mare și dezonorantă îndoctrinare educațională.

Credem că problema actuală și de fond a idealului nostru educațional trebuie privită din perspectiva valorilor umane generale (nu a „competențelor”) și, evident, a acelor teorii și idei care le sprijină. Idei pe care le regăsim transpuse și în unele norme constituționale²⁶ (norme care prin statutul lor juridic sunt net superioare legii educației) în virtutea cărora statul român este obligat să ia măsuri ferme pentru dezvoltarea economiei naționale în scopul asigurării unui nivel de trai decent tuturor cetățenilor (tratatele internaționale vorbesc în acest sens chiar de o obligație solidară a statelor). Ori aceasta înseamnă că, mai înainte de a pune în discuție modelul educativ, trebuie elaborat un model economic compatibil cu economia de piață liberă, dar și cu echitatea, inclusiv din unghiul distribuirii resurselor. Sigur că, abia după concretizarea unui asemenea model, se poate vorbi despre un *antreprenoriat* compatibil cu acesta.

c) Și, în sfârșit, tendința societății moderne, de a promova specialiști, ca urmare a diviziunii tot mai segregacioniste a munci, în opinia noastră trebuie abordată cu multă temperanță și, în niciun caz prin devansarea valorilor fundamentale. Spunem aceasta deoarece insuficiența echipării morale a educabililor și lipsa unei civism de larghețe culturală (cerințe indispensabile democrației), dublate de excesivitatea creării de „specialiști egoiști” (competențe) reprezintă, cum spune Pascal Bruckner, o combinație teribil de primejdioasă la adresa democrației.²⁷

Așadar, educația morală și civică sunt mult prea importantă pentru a fi lăsate la cheremul factorului politic, ea este însăși cheia soluționării problemelor umane fiindcă, așa cum spunea Gustave Le Bon, caracterele sunt cele care hotărăsc destinele popoarelor.²⁸ Un motiv suficient pentru a pleda pentru dezvoltarea valorilor și a libertăților morale și civice în educație, lucru de neimaginat fără cunoașterea și respectarea drepturilor și libertăților. Credem că este timpul ca asemenea aserțiuni să nu mai fie abordate ca truisme banale. Ci ca priorități pedagogice pentru a fi asimilate, interiorizate și devenite părți integrante din ceea

²⁶ Ibidem, art. 47 alin. (1).

²⁷ Bruckner, P. *Op.cit.*

²⁸ Gustave Le Bon. *Psihologia mulțimilor*. Traducere de Potcoavă I. București: Ed. Librex, 2022, pp. 108-109.

ce Eugen Ehrlich numea, la începutul secolului trecut, „dreptul viu”²⁹. O cerință care, în opinia noastră, este imperativă oricărei societăți care se dorește în armonie cu realitatea sa biologică, psihologică și socială.

3. Abordarea dezvoltării durabile din perspectiva gestionării spațiale a teritoriului

Analizând conținutul Legii nr.350/2001³⁰, una dintre puținele legi naționale care fac referire la noțiunea de *dezvoltare durabilă*, observăm intenția de raliere a legiuitorului național față de politicile unionale focusate pe creșterea standardului de trai al populației, dar din păcate într-un spectru economic și normativ supra-reglementat, intruziv și teribil de alambicat.

În virtutea acestui act normativ, reținem că autoritățile publice au obligația de a gestiona și garanta avuția națională³¹ în cadrul unui proces decizional chibzuit și centrat pe **competențe legale**.³² Și, totodată, pe capacitatea decidenților de a crea mecanisme tehnice și juridice adecvate asigurării „*dezvoltării durabile*”³³ și respectării interesului general, în sensul creșterii standardului de viață al colectivităților umane „*în concordanță cu valorile și aspirațiile societății*”³⁴.

Urmând modelul francez („*urbanisme*” și „*aménagement du territoire*”), mai reținem și faptul că în țara noastră amenajarea teritoriului privește suprafețele de teren în ansamblu, dominate de mediul natural, în timp ce urbanismul, reprezintă o parte a amenajării teritoriale care vizează acele spații concrete construite de om în cuprinsul localităților. Raportul între cele două noțiuni fiind deci de la întreg la parte.

În orice caz, în vederea asigurării *dezvoltării durabile*, constatăm că măsurile reglementate de Legea nr.350/2001 își au punctul de plecare în inițierea unor

²⁹ Ehrlich, E. *Despre „Dreptul viu”*. În: Conferință din cadrul Institutului Sud-Est European din 12 și 19 decembrie 1920 și ulterior, în ziarul Neamul românesc din anii 1920 și 1921. [vizualizat la 21.09.2022]. Disponibil online: https://www.constcourt.md/public/files/file/Publicatii/2018/Eugen_Ehrlich_-_Despre_dreptul_viu.pdf.

³⁰ Legea nr.350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul, publicată în M. Of. al României nr. 373 din 10 iulie 2001 și Ordinul nr.233/2016 pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a Legii nr. 350/2001, publicat în M. Of. al României, Partea I nr. 199 din 17 martie 2016.

³¹ Potrivit art. 1, alin 1 și 2 din Legea nr.350/2001.

³² Așa cum rezultă din conținutul prevederilor art. 1, alin. (2) și (3), coroborate cu dispozițiile art. 25 alin (1) din Legea nr.350/2001, „*Consiliul local coordonează și răspunde de întreaga activitate de urbanism desfășurată pe teritoriul unității administrativ-teritoriale și asigură respectarea prevederilor cuprinse în documentațiile de amenajare a teritoriului și de urbanism aprobate.*”

³³ Conceptul de *dezvoltare durabilă* s-a dorit inițial ca fiind un remediu față de degradarea mediului înconjurător și de scăderea resurselor naturale, însă ulterior acesta s-a extins la toate formele și metodele de dezvoltare socio-economică (sănătate, educație, drept etc.), ceea ce implică schimbarea concepției despre economie, societate și politică.

³⁴ Potrivit art. 2, alin.(1), coroborat cu art.1 alin. (3) și (4), din Legea nr. 350/2001.

regulamente și documentații. Acestea se reflectă la nivel național într-un *regulament general de urbanism*, iar în teritorii (județe, orașe, comune), într-un cadru tehnic, juridic și economic adecvat și specific activităților de dezvoltare eficientă și durabilă a unităților administrativ-teritoriale.

Un asemenea cadru este guvernat, la nivel teritorial, de *regulamentul general de urbanism*³⁵ și de 3 „documentații” sau „planuri” de urbanism - care sunt inițiate, elaborate, avizate și aprobate, în condițiile legii enunțate. Și care, așa cum vom vedea, din unghi juridic nu sunt altceva decât acte administrative cu caracter normativ subordonate ierarhic³⁶, dinspre centru către unitățile administrativ-teritoriale, începând cu planul urbanistic general (PUG) și continuând cu actele administrativ normative inferioare, mai exact cu planul urbanistic zonal (PUZ) și planul urbanistic de detaliu (PUD).³⁷

În alte cuvinte, pentru ca cele 3 documentații/planuri de urbanism să poată fi transpuse în practică, adică pentru a putea fi implementate și produce efecte juridice opozabile terților, este necesară inițierea³⁸, elaborarea³⁹, avizarea și aprobarea lor prin hotărâri ale consiliilor locale ale unităților administrativ-teritoriale (respectiv, prin hotărâre a consiliului general al municipiului București). Deci, ceea ce conferă finalmente fezabilitate documentațiilor de urbanism sunt avizele (avize de oportunitate), în timp ce caracterul de normă juridică este dat de aprobarea lor prin hotărârile autorităților publice locale sau, după caz, centrale. Hotărâri care, potrivit legii, sunt supuse contenciosului administrativ⁴⁰. Astfel, dreptul de a ataca asemenea hotărâri trebuie să se încadreze într-un termen de 5 ani, socotiți de la data aprobării, sub sancțiunea prescripției⁴¹.

În ceea ce privește *regulamentul general de urbanism*, acesta este un act normativ alcătuit din norme juridice directoare, aprobate de autoritatea administrației

³⁵ Aprobare prin H.G. nr. 525/1996 pentru aprobarea Regulamentului general de urbanism (modificată și republicată). Începând din anul 2021 există demersuri concrete (H.G. nr. 298/2021) de unificare a legislației în forma unui Cod al urbanismului.

³⁶ Deși art. 8 din Legea nr. 350/2001 vorbește de principiul ierarhizării doar cu privire la *activitatea de amenajare a teritoriului*, totuși considerăm că din economia dispozițiilor legii se degajă aplicarea acestuia și în ceea ce privește activitatea de urbanism.

³⁷ Potrivit art. 45 din Legea nr. 350/2001 „Documentațiile de urbanism sunt următoarele: a) Planul urbanistic general și regulamentul local aferent acestuia; b) Planul urbanistic zonal și regulamentul local aferent acestuia; c) Planul urbanistic de detaliu”.

³⁸ Inițiativa elaborării PUG aparține doar autorității publice locale, în timp ce inițiativa elaborării PUZ și PUD aparține autorității publice locale, dar și persoanelor fizice și/sau juridice interesate, în condițiile prevăzute de art. 50 și 54 din Legea nr. 350/2001.

³⁹ Inițiativa elaborării PUG, PUZ și PUD aparține autorității publice locale.

⁴⁰ În acest sens, sent. civ.nr.2909/2018 a Tribunalului Cluj, devenită definitivă prin Decizia Curții de Apel Cluj. [vizualizată la 04.09.2022]. Disponibilă online: <https://www.clujust.ro/decizie-definitiva-pug-ul-municipiului-cluj-napoca-a-instituit-o-limitare-a-dreptului-de-proprietate-fara-fundament-legal-si-contrar-art-44-din-constitutie/>.

⁴⁰ Art. 64 alin. (3) din Legea nr. 350/2001.

⁴¹ Art. 64 alin. (3) din Legea nr. 350/2001.

publice centrale (guvern), cu caracter general (cu aplicativitate la nivel național) care integrează și, totodată, dă startul concretizării planurilor urbanistice de amenajare a teritoriului și regulamentelor locale de urbanism.

Planul urbanistic general este o sintagmă care desemnează, așa cum am arătat, nu doar o simplă documentație tehnică (piese/planșe desenate), ci și unele „piese scrise” precum un memoriu tehnic și un regulament local de urbanism⁴² și, foarte important, un act administrativ normativ⁴³, desigur alături de reglementările generale adoptate la nivelul unității administrativ-teritoriale. Utilitar, teritorial și juridic, putem spune că planul urbanistic general are scopul dezvoltării omogene a zonelor de interes public pentru o perioadă de 10 ani și se bucură de o forță juridică superioară celorlalte planuri urbanistice. Cu toate acestea, planul urbanistic general, elaborându-se în baza regulamentului general de urbanism, rămâne subordonat acestuia din urmă care, așa cum am arătat, se adoptă prin hotărâre de guvern, iar ambele deopotrivă sunt subordonate legii – ca act normativ emis de organul legiuitor. Practic, din unghi administrativ, putem spune că, planul urbanistic general coordonează întreaga activitate urbanistică la nivel local sau județean.

La rândul său, *planul urbanistic zonal*⁴⁴ este din punct de vedere tehnic un proiect care, față de planul urbanistic general, stabilește într-o manieră mult mai detaliată modalitatea de dezvoltare a unei zone delimitate din aria de cuprindere a unei unități administrativ teritoriale și asigură punerea în aplicare a planului urbanistic general. De asemenea, el este alcătuit din piese desenate și scrise (documentație tehnică avizată, regulamentul) și din hotărârea consiliului local care-i conferă un caracter juridic normativ sau, cum spune jurisprudența, de „*act administrativ cu caracter normativ*”.⁴⁵

Și, în sfârșit, *planul urbanistic de detaliu* este un act de „*reglementare specifică pentru o parcelă în relație cu parcelele învecinate*”⁴⁶ și vine în subordonarea și detalierea prevederilor planului urbanistic general sau planului urbanistic zonal, evident, în scopul declarat de creștere a nivelului de trai al membrilor comunităților.

⁴² Din PUG face parte integrantă și regulamentul local de urbanism (RLU), conform art.46 ind.1, litera c, din Legea 350/2001.

⁴³ Potrivit art. 46 alin.1 din Legea nr. 350/2001, PUG (asemenea PUZ și PUD) are caracter de reglementare, iar din anexa 2 a Legii se arată faptul că prin caracterul de reglementare se înțelege „*însușirea unei documentații aprobate de a impune anumiți parametri soluțiilor promovate*”.

⁴⁴ Pentru zone construite protejate inițierea elaborării PUZ aparține colectivității locale (reprezentate de Consiliul local), unor organisme ale administrației centrale sau investitori particulari, după caz, conform criteriilor stabilite prin art.24 din Ordinul nr. 562 din 20 octombrie 2003 emis de Ministerul transporturilor, construcțiilor și turismului.

⁴⁵ Potrivit art.47 din Legea nr.350/2001, PUZ are caracter de reglementare specifică, iar Î.C.C.J., prin decizia nr.12 din 28 iunie 2021, publicată în M. Of., partea I nr. 933 din 30.09.2021, a stabilit că „*hotărârea consiliului local de aprobare a unui plan urbanistic zonal reprezintă un act administrativ cu caracter normativ*”.

⁴⁶ Art. 48 alin. 1) și 3) din Legea nr. 350/2001.

Din analiza per ansamblu a celor de mai sus, se poate reține că noțiunea de *dezvoltare durabilă*, în accepțiunea legiuitorului român, rămâne un concept elaborat într-un cadru minuțios planificat de către „*decidenți*” (parlament-guvern-autorități locale) în baza unor acte normative concentrice și imperative. Astfel că ne întrebăm care e locul și rolul populației civile pe o scenă deja prerezervată autorităților, în contextul în care PIDCP spune că „...*fiecare cetățean trebuie să aibă dreptul și posibilitatea de a lua parte la conducerea afacerilor publice*”.⁴⁷ Ca să nu mai vorbim de faptul că Tratatul de la Lisabona conferă fiecărui cetățean dreptul de a lua parte la viața democratică, iar în perioada 2013-2015, CDO a atras atenția statelor, în mai multe rânduri, să ia toate măsurile pentru a asigura *in concreto* dreptul populației civile de a participa, în condiții de egalitate, la afacerile politice și publice.⁴⁸ Până și Legea nr.350/2001 impune, pe lângă respectarea unor principii⁴⁹, pe cel al participării populației la luarea deciziilor. Așadar, omiterea elaborării unui cadru normativ care să asigure participarea directă a cetățenilor la procesele decizionale și de administrare a treburilor publice este profund antidemocratică. Mai ales că un asemenea proces organizatoric implică respectarea dreptului de proprietate publică și privată, chestiuni care presupun inclusiv decongestionarea imobilelor de acele limitări care, în limbajul CEDO, mai poartă și denumirea de „*ingerințe*” ale exercitării acestui drept fundamental.

Pe de altă parte, mai observăm și faptul că din conținutul primelor sale texte normative, legea națională mai sus evocată își anunță ironic intenția de a depăși cadrul sugerat de propria-i titulatură („...*privind amenajarea teritoriului și urbanismul*”), precum și dorința de a excede obiectului de reglementare al Codului civil (care vizează asigurarea raporturilor dintre persoane în spiritul bunei conviețuiri sociale). O concluzie care este sprijinită și de faptul că legea precizează în mod expres că angajează autoritățile în asigurarea premiselor creșterii neconținute a calității și confortului vieții umane. Și, evident, de acele texte de lege nu vizează doar condițiile materiale de locuit, de muncă, de transport, de protecția mediului, ci fac (doar) referire la dezvoltarea *identității culturale* și arhitecturale etc.⁵⁰, fără însă să ne dezvăluie cum va face aceste lucruri.

⁴⁷ Art. 25 din Pactul internațional pentru drepturile civile și politice, tratat adoptat prin Rezoluția 2200A (XXI) a Adunării Generale a Națiunilor Unite din 16 decembrie 1966, în vigoare din 23 martie 1976.

⁴⁸ Rezoluții adoptate de Consiliul Drepturilor Omului al ONU, în perioada 2013-2015: Rezoluția din 8 octombrie 2013 (vizualizată la 04.09.2022, disponibilă: http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/305484/A_HRC_RES_24_8-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=yn), Rezoluția privind participarea egală la afacerile politice și publice din 2014, A/HRC/RES/24/8, Rezoluția privind egalitatea de participare la afacerile politice și publice din 2015 (vizualizată la 04.09.2022, disponibilă: <http://docbox.un.org/DocBox/docbox.nsf/GetFile?OpenAgent&DS=A/HRC/RES/30/9&Lang=E&Type=DOC>).

⁴⁹Principii precum cel al autonomiei locale, al descentralizării, al deconcentrării serviciilor publice, al parteneriatului, al transparenței etc.

⁵⁰ Așa cum rezultă din cuprinsul primelor 3 articole ale Legii nr.350/2001.

Așadar, putem spune că, teleologic, Legea nr.350/2001 debutează extrem de succulent, propunându-și să asigure mijloacele necesare ascensiunii nivelului de trai nu numai în plan spațial, ci în toate ungherele vieții umane. Adică să dea expresie dimensiunii plenare standardului de trai, desigur ca drept subiectiv și fundamental al omului și într-un climat democratic-participativ, așa cum configurația unui asemenea drept se degajă din constituția României și mai ales din tratatele internaționale și regionale încheiate sau ratificate de țara noastră.

Din păcate însă nu putem trece neobservat faptul că această intenție de o mărinimie enciclopedică dispare subit chiar după primele 3 articole. Astfel că, începând cu următoarele texte normative, nu mai găsim nicio reminiscență din generozitatea și franchețea inițială a legiuitorului, acesta mărginindu-se la chestiunile tehnice ale amenajării teritoriului și urbanismului, o abordare care va fi confirmată și de normele sale de aplicare.

4. Concluzii

Neîndoielnic, conceptul de *dezvoltarea durabilă* reprezintă, dincolo de precaritatea sa juridico-instituțională, o componentă a discursului politic european și nord-american. Retorică pliată pe realizarea unor obiective precum îmbunătățirea crescendo a calității vieții umane, a mediului, dar și pe coeziune socială, echitate, ocrotirea diversității culturale ș.a. Ori studiul problematicii pe care o ridică noțiunea din perspectiva dreptului pozitiv și a politicilor aplicate pe teritoriul României la nivelul școlii, locului de muncă sau de domiciliu (adică din unghiurile idealului educațional și al gestionării teritoriului), relevă faptul că în afara obiectivelor declarate și a finalității politico-economice (globalizarea/mondializarea) mai există și alte valențe relativ absconse. Și ne referim în particular la acelea care aduc atingeri iremediabile drepturilor esențiale ale omului (dreptul la identitate culturală, la libera dezvoltare a personalității umane, la un trai decent ș.a.), cum ar fi:

- *Prestabilirea unui model educațional de personalitate articulat pe prioritățile cerute de piața munci* (nu pe valori fundamentale). Fiindcă, așa cum am putut vede, pe axa valorilor care concură la formarea individului uman - școală, profesie - crearea omului nou după tiparul marilor corporații financiare face ca accentul prioritar să nu cadă pe valorile pe care psihologia le recunoaște ca fiind esențiale formării unei minți sănătoase: *moralitate, libertate, toleranță* ș.a. Ci mai degrabă pe un sistem eclectic de valori comerciale (competențe) și criterii (avize, aprobări, autorizații ș.a.) care, în fond, reprezintă cele mai notorii forme istorice de manipulare și de cenzură a libertății umane și care au influențat teribil destinele umanității;

- *Tendința de omogenizare culturală*, ca trăsătură definitorie a procesului de globalizare, dar și ca efect al unei ample juridicizării, duce în derizoriu dreptul ontologic la *identitate culturală*, respectiv la *diversitate culturală*. Desigur, în pofida faptului că asemenea valori identitare sunt ocrotite de constituțiile statelor membre ale UE, de carta drepturilor fundamentale a Uniunii și chiar de tratatele internaționale;

- *Stabilirea spațiului de locuit/profesional și a căilor de acces* în condițiile autorizate de normele de urbanism și de amenajare a teritoriilor. Chestiune care implică parcurgerea unor proceduri normative extrem de birocratice elaborate de parlament, guvern și autoritățile locale, după caz, fără o participare democratică a membrilor comunităților;

- *Cerința implicării individului în administrarea comunităților* (democrație participativă) este de asemenea nesustenabilă în contextul în care cunoștințele elementare de drept nu s-au regăsit în curriculum-ul educației școlare⁵¹, iar inegalitățile economice și nivelul crescând al sărăciei acute nu au stârnit interesul legiuitorului de a adopta soluții legislative adecvate rezolvării acestor probleme;

- La toate acestea se mai adaugă și faptul că per ansamblu școala, domiciliul, locul de muncă și chiar de petrecere a timpului liber sunt supuse unei *invazii ciclopice și expansive de norme și proceduri juridice* (care depășesc sfera cunoașterii lor chiar și în mediile profesionale), reglementări secondate de obligația cunoașterii și respectării lor, cu consecința sporirii *permanente a stării de insecuritate a omului*. Ori claustrarea individului uman într-o astfel de matriță normativistă este vădit incompatibilă cu noțiunea de creștere a confortului de viață.

Dimpotrivă, generează o stare de frică, de nesiguranță și de dependență a individului față de un sistem al normelor și nu al oamenilor, ca să-l parafrazăm pe Leisner⁵².

Grupând toate aceste concluzii în planul formării personalității, putem spune că *dezvoltarea durabilă* aduce odată cu beneficiile, un drept pozitiv compulsiv, excesiv și aservit globalizării (antidemocratic), dar și o transformare biopsihosocială radicală a individului uman. Din păcate, după un model de personalitate quasi-epurat de valori morale și filosofice, transfigurat de un normativism juridic vast, dar și de o cultură curriculară alcătuită după o rețetă care combină la nivelul cogniției mercantilismul capitalist cu etica organizațională și specializarea profesională.

⁵¹ Așa cum am arătat deja, educația juridică a fost cuprinsă în lege ca disciplină obligatorie abia la finele anului 2021 (legii nr. 273 din 16 noiembrie 2021) și a devenit operațională începând cu anul școlar 2022-2023.

⁵² Este vorba de celebra-i remarcă a lui Leisner Walter: „*acesta nu este Guvernământul oamenilor, este Domnia Normelor*”. Leisner, W. *L'État de droit-une contradiction ?* În: *Recueil D' études en hommage à Charles Eisenmann*, Paris, Cujas, 1975, p.66.

Și cum în România, din perspectiva laturii constructive⁵³, dezvoltarea durabilă reprezintă unul dintre cele mai răsunătoare eșecuri postdecembriste, parlamentul țării a creat recent o nouă funcție publică, cea de *expert în dezvoltare durabilă*.⁵⁴ Am devenit astfel prima țară din UE cu un asemenea standard ocupațional și, totodată, cea mai expusă la riscul sărăciei și excluziunii sociale⁵⁵, o cinicitate venită parcă să ne reamintească de butada caragialiană: „curat murdar, coane Fănică”.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bruckner, P. *Mizeria prosperității*. București: Ed. Trei, 2002.
2. Brie, M., Horga, I. *Europa: frontiere culturale interne sau areal cultural unitar*. În: Revista științifică trimestrială *Moldoscopie*, nr.3 (50) 2010, pp. 123-143. [vizualizat la 09.12.2022] Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/17572/dublincore
3. Celac, S. (coord.științific). *Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă a României 2030*. Miercurea-Ciuc: Ed. Alutus, 2020.
4. Djuvara, M. *Teoria generală a dreptului, vol. I*. București: Editura Librăriei Socec & Co., 1930.
5. Gustave Le Bon. *Psihologia mulțimilor*. Traducere de Potcoavă I. București: Ed. Librex, 2022.
6. Ehrlich, E. *Despre „Dreptul viu”*. În: Conferință din cadrul Institutului Sud-Est European din 12 și 19 decembrie 1920 și ulterior, în ziarul *Neamul românesc* din anii 1920 și 1921. [vizualizat la 21.09.2022]. Disponibil online: https://www.constcourt.md/public/files/file/Publicatii/2018/Eugen_Ehrlich_-_Despre_dreptul_viu.pdf
7. EUROSTAT: *România, pe primul loc în Europa la riscul de expunere la sărăcie sau excluziune socială. Peste o treime din populație, afectată*. [vizualizat la 21.09.2022]. Disponibil online: <https://www.europafm.ro/eurostat-romania-pe-primul-loc-in-europa-la-riscul-de-expunere-la-saracie-sau-excluziune-sociala-pest-o-treime-din-populatie-afectata/>
8. Legislație și jurisprudență
9. Ministerul Afacerilor Externe. *Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă*. [vizualizat la 09.12.2022] Disponibil: <https://www.mae.ro/node/35919>

⁵³ Prin latura constructivă a dezvoltării durabile ne referim în principiu la dezvoltarea democrației participative, la ocrotirea identității culturale, a mediului, la eradicarea sărăciei, la creșterea calității vieții etc.

⁵⁴ O.U.G. nr. 138/2021 pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 57/2019 privind Codul administrativ, publicată în M. Of. nr. 1243 din 29 decembrie 2021.

⁵⁵ EUROSTAT. Op. cit.

10. Preda, C. *Introducere în știința politică*. Ediția a III-a. București: Ed. Polirom, 2019.
11. WCED (Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare), *Our common Future* (denumirea este cunoscută și sub expresiile *Viitorul nostru comun* sau *Raportul Brundtland*), publicat în presa Universității Oxford în octombrie 1987.
12. Zakarias K., Benke K. *Demnitatea umană în jurisprudența instanțelor constituționale din Germania, Ungaria și România*. În: Buletinul Curții Constituționale, 2013/2, [vizualizat la 09.09.2022] Disponibil: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2021/01/zakarias_benke.pdf

CONSIDERAȚII ÎN LEGĂTURĂ CU GESTIONAREA DEȘEURILOR REZULTATE ÎN URMA PROCESULUI DE OBTINERE A MATERIALELOR LEMNOASE

Mihai-Bogdan IONESCU-LUPEANU

Abstract

In the wider context of the policy for the circular bioeconomy in Europe - essential for achieving the climate objectives of the European Union, which involves abandoning the use of non-renewable raw materials and fossil minerals and replacing them with renewable raw materials, but in which the efficiency of the approach is in direct correlation with the judicious use of renewable raw materials, their overexploitation being likely to spoil the process - the approach to the management of wood waste can only be integrated starting from the moment of their production and up to the moment of their use or neutralization.

For these reasons, the author critically analyzes Government Decision no. 2.293/2004 regarding the management of waste resulting from the process of obtaining wood materials, published in M. Of. of Romania, part I, no. 1.261 of December 28, 2004, with subsequent amendments and additions. Particular attention is paid to the notions of "wooden waste", "wooden waste owner", "land owner" and "management", the obligations regarding wood waste, as well as to the institution of legal liability for non-compliance with the regulations regarding waste management resulting from the process of obtaining wood materials.

As a result of the general conclusion of the paper regarding the need for a better correlation of the provisions of the forestry legislation with the waste legislation, the author issues a suite of de lege ferenda proposals.

Keywords: *environmental law, wood waste, waste management, legal liability, contraventions, renewable energy.*

1. Introducere

La nivelul anului 2014, în statele membre ale Uniunii Europene, au fost generate 2589 de milioane de tone de deșeuri, dintre care 60 de milioane de tone de deșeuri lemnoase¹, al căror potențial se apreciază că nu a fost utilizat în

¹ Cantitatea de 60 de milioane de tone pare să reprezinte o constantă. Astfel, la nivelul anului 2010 se aprecia aceeași cantitate, din care 48% a fost utilizată în sectorul energetic, urmat de industria

totalitate², o cauză importantă a acestei situații de fapt rezidând în absența unor reglementări adecvate³.

În contextul mai larg al politicii pentru bioeconomia circulară în Europa – esențială pentru atingerea obiectivelor climatice ale Uniunii Europene, care presupune abandonarea utilizării materiilor prime și minerale fosile neregenerabile și înlocuirea acestora cu materii prime regenerabile, dar în care eficiența demersului este în directă corelație cu utilizare judicioasă a materiilor prime regenerabile, supraexploatarea acestora fiind de natură să vicieze procesul și, parafrazând textul biblic, să se facă „cele de pe urmă ale (...) aceleia mai rele decât cele dintâi”⁴ – abordarea gestionării deșeurilor lemnoase nu poate fi decât integrată pornind de la momentul producerii lor și până la momentul utilizării sau neutralizării lor.

În România, un prim pas în gestionarea deșeurilor lemnoase a fost făcut în urmă cu aproape două decenii, odată cu intrarea în vigoare a Hotărârii Guvernului nr. 2.293/2004 privind gestionarea deșeurilor rezultate în urma procesului de obținere a materialelor lemnoase, publicată în M. Of. al României, partea I, nr. 1.261 din 28 decembrie 2004, cu modificările și completările ulterioare.

2. Noțiunile de „deșeuri lemnoase”, „deținător de deșeuri lemnoase”, „deținător de teren” și „gestionare”

„Deșeurile lemnoase” sunt definite ca fiind⁵:

panourilor de lemn sau utilizări similare, un procent de doar 1% reprezentând deșeurile lemnoase depozitate (Maurizio Cocchi, Marina Vargas, Katarina Tokacova, *BioReg: D1.2: State of the Art Technical Report. BioReg*, 2018. Material disponibil la <https://www.bioreg.eu/assets/delivables/BIOREG%20D1.2%20State%20of%20the%20art%20technical%20report.pdf>. Accesat la data de 21 septembrie 2022).

– Principalii producători de deșeuri lemnoase sunt Germania, Franța, Regatul Unit, Italia și Finlanda (Carlos A. Garcia, Guido Hora, *State-of-the-art of waste wood supply chain in Germany and selected European countries*, Waste Management, vol. 70, December 2017, p. 189-197. Material disponibil la <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2017.09.025>. Accesat la data de 21 septembrie 2022).

² Magdalena Borzecka, Ana Fernando, *European wood waste platform: best practices in wood waste management*, Conference: Wastes 2019, 5th International Conference: Wastes: Solutions, Treatments and Opportunities, 4-6th September 2019, Caparica, Portugal. Material disponibil la https://www.researchgate.net/publication/339500003_EUROPEAN_WOOD_WASTE_PLATFORM_BEST_PRACTICES_IN_WOOD_WASTE_MANAGEMENT/citations. Accesat la data de 21 septembrie 2022.

³ Krzysztof Borzęcki, Rafał Pudelko, Małgorzata Kozak, Magdalena Borzecka, Antoni Faber, *Spatial distribution of wood waste in Europe*, Sylwan, vol. 162, nr. 7, p. 563-571, 2018. Material disponibil la DOI: <https://doi.org/10.26202/sylwan.2018008>. Accesat la data de 21 septembrie 2022.

⁴ Matei, 12, 45.

⁵ Art. 2 pct. 2 din H.G. nr. 2.293/2004.

– În prezent, deșeurile lemnoase sunt încadrate, din perspectiva dreptului silvic, în noțiunea de „materiale lemnoase”. Astfel, potrivit pct. 21 din Anexa nr. 1 a Codului Silvic [Legea nr. 46/2008 privind Codul Silvic, republicată (M. Of. nr. 611 din 12 august 2015), cu modificările și completările ulterioare], prin

„a) resturile de exploatare definite conform standardelor în vigoare⁶;

b) coaja, rumegușul, talașul, așchiile, marginile și altele asemenea, rezultate în urma exploatării și/sau prelucrării lemnului⁷;

c) materialele lemnoase depozitate pe terenuri sau spații care nu sunt destinate acestui scop: albii și maluri de ape, terenuri aferente instalațiilor de scos apropiat și transport și altele asemenea terenuri”.

Se observă că în definiția „deșeurilor lemnoase” se includ deșeuri care din perspectiva legislației sectoriale privitoare la evidența gestiunii și aprobarea listei deșeurilor fac parte fie din categoria 02 (Deșeuri din agricultură, horticultură, acvacultură, silvicultură, vânătoare și pescuit, de la prepararea și procesarea alimentelor), fie din categoria 03 (Deșeuri de la prelucrarea lemnului și producerea plăcilor și mobilei, pastei de hârtie, hârtiei și cartonului)⁸.

„materiale lemnoase” se înțelege „lemnul brut rotund sau despicat, chiar cojit și lemnul de foc sub formă de trunchiuri, butuci, crăci, vreascuri sau forme similare; cherestelele tivite și netivite, capetele și flancurile buștenilor; traversele din lemn pentru căi ferate, mangalul, lemnul ecarisat și lemnul cioplit; lemnul sub formă de așchii sau particule, rumegușul, tocătura provenită din lemn, coaja arborilor și resturile de lemn. Materialele lemnoase nu sunt bunuri divizibile”.

⁶ Potrivit art. 24 din Instrucțiunea privind termenele, modalitățile și perioadele de colectare, scoatere și transport al materialului lemnos din 03.06.2011, aprobată prin Ordinul ministrului mediu-lui și pădurilor nr. 1.540/2011, publicat în M. Of. al României, partea I, nr. 430 din 20 iunie 2010, cu modificările și completările ulterioare, prin resturi de exploatare se înțeleg „crăci, zoburi, rupturi, coajă, lemn putregăios”.

— Reguli privitoare la curățarea parchetelor de resturile de exploatare se regăsesc în art. 13 lit. v), art. 16, art. 24 din Instrucțiunea privind termenele, modalitățile și perioadele de colectare, scoatere și transport al materialului lemnos. Curățarea parchetelor de resturile de exploatare constituie o condiție pentru reprimirea acestuia. În situația constatării unor deficiențe în acest sens cu ocazia verificărilor efectuate în teren se vor face mențiunile corespunzătoare în actul de constatare [Anexa nr. 8 a Instrucțiunii (...)] dresat, cu consecința permiterii continuării activității în parchet, cu plata penalităților prevăzute în contract. *Considerăm că, pe viitor, se impune o mai bună corelare a prevederilor legislației silvice cu legislația în materia deșeurilor.*

— Însăși definiția noțiunii de „resturi de exploatare” relevă o problemă ridicată de doctrină și anume slaba dezvoltare a tehnologiilor de valorificare completă a deșeurilor lemnoase, mai precis inexistența utilajelor de scoatere a cioatelor și rădăcinilor care face ca potențialul acestora să rămână neexploatat, spre deosebire de țările nordice unde aceste tehnologii sunt utilizate pe scară largă (Gheorghe Finățan, Mirela Coman, Bogdan Cioruța, *op.cit.*).

⁷ Industria lemnului este departe de a reprezenta o industrie poluantă, însă, prin cantitatea de deșeuri produse, s-a apreciat că impactul său asupra factorilor de mediu ar putea fi unul semnificativ, în contextul în care, ca urmare a apariției micilor producători, procentul de valorificare a deșeurilor aferente industriei lemnului care, față de celelalte ramuri ale industriei, se ridică la 83,6%, a intrat într-un trend descendent (Gheorghe Finățan, Mirela Coman, Bogdan Cioruța, *Unele considerații specifice ingineriei și managementului deșeurilor lemnoase din România*, Ecoterra - Journal of Environmental Research and Protection, 2012, nr. 31, p. 48-56. Material disponibil la https://www.researchgate.net/publication/347553438_2012_09_-_Unele_consideratii_specifice_ingineriei_si_managementului_deeurilor_lemnoase_din_Romania_Some_consideration_concerning_the_engineering_and_management_of_wood_wastes_from_Romania/references. Accesat la data de 18 septembrie 2022).

⁸ Anexa nr. 2 din Hotărârea Guvernului nr. 856/2002 privind evidența gestiunii deșeurilor și pentru aprobarea listei cuprinzând deșeurile, inclusiv deșeurile periculoase, publicată în M. Of. al României, partea I, nr. 659 din 5 septembrie 2002, cu modificările și completările ulterioare.

Prin „deținător de deșeuri lemnoase” se înțelege „producătorul de deșeuri lemnoase, persoana fizică autorizată sau nu să desfășoare activități independente sau persoana juridică ce posedă deșeuri lemnoase”. Este asimilat deținătorului de deșeuri lemnoase și „persoana care transportă asemenea deșeuri, pe toată durata transportului, până la livrarea acestora, către alte persoane”.

Apreciem, prin raportare la obligația care incumbă tuturor persoanelor fizice și juridice de a proteja mediul înconjurător potrivit art. 35 alin. (3) din Constituția României (republicată)⁹, că se impune reformularea acesteia, sens în care propunem următoarea definiție: „deținător de deșeuri lemnoase – producătorul și/sau posesorul de deșeuri lemnoase. Este considerat deținător de deșeuri lemnoase și transportatorul deșeurilor lemnoase, pe toată durata transportului, pe toată durata transportului, până la livrarea acestora destinatarului. Pot fi deținători de deșeuri lemnoase, respectiv de transportatori ai acestora, persoanele fizice și juridice, precum și alte entități fără personalitate juridică, dacă sunt constituite potrivit legii”.

Prin „deținător de teren” se înțelege „persoana fizică sau juridică care are dreptul de folosință asupra terenului care nu este destinat depozitării deșeurilor lemnoase, dar pe care se depozitează deșeuri lemnoase fără acordul său”¹⁰, în vreme ce prin „gestionare” se înțelege „colectarea, transportul, valorificarea și eliminarea deșeurilor lemnoase inclusiv supravegherea zonelor de depozitare a deșeurilor lemnoase, după închiderea acestora”¹¹.

3. Obligațiile privitoare la deșeurile lemnoase și răspunderea juridică pentru nerespectarea acestora

Deținătorilor de deșeuri lemnoase, agenților economici care prelucrează materiale lemnoase și deținătorilor de terenuri deținătorilor le revin unele obligații specifice. Nerespectarea oricăreia dintre aceste obligații constituie contravenție și se sancționează cu amenda contravențională, în cele aproape două decenii scurse de la intrarea în vigoare a legii, consolidându-se o bogată practică judiciară în materie.

Deținătorilor de deșeuri lemnoase le revin următoarele obligații:

— „să depoziteze deșeurile lemnoase care se încadrează în categoria celor definite la art. 2 pct. 2 lit. b) din H.G. nr. 2293/2004 (n.n. - „coaja, rumegușul, talașul, așchiile, marginile și altele asemenea, rezultate în urma exploatării și/sau prelucrării lemnului”) în mod selectiv, pe platforme betonate, special amenajate”¹²;

⁹ Publicată în M. Of. al României, partea I, nr. 767 din 31 octombrie 2003.

¹⁰ Art. 2 pct. 4 din H.G. nr. 2.293/2004.

¹¹ Idem.: art. 2 pct. 5.

¹² Idem.: art. 3 alin. (1) lit. b).

— Instanța de judecată, admitând în parte plângerea formulată de către petentă împotriva procesului-verbal de constatare și sancționare a contravenției și dispunând înlocuirea sancțiunii

- „să respecte reglementările de mediu specifice și, după caz, normele prevăzute la lit. a) pentru deșeurile lemnoase prevăzute la lit. b)”¹³;
- „să țină evidența cantităților de deșeuri lemnoase pe categorii, potrivit reglementărilor specifice în vigoare”¹⁴;
- să nu acopere cu produse sintetice sau să trateze cu produse chimice deșeurile lemnoase destinate valorificării drept combustibil¹⁵;
- să respecte prevederile autorizației de mediu în baza căreia își desfășoară activitatea generatoare de deșeuri lemnoase¹⁶.

În mod distinct se instituie obligații în sarcina agenților economici și deținătorilor de terenuri. Astfel, „agenții economici trebuie să prelucreze materiale lemnoase în instalații care generează deșeuri lemnoase și care sunt autorizate din

amenzii contravenționale în cuantum de 10.000 de lei cu sancțiunea avertismentului în formă scrisă, motivat de „faptul că după sancționare a încetat conduita contravențională, arătând că selectarea se efectuează zilnic, iar intimata nedovedind că în cursul celor 10 ani de când petentul are autorizație să prelucreze lemnul a mai săvârșit astfel de fapte neconforme cu legea, având în vedere și faptul nu s-a produs nicio urmare periculoasă”, a reținut că fapta acesteia de a nu colecta și a nu depozita selectiv, pe platformă betonată, deșeurile lemnoase rezultate din procesul tehnologic de tăiere întrunește elementele constitutive ale contravenției prevăzute de art. 6 lit. b) raportat la art. 3 alin. (1) lit. b) [Judecătoria Fetești, Secția Civil-Penal, sentința civilă nr. 443/2021. Documente extrase din serviciul de informare Indaco Lege5 Online – Indaco Systems – www.lege5.ro. Accesate la data de 20 septembrie 2022].

¹³ Idem.: art. 3 alin. (1) lit. c).

— Referitor la cea de-a doua teză se impune precizarea că prevederile la care se face trimitere, recte art. 3 lit. a) din H.G. nr. 2293/2004, au fost abrogate de art. II lit. a) din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 51/2016 pentru modificarea și completarea Legii nr. 171/2010 privind stabilirea și sancționarea contravențiilor silvice, publicată în M. Of. al României, partea I, nr. 726 din 20 septembrie 2016.

¹⁴ Idem.: art. 3 alin. (1) lit. d).

¹⁵ Idem.: art. 3 alin. (2).

— Potrivit dreptului european, deșeurile lemnoase „cu excepția deșeurilor lemnoase care pot să conțină compuși organici halogenați sau metale grele, ca rezultat al tratării cu conservanți pentru lemn sau al acoperirii, și care cuprind mai ales deșeuri lemnoase care provin din deșeuri din construcții și demolări” se încadrează, alături, printre altele, de deșeurile vegetale provenite din silvicultură, în categoria mai largă a „biomasei” care „reprezintă produsele care constau dintr-o materie vegetală întreagă sau dintr-o parte a acesteia, din agricultură sau activități forestiere, care poate fi folosită pe post de combustibil în scopul recuperării conținutului său de energie și a deșeurilor rezultate folosite pe post de combustibil” (art. 2 pct. 11 din Directiva nr. 80/2001 privind limitarea emisiilor în aer de poluanți provenind de la instalații de ardere de dimensiuni mari, Număr celex: 32001L0080, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, seria L, nr. 309 din 27 noiembrie 2001, cu modificările și completările ulterioare). Deșeurile lemnoase sunt încadrate în categoria „biomasei” și în înțelesul altor acte normative europene (e.g., art. 3 pct. 18 din Directiva nr. 2193/2015 privind limitarea emisiilor în atmosferă a anumitor poluanți provenind de la instalații medii de ardere Număr celex: 32015L2193, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, seria L, nr. 313 din 28 noiembrie 2015, transpusă în legislația națională prin Legea nr. 188/2018 privind limitarea emisiilor în aer ale anumitor poluanți proveniți de la instalații medii de ardere, publicată în M. Of. al României, partea I, nr. 640 din 23 iulie 2018).

¹⁶ Idem.: art. 3 alin. (3).

punct de vedere al protecției mediului”¹⁷, iar „deținătorul de teren are obligația anunțării imediate a autorității competente atunci când constată că au fost depozitate deșeuri lemnoase pe terenul pe care îl deține”¹⁸.

Autorităților administrației publice locale le incumbă obligația de a promova „soluții de stimulare a promovării tehnologiilor de exploatare/prelucrare a lemnului din care rezultă cantități reduse de deșeuri lemnoase, precum și a celor prin care se realizează folosirea acestora”¹⁹.

Legiuitorul a înțeles să ierarhizeze cuantumul sancțiunii principale a amenzii, în funcție de gravitatea faptei, pe trei paliere, la nivelul primelor două dintre acestea făcându-se distincție între contravenientul persoană fizică și contravenientul persoană juridică²⁰. *Apreciem că pe viitor se impune modificarea prevederilor art. 7 lit. c) din H.G. nr. 2.293/2004, în sensul instituirii unui cuantum diferit al amenzii contravenționale pentru nerespectarea obligației deținătorului de a anunța de îndată*

¹⁷ Idem.: art. 4.

— Într-o speță, instanța de judecată a respins plângerea petentei împotriva procesului-verbal de constatare a contravenției a contravenției prevăzută art. 4 din H.G. nr. 2.293/2004 și care a fost sancționată potrivit art. 7 lit. c) din H.G. nr. 2.293/2004 raportat la art. 6 lit. c) din același act normativ cu amenda contravențională în cuantum de 10.000 de lei și cu sancțiunea complementară a sistării activității până la obținerea autorizației de mediu, potrivit art. 5 din O.G. nr. 2/2001. S-a reținut că „în data de 19.01.2021, ora 10:00, la controlul comun efectuat (...) s-a constatat faptul că societatea a desfășurat activitate de gater fără a deține acte de reglementare din punct de vedere al protecției mediului, respectiv autorizație de mediu emisă de APM Prahova” (Judecătoria Vălenii de Munte, Secția Civilă, sentința civilă nr. 1.068/2021. Documente extrase din serviciul de informare Indaco Lege5 Online – Indaco Systems - www.lege5.ro. Accesate la data de 20 septembrie 2022).

¹⁸ Idem.: art. 5.

¹⁹ Idem.: art. 10.

²⁰

Nr. crt.	Obligația prevăzută de:	A cărei încălcare constituie contravenție potrivit:	Persoana fizică		Persoana juridică	
			Sancțiune prevăzută de:	Cuantumul amenzii	Sancțiune prevăzută de:	Cuantumul amenzii
1.	art. 3 alin. (1)	art. 6 lit. a)	art. 7 lit. a) teza I	500-1.500 lei	art. 7 lit. a) teza II	5.000-10.000 lei
2.	art. 3 alin. (2) și (3); art. 5	art. 6 lit. b)	art. 7 lit. b) teza I	2.000-5.000 lei	art. 7 lit. b) teza II	10.000-25.000 lei
3.	art. 4	art. 6 lit. c)	art. 7 lit. c)	5.000-10.000 lei	art. 7 lit. c)	5.000-10.000 lei

— Art. 7 din H.G. nr. 2.293/2004 stabilește cuantumul amenzilor contravenționale în lei vechi. Prezentul tabel este rezultatul aplicării prevederilor art. 5 alin. (5) din Legea nr. 348/2004 privind denominarea monedei naționale, publicată în M. Of. al României, partea I, nr. 664 din 23 iulie 2004, cu modificările și completările ulterioare: „Toate sumele în monedă veche prevăzute în actele normative emise anterior datei de 1 iulie 2005 se înlocuiesc cu sumele în monedă nouă, prin împărțirea la 10.000”.

autoritățile competente în situațiile în care constată că pe terenul său au fost depozitate deșeuri lemnoase.

Au competența de constata și sancționa contravențiile prevăzute de H.G. nr. 2.293/2004, potrivit atribuțiilor și competențelor teritoriale, de către personalul împuternicit al Gărzii Naționale de Mediu și al instituțiilor aflate în subordine; autorității publice centrale care răspunde de silvicultură și ai instituțiilor aflate în subordine²¹; Ministerului Administrației și Internelor și al instituțiilor aflate în subordine; autorităților publice locale; și Jandarmeriei Române²². *Apreciem că, pe viitor, se impun revizuirea prevederilor privitoare la competența de constatare și sancționare a contravențiilor prevăzute de H.G. nr. 2.293/2004 în cadrul procesului de asanare a legislației active.*

În considerația valorii sociale ocrotite, dat fiind faptul că aceste fapte pot fi săvârșite și pe teritoriul ariilor naturale protejate, considerăm că se impune completarea art. 8 prin introducerea, după lit. e) a unei noi litere, lit. f), cu următorul cuprins: „structurilor de administrare special constituite ale ariilor naturale protejate”.

Prevederile art. 6-8 din H.G. nr. 2.293/2004 referitoare la contravenții se completează cu dreptul comun în materie, recte cu prevederile Ordonanței Guvernului nr. 2/2001 privind regimul juridic al contravențiilor²³, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 180/2002²⁴, cu modificările și completările ulterioare²⁵. În materie procedurală, H.G. nr. 2.293/2004 nu instituie norme derogatorii²⁶.

²¹ Potrivit Anexei nr. 2 pct. 1 (Unități care funcționează în subordinea Ministerului Mediului, Apelor și Pădurilor) a Hotărârii Guvernului nr. 43/2020 privind organizarea și funcționarea Ministerului Mediului, Apelor și Pădurilor, publicată în M. Of. al României, partea I, nr. 55 din 28 ianuarie 2020, cu modificările și completările ulterioare: Agenția Națională pentru Protecția Mediului, Administrația Rezervației Biosferei Delta Dunării, Garda Națională de Mediu, Garda Forestieră Națională și Agenția Națională pentru Arii Naturale Protejate.

²² Potrivit art. 1 al Ordinului ministrului afacerilor interne nr. 106/2018 pentru desemnarea personalului Ministerului Afacerilor Interne competent să constate contravenții și să aplice sancțiuni contravenționale prevăzute în acte normative, (publicat în M. Of. al României, partea I, nr. 854 din 9 octombrie 2018), cu modificările și completările ulterioare, raportat la pct. 31 al Anexei nr. 1 a aceluiași act normativ, se desemnează ca personal din cadrul Ministerului Afacerilor Interne competent să constate contravențiile și să aplice sancțiunile contravenționale prevăzute de H.G. nr. 2.293/2004 ofițerii și agenții de poliție din cadrul Poliției Române, precum și ofițeri și subofițeri din cadrul Jandarmeriei Române.

²³ Publicată în M. Of. al României, partea I, nr. 410 din 25 iulie 2001.

²⁴ Publicată în M. Of. al României, partea I, nr. 268 din 22 aprilie 2002.

²⁵ Art. 9 din H.G. nr. 2.293/2004.

²⁶ Astfel, e.g., plângerilor contravenționale împotriva proceselor-verbale de constatare și sancționare a contravențiilor prevăzute de H.G. nr. 2.293/2004 se depun și se soluționează potrivit competenței alternative la judecătoria în a cărei circumscripție a fost săvârșită contravenția ori la judecătoria în a cărei rază teritorială își are domiciliul sau sediul contravenientul [art. 32 alin. (1) din O.G. nr. 2/2001, cu modificările și completările ulterioare].

— Anterior modificărilor aduse O.G. nr. 2/2001 de către Legea nr. 107/2022 (publicată în M. Of. al României, partea I, nr. 391 din 21 aprilie 2022) competența în materie contravențională era

4. Concluzii și propuneri de lege ferenda

O primă concluzie generată de imperativul protecției mediului, pornită de la studiul H.G. nr. 2.293/2004 dar care reverberează la nivelul sistemului de drept românesc privește necesitatea unei mai bune corelări a prevederilor legislației silvice cu legislația în materia deșeurilor.

Aplicat la actul normativ ce a făcut obiectul nostru de studiu apreciem că se impun următoarele:

— prin raportare la obligația care incumbă tuturor persoanelor fizice și juridice de a proteja mediul înconjurător potrivit art. 35 alin. (3) din Constituția României (republicată), reformularea definiției de „deținător de deșeuri lemnoase”, sens în care propunem următoarea definiție: „deținător de deșeuri lemnoase – producătorul și/sau posesorul de deșeuri lemnoase. Este considerat deținător de deșeuri lemnoase și transportatorul deșeurilor lemnoase, pe toată durata transportului, până la livrarea acestora destinatarului. Pot fi deținători de deșeuri lemnoase, respectiv de transportatori ai acestora, persoanele fizice, persoanele juridice, precum și alte entități fără personalitate juridică, dacă sunt constituite potrivit legii”.

— modificarea prevederilor art. 7 lit. c) din H.G. nr. 2.293/2004, în sensul instituirii unui quantum diferit al amenzii contravenționale pentru nerespectarea obligației deținătorului de a anunța de îndată autoritățile competente în situațiile în care constată că pe terenul său au fost depozitate deșeuri lemnoase, în funcție de statutul acestuia: persoană fizică sau persoană juridică.

— revizuirea prevederilor privitoare la competența de constatare și sancționare a contravențiilor prevăzute de H.G. nr. 2.293/2004 în cadrul procesului de asanare a legislației active, în considerația schimbărilor, în timp, a raporturilor de subordonare dintre instituțiile competente sau de înființarea unor noi instituții cu atribuții în materia protecției mediului. În cadrul acestui proces mai amplu subliniem necesitatea generată de posibilitatea săvârșirii faptelor prevăzute și sancționate contravențional de H.G. nr. 2.293/2004 (și) pe teritoriul ariilor naturale protejate de a include în lista agenților constataatori și personalul cu atribuții de control din cadrul structurilor de administrare a ariilor naturale protejate. Propunem de lege ferenda completarea art. 8 prin introducerea, după lit. e), a unei noi litere, lit. f), cu următorul cuprins: „structurilor de administrare special constituite ale ariilor naturale protejate”.

exclusivă, fiind stabilită în favoarea judecătoriei în a cărei circumscripție a fost săvârșită contravenția; motiv pentru care într-o speță, în mod corect, instanța de judecată a admis excepția de necompetență a Judecătoria Bacău și declinat competența de soluționare a plângerii contravenționale formulată de către petent împotriva procesului-verbal de constatare a contravenției prevăzute de art. 6 lit. a) coroborat cu art. 3 alin. (1) lit. d) din H.G. nr. 2.293/2004 și sancționate de art. 7 lit. a) din același act normativ în favoarea Judecătoria Moinești în temeiul art. 32 alin. (2) din O.G. nr. 2/2001, cu modificările și completările ulterioare, apreciind că acestea stabilesc o competență exclusivă a judecătoriai în a cărei rază a fost săvârșită contravenția (Judecătoria Bacău, Secția Civilă, sentința civilă nr. 7.166/2012. Documente extrase din serviciul de informare Indaco Lege5 Online – Indaco Systems - www.lege5.ro. Accesate la data de 20 septembrie 2022).

III. ACTUALITATE LEGISLATIVĂ

• ABSTRACT

In December 2022, several regulations were published in the Official Gazette, including: Law no. 368/2022 on the state budget for 2023; GD no. 1447/2022 for the establishment of the minimum gross basic salary per country guaranteed in payment; Law no. 369/2022 on the state social security budget for 2023; Order of the Minister of Labour and Social Solidarity (OMMSS) no. 2171/2022 for the approval of the framework model of the individual employment contract.

Moreover, in December, several legislative acts were amended, among which: Code of Civil Procedure; Law no. 263/2010 on the unitary public pension system; GEO no. 195/2002 on traffic on public roads; GEO no. 111/2010 on leave and monthly child-raising allowance; GEO no. 27/2022 on measures applicable to final customers in the electricity and natural gas market for the period 1 April 2022-31 March 2023, as well as amending and supplementing certain regulatory acts in the field of energy.

Last but not least, in the Official Journal of December also Law No 361/2022 on the protection of whistleblowers in the public interest was published.

BUGETUL DE STAT PE ANUL 2023 (LEGEA NR. 368/2022)

De Redacția Pro Lege

Actul publicat în Monitorul Oficial	Sumar
Legea nr. 368/2022 a bugetului de stat pe anul 2023 (M. Of. nr. 1215 din 19 decembrie 2022)	Se adoptă bugetul de stat pe anul 2023.

În M. Of. nr. 1215 din data de 19 decembrie 2022 s-a publicat **Legea nr. 368/2022 a bugetului de stat pe anul 2023**.

Vă prezentăm, în cele ce urmează, cele mai importante dispoziții din respectivul act normativ:

Structură

CAPITOLUL I: Dispoziții generale

SECȚIUNEA 1: Dispoziții referitoare la bugetul de stat pe anul 2023

SECȚIUNEA 2: Dispoziții referitoare la bugetele locale pe anul 2023

SECȚIUNEA 3: *Dispoziții referitoare la bugetul Fondului național unic de asigurări sociale de sănătate pe anul 2023*

SECȚIUNEA 4: *Dispoziții referitoare la proiectele cu finanțare din fonduri externe nerambursabile postaderare aferente perioadei 2007-2013, pe anul 2023*

SECȚIUNEA 5: *Dispoziții referitoare la proiecte cu finanțare din fonduri externe nerambursabile, aferente perioadei de programare a Uniunii Europene 2014-2020, pe anul 2023*

SECȚIUNEA 6: *Dispoziții referitoare la proiecte cu finanțare din fonduri externe nerambursabile, aferente perioadei de programare a Uniunii Europene 2021-2027, precum și la proiecte cu finanțare din Planul național de redresare și reziliență al României, pe anul 2023*

SECȚIUNEA 7: *Dispoziții referitoare la proiecte cu finanțare din fonduri rambursabile pe anul 2023*

CAPITOLUL II: *Responsabilități în aplicarea prezentei legi*

CAPITOLUL III: *Dispoziții finale*

Art. 1

Prezenta lege prevede și autorizează pentru anul bugetar 2023 veniturile pe capitole și subcapitole și cheltuielile pe destinații și pe ordonatori principali de credite pentru bugetul de stat, bugetele Fondului național unic de asigurări sociale de sănătate, creditelor externe, fondurilor externe nerambursabile și activităților finanțate integral din venituri proprii.

Art. 2

(1) Sinteza bugetului de stat, detaliată la venituri pe capitole și subcapitole, iar la cheltuieli, pe părți, capitole, subcapitole, paragrafe, respectiv titluri, articole și alineate, după caz, este prevăzută în anexa nr. 1.

(2) Bugetul de stat se stabilește la venituri în sumă de 275.364,5 milioane lei, iar la cheltuieli în sumă de 597.348,6 milioane lei credite de angajament și în sumă de 353.314,4 milioane lei credite bugetare, cu un deficit de 77.949,9 milioane lei.

(3) Sinteza cheltuielilor pe surse de finanțare, capitole, subcapitole, paragrafe, titluri de cheltuieli, articole, alineate, după caz, este prevăzută în anexa nr. 2.

(4) Bugetele ordonatorilor principali de credite și anexele la acestea sunt prevăzute în anexa nr. 3*).

*) – Anexa nr. 3 se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1214 bis, care se poate achiziționa de la Centrul pentru relații cu publicul din șos. Panduri nr. 1, bloc P33, parter, sectorul 5, București.

Art. 3

Cheltuielile bugetare sunt detaliate în bugetele ordonatorilor principali de credite pe surse de finanțare, iar în cadrul acestora pe capitole, subcapitole, paragrafe, titluri, articole și alineate de cheltuieli.

(...)

Art. 9

(1) Veniturile și cheltuielile bugetului Fondului național unic de asigurări sociale de sănătate, precum și bugetul fondurilor externe nerambursabile utilizate de Casa Națională de Asigurări de Sănătate sunt prevăzute în anexa nr. 11.

(2) Sinteza veniturilor și cheltuielilor alocate pe surse de finanțare, detaliată la venituri pe capitole și subcapitole, iar la cheltuieli pe părți, capitole și titluri, după caz, este prevăzută în anexa nr. 11/01.

(3) Cheltuielile bugetului Fondului național unic de asigurări sociale de sănătate, detaliate pe părți, capitole, subcapitole, paragrafe, titluri, articole și alineate, după caz, sunt prevăzute în anexa nr. 11/02.

(4) Sumele alocate din fonduri externe nerambursabile, detaliate la cheltuieli pe părți, capitole, subcapitole, paragrafe, titluri, articole și alineate, după caz, sunt prevăzute în anexa nr. 11/03.

(...)

Art. 13

(1) În scopul implementării programelor și proiectelor de cooperare teritorială europeană se autorizează ordonatorii principali de credite cu rol de autoritate de management/autoritate comună de management/autoritate națională/autoritate de gestiune a programelor privind cooperarea teritorială europeană să aprobe, prin ordin, norme specifice pentru finanțarea și organizarea acțiunilor specifice pe teritoriul altor state pentru anul 2023.

(2) Cheltuielile stabilite prin normele prevăzute la alin. (1) se asigură de către ordonatorii principali de credite, din creditele aprobate anual, cu această destinație. Rambursarea acestor cheltuieli din fondurile europene se realizează în conformitate cu procedurile de lucru ale autorităților de management/autorităților comune de management/autorităților naționale.

(...)

Art. 20

(1) În anul 2023, după aprobarea prin decizie a Comisiei Europene a programelor finanțate din fonduri externe nerambursabile aferente perioadei de programare bugetară a Uniunii Europene 2021-2027, se autorizează ordonatorii principali de credite cu rol de autoritate de management pentru perioada de programare 2021-2027 să introducă anexele nr. 3/xx/25 și 3/xx/24 la bugetul acestora, respectiv programe noi în cadrul acestor anexe.

(2) Pentru punerea în aplicare a alin. (1) se autorizează ordonatorii principali de credite cu rol de autoritate de management pentru perioada de programare 2021-2027 să introducă în anexa nr. 3/xx/25 creditele de angajament și creditele bugetare aferente programelor prevăzute la alin. (1) la poziția „Finanțarea din FEN postaderare”, cu încadrarea în nivelul total al sumelor aprobate programelor prin decizie a Comisiei Europene.

(3) Se autorizează ordonatorii principali de credite cu rol de autoritate de management pentru perioada de programare 2021-2027 să introducă titlul din clasificția bugetară referitor la proiecte cu finanțare din fonduri externe nerambursabile aferente cadrului financiar 2021-2027, respectiv titlul 56 „Proiecte cu finanțare din fonduri externe nerambursabile (FEN) postaderare”, precum și creditele de angajament reprezentând contribuția națională și alte cheltuieli aferente programelor noi prevăzute la alin. (1), în bugetul propriu și în anexele nr. 3/xx/25 și 3/xx/24 la bugetul acestora.

(4) Se autorizează ordonatorii principali de credite cu rol de autoritate de management pentru perioada de programare 2021-2027 să asigure creditele bugetare în anul 2023, reprezentând contribuția națională și alte cheltuieli aferente programelor noi, introduse potrivit alin. (1), la titlul 56 „Proiecte cu finanțare din fonduri externe nerambursabile (FEN) postaderare”, prin virări de credite bugetare între titlurile, articolele și alineatele de cheltuieli din cadrul aceluiași capitol sau de la alte capitole, cu reflectarea corespunzătoare în anexele nr. 3/xx/25 și 3/xx/24 la bugetul acestora.

(5) Pentru punerea în aplicare a alin. (4) ordonatorii principali de credite cu rol de autoritate de management pot efectua virări de credite bugetare de la titlul 58 „Proiecte cu finanțare din fonduri externe nerambursabile aferente cadrului financiar 2014-2020”, cu respectarea prevederilor art. 19 alin. (16).

(6) Ordonatorii principali de credite comunică, în termen de 5 zile lucrătoare, Ministerului Finanțelor modificările efectuate potrivit prevederilor prezentului articol, concomitent cu transmiterea anexelor modificate corespunzător, însușite de ordonatorul principal de credite.

(7) Se autorizează Ministerul Finanțelor să aprobe, la propunerea ordonatorilor principali de credite, repartizarea pe trimestre ca urmare a modificărilor prevăzute la alin. (3)-(5).

(8) Prevederile alin. (1)-(6) se aplică și Ministerului Finanțelor, în calitate de ordonator principal de credite prin bugetul căruia se finanțează programele operaționale regionale pe perioada de programare bugetară 2021-2027.

(...)

Art. 70

Anexele nr. 1-11 fac parte integrantă din prezenta lege.

CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ – MODIFICĂRI (LEGEA NR. 336/2022)

De Redacția Pro Lege

Actul modificat	Actul modificator	Sumar
Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă (M. Of. nr. . 247 din 10 aprilie 2015 cu modif. și compl. ult.)	Legea nr. 336/2022 pentru modificarea alin. (1) al art. 651 din Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă (M. Of. nr. 1177 din 8 decembrie 2022)	– modifică: art. 651 alin. (1).

În M. Of. nr. 1177 din 8 decembrie 2022 s-a publicat **Legea nr. 336/2022 pentru modificarea alin. (1) al art. 651 din Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă.**

Redăm, în cele ce urmează, modificarea adusă respectivului act normativ.

Art. 651 alin. (1)

Vechea reglementare

„(1) Instanța de executare este judecătoria în a cărei circumscripție se află, la data sesizării organului de executare, domiciliul sau, după caz, sediul debitorului, în afara cazurilor în care legea dispune altfel. Dacă domiciliul sau, după caz, sediul debitorului nu se află în țară, este competentă judecătoria în a cărei circumscripție se află, la data sesizării organului de executare, domiciliul sau, după caz, sediul creditorului, iar dacă acesta nu se află în țară, judecătoria în a cărei circumscripție se află sediul biroului executorului judecătoresc investit de creditor”.

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, art. 651 alin. (1) **se modifică** și va avea următorul cuprins:

„(1) Instanța de executare este judecătoria în a cărei circumscripție se află, la data sesizării organului de executare, domiciliul sau, după caz, sediul debitorului, în afara cazurilor în care legea dispune altfel. Dacă domiciliul sau, după caz, sediul debitorului nu se află în țară, este competentă judecătoria în a cărei circumscripție se află, la data sesizării organului de executare, domiciliul sau, după caz, sediul creditorului, iar dacă acesta nu se află în țară, judecătoria în a cărei circumscripție se află sediul biroului executorului judecătoresc învestit de creditor. Dispozițiile art. 112 și ale art. 127 se aplică în mod corespunzător”.

**O.U.G. NR. 27/2022 PRIVIND MĂSURILE APLICABILE
CLIENTILOR FINALI DIN PIAȚA DE ENERGIE ELECTRICĂ
ȘI GAZE NATURALE ÎN PERIOADA 1 APRILIE 2022-31
MARTIE 2023 – MODIFICĂRI (O.U.G NR. 119/2022
APROBATĂ DE LEGEA NR. 357/2022)**

De Redacția Pro Lege

Actul modificat	Actul modificator	Sumar
O.U.G. nr. 27/2022 privind măsurile aplicabile clienților finali din piața de energie electrică și gaze naturale în perioada 1 aprilie 2022-31 martie 2023, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative din domeniul energiei (M. Of. nr. 274 din 22 martie 2022; cu modif. și compl. ult.)	Legea nr. 357/2022 privind aprobarea O.U.G. nr. 119/2022 pentru modificarea și completarea O.U.G. nr. 27/2022 privind măsurile aplicabile clienților finali din piața de energie electrică și gaze naturale în perioada 1 aprilie 2022-31 martie 2023, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative din domeniul energiei (M. Of. nr. 1198 din 13 decembrie 2022)	<i>– modifică: art. 1 alin. (9), art. 5, art. 7[^]1; – introduce: art. 1 alin. (10)-(14), art. 12 alin. (2[^]), (2[^]2) și (7), art. X-XII.</i>

În M. Of. nr. 1198 din 13 decembrie 2022 s-a publicat **Legea nr. 357/2022** privind aprobarea O.U.G. nr. 119/2022 pentru modificarea și completarea O.U.G. nr. 27/2022 privind măsurile aplicabile clienților finali din piața de energie electrică și gaze naturale în perioada 1 aprilie 2022-31 martie 2023, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative din domeniul energiei.

Redăm, în cele ce urmează, cele mai importante modificări și completări aduse respectivului act normativ.

Art. 1 alin. (9)

Vechea reglementare

„(9) În cazul clienților casnici care nu pot beneficia de prevederile alin. (1) lit. a) și b) în funcție de consumul anului 2021, dar al căror consum înregistrat în anul 2022 se încadrează în oricare din tranșele de consum prevăzute la alin. (1) lit. a) și b), precum și în cazul clienților casnici și noncasnici racordați începând cu data de 1 ianuarie 2022, furnizorii emit în luna februarie 2023 facturi de regularizare a consumului facturat anterior aferent perioadei de aplicare a prezentei ordonanțe de urgență, utilizând prețul final conform tranșei aferente de consum, și facturează consumul înregistrat după data reîncadrării la prețul final corespunzător tranșei de consum. În cazul schimbării furnizorului în perioada de aplicare a prevederilor prezentei ordonanțe de urgență, regularizarea se face de către furnizorul actual doar pentru perioada aplicării contractului de furnizare încheiat cu acesta.”

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **art. 1 alin. (9) se modifică** și va avea următorul conținut:

„(9) Valorile și tranșele prevăzute la alin. (1) și (2), precum și la art. 3 din anexa nr. 11 și la art. VI din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 119/2022 pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 27/2022 privind măsurile aplicabile clienților finali din piața de energie electrică și gaze naturale în perioada 1 aprilie 2022-31 martie 2023, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative din domeniul energiei vor putea fi modificate prin hotărâre a Guvernului, inițiată în conformitate cu dispozițiile art. 80 și 180 din Legea nr. 123/2012, cu modificările și completările ulterioare, în funcție de evoluțiile înregistrate pe piețele interne și internaționale de energie electrică și gaze naturale și de evoluția geopolitică din vecinătatea României.”

Art. 5

Vechea reglementare

„Art. 5

(1) În perioada 1 septembrie 2022 – 31 august 2023, pentru clienții casnici de energie electrică, cu excepția celor prevăzuți la art. 1 alin. (1) lit. a) și b), pentru clienții noncasnici de energie electrică, cu excepția celor prevăzuți la art. 1 alin. (1) lit. c)-e) și pentru clienții noncasnici de gaze naturale, cu excepția celor prevăzuți la art. 1 alin. (2) lit. b), prețul final facturat se stabilește de către fiecare furnizor ca sumă a următoarelor componente, după caz:

- a) componenta de achiziție stabilită în condițiile prevăzute la art. 6;
- b) componenta de furnizare stabilită în condițiile prevăzute la art. 4;

c) componentele reprezentate de tarifele reglementate/stabilite conform reglementărilor Autorității Naționale de Reglementare în Domeniul Energiei în vigoare pe perioada de aplicare a prevederilor prezentei ordonanțe de urgență, pentru serviciile prestate de către operatorii rețelelor/sistemelor de distribuție și transport al energiei electrice/gazelor naturale, inclusiv pentru serviciile prestate de către operatorii depozitelor de înmagazinare subterană a gazelor naturale;

d) componentele reprezentate de TVA, accize, contribuția aferentă schemei de sprijin pentru promovarea cogenerării de înaltă eficiență pe baza cererii de energie termică utilă, contravaloarea certificatelor verzi aferente sistemului de promovare a producerii energiei din surse regenerabile.

(2) Prevederile alin. (1) se aplică și în cazul contractelor încheiate ulterior intrării în vigoare a prevederilor prezentei ordonanțe de urgență.

(3) La solicitarea clienților finali, furnizorii pot încheia contracte de furnizare și în alte condiții decât cele prevăzute în prezentul articol.

(4) În cazul în care prețul din contractul de furnizare în vigoare încheiat cu clienții finali prevăzuți la alin. (1) este mai mic decât prețul final rezultat prin aplicarea prezentei ordonanțe de urgență, se aplică prețul contractual.”

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **art. 5 se modifică** și va avea următorul conținut:

„Art. 5

(1) În perioada 1 ianuarie 2023-31 martie 2025, pentru clienții noncasnici de gaze naturale, cu excepția celor prevăzuți la art. 1 alin. (2) lit. b), prețul final facturat se stabilește de către fiecare furnizor ca sumă a următoarelor componente, după caz:

a) componenta de achiziție stabilită în condițiile prevăzute la art. 6;

b) componenta de furnizare stabilită în condițiile prevăzute la art. 4;

c) componentele reprezentate de tarifele reglementate/stabilite conform reglementărilor Autorității Naționale de Reglementare în Domeniul Energiei în vigoare pe perioada de aplicare a prevederilor prezentei ordonanțe de urgență, pentru serviciile prestate de către operatorii rețelelor/sistemelor de distribuție și transport al gazelor naturale, inclusiv pentru serviciile prestate de către operatorii depozitelor de înmagazinare subterană a gazelor naturale;

d) componentele reprezentate de TVA și accize.

(2) Prevederile alin. (1) se aplică și în cazul contractelor încheiate ulterior intrării în vigoare a prevederilor prezentei ordonanțe de urgență.

(3) În cazul în care prețul din contractul de furnizare în vigoare încheiat cu clienții finali prevăzuți la alin. (1) este mai mic decât prețul final rezultat prin aplicarea prezentei ordonanțe de urgență, se aplică prețul contractual.

(4) Prin excepție de la prevederile alin. (1) și art. 3, în cazul producătorilor de energie care transferă energie electrică din portofoliul de producție către portofoliul de furnizare, pentru cantitățile de energie electrică transferate, prețul final este:

a) prețul contractual în cazul în care acesta asigură încadrarea în plafoanele de la art. 1 alin. (1);

b) prețul plafonat prevăzut la art. 1 alin. (1) în cazul în care prețul contractual este mai mare decât valoarea plafoanelor.

(5) În cazul producătorilor care transferă energie din portofoliul de producție către portofoliul de furnizare, componenta de achiziție prevăzută la alin. (1) și art. 3 din contractele de furnizare pentru care se va achiziționa energie electrică din piață va fi determinată luând în calcul exclusiv prețul de achiziție realizat. Pentru cantitatea de energie achiziționată pentru acoperirea acestor contracte producătorii vor întocmi și vor menține o evidență separată de cantitatea transferată din producția proprie."

Art. 7¹

Vechea reglementare

„Art. 7¹

Începând cu data de 1 septembrie 2022, valoarea rezultată ca produs între cantitatea de energie electrică facturată clienților finali, beneficiari ai schemei de sprijin instituite prin prezenta ordonanță de urgență, în fiecare lună din perioada de aplicare a prevederilor prezentei ordonanțe de urgență și diferența pozitivă între prețul mediu de achiziție realizat determinat conform prevederilor art. 3 alin. (2) al cărui valoare este mai mică sau cel mult egală cu valoarea stabilită la art. VI și art. 3 alin. (3) și valoarea componentei de achiziție determinată conform prevederilor art. 3 alin. (1), aferentă lunii facturate va fi compensată furnizorilor de la bugetul de stat, prin bugetul Ministerului Muncii și Solidarității Sociale, pentru clienții casnici, și prin bugetul Ministerului Energiei, pentru clienții noncasnici, în conformitate cu valorile calculate de Autoritatea Națională de Reglementare în Domeniul Energiei."

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **art. 7¹ se modifică** și va avea următorul conținut:

„Art. 7¹

Începând cu data de 1 septembrie 2022, valoarea rezultată ca produs între cantitatea de energie electrică facturată clienților finali, beneficiari ai schemei de sprijin instituite prin prezenta ordonanță de urgență, în fiecare lună din perioada de aplicare a prevederilor prezentei ordonanțe de urgență și diferența pozitivă între prețul mediu de achiziție realizat determinat conform prevederilor art. 3 alin. (2) a cărui valoare este mai mică sau cel mult egală cu valoarea stabilită la art. VI din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 119/2022 sau, după caz, determinat conform prevederilor art. 3 alin. (3) și valoarea componentei de achiziție determinată conform prevederilor art. 3 alin. (1), aferentă lunii facturate, va fi compensată furnizorilor de la bugetul de stat, prin bugetul Ministerului Muncii și Solidarității Sociale, pentru clienții casnici, și prin bugetul Ministerului Energiei, pentru clienții noncasnici, în conformitate cu valorile calculate de Autoritatea Națională de Reglementare în Domeniul Energiei."

Art. 1 alin. (10)-(14)**Noua reglementare**

Potrivit noii reglementări, **după alin. (9) al art. 1 se introduc** cinci noi alineate, **alin. (10)-(14)**, cu următorul cuprins:

„(10) În cazul clienților casnici, prețul final facturat prevăzut la alin. (1) lit. a) și b) se aplică doar la locurile de consum de domiciliu/reședință ale clienților finali. Clientul casnic care are atât adresă de reședință, cât și adresă de domiciliu poate beneficia de prețul plafonat prevăzut la alin. (1) lit. a) și b) fie la adresa de domiciliu, fie la adresa de reședință, pe baza unei declarații pe propria răspundere depusă la furnizor, privind faptul că nu beneficiază de preț plafonat pentru un alt loc de consum.

(11) În perioada 1 ianuarie 2023-31 martie 2025, prețul din ofertele-tip pentru clienții prevăzuți la alin. (1) și/sau (2), elaborate și publicate de către furnizorii de energie electrică/gaze naturale, nu poate depăși valoarea prețului final facturat prevăzut la alin. (1) și/sau (2).

(12) Pentru perioada 1 ianuarie 2023-31 martie 2025, pentru perioadele de facturare pentru care consumul se stabilește în baza indexului citit și transmis de către client, încadrarea în tranșele de consum stabilite potrivit prevederilor art. 1 se realizează pe baza consumului de energie electrică determinat, luând în considerare indexul transmis de acesta. În cazul în care intervalul de citire de către operatorul de distribuție, denumit în continuare OD, este cel stabilit prin dispozițiile legale în vigoare, consumul aferent fiecărei perioade de facturare cuprinse între două citiri ale contorului de către OD se stabilește ca produs între numărul de zile al perioadei de facturare și consumul mediu zilnic, încadrarea și facturarea clientului fiind în conformitate cu tranșele de consum aferente. În cazul în care OD realizează citirea contorului la un interval mai mare decât cel de 3 luni prevăzut prin dispozițiile legale în vigoare, suplimentar față de sancțiunea prevăzută de lege și penalitățile prevăzute în standardul de performanță, regularizarea consumului de energie electrică se realizează prin raportare la ultimul index citit și comunicat de către client/OD, încadrarea în tranșele de consum pentru perioada de facturare fiind realizată în baza consumului stabilit ca diferență între indexul citit și comunicat de OD și indexul citit și comunicat de client/OD.

(13) În cazul clientului casnic, dacă în urma regularizării suma plătită de acesta în plus este mai mare de 100 lei, atunci furnizorul este obligat să restituie suma plătită de către client în termen de 5 zile de la data emiterii facturii de regularizare. Sumele sub această valoare vor fi compensate în contul facturilor următoare. Nerespectarea de către furnizori a prezentei obligații constituie contravenție și se constată și se sancționează în conformitate cu dispozițiile Legii nr. 123/2012, cu modificările și completările ulterioare.

(14) Furnizorii de energie electrică/gaze naturale au obligația să defalce prețul pentru clientul final din ofertele-tip de furnizare a energiei electrice/gazelor naturale, elaborate și publicate de către aceștia, pe următoarele componente:

a) prețul energiei electrice/gazelor naturale, care include componenta de achiziție a energiei electrice/gazelor naturale (inclusiv tariful de transport – componenta de introducere a energiei electrice/gazelor în rețea/sistem, costul de înmagazinare, după caz, și componenta de furnizare);

- b) componenta de rețea/sistem stabilită pe baza tarifelor reglementate pentru serviciile de rețea/sistem (distribuție, transport);
c) taxe, impozite, contribuții stabilite conform dispozițiilor legale în vigoare.”

Art. 12 alin. (2[^]), (2[^]2) și (7)

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **la art. 12 se introduc** trei noi alineate, **alin. (2[^]1), (2[^]2) și (7)**, cu următorul cuprins:

„(2[^]1) În perioada 1 septembrie 2022-31 martie 2025, producătorii de gaze naturale care desfășoară atât activități de extracție onshore și/sau offshore, indiferent de data începerii acestei activități, cât și activități de vânzare a gazelor naturale au obligația să vândă, cu prețul de 150 lei/MWh, cantitățile necesare de gaze naturale rezultate din activitatea de producție internă curentă către furnizorii producătorilor de energie termică sau direct către producătorii de energie termică, după caz, numai pentru cantitatea de gaze naturale utilizată la producerea de energie termică în centralele de cogenerare și în centralele termice destinată consumului populației, denumiți în continuare PET, pentru a asigura în perioadele 1 noiembrie 2022-31 martie 2023, 1 noiembrie 2023-31 martie 2024 și 1 noiembrie 2024-31 martie 2025 necesarul de consum al acestor clienți din producția curentă și din depozitele de înmagazinare subterană a gazelor naturale, stabilit conform anexei nr. 5.

(2[^]2) În perioada 1 aprilie 2023-31 martie 2025, producătorii de gaze naturale care desfășoară atât activități de extracție onshore și/sau offshore, indiferent de data începerii acestei activități, cât și activități de vânzare a gazelor naturale au obligația să vândă, cu prețul de 150 lei/MWh, cantitățile necesare de gaze naturale rezultate din activitatea de producție internă curentă către operatorul de transport și sistem și către operatorii concesionari de distribuție titulari ai unei licențe de operare – operatori de rețea în vederea asigurării a 75% din cantitatea de gaze naturale destinată consumului tehnologic (CT) stabilit conform anexei nr. 5.

(...)

(7) În perioada de aplicare a dispozițiilor prezentei ordonanțe de urgență, redevența datorată de producătorii de gaze naturale menționați la alin. (6) pentru cantitățile de gaze naturale transferate și utilizate la producția de energie electrică se va stabili în baza prețului maxim de transfer prevăzut la alin. (6) prin ordin al președintelui Agenției Naționale pentru Resurse Minerale.”

Art. X-XII

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **după art. IX se introduc** trei noi articole, **art. X-XII**, cu următorul cuprins:

„Art. X

Președintele Agenției Naționale pentru Resurse Minerale emite ordinele prevăzute la art. 12 alin. (5) din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 27/2022 privind măsurile aplicabile clienților finali din piața de energie electrică și gaze naturale în perioada 1 aprilie

2022-31 martie 2023, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative din domeniul energiei, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 206/2022, cu modificările și completările ulterioare, în termen de 10 zile de la intrarea în vigoare a legii de aprobare a prezentei ordonanțe de urgență.

– Art. XI

Legea energiei electrice și a gazelor naturale nr. 123/2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 485 din 16 iulie 2012, cu modificările și completările ulterioare, se modifică și se completează după cum urmează:

– 1. La articolul 93 alineatul (2) punctul 2, litera e) se modifică și va avea următorul cuprins:

„e) cu amendă de la 1% la 5% din cifra de afaceri anuală a vânzărilor pe piața angro de energie, din anul financiar anterior sancționării, pentru faptele prevăzute la pct. 32-35, 41, 51 și 52;”

– 2. La articolul 93 alineatul (2) punctul 2, după litera h) se introduce o nouă literă, litera i), cu următorul cuprins:

„i) cu amendă de la 100.000 lei până la 1.000.000 lei, pentru cea prevăzută la pct. 39¹.”

– 3. La articolul 143 alineatul (1), litera q) se modifică și va avea următorul cuprins:

„q) să înmagazineze gaze naturale la nivelurile necesare pentru asigurarea continuității în alimentarea cu gaze naturale a clienților săi, în conformitate cu prevederile legale în vigoare.”

– 4. La articolul 143, după alineatul (2) se introduce un nou alineat, alineatul (2¹), cu următorul cuprins:

„(2¹) Cantitățile de gaze naturale reprezentând stocurile minime ce urmează a fi înmagazinate de fiecare furnizor, potrivit alin. (1) lit. q), vor fi stabilite anual, în condiții transparente și nediscriminatorii, prin decizie a președintelui ANRE, în conformitate cu reglementările specifice ANRE, astfel încât să se asigure un nivel corespunzător al consumului intern, în condiții de continuitate și siguranță.”

– 5. La articolul 195 alineatul (1) punctul 2, litera g) se modifică și va avea următorul cuprins:

„g) cu amendă de la 1% la 5% din cifra de afaceri anuală din anul financiar anterior sancționării, cele de la pct. 44 și 48;”

– 6. La articolul 195 alineatul (1) punctul 2, după litera j) se introduce o nouă literă, litera k), cu următorul cuprins:

„k) cu amendă de la 100.000 lei până la 1.000.000 lei, pentru cea prevăzută la pct. 24³.”

– Art. XII

Pentru perioada 1 ianuarie 2023-31 martie 2023 Autoritatea Națională de Reglementare în Domeniul Energiei, denumită în continuare ANRE, numește furnizor de ultimă instanță pentru locurile de consum cu un consum anual mai mare de 28.000 MWh ale fiecărui producător de energie termică ajuns în situația de a nu avea asigurată furnizarea de gaze naturale. Furnizorul de ultimă instanță numit are obligația ca în perioada ianuarie-martie 2023 să asigure furnizarea gazelor naturale la locurile de consum ale producătorului de energie termică alocate acestuia de către ANRE.”

STABILIREA SALARIULUI DE BAZĂ MINIM BRUT PE ȚARĂ GARANTAT ÎN PLATĂ (H.G. NR. 1447/2022)

De Redacția Pro Lege

Actul public în Monitorul Oficial	Preambul	Sumar
Hotărârea de Guvern (H.G.) nr. 1447/2022 pentru stabilirea salariului de bază minim brut pe țară garantat în plată (M. Of. nr. 1186 din data de 9 decembrie 2022)	În temeiul: – art. 108 din Constituția României; – art. 164 alin. (1) din Legea nr. 53/2003 – Codul muncii.	Se stabilește salariul de bază minim brut pe țară garantat în plată.

În M. Of. nr. 1186 din data de 9 decembrie 2022 s-a publicat **Hotărârea de Guvern (H.G.) nr. 1447/2022 pentru stabilirea salariului de bază minim brut pe țară garantat în plată.**

Vă prezentăm, în cele ce urmează, cele mai importante dispoziții din respectivul act normativ:

Art. 1

Începând cu data de 1 ianuarie 2023, salariul de bază minim brut pe țară garantat în plată, prevăzut la art. 164 alin. (1) din Legea nr. 53/2003 – Codul muncii, republicată, cu modificările și completările ulterioare, se stabilește în bani, fără a include sporuri și alte adaosuri, la suma de 3.000 lei lunar, pentru un program normal de lucru în medie de 165,333 ore pe lună, reprezentând 18,145 lei/oră.

Art. 2

La data prevăzută la art. 1, Hotărârea Guvernului nr. 1.071/2021 pentru stabilirea salariului de bază minim brut pe țară garantat în plată, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 950 din 5 octombrie 2021, se abrogă.

APROBAREA MODELULUI-CADRU AL CONTRACTULUI INDIVIDUAL DE MUNCĂ (OMMSS NR. 2171/2022)

De Redacția Pro Lege

Actul publicat în Monitorul Oficial	Preambul	Sumar
Ordinul ministrului muncii și solidarității sociale (OMMSS nr. 2171/2022 pentru aprobarea modelului-cadru al contractului individual de muncă (M. Of. nr. 1180 din data de 9 decembrie 2022)	Având în vedere: – art. IV din Legea nr. 283/2022 pentru modificarea Legii nr. 53/2003 – Codul muncii, precum și a O.U.G. nr. 57/2019 privind Codul administrativ; – H.G. nr. 23/2022 privind organizarea și funcționarea Ministerului Muncii și Solidarității Sociale; – prevederile Legii nr. 108/1999 pentru înființarea și organizarea Inspecției Muncii; – prevederile H.G. nr. 488/2017 privind aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Inspecției Muncii; – OMMSS nr. 64/2003 pentru aprobarea modelului-cadru al contractului individual de muncă, cu modificările și completările ulterioare; – Referatul de aprobare	Se aprobă modelul-cadru al contractului individual de muncă.

	<i>nr. 260/DNB din 7.11.2022 al Inspecției Muncii</i> În temeiul: <i>– art. 18 alin. (3) din Hotărârea Guvernului nr. 23/2022 privind organizarea și funcționarea Ministerului Muncii și Solidarității Sociale.</i>	
--	--	--

În M. Of. nr. 1180 din data de 9 decembrie 2022 s-a publicat **Ordinul ministrului muncii și solidarității sociale (OMMSS) nr. 2171/2022 pentru aprobarea modelului-cadru al contractului individual de muncă.**

Redăm, în cele ce urmează, dispozițiile regăsite în respectivul act normativ.

Art. 1

Se aprobă modelul-cadru al contractului individual de muncă, prevăzut în anexa care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 2

(1) Contractul individual de muncă încheiat între angajator și salariat va cuprinde în mod obligatoriu elementele prevăzute în modelul-cadru.

(2) Prin negociere între părți, contractul individual de muncă poate cuprinde și clauze specifice, potrivit legii.

Art. 3

La data intrării în vigoare a prezentului ordin, Ordinul ministrului muncii și solidarității sociale nr. 64/2003 pentru aprobarea modelului-cadru al contractului individual de muncă, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 139 din 4 martie 2003, cu modificările și completările ulterioare, se abrogă.

ANEXĂ Model-cadru – CONTRACT INDIVIDUAL DE MUNCĂ

LEGEA NR. 263/2010 PRIVIND SISTEMUL UNITAR DE PENSII PUBLICE – MODIFICĂRI (LEGEA NR. 351/2022)

De Redacția Pro Lege

Actul modificat	Actul modificator	Sumar
Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice (M. Of. nr. 852 din 20 decembrie 2010; <i>cu modif. și compl. ult.</i>)	Legea nr. 351/2022 pentru modificarea și completarea Legii nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice (M. Of. nr. 1196 din 13 decembrie 2022)	- modifică: art. 56 alin. (1) lit. a) și d), art. 56 alin. (3) lit. d); - introduce: art. 30 alin. (1) lit. j)-l), art. 30 alin. (4 [^] 5).

În M. Of. nr. 1196 din 13 decembrie 2022 s-a publicat **Legea nr. 351/2022 pentru modificarea și completarea Legii nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice.**

Redăm, în cele ce urmează, modificările și completările aduse respectivului act normativ.

Art. 56 alin. (1) lit. a) și d)

Vechea reglementare

„Art. 56

(1) Fac excepție de la prevederile art. 55 alin. (1) lit. b) persoanele care au realizat un stagiu de cotizare de cel puțin:

a) 20 de ani în locurile de muncă prevăzute la art. 30 alin. (1) lit. a) sau 15 ani în locurile de muncă prevăzute la art. 30 alin. (1) lit. a) în cazul în care activitatea minieră încetează ca urmare a obligațiilor pe care și le asumă statul român în negocierile cu Comisia Europeană, pentru care reducerea vârstei standard de pensionare este de 20 de ani;

(...)

d) 25 de ani în locurile de muncă prevăzute la art. 30 alin. (1) lit. h) și i) pentru care reducerea vârstei standard de pensionare este de 13 ani.”

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **lit. a) și d)** *se modifică* și vor avea următorul conținut:

„a) 20 de ani în locurile de muncă prevăzute la art. 30 alin. (1) lit. a) sau 15 ani în locurile de muncă prevăzute la art. 30 alin. (1) lit. a) în cazul în care activitatea minieră încetează sau a încetat ca urmare a obligațiilor pe care și le asumă sau și le-a asumat statul român în negocierile cu Comisia Europeană, pentru care reducerea vârstei standard de pensionare este de 20 de ani;

(...)

d) 25 de ani în locurile de muncă prevăzute la art. 30 alin. (1) lit. h)-l) pentru care reducerea vârstei standard de pensionare este de 13 ani.”

Art. 56 alin. (3) lit. d)**Vechea reglementare**

„(3) Stagiul complet de cotizare este de:

(...)

d) 25 de ani pentru persoanele care au realizat cel puțin 30 de ani în locurile de muncă prevăzute la art. 30 alin. (1) lit. h) și i).”

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **lit. d)** *se modifică* și va avea următorul conținut:

„d) 25 de ani pentru persoanele care au realizat cel puțin 30 de ani în locurile de muncă prevăzute la art. 30 alin. (1) lit. h)-l).”

Art. 30 alin. (1) lit. j)-l)**Noua reglementare**

Potrivit noii reglementări, **la art. 30 alin. (1), după lit. i) se introduc** trei noi litere, **lit. j)-l)**, cu următorul cuprins:

„j) sectorul construcții mașini, pentru personalul care își desfășoară activitatea în următoarele activități specifice: turnarea pieselor și lingourilor de oțel, în turnătoriile de oțel; turnarea pieselor de fontă, pieselor din aliaje neferoase și pieselor cu modele ușor fuzibile în turnătoriile de fontă, turnătoriile de aliaje neferoase și turnătoriile de precizie; forjarea pieselor pe ciocane de peste 2 tone forță în secțiile de forjă; turnarea cuzineților din aliaje neferoase pe suport de oțel în turnătoriile de cuzineți; activitatea desfășurată de către ingineri, subingineri și tehnicieni, pe durata a cel puțin 50% din timpul normal de muncă, în secțiile de producție respective;

k) activitățile de producție, mentenanță și asimilate din unitățile de producție ale minelor de minereuri, pentru personalul implicat direct și nemijlocit în utilizarea procedeelor și utilajelor specifice extracției minereurilor, care a ocupat următoarele funcții: adjunct șef carieră, adjunct șef depozit, adjunct șef uzină, artificier, automacaragiu, bulldozerist, electrician, electrician subteran, electromecanic, electromecanic subteran, electromecanic turbosuflantă, electronist, excavatorist, frezor, inginer, inginer conducător formație

de lucru, inginer șef investiții, inginer șef producție, instalator, laborant, lăcătuș, lăcătuș mecanic, lăcătuș mecanic subteran, macaragiu, maestru, manipulant, mecanic, mecanic mașini utilaje, mecanic subteran, miner subteran, miner suprafață, muncitor necalificat, muncitor necalificat subteran, operator preparare, operator preparare subteran, prelucrător așchiere, revizor tehnic, șef carieră, șef laborator control tehnic de calitate, șef depozit, șef secție, șef uzină, strungar, subinginer, subinginer conducător formație de lucru subteran, sudor, sudor subteran, tehnician;

l) activitatea de trefilare, inclusiv prin decaparea cu acizi, desfășurată de către persoanele încadrate în muncă la S.C. ArcelorMittal Roman."

Art. 30 alin. (4⁵)

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **la art. 30, după alin. (4⁴) se introduce** un nou alineat, **alin. (4⁵)**, cu următorul cuprins:

„(4⁵) Este asimilată stagiului de cotizare în condiții speciale de muncă, prevăzut la alin. (1) lit. j)-l), perioada anterioară datei de 1 aprilie 2001 în care salariații au desfășurat activități dintre cele prevăzute la alin. (1) lit. j)-l) în locurile de muncă încadrate conform legislației anterioare în grupa I de muncă”.

O.U.G. NR. 111/2010 PRIVIND CONCEDIUL ȘI INDEMNIZAȚIA LUNARĂ PENTRU CREȘTEREA COPIILOR - MODIFICĂRI (O.U.G. NR. 164/2022)

De Redacția Pro Lege

Actul modificat	Actul modificator	Sumar
O.U.G. nr. 111/2010 privind concediul și indemnizația lunară pentru creșterea copiilor (M. Of. nr. 830 din 10 decembrie 2010; aprobată cu modificări prin Legea nr. 132/2011, cu modificările și completările ulterioare)	O.U.G. nr. 164/2022 pentru modificarea și completarea O.U.G. nr. 111/2010 privind concediul și indemnizația lunară pentru creșterea copiilor (M. Of. nr. 1173 din 7 decembrie 2022)	<i>- modifică: art. 5, art. 8 alin. (1)-(3), art. 11 alin. (1);</i> <i>- introduce: art. 3 alin. (7)-(10), art. 9 alin. (4¹)-(4³), art. 19¹.</i>

În M. Of. nr. 1173 din 7 decembrie 2022 s-a publicat **O.U.G. nr. 164/2022 pentru modificarea și completarea O.U.G. nr. 111/2010 privind concediul și indemnizația lunară pentru creșterea copiilor.**

Redăm, în cele ce urmează, cele mai importante modificări și completări aduse respectivului act normativ.

Art. 5

Vechea reglementare

„Art. 5

Cuantumul indemnizației lunare prevăzute la art. 2 alin. (2) se majorează cu suma rezultată din aplicarea unui coeficient de multiplicare de 2,5 la valoarea indicatorului social de referință pentru fiecare copil născut dintr-o sarcină gemelară, de tripleți sau multipleți, începând cu al doilea copil provenit dintr-o astfel de naștere.”

Noua reglementare

„Art. 5

Cuantumul indemnizației lunare prevăzute la art. 2 alin. (2) se majorează cu 50% din indemnizația cuvenită, pentru fiecare copil născut dintr-o sarcină gemelară, de tripleți sau

multipleți, începând cu al doilea copil provenit dintr-o astfel de naștere. Majorarea astfel calculată nu poate fi mai mică decât valoarea minimă a indemnizației pentru creșterea copilului prevăzută la art. 2 alin. (2)."

Art. 8 alin. (1)-(3)

Vechea reglementare

„Art. 8

(1) De indemnizația lunară și stimulentele de inserție prevăzute de prezenta ordonanță de urgență beneficiază oricare dintre părinții firești ai copilului, dacă îndeplinește condițiile de acordare prevăzute de prezenta ordonanță de urgență.

(2) Beneficiază de aceleași drepturi și una dintre persoanele care a adoptat copilul, căreia i s-a încredințat copilul în vederea adopției sau care are copilul în plasament ori în plasament în regim de urgență, cu excepția asistentului maternal profesionist care poate beneficia de aceste drepturi numai pentru copiii săi, precum și persoana care a fost numită tutore.

(3) În situația persoanelor prevăzute la alin. (2), acordarea drepturilor prevăzute la art. 2, respectiv la art. 7 se face ținându-se seama de perioada de 12 luni anterioare celei în care, după caz, s-a aprobat adopția, a fost făcută încredințarea ori s-a instituit plasamentul sau tutela."

Noua reglementare

„Art. 8

(1) De indemnizația lunară și stimulentele de inserție prevăzute de prezenta ordonanță de urgență beneficiază oricare dintre părinții firești ai copilului, oricare dintre persoanele cărora li s-a încredințat copilul în vederea adopției sau care au adoptat copilul, dacă îndeplinește condițiile de acordare prevăzute de prezenta ordonanță de urgență.

(2) Beneficiază de aceleași drepturi și una dintre persoanele care are copilul în plasament ori în plasament în regim de urgență, cu excepția asistentului maternal profesionist care poate beneficia de aceste drepturi numai pentru copiii săi, precum și persoana care a fost numită tutore.

(3) În situația persoanelor cărora li s-a încredințat copilul în vederea adopției sau care au adoptat copilul, precum și a celor prevăzute la alin. (2), acordarea drepturilor prevăzute la art. 2, respectiv la art. 7 se face ținându-se seama de perioada de 12 luni anterioare celei în care, după caz, a fost făcută încredințarea, s-a aprobat adopția ori s-a instituit plasamentul sau tutela."

Art. 11 alin. (1)

Vechea reglementare

„Art. 11

(1) Dreptul la concediul pentru creșterea copilului stabilit potrivit prevederilor art. 2 alin. (1) se acordă pe bază netransferabilă persoanelor ai căror copii se nasc începând cu data de 1 martie 2012, precum și celor aflate în situațiile prevăzute la

art. 8 alin. (2), începând cu această dată, în situația în care ambele persoane din familia respectivă îndeplinesc condițiile de acordare a acestuia, după cum urmează:

a) cel puțin o lună din perioada totală a concediului de creștere a copilului este alocată uneia dintre persoanele care nu a solicitat acest drept;

b) în situația în care persoana prevăzută la lit. a) nu solicită dreptul la concediu care îi revine, celălalt părinte nu poate beneficia de dreptul la concediu în locul acesteia.

(2) În situația prevăzută la alin. (1) lit. b), persoana care a solicitat inițial concediul și indemnizația pentru creșterea copilului poate opta pentru concediu fără plată sau, după caz, pentru realizarea de venituri supuse impozitului.

(3) În cazul în care persoana care a solicitat inițial concediul și indemnizația pentru creșterea copilului optează pentru concediu fără plată, acesta constituie perioadă asimilată în sensul art. 2 alin. (5) lit. i)."

Noua reglementare

„Art. 11

(1) *Dacă ambii părinți dintre persoanele prevăzute la art. 8 alin. (1) îndeplinesc cerințele de acordare a concediului pentru creșterea copilului, prevăzute în prezenta ordonanță de urgență, acesta se acordă astfel încât:*

a) *cel puțin 2 luni de concediu pentru creșterea copilului să se efectueze de părintele care nu a solicitat inițial acordarea acestui drept;*

b) *în situația în care părintele prevăzut la lit. a) nu solicită acordarea concediului pentru creșterea copilului pentru cel puțin 2 luni, deși îndeplinește cerințele prevăzute în prezenta ordonanță de urgență, celălalt părinte nu poate beneficia de dreptul la concediu în locul acestuia."*

Art. 3 alin. (7)-(10)

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **la art. 3, după alin. (6) se introduc** patru noi alineate, **alin. (7)-(10)**, cu următorul cuprins:

„(7) Pe toată perioada până la împlinirea de către copil a vârstei de 2 ani, respectiv de 3 ani, în cazul copilului cu handicap, beneficiarul poate solicita recalcularea cuantumului indemnizației pe baza unor hotărâri judecătorești definitive, adevărinite sau alte acte doveditoare privind rectificarea veniturilor prevăzute la alin. (1) care au stat la baza acordării dreptului, eliberate de plătitorii de venituri sau de organele competente. Noul cuantum se acordă de la data prevăzută în hotărârea judecătorească definitivă sau, după caz, de la data prezentării documentelor de rectificare a veniturilor.

(8) În situația persoanelor care realizează venituri din activități independente, din drepturi de proprietate intelectuală, din activități agricole, silvicultură și piscicultură, cuantumul indemnizației lunare stabilit prin decizia de acordare a indemnizației se

recalculează în baza actelor doveditoare eliberate de organele competente privind veniturile efectiv realizate în perioada pentru care s-a luat în calcul venitul estimat în vederea plății anticipate a impozitului sau, după caz, pentru care s-a completat declarația pe propria răspundere.

(9) Dacă în urma recalculării prevăzute la alin. (8) rezultă un cuantum mai mare al indemnizației lunare față de cel stabilit inițial, diferența se acordă pentru întreaga perioadă începând cu data stabilirii dreptului la indemnizația pentru creșterea copilului.

(10) Dacă în urma recalculării prevăzute la alin. (8) rezultă un cuantum mai mic al indemnizației lunare față de cel stabilit inițial, sumele acordate în plus, încasate necuvenit, se recuperează de la beneficiar, potrivit prevederilor art. 24.”

Art. 9 alin. (4¹)-(4³)

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **la art. 9, după alin. (4) se introduc** trei noi alineate, **alin. (4¹)-(4³)**, cu următorul cuprins:

„(4¹) Concediul și indemnizația pentru creșterea copilului sau, după caz, stimulentele de inserție se acordă persoanei îndreptățite, ori de câte ori aceasta solicită, dacă la momentul solicitării îndeplinește condițiile prevăzute de prezenta ordonanță de urgență.

(4²) În situația în care copilul/copiii este/sunt încadrat/încadrați în grad de handicap, pentru acesta/aceștia concediul și indemnizația se acordă până la împlinirea de către copil/copii a vârstei de 3 ani, astfel:

a) în cazul în care există deja stabilit un drept de concediu și indemnizație lunară pentru creșterea copilului, prin prelungirea perioadei de acordare, dacă cererea de prelungire este depusă înainte de încetarea dreptului anterior;

b) în cazul în care încadrarea în grad de handicap se realizează după împlinirea de către copil/copii a vârstei de 2 ani și pentru acesta/aceștia a fost acordat anterior concediul și indemnizația pentru creșterea copilului, prin acordarea unui nou concediu și a unei noi indemnizații de la data încadrării în grad de handicap, dacă cererea este depusă în termen de 60 de zile de la data încadrării;

c) prin acordarea unui nou drept de la data depunerii cererii în cazul în care au fost depășite termenele prevăzute la lit. a) și b).

(4³) În situația prevăzută la alin. (4²), indemnizația pentru creșterea copilului se acordă în cuantumul plătit anterior. În cazul în care sunt încadrați în grad de handicap mai mulți copii rezultați în urma unei sarcini multiple, pe lângă indemnizația pentru creșterea copilului în cuantumul prevăzut la art. 2 alin. (2) se va acorda și suma prevăzută la art. 5, în raport cu numărul copiilor.”

Art. 19¹

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **după art. 19 se introduc** un nou articol, **art. 19¹**, cu următorul cuprins:

„Art. 19^{^1}

(1) În vederea solicitării concediului pentru creșterea copilului, persoanele prevăzute la art. 8 alin. (1) și (2) au obligația să anunțe angajatorul, cu cel puțin 10 zile înainte de finalizarea concediului de maternitate sau, după caz, înainte de data estimată de începere a concediului pentru creșterea copilului, de intenția de a-și exercita dreptul la concediul pentru creșterea copilului prin depunerea unei cereri în format letric sau electronic, în care să precizeze perioada preconizată a concediului pentru creșterea copilului.

(2) În cazul în care persoana îndreptățită nu precizează în cererea de acordare a concediului perioada preconizată, angajatorul aprobă cererea pentru perioada maximă a concediului pentru creșterea copilului, potrivit prevederilor art. 2 alin. (1).”

O.U.G. NR. 195/2002 PRIVIND CIRCULAȚIA PE DRUMURILE PUBLICE – MODIFICĂRI (LEGEA NR. 335/2022)

De Redacția Pro Lege

Actul modificat	Actul modificador	Sumar
O.U.G. nr. 195/2002 privind circulația pe drumurile publice (rep. M. Of. nr. 670 din 3 august 2006; cu modif. și compl. ult.)	Legea nr. 335/2022 pentru modificarea O.U.G. nr. 195/2002 privind circulația pe drumurile publice (M. Of. nr. 1177 din 8 decembrie 2022)	– <i>modifică</i> : art. 39 alin. (1), art. 102 alin. (1) pct. 14, art. 105 pct. 10, art. 109 alin. (1).

În M. Of. nr. 1177 din 8 decembrie 2022 s-a publicat **Legea nr. 335/2022 pentru modificarea O.U.G. nr. 195/2002 privind circulația pe drumurile publice.**

Redăm, în cele ce urmează, modificările aduse respectivului act normativ.

Art. 39 alin. (1)

Vechea reglementare

„(1) La solicitarea poliției rutiere, proprietarul sau deținătorul mandatat al unui vehicul este obligat să comunice acesteia, în termenul indicat în cuprinsul solicitării, datele de identificare ale persoanei căreia i-a încredințat vehiculul pentru a-l conduce pe drumurile publice.”

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **art. 39 alin. (1) se modifică** și va avea următorul conținut:

„(1) La solicitarea poliției rutiere sau a poliției locale, proprietarul sau deținătorul mandatat al unui vehicul este obligat să comunice acesteia, în termenul indicat în cuprinsul solicitării, datele de identificare ale persoanei căreia ia încredințat vehiculul pentru a-l conduce pe drumurile publice. Poliția locală poate solicita aceste date de identificare numai în legătură cu exercitarea competențelor în domeniul circulației pe drumurile publice.”

Art. 102 alin. (1) pct. 14**Vechea reglementare**

„Art. 102

(1) Constituie contravenții și se sancționează cu amenda prevăzută în clasa a IV-a de sancțiuni următoarele fapte săvârșite de persoane fizice:

(...)

14. nerespectarea de către proprietarul sau deținătorul mandatat al unui vehicul a obligației de a comunica, în termenul indicat în cuprinsul solicitării poliției rutiere, datele de identificare ale persoanei căreia i-a încredințat vehiculul pentru a-l conduce pe drumurile publice, prevăzută la art. 39;”

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **pct. 14 se modifică** și va avea următorul conținut:

„14. nerespectarea de către proprietarul sau deținătorul mandatat al unui vehicul a obligației de a comunica, în termenul indicat în cuprinsul solicitării poliției rutiere sau poliției locale, după caz, datele de identificare ale persoanei căreia i-a încredințat vehiculul pentru a-l conduce pe drumurile publice, prevăzute la art. 39;”

Art. 105 pct. 10**Vechea reglementare**

„Art. 105

Constituie contravenții și se sancționează cu amenda prevăzută în clasa a V-a de sancțiuni următoarele fapte săvârșite de către persoane juridice:

(...)

10. nerespectarea obligației de a comunica, în termenul indicat în cuprinsul solicitării poliției rutiere sau poliției locale, datele de identificare ale persoanei căreia i-a încredințat vehiculul pentru a-l conduce pe drumurile publice, prevăzute la art. 39;”

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **pct. 10 se modifică** și va avea următorul conținut:

„10. nerespectarea obligației de a comunica, în termenul indicat în cuprinsul solicitării poliției rutiere sau poliției locale, datele de identificare ale persoanei căreia i-a încredințat vehiculul pentru a-l conduce pe drumurile publice, prevăzute la art. 39;”

Art. 109 alin. (1)**Vechea reglementare**

„(1) Constatarea contravențiilor și aplicarea sancțiunilor se fac direct de către polițistul rutier, iar în punctele de trecere a frontierei de stat a României, de către poliștii de frontieră.”

Noua reglementare

Potrivit noii reglementări, **alin. (1) se modifică** și va avea următorul conținut:

„Art. 109

(1) Constatarea contravențiilor și aplicarea sancțiunilor se fac direct de către polițistul rutier sau de către polițistul local, iar în punctele de trecere a frontierei de stat a României, de către polițiștii de frontieră. Constatarea contravențiilor și aplicarea sancțiunilor de către polițistul local se fac cu respectarea dispozițiilor Legii poliției locale nr. 155/2010, republicată, cu modificările și completările ulterioare.”

PROTECȚIA AVERTIZORILOR ÎN INTERES PUBLIC (LEGEA NR. 361/2022)

De Redacția Pro Lege

Actul publicat în Monitorul Oficial	Sumar
Legea nr. 361/2022 privind protecția avertizorilor în interes public (M. Of. nr. 1218 din 19 decembrie 2022)	Se constituie cadrul general în materia protecției avertizorilor în interes public.

În M. Of. nr. 1218 din 19 decembrie 2022 s-a publicat **Legea nr. 361/2022 privind protecția avertizorilor în interes public.**

Vă prezentăm, în cele ce urmează, cele mai importante dispoziții din respectivul act normativ:

Structură

CAPITOLUL I: Dispoziții generale

CAPITOLUL II: Modalități de raportare și dispoziții comune aplicabile raportărilor privind încălcări ale legii

CAPITOLUL III: Raportarea prin canale interne de raportare

CAPITOLUL IV: Raportarea prin canale externe de raportare

CAPITOLUL V: Divulgări publice

CAPITOLUL VI: Măsuri de protecție, măsuri de sprijin și măsuri reparatorii

CAPITOLUL VII: Sancțiuni

CAPITOLUL VIII: Dispoziții tranzitorii și finale

Art. 1: Domeniul de reglementare

(1) Prezenta lege constituie cadrul general în materia protecției persoanelor care raportează încălcări ale legii, care sau produs sau care sunt susceptibile să se producă, în cadrul autorităților, instituțiilor publice, altor persoane juridice de drept public, precum și în cadrul persoanelor juridice de drept privat.

(2) Prezenta lege reglementează procedura de primire, de examinare și soluționare a raportărilor, drepturile și obligațiile persoanelor care efectuează raportări sau divulgă public informații privind încălcări ale legii, măsurile de protecție a acestora, obligațiile autorităților, instituțiilor publice, altor persoane juridice de

drept public, precum și persoanelor juridice de drept privat, drepturile persoanelor vizate, precum și atribuțiile autorităților competente.

(3) Normele speciale privind raportarea încălcărilor legii cuprinse în actele normative prevăzute în anexa nr. 1 se aplică în continuare. Dispozițiile prezentei legi se aplică în situațiile în care reglementările din actele normative enumerate în anexa nr. 1 nu conțin norme speciale cu caracter obligatoriu privind raportarea încălcărilor legii.

(4) Prezenta lege nu se aplică raportărilor privind încălcări ale normelor în materie de achiziții publice în domeniile apărării și securității naționale, în cazul în care acestea intră sub incidența art. 346 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene.

(5) Prezenta lege nu aduce atingere dispozițiilor privind:

- a) protecția informațiilor clasificate;
- b) secretul profesional al avocatului;
- c) confidențialitatea informațiilor medicale;
- d) caracterul secret al deliberărilor judiciare;
- e) normele de procedură penală.

(6) Prezenta lege nu aduce atingere dreptului lucrătorilor de a se consulta cu reprezentanții acestora sau cu sindicatele și nici normelor privind protecția împotriva oricărei măsuri prejudiciabile, determinate de astfel de consultări.

(7) Prezenta lege nu aduce atingere normelor privind autonomia partenerilor sociali și dreptul acestora de a încheia contracte sau acorduri colective.

Art. 2: Domeniul de aplicare

(1) Prezenta lege se aplică persoanelor care efectuează raportări și care au obținut informațiile referitoare la încălcări ale legii, într-un context profesional. În categoria acestor persoane intră, cel puțin, următoarele:

- a) lucrătorii;
- b) persoanele care desfășoară o activitate independentă, în înțelesul art. 49 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene;
- c) acționarii și persoanele care fac parte din organul de administrare, de conducere sau de supraveghere al unei întreprinderi, inclusiv membrii neexecutivi ai consiliului de administrație, precum și voluntarii și stagiarii remunerați sau neremunerați;
- d) orice persoană care lucrează sub supravegherea și conducerea persoanei fizice sau juridice cu care s-a încheiat contractul, a subcontractanților și a furnizorilor acesteia.

(2) Prezenta lege se aplică și persoanelor ale căror raporturi de muncă nu au început încă și care efectuează raportări prin intermediul canalelor de raportare interne sau externe sau divulgă public informații privind încălcări ale legii obținute

în timpul procesului de recrutare sau altor negocieri precontractuale sau în cazul în care raportul de muncă sau raportul de serviciu a încetat.

(3) Prezenta lege se aplică, de asemenea, persoanelor care raportează sau dezvăluie public informații privind încălcări ale legii în mod anonim.

(...)

Art. 12: Autoritățile competente

(1) Canalele externe de raportare sunt reprezentate de autoritățile prevăzute la art. 3 pct. 15.

(2) În situația în care, potrivit legilor speciale, competența de a primi și efectua acțiuni subsecvente revine autorităților prevăzute la art. 3 pct. 15 lit. a), raportările primite de Agenție se redirectionează, de îndată, către acestea, cu păstrarea garanțiilor privind confidențialitatea și integritatea. Autoritățile prevăzute la art. 3 pct. 15 lit. a) au obligația de a redirectiona către Agenție, de îndată, raportarea care este de competența acesteia.

(3) Agenția are obligația de a redirectiona, de îndată, raportarea în vederea soluționării și către autoritățile prevăzute la art. 3 pct. 15 lit. c), după caz, atunci când nu are competența de a examina și de a efectua acțiuni subsecvente. Redirecționarea se realizează cu păstrarea garanțiilor privind confidențialitatea și integritatea.

(4) Autoritățile prevăzute la art. 3 pct. 15 lit. c) au obligația de a redirectiona către Agenție, de îndată, raportarea greșit îndreptată. Agenția va redirectiona raportarea, în funcție de obiectul acesteia, potrivit alin. (3), urmând ca avertizorul în interes public să fie înștiințat despre aceasta. Redirecționarea se realizează cu păstrarea garanțiilor privind confidențialitatea și integritatea.

(5) Autoritățile prevăzute la art. 3 pct. 15 au obligația înștiințării avertizorului în interes public cu privire la redirectionare, în termen de 3 zile lucrătoare de la aceasta.

(...)

Art. 19: Divulgarea publică

(1) Avertizorul în interes public care divulgă public informații privind încălcarea legii beneficiază de protecție în cazul în care este îndeplinită una dintre următoarele condiții:

a) a raportat mai întâi intern și extern sau direct extern, potrivit cap. III și IV, însă consideră că nu au fost dispuse măsuri corespunzătoare în termenul prevăzut la art. 17 alin. (6);

b) are motive întemeiate să considere că:

1. încălcarea poate constitui un pericol iminent sau evident pentru interesul public sau riscul unui prejudiciu care nu mai poate fi remediat; sau

2. în cazul raportării externe există un risc de represalii sau o probabilitate redusă ca încălcarea să fie remediată în mod eficace având în vedere circumstanțele specifice ale raportării.

(2) Sesizarea privind încălcarea legii prin divulgare publică se poate adresa presei, organizațiilor profesionale, sindicale sau patronale, organizațiilor neguvernamentale, comisiilor parlamentare sau prin punerea la dispoziție în orice mod în spațiul public a informațiilor referitoare la încălcări ale legii.

(...)

Art. 29: Raportarea nereală

Raportarea de informații privind încălcări ale legii, cunoscând că acestea sunt nereale, constituie contravenție și se sancționează cu amendă de la 2.500 lei la 30.000 lei, dacă fapta nu a fost săvârșită în astfel de condiții încât să fie considerată, potrivit legii, infracțiune.

(...)

ANEXA nr. 1

ANEXA nr. 2

SECȚIUNEA 1: A. ACHIZIȚII PUBLICE

SECȚIUNEA 2: B. SERVICII, PRODUSE ȘI PIEȚE FINANCIARE ȘI PREVENIREA SPĂLĂRII BANILOR ȘI PREVENIREA FINANȚĂRII TERORISMULUI

SECȚIUNEA 3: C. SIGURANȚA ȘI CONFORMITATEA PRODUSELOR

SECȚIUNEA 4: D. SIGURANȚA TRANSPORTURILOR

SECȚIUNEA 5: E. PROTECȚIA MEDIULUI

SECȚIUNEA 6: F. PROTECȚIA RADIOLOGICĂ ȘI SECURITATEA NUCLEARĂ

SECȚIUNEA 7: G. SIGURANȚA ALIMENTARĂ, SĂNĂTATEA ȘI BUNĂSTAREA ANIMALELOR

SECȚIUNEA 8: H. SĂNĂTATEA PUBLICĂ

SECȚIUNEA 9: I. PROTECȚIA CONSUMATORULUI

SECȚIUNEA 10: J. PROTECȚIA VIEȚII PRIVATE ȘI A DATELOR CU CARACTER PERSONAL ȘI SECURITATEA REȚELOR ȘI A SISTEMELOR INFORMATICE

ANEXA nr. 3

BUGETUL ASIGURĂRILOR SOCIALE DE STAT PE ANUL 2023 (LEGEA NR. 369/2022)

De Redacția Pro Lege

Actul publicat în Monitorul Oficial	Sumar
Legea nr. 369/2022 a bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2023 (M. Of. nr. 1215 din 19 decembrie 2022)	Se adoptă bugetul asigurărilor sociale de stat pe anul 2023.

În M. Of. nr. 1215 din data de 19 decembrie 2022 s-a publicat **Legea nr. 369/2022 a bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2023**.

Vă prezentăm, în cele ce urmează, cele mai importante dispoziții din respectivul act normativ:

Structură

CAPITOLUL I: Dispoziții generale

SECȚIUNEA 1: Dispoziții generale referitoare la bugetul asigurărilor sociale de stat și bugetul asigurărilor pentru șomaj pe anul 2023

SECȚIUNEA 2: Dispoziții referitoare la bugetul asigurărilor sociale de stat pe anul 2023

SECȚIUNEA 3: Dispoziții referitoare la bugetul asigurărilor pentru șomaj pe anul 2023

CAPITOLUL II: Responsabilități în aplicarea prezentei legi și dispoziții în gestionarea proiectelor cu finanțare din fonduri externe nerambursabile

SECȚIUNEA 1: Responsabilități în aplicarea prezentei legi

SECȚIUNEA 2: Dispoziții referitoare la proiecte cu finanțare din fonduri externe nerambursabile aferente cadrului financiar 2014-2020, pe anul 2023

SECȚIUNEA 3: Dispoziții referitoare la proiecte cu finanțare din fonduri externe nerambursabile, aferente perioadei de programare a Uniunii Europene 2021-2027, pe anul 2023

SECȚIUNEA 4: Dispoziții referitoare la proiecte cu finanțare din Planul național de redresare și reziliență al României, pe anul 2023

CAPITOLUL III: Dispoziții finale

Art. 1

Prezenta lege prevede și autorizează pentru anul bugetar 2023 veniturile pe capitole și subcapitole și cheltuielile pe destinații pentru bugetul asigurărilor sociale de stat, bugetul asigurărilor pentru șomaj, sinteza bugetelor instituțiilor publice finanțate parțial din venituri proprii, precum și reglementări specifice exercițiului bugetar al anului 2023.

Art. 2

(1) Sinteza veniturilor și cheltuielilor bugetare alocate pe surse de finanțare, detaliată la venituri, pe capitole și subcapitole, iar la cheltuieli, pe părți, capitole și titluri, este prevăzută în anexa nr. 1/03.

(2) Cheltuielile bugetului asigurărilor sociale de stat, detaliate pe părți, capitole, subcapitole, paragrafe, respectiv titluri de cheltuieli, articole și alineate, după caz, sunt prevăzute în anexa nr. 2/03.

Art. 3

(1) Bugetul asigurărilor sociale de stat aferent sistemului public de pensii se stabilește la venituri în sumă de 111.502.131 mii lei, iar la cheltuieli în sumă de 111.502.131 mii lei la credite bugetare și de 111.522.133 mii lei la credite de angajament.

(2) Sistemul de asigurare pentru accidente de muncă și boli profesionale se stabilește la venituri în sumă de 199.819 mii lei, iar la cheltuieli în sumă de 155.455 mii lei, atât la credite de angajament, cât și la credite bugetare, cu un excedent de 44.364 mii lei.

(3) Sinteza proiectelor finanțate din fonduri externe nerambursabile și detalieră pe proiecte și programul de investiții publice pe grupe de investiții și surse de finanțare, detaliate, sunt prevăzute în anexele nr. 3/03 și 5/03.

(4) Sinteza finanțării programelor bugetului asigurărilor sociale de stat cu detalieră pe fișele programelor bugetare este prevăzută în anexa nr. 4/03.

(...)

Art. 6

(1) În anul 2023, în condițiile prevăzute de Legea nr. 500/2002 privind finanțele publice, cu modificările și completările ulterioare, ordonatorul principal de credite poate efectua virări de credite de angajament și de credite bugetare între titlurile și articolele de cheltuieli din cadrul aceleiași capitol sau de la alte capitole, după caz, în vederea asigurării plății la scadență a cotizațiilor și contribuțiilor la organisme internaționale.

(2) Ordonatorul principal de credite comunică lunar Ministerului Finanțelor modificările efectuate potrivit prevederilor alin. (1).

Art. 7

Sunt interzise virările de credite de angajament și credite bugetare între subdiviziunile de cheltuieli aprobate pentru sistemul public de pensii și cele pentru sistemul de asigurare pentru accidente de muncă și boli profesionale.

Art. 8

Sunt interzise virările de credite de angajament și credite bugetare între subdiviziunile de cheltuieli aprobate pentru sistemul asigurărilor pentru șomaj și cele pentru Fondul de garantare pentru plata creanțelor salariale.

Art. 9

Se interzice ordonatorului principal de credite să efectueze virări de credite de angajament și credite bugetare de la titlul 51 „Transferuri între unități ale administrației publice” al capitolului 68.04 „Asigurări și asistență socială” și al capitolului 80.04 „Acțiuni generale economice, comerciale și de muncă” la celelalte titluri ale aceluiași capitol sau la alte capitole bugetare, precum și între alineatele acestui titlu de cheltuieli, după caz.

(...)

Art. 20

(1) Pentru plata drepturilor la domiciliul beneficiarilor, cheltuielile pentru transmiterea și achitarea drepturilor finanțate din bugetul asigurărilor sociale de stat se stabilesc prin aplicarea coeficientului de 1,1% asupra sumelor plătite.

(2) Pentru plata drepturilor la domiciliul beneficiarilor, cheltuielile pentru transmiterea și achitarea drepturilor finanțate din bugetul asigurărilor pentru șomaj se stabilesc prin aplicarea coeficientului de 1% asupra sumelor plătite.

(3) Cheltuielile stabilite prin aplicarea coeficienților prevăzuți la alin. (1) și (2) se suportă din bugetul din care se finanțează drepturile respective.

Art. 21

Tariful pentru un talon de plată la domiciliul beneficiarilor, în situația în care aceștia au optat pentru plata în cont curent sau în cont de card, este de 2,15 lei și se suportă din bugetul din care se finanțează dreptul respectiv.

Art. 22

Se autorizează Ministerul Finanțelor ca, la solicitarea ordonatorului principal de credite, să introducă pe parcursul întregului an, în bugetul asigurărilor sociale de stat, bugetul asigurărilor pentru șomaj, după caz, fișele de investiții aferente poziției „C - Alte cheltuieli de investiții” în programul de investiții publice anexă la buget, cu încadrarea în prevederile bugetare aprobate.

(...)

Art. 24

Anexele nr. 1/03-5/03 și nr. 1/04-6/04 fac parte integrantă din prezenta lege.

IV. JURISPRUDENȚĂ ÎCCJ

• ABSTRACT

HP

With regard to the work of the High Court of Cassation and Justice (Complex for the resolution of a question of law), two decisions have been published concerning Law No 165/2013 on measures for the completion of the process of restitution, in kind or by equivalent, of properties wrongfully taken over during the communist regime in Romania; Framework Law No 153/2017 on the salaries of staff paid from public funds.

**DECIZIA ÎCCJ (COMPLET DCD) NR. 57/2022
(M. OF. NR. 1162/05.12.2022): ART. 21 ALIN. (6)
DIN LEGEA NR. 165/2013 PRIVIND MĂSURILE
PENTRU FINALIZAREA PROCESULUI DE RESTITUIRE,
ÎN NATURĂ SAU PRIN ECHIVALENT, A IMOBILELOR
PRELuate ÎN MOD ABUZIV ÎN PERIOADA REGIMULUI
COMUNIST ÎN ROMÂNIA**

De Redacția Pro Lege

Decizia ÎCCJ	Compleet ÎCCJ	Act normativ	Sumar
Decizia ÎCCJ nr. 57/2022 (M. Of. nr. 1162 din 5	Compleet DCD	art. 21 alin. (6) din Legea nr. 165/2013 privind măsurile pentru finalizarea procesului de restituire, în natură sau prin echivalent, a imobilelor preluate	Într-un litigiu care are ca obiect contestația formulată împotriva deciziei de compensare emise de Comisia Națională pentru Compensarea Imobilelor, dispozițiile art. 21 alin. (6) din Legea nr. 165/2013, astfel

decembrie 2022)		în mod abuziv în perioada regimului comunist în România	cum au fost modificate prin Legea nr. 193/2021 privind aprobarea O.U.G. nr. 72/2020, se interpretează în sensul că evaluarea imobilului urmează a fi realizată prin raportare la grila notarilor publici valabilă în anul anterior emiterii deciziei de compensare de către Comisia Națională pentru Compensarea Imobilelor, ce face obiectul contestației judiciare.
-----------------	--	---	---

În M. Of. nr. 1162 din 5 decembrie 2022 a fost publicată **Decizia ÎCCJ nr. 57/2022** referitoare la pronunțarea unei hotărâri prealabile privind interpretarea dispozițiilor art. 21 alin. (6) din Legea nr. 165/2013 privind măsurile pentru finalizarea procesului de restituire, în natură sau prin echivalent, a imobilelor preluate în mod abuziv în perioada regimului comunist în România.

Astfel, Înalta Curte a statuat că, într-un litigiu care are ca obiect contestația formulată împotriva deciziei de compensare emise de Comisia Națională pentru Compensarea Imobilelor, dispozițiile art. 21 alin. (6) din Legea nr. 165/2013, astfel cum au fost modificate prin Legea nr. 193/2021 privind aprobarea O.U.G. nr. 72/2020, se interpretează în sensul că evaluarea imobilului urmează a fi realizată prin raportare la grila notarilor publici valabilă în anul anterior emiterii deciziei de compensare de către Comisia Națională pentru Compensarea Imobilelor, ce face obiectul contestației judiciare.

Obiectul dezlegării chestiunii de drept

Norma de drept intern ce formează obiectul sesizării Înaltei Curți de Casație și Justiție cu privire la pronunțarea unei hotărâri prealabile este **art. 21 alin. (6) din Legea nr. 165/2013 privind măsurile pentru finalizarea procesului de restituire, în natură sau prin echivalent, a imobilelor preluate în mod abuziv în perioada regimului comunist în România.**

Art. 21

„(...) (6) Evaluarea imobilelor pentru care se acordă despăgubiri se exprimă în puncte și se face prin aplicarea grilei notariale valabile pentru anul precedent emiterii deciziei de către Comisia Națională, în considerarea caracteristicilor tehnice ale imobilului și a categoriei de folosință la data preluării acestuia. Un punct are valoarea de un leu. (...)”

Decizia ÎCCJ (Complet DCD) nr. 57/2022

Prin **Decizia nr. 57/2022**, ÎCCJ *a admis* sesizarea formulată de Curtea de Apel București – Secția a III-a civilă și pentru cauze cu minori și de familie, în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile și **a stabilit** că, *în interpretarea dispozițiilor art. 21 alin. (6) din Legea nr. 165/2013 privind măsurile pentru finalizarea procesului de restituire, în natură sau prin echivalent, a imobilelor preluate în mod abuziv în perioada regimului comunist în România, într-un litigiu care are ca obiect contestația formulată împotriva deciziei de compensare emise de Comisia Națională pentru Compensarea Imobilelor, dispozițiile art. 21 alin. (6) din Legea nr. 165/2013, astfel cum au fost modificate prin Legea nr. 193/2021 privind aprobarea O.U.G. nr. 72/2020, se interpretează în sensul că evaluarea imobilului urmează a fi realizată prin raportare la grila notarilor publici valabilă în anul anterior emiterii deciziei de compensare de către Comisia Națională pentru Compensarea Imobilelor, ce face obiectul contestației judiciare.*

**DECIZIA ÎCCJ (COMPLET DCD) NR. 61/2022
(M. OF. NR. 1172/07.12.2022): ART. 2 ALIN. (1) LIT. C)
ȘI ALE ART. 36 ALIN. (3) DIN LEGEA-CADRU NR. 153/2017
PRIVIND SALARIZAREA PERSONALULUI PLĂTIT
DIN FONDURI PUBLICE**

De Redacția Pro Lege

Decizia ÎCCJ	Complet ÎCCJ	Act normativ	Sumar
Decizia ÎCCJ nr. 61/2022 (M. Of. nr. 1172 din 7 decembrie 2022)	Complet DCD	art. 2 alin. (1) lit. c) și ale art. 36 alin. (3) din Legea-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice	<i>Salarizarea personalului tehnic, economic și socioadministrativ din cadrul spitalelor publice finanțate integral din venituri proprii, aflate în subordinea, sub autoritatea sau în coordonarea Ministerului Sănătății, se realizează potrivit anexei nr. VII la Legea-cadru nr. 153/2017.</i>

În M. Of. nr. 1172 din 7 decembrie 2022 a fost publicată **Decizia ÎCCJ nr. 61/2022** privind interpretarea și aplicarea prevederilor art. 2 alin. (1) lit. c) și ale art. 36 alin. (3) din Legea-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice.

Astfel, Înalta Curte a statuat că salarizarea personalului tehnic, economic și socioadministrativ din cadrul spitalelor publice finanțate integral din venituri proprii, aflate în subordinea, sub autoritatea sau în coordonarea Ministerului Sănătății, se realizează potrivit anexei nr. VII la Legea-cadru nr. 153/2017.

Obiectul dezlegării chestiunii de drept

Dispozițiile legale ce formează obiectul sesizării Înaltei Curți de Casație și Justiție în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile sunt următoarele:

Legea-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice

„Art. 2: Domeniul de aplicare

(1) Dispozițiile prezentei legi se aplică:

a) personalului din autorități și instituții publice, respectiv Parlamentul, Administrația Prezidențială, autoritatea judecătorească, Guvernul, ministerele, celelalte organe de specialitate ale administrației publice centrale, unitățile teritoriale, autorități ale administrației publice locale, alte autorități publice, autorități administrative autonome, precum și instituțiile din subordinea acestora, finanțate integral din bugetul de stat, bugetele locale, bugetul asigurărilor sociale de stat și bugetele fondurilor speciale;

b) personalului din autorități și instituții publice finanțate din venituri proprii și subvenții acordate de la bugetul de stat, bugetele locale, bugetul asigurărilor sociale de stat și bugetele fondurilor speciale;

c) personalului din autoritățile și instituțiile publice finanțate integral din venituri proprii;

d) persoanelor care sunt conducători ai unor instituții publice în temeiul unui contract, altul decât contractul individual de muncă;

e) persoanelor care ocupă funcții de demnitate publică. (...)”

„Art. 36: Reîncadrarea personalului

(1) La data intrării în vigoare a prezentei legi, reîncadrarea personalului salarizat potrivit prezentei legi se face pe noile funcții, grade/trepte profesionale, gradație corespunzătoare vechimii în muncă și vechime în specialitate/vechime în învățământ avute, cu stabilirea salariilor de bază, soldelor de funcție/salariilor de funcție, indemnizațiilor de încadrare și indemnizațiilor lunare potrivit art. 38.

(2) În cazul în care funcția deținută nu se regăsește în prezenta lege, reîncadrarea se face pe una dintre funcțiile prevăzute în anexe.

(3) Salarizarea personalului din autoritățile și instituțiile publice finanțate integral din venituri proprii, aflate în subordinea, sub autoritatea, în coordonarea Guvernului, ministerelor și a celorlalte organe de specialitate ale administrației publice centrale și locale, din cele aflate în coordonarea prim-ministrului, precum și din cele aflate sub controlul Parlamentului se realizează potrivit anexei nr. VII, în limita cheltuielilor de personal aprobate.

(4) Personalul autorităților și instituțiilor publice finanțate integral din venituri proprii, nou-înființate, aflate în subordinea, sub autoritatea, în coordonarea Guvernului, ministerelor și a celorlalte organe de specialitate ale administrației publice centrale și locale, din cele aflate în coordonarea prim-ministrului, precum și din cele aflate sub controlul Parlamentului beneficiază de salariile stabilite potrivit anexei nr. VII.”

Decizia ÎCCJ (Complet DCD) nr. 61/2022

Prin **Decizia nr. 61/2022**, ÎCCJ a admis sesizarea formulată de Curtea de Apel Iași – Secția litigii de muncă și asigurări sociale, în vederea pronunțării unei

hotărâri prealabile și **a stabilit** că, în interpretarea și aplicarea prevederilor art. 2 alin. (1) lit. c) și ale art. 36 alin. (3) din Legea-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice, **salarizarea personalului tehnic, economic și socioadministrativ din cadrul spitalelor publice finanțate integral din venituri proprii, aflate în subordinea, sub autoritatea sau în coordonarea Ministerului Sănătății, se realizează potrivit anexei nr. VII la Legea-cadru nr. 153/2017.**

V. JURISPRUDENȚĂ CCR

• ABSTRACT

Further to the work carried out by the Constitutional Court, two decisions (exceptions/objections of unconstitutionality admitted) were published in December regarding: Law for amending and supplementing the Framework Law no. 153/2017 on salaries of staff paid from public funds and for establishing some fiscal-budgetary measures, Law for supplementing the Framework Law no. 153/2017 on salaries of staff paid from public funds and for supplementing the Law no. 7/2006 on the status of parliamentary civil servants.

NECONSTITUȚIONALITATE – D.C.C. NR. 408/2022 (M. OF. NR. 1202/14.12.2022): ART. I PCT. 2 ȘI 3 ȘI ART. II DIN LEGEA PENTRU MODIFICAREA ȘI COMPLETAREA LEGII-CADRU NR. 153/2017 PRIVIND SALARIZAREA PERSONALULUI PLĂTIT DIN FONDURI PUBLICE

De Redacția Pro Lege

Decizia CCR	Actul normativ	Sumar
D.C.C. nr. 408/2022 (M. Of. nr. 1202 din data de 14 decembrie 2022)	Legea pentru modificarea și completarea Legii-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice și pentru stabilirea unor măsuri fiscal-bugetare	<i>Dispozițiile art. I pct. 2 și 3 și ale art. II din Legea pentru modificarea și completarea Legii-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice și pentru stabilirea unor măsuri fiscal-bugetare sunt neconstituționale.</i>

În M. Of. nr. 1202 din data de 14 decembrie 2022 a fost publicată **Decizia Curții Constituționale nr. 408/2022** referitoare la obiecția de neconstituționalitate a dispozițiilor Legii pentru modificarea și completarea Legii-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice și pentru stabilirea unor măsuri fiscal-bugetare.

Astfel, Curtea a stabilit că dispozițiile art. I pct. 2 și 3 și ale art. II din Legea pentru modificarea și completarea Legii-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice și pentru stabilirea unor măsuri fiscal-bugetare sunt neconstituționale.

Obiectul sesizării de neconstituționalitate

Obiectul controlului de constituționalitate, astfel cum a fost formulat, îl constituie **Legea pentru modificarea și completarea Legii-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice și pentru stabilirea unor măsuri fiscal-bugetare.**

D.C.C. nr. 408/2022

Prin Decizia nr. 408/2022, Curtea Constituțională *a admis* obiecția de neconstituționalitate și *a constatat* că **dispozițiile art. I pct. 2 și 3 și ale art. II din Legea pentru modificarea și completarea Legii-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice și pentru stabilirea unor măsuri fiscal-bugetare sunt neconstituționale.**

**NECONSTITUȚIONALITATE (M. OF. NR. 1202/14.12.2022):
ART. I PCT. 2-4 ȘI 6-9 DIN LEGEA PENTRU COMPLETAREA
LEGII-CADRU NR. 153/2017 PRIVIND SALARIZAREA
PERSONALULUI PLĂTIT DIN FONDURI PUBLICE**

De Redacția Pro Lege

Decizia CCR	Actul normativ	Sumar
D.C.C. nr. 407/2022 (M. Of. nr. 1202 din 14 decembrie 2022)	Art. I pct. 2-4 și 6-9 din Legea pentru completarea Legii-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice și pentru completarea Legii nr. 7/2006 privind statutul funcționarului public parlamentar	Neconstituționalitate

În M. Of. nr. 1202 din 14 decembrie 2022 s-a publicat **Decizia nr. 407/2022** referitoare la obiecția de neconstituționalitate a dispozițiilor Legii pentru modificarea și completarea Legii-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice și pentru modificarea și completarea Legii nr. 7/2006 privind statutul funcționarului public parlamentar.

Obiectul obiecției de neconstituționalitate

Art. I pct. 2-4 și 6-9 din Legea pentru completarea Legii-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice și pentru completarea Legii nr. 7/2006 privind statutul funcționarului public parlamentar.

D.C.C. nr. 407/2022

Prin Decizia nr. 407/2022, Curtea Constituțională, cu unanimitate de voturi, *a admis* obiecția de neconstituționalitate formulată de Grupului parlamentar al Uniunii Salvați România și a constatat că dispozițiile **art. I pct. 2-4 și 6-9 din Legea**

pentru completarea Legii-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice și pentru completarea Legii nr. 7/2006 privind statutul funcționarului public parlamentar sunt *neconstituționale*.

În esență, Curtea a constatat existența unor deosebiri majore de conținut juridic și a unei configurații semnificativ diferite între formele legii adoptate de cele două Camere ale Parlamentului, ceea ce contravine principiului bicameralismului.